

GÖÇ SÜRECİNDE (KIRDAN - KENTE) KADIN EMEĞİNİN DEĞİŞİMİ: DENİZLİ İLİ ÖRNEĞİ

Gülşah ÇÖLGEÇEN

**Temmuz 2019
DENİZLİ**

**GÖÇ SÜRECİNDE (KIRDAN - KENTE) KADIN EMEĞİNİN
DEĞİŞİMİ: DENİZLİ İLİ ÖRNEĞİ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı**

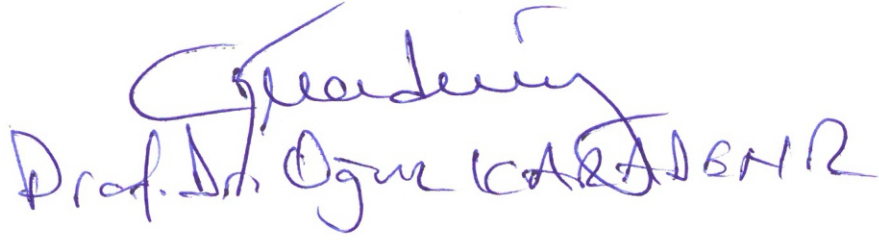
Gülşah ÇÖLGEÇEN

Danışman: Prof. Dr. Handan KUMAŞ

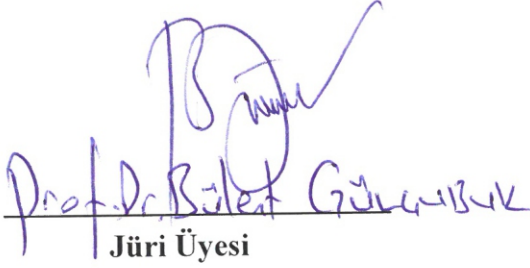
**Temmuz 2019
DENİZLİ**

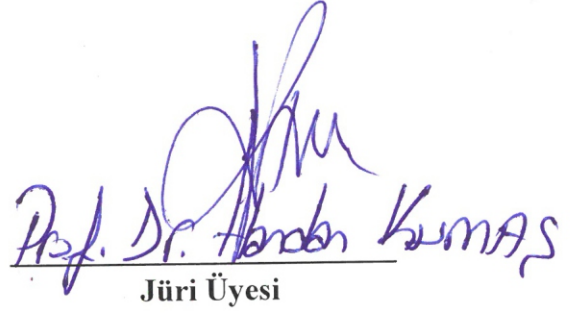
YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, öğrencisi Gülşah ÇÖLGEÇEN tarafından Prof. Dr. Handan KUMAŞ yönetiminde hazırlanan 'Göç Sürecinde (Kırdan – Kente) Kadın Emeginin Değişimi Denizli İli Örneği' başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 04/07/2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

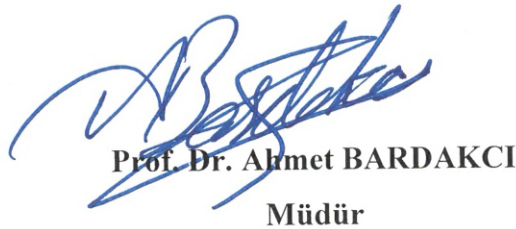

Prof. Dr. Oğuz KARADAĞ

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Bülent Güneş
Jüri Üyesi

Prof. Dr. Handan Kumaş
Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
21/08/2019 tarih ve 32/01 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet BARDAKCI
Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza
Gülşah ÇÖLGEÇEN

ÖNSÖZ

Göç Sürecinde (Kırdan - Kente) Kadın Emeğinin Değişimi: Denizli İli Örneği çalışması Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Çalışmanın ortaya çıkması sürecinde değerli katkılarını benden esirgemeyen, görüşleri ile bana yol gösteren, değerli tez danışmanım Prof. Dr. Handan KUMAŞ'a; alan araştırmasının yürütülmesi sırasındaki yardımlarından dolayı İŞKUR Denizli İl Müdürlüğü yetkililerine ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Müdürü Sevtap NEBİÇAVUŞOĞLU'na; tez yazım sürecinde bana destek olan değerli arkadaşım Süleyman YEŞİL'e; yorucu süreçte hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen, bugünlere ulaşmamda haklarını asla ödeyemeyeceğim çok değerli aileme sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

GÖÇ SÜRECİNDE (KIRDAN - KENTE) KADIN EMEĞİNİN DEĞİŞİMİ: DENİZLİ İLİ ÖRNEĞİ

Çölgeçen, Gülşah
Yüksek Lisans Tezi
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Handan KUMAŞ

Temmuz 2019, XII+245 Sayfa

Kırdan kente göç, özellikle kadının işgücü piyasasındaki konumunu değiştirebilen bir süreçtir. İlgili yazında söz konusu değişim sıklıkla ifade edilmekle birlikte araştırma sırasında göç sürecinde kadın emeğinin değişimini verilerle tespit eden bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda çalışmanın amacı Denizli ilinde yapılan alan araştırması ile göç sürecindeki kadın emeğinin değişimini ortaya çıkarabilmektir. Çalışmanın konusu, göç sürecindeki kadın emeğinin nasıl, neden ve niçin değiştiğidir. Çalışmanın varsayımına göre, kadın emeği kırdan kente göç sürecinde değişime uğramaktadır. Çalışma, kuram ve uygulama bölümlerinden oluşmaktadır. Kuram bölümü yazın taraması yöntemine, uygulama bölümü nitel araştırma yöntemine dayanmaktadır. Çalışmanın kuramsal çerçevesi ilk bölümü kavramların açıklanmasını, ikinci bölümü kadın emeğinin iktisadi yaklaşımlara göre değerlendirilmesini kapsamaktadır. Üçüncü bölüm TÜİK İşgücü İstatistiklerine göre kadın emeğinin genel görünümünü içermektedir. Uygulama bölümünü oluşturan dördüncü bölüm; Denizli İŞKUR İl Müdürlüğü'nde 21 kişi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı İl Müdürlüğü'nde 19 kişi ve Sevindik Mahallesi'nde 20 kişi olmak üzere toplam 60 katılımcıyla (40 kadın, 20 erkek) derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak ve yüz yüze yapılan görüşmelerden elde edilen bulguları ve bulguların analizini içermektedir.

Alan araştırmasında kadın katılımcıların işgücü piyasası durumlarının, kır ve kentte değişim gösterdiği tespit edilmiştir:

- Göçten önce ücretsiz aile işçisi olarak çalışan 36 kadının 17'si, göçten önce yevmiyeli olarak çalışan 1 kadın olmak üzere 18 kadın, göçten sonra işgücüne dahil olmayan grubuna geçerken;
- Göçten önce işgücüne dahil olmayan 2 kadından birisi, göçten sonra işgücüne dahil olurken diğeri ise işgücüne dahil olmayan grubunda yer almıştır.

Araştırmadan elde edilen tüm bulgulara göre çalışmanın varsayımı kabul edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İç Göç, kadın emeği, işteki durum

ABSTRACT

CHANGE OF WOMEN'S LABOUR IN THE MIGRATION PROCESS (RURAL TO URBAN): A CASE OF DENİZLİ PROVINCE

Çölgeçen, Gülşah

Master Thesis

Labour Economics and Industrial Relations Department

Advisor of Thesis: Prof. Dr. Handan KUMAŞ

July 2019, XII+245 Pages

Rural to urban migration is a process that can change women's position in the labor market. Although the mentioned change is frequently stated in the related literature, during the research, no study was found to determine the change of female labor during migration process with data. In this context, the aim of the study is to reveal the change of women's labor in the migration process through field research in Denizli. The subject of the study is to answer the questions of how, why and what for women's labor changes in the migration process. According to the supposition of the study, women's labor is changing in the migration process from rural to urban. The study consists of theory and practice sections. The theory section is based on the method of literature review; the application part is based on qualitative research methodology. The first part of the theoretical framework of the study explains the concepts whereas the second part covers the evaluation of women's labor according to economic approaches. The third section includes the general outlook of women's labor according to TSI Labor Force Statistics. The fourth section of the study consists of the findings and analyses of findings from face to face interviews using in depth interview technique with sixty participants (40 women, 20 men) from 21 individuals in Denizli Provincial Directorate of İŞKUR, 19 individuals in Provincial Directorate of Social Assistance and Solidarity Foundation and 20 individuals in Sevindik Neighborhood.

In the field research, it has been found that the labor market conditions of female participants changed in rural and urban areas:

- 17 women out of 36 women who worked as unpaid family workers before migration and 18 women, including one woman who worked as a casual employee before migration, were transferred to the non-labor force group after migration;
- One of the two women who were not included in the labor force before migration was included in the labor force after migration and the other was in the non-labor force group.

The supposition of the study has been accepted based on the findings all findings of the study.

KeyWords: internal migration, women labor, work situation

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLOLAR DİZİNİ	ix
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KURAMSAL ÇERÇEVEDE KIR, KENT, EMEK, GÖÇ VE İLGİLİ KAVRAMLAR

1.1. Kır ve Kent Kavramları.....	3
1.1.1. Nüfus Ölçütüne Göre Kır ve Kent	3
1.1.2. Çevre, Ekonomik Nitelik ve Sosyolojik Açından Kırsal ve Kentsel Alan	5
1.1.2.1. Kırsal Alan	6
1.1.2.2. Kentsel Alan.....	7
1.2. Emek, Kadın Emeği ve Kadın Emeği Konumları.....	9
1.2.1. Emek Kavramı	9
1.2.2. Kadın ve Kadın Emeği	10
1.2.3. Kadın Emeğinin İşteki Durumu	15
1.2.3.1. Ücretli-Maaşlı-Yevmiyeli	16
1.2.3.2. Ücretsiz Aile İşçisi	17
1.2.3.3. Kendi Hesabına ve İşveren	19
1.2.4. Kadın Emeğinin İstihdam Biçimleri ve Özellikleri	20
1.2.4.1. Kadının Eksik İstihdamı.....	20
1.2.4.2. Kayıt Dışı ve Enformel İstihdam	21
1.2.4.3. Eğreti İstihdam.....	23
1.2.4.4. Evde Çalışma	24
1.2.4.5. Ev Eksenli Çalışma	26
1.2.4.6. Tarım ve Tarım Dışında Çalışma.....	28
1.3. Göç Olgusu ve Göç Türleri	30
1.3.1. Göç Kavramının Çerçevesi	31
1.3.2. Türlerine Göre Göçler	33
1.3.2.1. İç Göçler.....	33
1.3.2.2. Dış Göçler	36
1.3.2.3. Mevsimlik Göçler	37
1.4. Kırdan Kente Göçün Nedenleri.....	38
1.4.1. Doğa Olaylarına Bağlı Nedenler.....	39
1.4.2. Ekonomik ve İşgücü Piyasası ile İlgili Nedenler	39
1.4.3. Yasal Düzenlemeler İle İlgili Nedenler	40
1.4.4. Teknolojik Nedenler	41
1.4.5. Psiko-Sosyal ve Sosyo-Kültürel Nedenler	42

1.4.6. Refah Hizmetlerine Dayalı Göç Nedenleri	42
1.4.7. Tarım Politikalarına Dayalı Göç Nedenleri	43
1.5. Göç Teorileri	45
1.5.1. Ravenstein Modeli	45
1.5.2. İtme – Çekme Teorisi.....	46
1.5.3. Merkez – Çevre (Center – Periphery) Teorisi.....	47
1.5.4. Ağ (Network) Teorisi.....	48
1.5.5. Diğer Göç Teorileri	48

İKİNCİ BÖLÜM

İKTİSAT KURAMLARI ÇERÇEVESİNDE KADIN EMEĞİNE GENEL BİR BAKIŞ

2.1. Ortodoks-Heterodoks İktisat Yaklaşımları ve Kadın Emeği	50
2.1.1. Ortodoks İktisat Yaklaşımları	51
2.1.1.1. Beşeri Sermaye Teorisi	52
2.1.1.2. Ayrımcılık Duyguları/Tercihleri Modeli	54
2.1.1.3. Aşırı Kalabalıklaşma (Overcrowding) Modeli	57
2.1.2. Heterodoks İktisat Yaklaşımları.....	58
2.1.2.1. İkili Rol Yaklaşımı.....	59
2.1.2.2. Tabakalı İşgücü Piyasaları	60
2.1.2.3. İstatiksel Ayrımcılık Modeli	61
2.1.2.4. Marksist ve Sosyalist Yaklaşım	62
2.2. Feminist Yaklaşım, Feminist İktisat ve Kadın Emeği	63
2.2.1. Feminist İktisat ve Kadın Emeği.....	64
2.2.2. Feminist Yaklaşım ve Kadın Emeği	65
2.2.3. Feminist Akımlar	66
2.2.3.1. Liberal Feminizm.....	67
2.2.3.2. Marksist Feminizm	68
2.2.3.3. Radikal Feminizm	69
2.2.3.4. Post-Modern Feminizm.....	70
2.3. Hukuki Kapsamda Kadın Emeğine İlişkin Düzenlemeler	72
2.3.1. Uluslararası Düzenlemeler	72
2.3.2. Ulusal Düzenlemeler.....	75
2.3.2.1. Ekonomik Çerçeve ve Çalışma Hayatına İlişkin Kadın Hakları.....	78
2.3.2.2. Sosyal Hayata ve Sosyal Güvenlik Haklarına İlişkin Kadın Hakları.....	79
2.4. Göç Sürecinde Yaşanan Değişimlerin Kadın Emeği Üzerindeki Etkileri	80
2.4.1. Göçün Ekonomik Boyutuyla Çalışma Hayatına ve İstihdam Koşullarına Etkisi.....	80
2.4.2. Göçün Sosyo-Kültürel Boyutuyla Aile Yapısına ve Bireysel Koşullara Etkisi....	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE NÜFUS VE KIRDAN KENTE GÖÇ SÜRECİNDE KADININ İŞGÜCÜ PİYASASINDAKİ KONUMU

3.1. Türkiye’de Nüfus, Göç ve İşgücü Piyasası Göstergeleri	85
3.1.1. Cinsiyete Göre Nüfus, İl/İlçe Merkezleri, Belde/Köy Nüfusu ve Sayısı	89

3.1.2. Türkiye’de Yaşanan Göç Dalgaları ve Nüfus	90
3.1.2.1. 1923 – 1950 Dönemi Göç Dalgası ve Nüfus	91
3.1.2.2. 1950-1960 Dönemi Göç Dalgası ve Nüfus	91
3.1.2.3. 1960-1980 Dönemi Göç Dalgası ve Nüfus	92
3.1.2.4. 1980 ve Sonrası Göç Dalgası ve Nüfus	92
3.1.3. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Durumu	94
3.1.4. Nüfusun Eğitim Düzeyi	97
3.1.5. Nüfusun İstihdam Durumu.....	98
3.1.6. İstihdamın Sektörel Dağılımı	100
3.1.7. İstihdamın İşteki Durumu	102
3.1.8. Nüfusun İşsizlik Durumu	104
3.2. Türkiye’de Göç Öncesi ve Göç Sonrası Kadın Emeğinin Konumunu Belirleyen Etmenler.....	106
3.2.1. Toplumsal Koşullar ve Ataerkil Sistem	107
3.2.2. Toplumsal Cinsiyetçi Bakış Açısı.....	110
3.2.3. Ekonomik Koşullar	114
3.3. Kadın Nüfusun Genel Görünümü	117
3.3.1. Kadının İşgücü Durumu.....	117
3.3.2. İşgücüne Dâhil Olmayan Kadınlar	120
3.3.3. Kadın Nüfusun Kayıtlılık Durumu	121
3.3.4. Kadın Yoksulluğu	122
3.3.5. Aktif İşgücü Piyasası Politikaları.....	125
3.4. Krizler, Türkiye ve Kadın	126
3.4.1. Kriz Yıllarında Kadın ve İşgücü Göstergeleri	127
3.4.2. Kriz Yıllarında Kadınların İşteki Durumu	127
3.4.3. Kriz Yıllarında İşgücüne Dâhil Olmama Nedenleri	128

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DENİZLİ İLİ ÖRNEĞİ İLE KADIN EMEĞİNİN DEĞİŞİM SÜRECİ

4.1. Denizli İli’nin Genel Yapısı	129
4.1.1. Denizli İli’nin Demografik Yapısı	129
4.1.2. Denizli İli’nin Eğitim Düzeyi	130
4.1.3. Denizli İlinin Ekonomik Yapısı ve İşgücü Piyasası Özellikleri	131
4.1.3. Denizli İli Göç Yapısı	135
4.2. Alan Araştırmasının İçeriği.....	137
4.2.1. Amaç ve Sorun.....	137
4.2.2. Alanı ve Yöntemi	137
4.2.3. Sınırlılıklar	139
4.3. Alan Araştırması Bulguları	139
4.3.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri.....	139
4.3.2. Katılımcıların Göçten Önce ve Göçten Sonra Çalışma Yaşamındaki Konum ve Durumlarının Analizi.....	143
4.3.3. Sosyo-Demografik Özelliklere Göre İşlerin Karşılaştırılması.....	146

4.3.4. İşteki Durumlarının Karşılaştırılması.....	152
4.3.5. Sosyal Güvenlik Durumlarının Karşılaştırılması.....	154
4.3.6. İşteki Süreklilik Durumlarının Karşılaştırılması.....	157
4.3.7. Çalışma Biçimlerinin Karşılaştırılması.....	158
4.3.8. Çalıştıkları Sektörlerin Karşılaştırılması.....	159
4.3.9. İşteki Konumlarının Karşılaştırılması.....	163
4.3.10. Sendikaya Üyelik Durumlarının Karşılaştırılması.....	163
4.3.11. Gelir Durumlarının Karşılaştırılması	164
4.3.12. Gelir Kaynaklarının Karşılaştırılması	168
4.3.13. Gelirin Giderlere Göre Dağılımının Karşılaştırılması	173
4.3.14. Çalışma Tercihlerinin Karşılaştırılması	176
4.3.15. İş Hayatının Dışında Kalma Nedenlerinin Karşılaştırılması.....	178
4.3.16. Sosyal Yardımlardan Faydalanma Durumunun Karşılaştırılması	179
4.3.17. Sahip Oldukları Beceriler Konusundaki Görüşlerinin Karşılaştırılması.....	180
4.3.18. Göçün Çalışma Hayatındaki Konumlarını Etkileme Durumu	184
4.3.19. Çalışma Zorunlulukları ve Kente Göç İlişkisi	185
4.3.20. Kente Göç Etmenin Sosyal Refahta Meydana Getirdiği Değişimler.....	186
4.3.21. Kente Göç Sürecinde Çocuk veya Yaşlı Bakımı ya da Ev İşleriyle İlgili Değişimler.....	189
4.3.22. Göç ile Birlikte Eşlerin Çalışmayla İlgili Bakış Açılarındaki Değişimler.....	190
4.3.23. Kentteki Kadının Çalışamamasının Nedenleri.....	191
4.3.24. Kırsal Alanda İstihdamın ya da Gelirin Artması Durumunun Göç Tercihine Etkisi.....	193
4.3.25. Katılımcıların Emek ve Çalışma Olgularına Yönelik Görüşleri.....	194
4.3.26. Katılımcıların Kadının Çalışma Hayatında Yer Almasına Yönelik Görüşleri .	195
4.3.27. Katılımcılara Göre Kadınların Çalışma Hayatında Sürekliliğini Sağlaması İçin Yapması Gerekenler.....	196
4.3.28. Katılımcılara Göre Kadınların Çalışma Hayatında Sürekliliğini Sağlaması İçin Kurumların Yapması Gerekenler.....	197
4.3.29. Katılımcıların Aktif İstihdam Politikaları Hakkındaki Bilgi Durumları.....	198
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	200
KAYNAKLAR	210
EKLER.....	236
ÖZ GEÇMİŞ	245

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Ekim Alanının Yıllara Göre Değişimi.....	44
Şekil 2. Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan İthalatının Yıllara Göre Değişimi	44
Şekil 3. İstihdamın Sektörel Dağılımı (2018)	100
Şekil 4. Mevsimsel Etkilerden Arındırılmış Temel İşgücü Göstergeleri	106
Şekil 5. Kadının Çalışmasına Yaklaşım, 2016.....	112
Şekil 6. Cinsiyete Göre Hanede Karar Alıcılar, 2016.....	113
Şekil 7. Göç Sürecinde Değişen Kadın Eməğinin Durumu	207

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Göçün Sınıflandırılması.....	33
Tablo 2. Çalışma Hayatında Cinsiyete Dayalı Ayrımcılığı Gidermeye Yönelik BM ve ILO Düzenlemeleri.....	75
Tablo 3. Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın Emeline Yönelik Düzenlemeler.....	77
Tablo 4. Cinsiyete Göre Türkiye Nüfusu, 1927- 2018.....	86
Tablo 5. İBBS’ye Göre Erkek ve Kadın Nüfusu (2018).....	87
Tablo 6. Türkiye’de Temel İşgücü Piyasası Göstergeleri, 2008 – 2018 (Bin Kişi).....	88
Tablo 7. Nüfus, İl, İlçe, Belde/Köy Nüfusu ve Sayısı 1927-2018	90
Tablo 8. Bölgelerin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı (2017 - 2018).....	93
Tablo 9. Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus ve Nüfus Oranları, 2008-2018	96
Tablo 10. Bitirilen Son Öğrenim Kurumu ve Cinsiyet Oranı 2017 (15 + Yaş).....	97
Tablo 11. 15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfusun İstihdam Durumu, 2008-2018	99
Tablo 12. İstihdam Edilenlerin Yıllara Göre İktisadi Faaliyet Kolları-Dağılımı (Bin Kişi).....	101
Tablo 13. İstihdam Edilenlerin Yıllara ve Cinsiyete Göre İşteki Durumu (Bin Kişi, 15+ Yaş).....	103
Tablo 14. Yıllara ve Cinsiyete Göre İşsiz Nüfus ve İşsizlik Oranları, 2008-2018 (Bin kişi, 15+ yaş).....	105
Tablo 15. İBBS 1. Düzeye Göre Hanedeki Küçük Çocukların Gündüz Bakımı, 2016 (%).....	108
Tablo 16. Hanedeki İşlerden Genellikle Sorumlu Olan Kişiler, 2016	109
Tablo 17: Meslek Grubuna Göre İstihdam Edilenler, 2018 (Bin Kişi).....	112
Tablo 18. Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı Yüzde 20’lik Gruplar İtibariyle Yıllık Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin Dağılımı, 2008-2017.....	115
Tablo 19. Fertlerin Esas İşteki Durumlarına Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri, 2008-2017.....	116
Tablo 20. Kazanç Memnuniyeti, 2008-2018 (%).....	117
Tablo 21. Kadın Nüfusun İşgücü Durumu ve Kırsal/Kentsel Alandaki İşgücü Durumu, 2008-2017 (Bin Kişi, 15+ yaş).....	118
Tablo 22. Medeni Duruma Göre İstihdam (%)	119
Tablo 23. İşgücüne Dâhil Olmayan Kadınlar, 2008-2018 (Bin Kişi, 15+ yaş)	120
Tablo 24. Esas İşlerinden Dolayı Herhangi Bir Sosyal Güvenlik Kuruluşu’na Kayıtlı Olmayan Kadın Nüfusun Yıllara Göre İşteki Durumu 2008-2018 (Bin Kişi).....	122
Tablo 25. Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine Göre Hesaplanan Yoksulluk Sınırı, Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı....	124
Tablo 26. Kriz Yıllarında Kadın İşsizliği, İstihdamı, İ.D.O (Bin Kişi)	127
Tablo 27. Kriz Yıllarında Kadınların İşteki Durumu (Bin Kişi).....	128
Tablo 28. Denizli İl ve İlçe Merkezleri Nüfus Yapısı.....	130
Tablo 29: Denizli İli Bitirilen Eğitim Düzeyi, 2017	131
Tablo 30: Türkiye ve Denizli’nin Dış Ticaret Rakamları, 2008 - 2018.....	132
Tablo 31. Denizli Sektörel İhracatı (\$)	133
Tablo 32. TR32 Bölgesi Kurumsal Olmayan Nüfusun Yıllar ve Cinsiyete Göre İşgücü Durumu (2008 – 2018).....	134
Tablo 33. Türkiye ve Denizli İli Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı	135
Tablo 34: Göç Edenlerin Eğitim Düzeyi 2018.....	136
Tablo 35. Cinsiyete Göre Katılımcıların Eğitim Düzeyi	140
Tablo 36. Katılımcıların Doğum Yerleri.....	140
Tablo 37. Katılımcıların Göç Ettiği Kırsal Alanlar.....	142

Tablo 38. Katılımcıların İşgücü Piyasasındaki Konumlarının Cinsiyete Göre İncelenmesi.....	143
Tablo 39. Katılımcıların İşgücü Piyasasındaki Konumlarının Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi.....	144
Tablo 40. Göçten Sonra Çalışma Hayatından Çekilenler	144
Tablo 41. Katılımcıların İşgücü Piyasasındaki Konumlarının Medeni Duruma Göre İncelenmesi.....	145
Tablo 42. Katılımcıların İşgücü Piyasasındaki Konumlarının Göç Etme Nedenine Göre İncelenmesi.....	146
Tablo 43. Cinsiyete Göre İşlerin Sınıflandırılması	147
Tablo 44. Eğitim Düzeylerine Göre İşlerin Sınıflandırılması.....	149
Tablo 45. Göç Etme Nedenlerine Göre İşlerin Sınıflandırılması.....	151
Tablo 46. Cinsiyete Göre Katılımcıların İşteki Durumları	152
Tablo 47. Eğitim Düzeylerine Göre Katılımcıların İşteki Durumları	153
Tablo 48. Göç Etme Nedenlerine Göre Katılımcıların İşteki Durumları.....	153
Tablo 49. Cinsiyete Göre Katılımcıların Sosyal Güvenlik Durumlarının Genel Değerlendirilmesi.....	154
Tablo 50. Eğitim Düzeyine Göre Katılımcıların Sosyal Güvenlik Durumlarının Genel Değerlendirilmesi.....	155
Tablo 51. Medeni Durumlarına Göre Katılımcıların Sosyal Güvenlik Durumlarının Genel Değerlendirilmesi.....	156
Tablo 52. Göç Etme Nedenine Göre Katılımcıların Sosyal Güvenlik Durumlarının Genel Değerlendirilmesi.....	156
Tablo 53. Cinsiyete Göre Katılımcıların İşteki Süreklilik Durumları.....	157
Tablo 54. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Çalışma Biçimleri	158
Tablo 55. Eğitim Düzeylerine Göre Katılımcıların Çalışma Biçimleri	158
Tablo 56. Cinsiyete Göre Katılımcıların Çalıştıkları Sektörler	159
Tablo 57. Medeni Duruma Göre Katılımcıların Çalıştıkları Sektörler	160
Tablo 58. Eğitim Düzeyine Göre Katılımcıların Çalıştıkları Sektörler	161
Tablo 59. Göç Etme Nedenlerine Göre Katılımcıların Çalıştıkları Sektörler.....	162
Tablo 60. Cinsiyete Göre Katılımcıların İşteki Statüleri	163
Tablo 61. Katılımcıların Sendikaya Üyelik Durumları.....	164
Tablo 62. Cinsiyete Göre Katılımcıların Gelir Durumları	165
Tablo 63. Medeni Durumlarına Göre Katılımcıların Gelir Durumları	165
Tablo 64. Bekâr Kadınların Aylık Gelirleri	166
Tablo 65. Eğitim Düzeyine Göre Katılımcıların Aile Gelir Durumları	167
Tablo 66. Göç Etme Nedenlerine Göre Katılımcıların Aile Gelir Durumları.....	168
Tablo 67. Cinsiyete Göre Katılımcıların Gelir Kaynakları.....	169
Tablo 68. Eğitim Düzeylerine Göre Katılımcıların Gelir Kaynakları.....	170
Tablo 69. Medeni Durumlarına Göre Katılımcıların Gelir Kaynakları	171
Tablo 70. Göç Etme Nedenlerine Göre Katılımcıların Gelir Kaynakları	172
Tablo 71. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Gelirlerinin Giderlere Göre Dağılımı....	173
Tablo 72. Eğitim Düzeylerine Göre Katılımcıların Gelirlerinin Giderlere Göre Dağılımı.....	174
Tablo 73. Medeni Durumlarına Göre Katılımcıların Gelirlerinin Giderlere Göre Dağılımı.....	175
Tablo 74. Göç Etme Nedenlerine Göre Katılımcıların Gelirlerinin Giderlere Göre Dağılımı.....	175
Tablo 75. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Çalışma Tercihleri.....	176
Tablo 76. Eğitim Düzeylerine Göre Katılımcıların Çalışma Tercihleri.....	177

Tablo 77. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların İş Hayatının Dışında Kalma Nedenleri .	178
Tablo 78. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Sosyal Yardımlardan Yararlanma Durumları.....	179
Tablo 79. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Nitelik ve Beceri Durumları.....	181
Tablo 80. Eğitim Düzeylerine Göre Katılımcıların Nitelik ve Beceri Durumları.....	183
Tablo 81. Göçün Katılımcıların Çalışma Hayatındaki Konumlarını Etkileme Durumu.....	184
Tablo 82. Katılımcıların Çalışma Zorunlulukları ve Göç İlişkisi	185
Tablo 83. Katılımcıların Göçün Refah Hizmetlerine Etkisi ile İlgili Görüşleri.....	186
Tablo 84. Kente Göç Süreci ve İş Yükünün Değişimi.....	189
Tablo 85. Göç ile Birlikte Eşlerin Çalışmaya Bakış Açısı.....	190
Tablo 86. Kentteki Kadınların Çalışma Hayatında Olmama Nedenleri	192
Tablo 87. Kırsal Alanda Gelir Artışı Olsaydı Göç Etme Tercihinin Değişimi.....	193
Tablo 88. Katılımcıların Emek ve Çalışma Olgularına Yönelik Görüşleri	195
Tablo 89. Katılımcıların Kadının Çalışma Hayatına Yer Almasına Yönelik Görüşleri	195
Tablo 90. Katılımcılara Göre Kadınların Çalışma Hayatında Sürekliliğini Sağlaması İçin Yapması Gerekenler.....	197
Tablo 91. Katılımcılara Göre Kadınların Çalışma Hayatında Sürekliliğini Sağlaması İçin Kurumların Yapması Gerekenler.....	198
Tablo 92. Katılımcıların Aktif İstihdam Politikaları Hakkındaki Bilgi Düzeyleri	199

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

EUROSTAT	Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (European Community Statistical Office)
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
ÜAİ	Ücretsiz Aile İşçisi
GÖ	Göçten Önce
GS	Göçten Sonra
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organisation)
TDK	Türk Dil Kurumu
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development)
ICSE	Uluslararası İstihdam Biçimleri Sınıflandırması (International Classification of Status in Employment)
SSGSS	Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası
ICLS	Uluslararası Çalışma İstatistikçileri Konferansı (International Conference of Labor Statisticians)
WEP	Dünya İstihdam Programı (World Employment Program)
KSSGM	Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü
KEİG	Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi
GCIM	Uluslararası Göç Komisyonu (Global Commission on International Migration)
IOM	Göç Terimleri Sözlüğü (International Organization for Migration)
BST	Beşeri Sermaye Teorisi
BSY	Beşeri Sermaye Yatırımı
CEDAW	Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women)
BM	Birleşmiş Milletler
TMK	Türk Medeni Kanunu
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (United Nations Food and Agriculture Organization)
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
İBBS	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması
AİPP	Aktif İşgücü Piyasası Politikaları
AB	Avrupa Birliği
İDO	İşgücüne Dâhil Olmama
MEK	Mesleki Eğitim Kursları
GEP	Girişimcilik Eğitim Programı
İEP	İşbaşı Eğitim Programı
İSG	İş Sağlığı ve Güvenliği

GİRİŞ

Tarih boyunca bireyler, haneler ve gruplar daha iyi yaşam koşullarına ulaşabilmek amacıyla özellikle, kırsal alanlardan kentsel alanlara bir yerden diğer bir yere göç etmiştir.

Göç teorilerine göre yaşanan yerin “itici”, göç edilecek yerin “çekici” koşulları göç kararında etkili unsurlardır. Kentler göreceli de olsa refah koşulları ve iş fırsatları gibi çekici özellikleri ile cazibe merkezi olarak görülmüş ve görülmektedir. Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren hızlanan toplumsal ve ekonomik dönüşüm süreci içinde kentsel ve kırsal alandaki nüfus oranlarında hızlı bir değişim yaşanmıştır. 1950’lerde kentsel alanda yaşayan nüfus %19 iken, 1970’de %36’ya ve 1990’da %56’ya çıkmıştır. Kentsel nüfusun hızlı artışı içinde iç göçün etkisi, %50’lerin üzerindedir (TÜİK, Nüfus İstatistikleri, E.T. 25.03.2018). İç göç hareketinin daha çok ülkede kırsal alanlardaki itici faktörler ile kentsel alanlardaki çekici faktörlere bağlı gerçekleştiği ifade edilebilir.

Göç sürecinden ekonomik, sosyal, kültürel vb. alanlarda en çok etkilenenler kadınlar olmaktadır. Türkiye’de ekonomik, sosyal, kültürel değişimler göçü, göç de ekonomik, sosyal, kültürel değişimleri beraberinde getirmiştir. Değişen koşullar, cinsiyete göre özellikle kırdan kente göçte kadın emeğin çalışma biçimini de etkilemiştir. Genellikle kadınların göç kararı erkeklerin kazancına bağlı olarak biçimlenmektedir. İşgücü piyasasında, erkeğin ücreti daha yüksek olduğu ve piyasa ile bağlantısı daha güçlü olduğu için ailenin göç kararı, kadının iş fırsatlarının azalmasına neden olabilmektedir (Biçerli, 2014:289).

Yazında kadınlara özgü olarak nitelenen göç türleri bulunmaktadır. Evlilik nedeniyle göç; ailenin erkek üyelerinin kentteki iş olanakları nedeniyle göç etmesi ve kadının erkeğe bağlı olarak göç hareketine katılması kadına özgü göç türleri olarak tanımlanmaktadır (Buz, 2009: 43).

Çalışmanın amacı kırdan kente göç sürecinde kadın emeğinin değişimini tespit etmektir. Çalışmanın konusu/sorunu; kırdan kente göçte kadın emeğinin nasıl ve neden değiştiğidir.

Çalışma kuramsal ve uygulama bölümlerinden oluşmaktadır. Kuram bölümünde yazın taraması yöntemi kullanılmıştır. Üç bölüme dayanan kuramsal çerçevenin birinci bölümünde konuyla ilgili kavramlar; ikinci bölümünde ilgili iktisat kuramları ve üçüncü bölümde Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) İşgücü İstatistiklerine göre kadın istihdamının genel görünümü aktarılmıştır.

Çalışmanın uygulama bölümü nitel araştırma yöntemine dayanmaktadır. Alan araştırması betimsel analiz niteliğine sahiptir. Veri toplama aracı olarak nitel araştırma yöntemlerinden biri olan derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Alan araştırmasında soru formuna son biçimin verilmesi amacı ile önce 15 kişi ile SYDV (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı)'da pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışma sonrası açık uçlu soruların yer aldığı yarı yapılandırılmış soru formu hazırlanmış; İŞKUR (İş ve İşçi Bulma Kurumu), SYDV ve Sevindik Mahallesinde ikamet eden, göç etmiş bireylere uygulanmıştır. Araştırmanın alanını kırsal alandan Denizli kent merkezine göç etmiş bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın kapsamını 40 kadın, 20 erkek olmak üzere 60 birey oluşturmuştur.

Sonuç ve değerlendirme bölümünde, kuram ve yazın ile alan araştırmasından elde edilen bulgular genel boyutları ile karşılaştırılmış ve sosyal politikacılar için, sosyal güvenlik, sosyal refah ve tarım politikaları konusunda öneriler geliştirilmiştir.

Alan araştırmasının sonuçlarına göre, kırdan kente göç etmek, özellikle kırdan ücretsiz aile işçisi olan kadınların, kentte işgücü piyasasına girişini zorlaştırmaktadır. Diğer bir ifade ile kırdan istihdamda olan kadınlar, kentte ya işgücüne dahil olmayan grubuna girmekte ya da işsiz olarak işgücü grubunda yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVEDE KIR, KENT, EMEK, GÖÇ VE İLGİLİ KAVRAMLAR

1.1. Kır ve Kent Kavramları

İnsan yaşamının devamı için iklim ve diğer canlılarla mücadelede ve ekonomik nedenlerden dolayı yaşam alanlarına ihtiyaç duymuştur. Başlangıçta göçebe hayat biçiminde başlayan süreç, tüm ihtiyaçlara ulaşabileceği yerleşik düzene dönüşmüştür. İnsanın yaşamını sürdürmek için sabit bir alan seçmesi ise yerleşim kavramını beraberinde getirmiştir. Yerleşim yerleri de nüfus sayısının artması, iklim koşulları, ticaret vb. birçok koşula bağlı olarak farklılaşmaya ve belirginleşmeye başlamış ve sonuç olarak kır ve kent yerleşimleri ortaya çıkmıştır. Kır ve kent yerleşim biçimleri insanların hem özel hem de sosyal yaşamlarını devam ettirdikleri toplumsal alanlara karşılık gelmektedir (Koçak, 2011:8).

Genel anlamda kır-kent ayrımı; *“İnsan coğrafyasının, iktisadi faaliyetler, sosyal formasyon (toplum temelli ilişkiler), kültürel değerlerin biçimi ve içeriği açısından farklılaşmasını ifade etmektedir”* (Kentleşme Şurası, 2009: 886, E.T. 23.04.2017). Keleş’e (2010: 97-99) göre; kır-kent ayrımı yapmak güçtür çünkü; *“İnsanlar bir toprak parçası üzerinde yaşarlar ve bu üzerinde yaşamlarını sürdürdükleri parça kent ya da köy olarak adlandırılmaktadır. Ancak yerleşim yerinin kır ya da kent olarak sınıflandırılmasında keskin bir ayrım yoktur. Çünkü her ikisinin de birbiriyle karışan özellikleri bulunmaktadır. Mesela bir köy gelişerek önce kasaba, daha sonra da kent olmaya her zaman aday konumdadır.”* Yerleşim bölgeleri nüfus, üretim biçimi, teknoloji, çevre koşulları vb. özellikler ile sürekli değişmekte ve gelişmekte olduğu için kavramsal açıklamalarda da güncellemeye gidilmesi gerekmektedir.

1.1.1. Nüfus Ölçütüne Göre Kır ve Kent

Kır ve kent yerleşimlerini ayırmak için nüfus sayısı temel ölçütlerden biridir. Tarihsel süreçte 1924 tarih ve 442 sayılı Köy Yasası’nın 1. maddesinde kent tanımı için *“Nüfusu 2.000’den aşağı yurtlara, köy, nüfusu 2.000 ile 20.000 arasında olanlara kasaba ve 20.000’den çok nüfuslu olanlara da şehir denir”* hükmü kullanılmıştır (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf>, E.T. 20.06.2018) Benzer

biçimde 2005 tarih ve 5393 sayılı Belediye Yasası'nda *"Nüfusu 5.000'i aşan yerlerde belediye kurulabileceği"* belirtilerek kır-kent ayırımına gidilmiştir (Ertürk ve Sam, 2011: 41-42).

Kır-kent tanımında nüfus sayısını temel ölçüt olarak kullanan TÜİK'e göre; *"Türkiye sınırları dâhil inde yer alan tüm yerleşim yerlerinden nüfusu 20001 ve daha fazla olanlar "Kent", 20000 ve daha az olanlar ise "Kır" yerleşim yeri"* olarak tanımlanmaktadır (TÜİK, E.T. 22.05.2013). Aynı zamanda, *"Fiziksel Coğrafya ve Kent Bilim dalları da kenti belli nüfus büyüklüğüne erişmiş yerleşmeler"* olarak nitelendirmektedir (Özer, 2004: 2).

Türkiye'de kır kent dağılımına ilişkin en önemli değişikliklerden biri, 6 Aralık 2012 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 6360 sayılı *"On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"* ile getirilen yeni düzenlemelerdir. Sonrasında kanunda değişikliğe gidilmiş ve Büyükşehir Belediye sayısı 14'e, ilçe sayısı da 27'e çıkartılmıştır. Kanunun ismi de; *On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun* olarak değiştirilmiştir (www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6360.doc, E. T. 20.03.2018)

Mevcut durumda 12/11/2012 tarihli 6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile kır-kent tanımı değişikliğe uğramıştır. 6360 Sayılı Kanun'un 1/3. maddesine göre; *"Birinci ve ikinci fıkrada sayılan illere bağlı ilçelerin mülki sınırları içerisinde yer alan köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmış, köyler mahalle olarak, belediyeler ise belde ismiyle tek mahalle olarak bağlı bulundukları ilçenin belediyesine katılmıştır."* (http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6360.pdf, E.T. 20.06.2018). Kanuna göre köyler mahallelere dönüştürülmüştür. Kırsal alan olan köylerin, büyükşehirlerde kentsel alanların bir parçası olarak değiştiği ve kır-kent ayırımının yapılmadığı gözlenmektedir. 6360 Sayılı Kanun'un 4. maddesinde ise 10/7/2004 tarihli ve 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 3. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi aşağıdaki biçimde değiştirilmiştir.

"a)Büyükşehir Belediyesi: Sınırları il mülki sınırı olan ve sınırları içerisindeki ilçe belediyeleri arasında koordinasyonu sağlayan; idari ve mali özerkliğe sahip olarak kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan; karar

organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisini” ifade etmektedir. ([http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5216&MevzuatIliski=0&so urceXmlSearch=](http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5216&MevzuatIliski=0&so urceXmlSearch=, E.T. 20.06.2018), E.T. 20.06.2018). Yeni kurulan büyükşehir belediyelerinin sınırları içerisinde kalan köy ve beldelerin tüzel kişilikleri kaldırılmıştır. 27 yeni ilçe kurulmuş, 1.053 belde belediyesi ile 16.082 köy de mahalle haline getirilmiştir. Nüfusu 2000’den az olan diğer belediyelerde, belediyeler kapatılarak köye dönüştürülmüştür. Yasayla birlikte 552 belediyenin tüzel kişiliği yok olmuştur (Aydınlı ve Çiftçi, 2015: 198).

Yapılan son düzenlemelerle köyler mahallelere; belediyeler ise belde ismiyle tek mahalleye dönüştürülmüştür. Söz konusu değişikliklere rağmen kır-kent kavramlarının varlığını sürdürdüğü söylenebilir.

1.1.2. Çevre, Ekonomik Nitelik ve Sosyolojik Açıdan Kırsal ve Kentsel Alan

Kır ve kent kavramlarının belirlenmesinde, nüfus boyutunun yanı sıra çevresel koşullar da önemli bir ölçüt olmaktadır. Karadağ’a göre, *“Doğal çevre, insan ve onun eserlerinden oluşan organize bir yerleşim birimidir ve kent, belirli özellikleri olan, bir doğa parçası üzerinde bireye ait toplumsal ve kültürel faaliyetleri barındıran bir organizasyona sahiptir”* (Karadağ, 2009: 35-36).

Ayrıca ekonomik yapı ve işleyişi kırsal alan ve kentsel alanın tanımlanmasında belirleyici özelliklerden bir diğeridir. Ekonomik yapı ölçütüne göre kent *“...pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu yerleşme birimi”* olarak ifade edilebilmektedir (Ertürk ve Sam, 2011: 43). Tarımsal üretim, kırdaki etken ekonomik etkinliği oluştururken; sanayi üretimi ve bunun yanı sıra ticaret ve hizmetlere ilişkin etkinlikler de kentin ekonomik etkinlikleri olmaktadır. Max Weber kentin ekonomik ve siyasal örgütlenme biçimi üzerinde durmaktadır. Kentin sürekli bir pazar yeri olma özelliğinin önemini vurgulayarak kentin ekonomik işlevine dikkat çekmektedir. Böylelikle kentin ekonomik işlevi hem orada yaşayanların, hem de bir ölçüde geri bölgesindekilerin beslenmesini sağlamaktadır (Akt. Keleş, 2010: 120). Dolayısıyla kentin tanımlanmasında, nicel büyüklüğün yanı sıra nüfusun niteliğinin ve bileşiminin de dikkate alınması gerekmektedir (Özer, 2004: 2).

Kırsal ve kentsel alan ayrımında sosyolojik temelli analizlerden biri, Durkheim tarafından yapılmıştır. Durkheim, insan topluluklarını, basit ve karmaşık topluluklar olarak ayırtmıştır. Basit topluluklar için köy kastedilirken, karmaşık topluluklar için kentler kastedilmektedir. Basit topluluklar kendi kendine yeten, iş bölümü ve uzmanlaşmanın olmadığı, bireylerin aynı düşünce ve inanç sistemini benimsediği

homojen bir yapıyı betimlerken, karmaşık topluluklar nüfus artışının iş bölümü ve uzmanlaşmayı zorunlu hale getirdiği, toplumsal ilişkilerde farklılaşmaların yaşandığı yapıyı betimlemektedir (Ertürk ve Sam, 2011: 44-45). Ayrıca Durkheim, kenti modern toplumsal yapının ve yaygın iş bölümünün çekirdeği olarak görmektedir (Akt. Topal, 2004: 279).

Sosyolojik açıdan kır ve kent ayrımında kullanılan bir diğer ölçüt cinsiyete dayalı işbölümüdür. Cinsiyete dayalı işbölümü; *“Belirli iş tiplerinin belirli insan kategorilerine bölüştürülmesi ve bu bölüştürmenin daha sonraki bir pratiği kısıtlaması ölçüsünde de toplumsal bir yapı”* biçiminde ifade edilmektedir (Connell, 1998: 141). Dolayısıyla toplumsal cinsiyetçi bakış açısı¹, bazı işlerin erkek işi ve kadın işi olarak ayrılmasına, istihdamın cinsiyete dayalı gerçekleşmesine neden olmaktadır. Kadın ve erkek işi, kır ve kent ayrımında çocuk, yaşlı bakımı, ev işleri gibi konuların paylaşılmasında farklılıklara neden olmakla birlikte, kadının işgücüne ve istihdama katılımını olumlu veya olumsuz anlamda etkileyebilmektedir (Ertuğrul Yılmaz, 2013: 294).

1.1.2.1. Kırsal Alan

Kırsal alanlar; köy, mahalle, oba, kom, mezra, divan biçimindeki yerleşmelerdir. Özellikle köylerin kırsal alanlarla eş tutulduğu görülmektedir. Köy hayatında; cami, okul, otlak, kahvehane gibi ortak mallar kullanılmaktadır. Toplu veya dağınık biçimde oturan insanlar, bahçe ve tarlalarıyla birlikte; İmece ve salma uygulamalarına dayalı bir yaşam biçimi sergilemektedirler (Kavruk, 2004: 17).

Gülçubuk (2005: 68)’a göre, kırsal alan; *“Ekonominin daha çok doğal kaynaklarla biçimlendiği, yaşam biçiminin geleneklere bağlı olduğu, teknolojinin ve gelişmelerin yavaş takip edildiği yerler”* olarak ifade edilirken; üretim ilişkileri açısından ise kırsal alanlar; *“İl ve ilçe merkezleri dışında kalan üretime kaynaklık eden alanlar”* dır.

Kırsal alanlar geleneksel anlam taşımaktadırlar. Kırsal toplumlarda ekonominin temel kaynağı, toprağa ve fiziki güce sahip olmaktır. Fiziki gücün durumunun toplumlarda belirleyici olması toplumsal hayatta ve aile ilişkilerinde erkeği ön plana çıkarmaktadır. İşlevleri ve özellikleri açısından kırsal alanlar Zencirkıran’a (2013:10) göre; toplumsal dayanışmanın ve dinin ön planda olduğu; bireycilik, sermaye, faiz, kazanç gibi değerlere olumsuz anlamlar yüklendiği; ataerkil yapıda, bireyler üzerinde

¹ Daha geniş bilgi için bakınız; Üçüncü Bölüm, Toplumsal Cinsiyetçi Bakış Açısı, s. 109.

toplumsal bir kontrolün olduğu; bireysellik ve farklılıkların çok yaşanmadığı; daha çok fiziki güce dayanan üretimin yapıldığı; sistematik bir çalışma disiplinin ve kültürünün olmadığı küçük yerleşim yerleri olarak ifade edilmektedir.

Kırsal alan, Türkiye açısından değerlendirildiğinde köy yaşamına paralel olarak; sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya dayalı, akrabalık, eş, dost ilişkilerinin güçlü olduğu; üretim, insan, doğa, yaşamın iç içe geçtiği ve sosyal kontrol mekanizmasının etkili ve yaygın olmalarıdır (Kentleşme Şurası, 2009: 14). Dayanışma ve güçlü üretim ilişkileri açısından Türkiye’de kırsal alanların çok sayıda ve dağınık olması önemli sorunları beraberinde getirebilmektedir. Bu durum kırsal alanlarda alt yapı ve üst yapı hizmetlerine erişimin kolay olmamasına neden olmaktadır. Dolayısıyla kamu yatırımları yapılırken de zorluklarla karşılaşmaktadır. Köy yollarında, içme suyu temininde, eğitimde, sağlıkta problemler olması kırsal alanların cazibesini kaybetmesine neden olmaktadır (Gülçubuk, 2005: 70). Dolayısıyla kırsal alanlar cazibesini kaybetmekte, kentsel alanların çekiciliği artmakta, kırdan kente yapılan göçlerin temelindeki nedeni oluşturmaktadır.

1.1.2.2. Kentsel Alan

Kent tanımı ekonomik, demografik, sosyolojik açıdan farklı anlamlar taşımaktadır. Demografik açıdan, kentin nüfus büyüklüğü; ekonomik açıdan kent ekonomisinin sanayi, hizmet, ticaret ağırlıklı olması belirleyici olmaktadır. Sosyolojik açıdan kentsel alan, grupların ve hareketliliğin hakim olduğu, toplumsal yapının çeşitlilik arz ettiği bir yapıyı ifade etmektedir (Geyik, 2010: 4). Dolayısıyla kent; mimari, savaş sanatları, sosyoloji, ekonomi gibi birçok disiplinin ortak konusunu oluşturmaktadır (Bumin, 1990: 18). Kent kavramı, uygarlık anlamında, Yunanca’da polis, Fransızca’da cite, Arapça’da Medine, Latince de ise yurttaşlık anlamlarına karşılık gelmektedir (Yılmaz ve Çitçi, 2011: 254).

Aristo kenti, “İnsanların daha iyi bir yaşam sürmek için toplandıkları yerler” olarak tanımlarken; Adam Smith, kenti özellikle beceri işlevlerine odaklanarak açıklamıştır. İbn-i Haldun ise kentlerin, endüstri merkezi olma özellikleri üzerinde durmuş ve kentleşmeyi göç edenler için son aşama olarak değerlendirmiştir (Akt. Topal, 2004: 277).

Genel anlamıyla kent: “Farklı sosyal sınıflardan oluşan bir toplumun, yapay çevreyi doğal çevreye egemen kıldığı bir ortamda ve kentsel yaşam kurallarına uygun olarak yaşamlarını sürdürdükleri bir yerleşme yeri” biçiminde ifade edilmektedir

(Ertürk ve Sam, 2011: 39). Kavrama farklı boyutlar getiren yaklaşımlar mevcuttur. Özgür ve Uluocak (2011: 232) “Kentleri tarih boyunca insanlığın gelişimiyle değişen dinamik bir olgu olarak nitelendirmekte ve kentlerin yerleşik yaşama geçiş ile ortaya çıktığını belirtmektedir. Çukurçayır (2003: 121-123) ise kenti; “*Tarih boyunca kentler; yeniliğin, kültürün, düşüncenin, teknolojinin ve bilginin üretildiği ve yayıldığı yaşam alanlarını oluşturmuştur. Kent, göstergeler ve imgeler alanı olarak tanımlanmaktadır. Kent; bir kimlik, bir kültür ve yaşamın her yanını kuşatan özelliklere sahip bir kavram*” olarak değerlendirmiştir.

Wirth, kent kavramını üç farklı boyutla incelemiştir (Wirth, 2002: 77-105’den aktaran; Topal, 2004: 279-280):

- Teknolojik ve çevresel bir düzene sahip fiziksel bir yapı,
- Kurumlar sistemi çerçevesinde toplumsal bir yapı,
- Düşünceler ve kişilikler topluluğu olarak bir yapı biçiminde boyutlandırmıştır.

Bu bağlamda Wirth’in kenti, nüfus büyüklüğü, yoğunluk ve karmaşıklık gibi üç özellik etrafında kavramlaştırdığı görülmektedir.

Kent tanımlamalarında daha çok nüfus yoğunluğunun çok olduğu, tek düzelikten uzak, farklı işlerin, farklı kültürlerin, farklı insanların, farklı yaşam biçimlerinin kesiştiği karmaşık bir özellik taşıyan sistemin varlığı üzerinde durulmaktadır. Kentler görsel hafızada ise araziler üzerine inşa edilmiş yapılardan oluşan yerleşik bir yer gibi algılanmaktadır. Ancak bu algı eksik kalmakta, toplulukla ve onun yapısıyla bütünleşerek kenti oluşturmaktadır. Kentlerin karmaşık özellikleri aynı zamanda onlara ait bir yapıyı, bir kültürü de oluşturmaktadır (Gül vd., 2008: 357).

Kentler sadece kentlilerden oluşmamaktadır. Kırdan kente göç süreci, kırsal alanın yaşam biçimi ve kültürüne alışmış bireyleri kentleştirmektedir. Keleş (2010: 27)’e göre kentleşme; zaman içindeki bir değişimi ifade etmektedir. Kentleşme olgusu; dar anlamda; “*Kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artması*”dır. Ancak, kentleşme demografik niteliğinin artması yanında toplumun ekonomik, sosyal ve siyasal boyutlarını da kapsamaktadır. Bu bağlamda geniş kapsamı ile kentleşme olgusu “*Sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü, uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi sürecidir*” biçiminde tanımlanabilmektedir (Keleş, 2010: 27).

Kentleşme yapısal değişiklik olarak iç göç hareketini işaret etmektedir. Köylerde yaşayanların, köylerden koparak kentlerde tarım dışı işlerde yaşamlarını sürdürmeleri ile iç göç hareketi kastedilmektedir. Kentleşme, her toplumun sanayileşme sürecinde yaşadığı ve yaşaması beklenen yapısal bir dönüşüm olarak tek yönlü bir yer değiştirme biçiminde gerçekleşmektedir. (Tekeli, 2011: 49).

Türkiye’de iç göçler, kent sayılarının artmasında ve kentleşme olgusunda önemli bir etkidir. İkinci Dünya Savaşı’ndan beri Anadolu’dan toplu halde büyükşehirlere yapılan göçler hem Türklerin geleneksel yapısını değiştirmiş, hem de farklı yeni toplumsal kurumların oluşmasına neden olmuştur. Süreçle birlikte, kır ve kent arasındaki denge tam tersine çevrilmiştir (Duben, 2002: 23). Yaşanan kentleşme sürecinden en çok etkilenen gruplar, çalışma statüleri ve koşulları açısından emek olmuş ve kadın emeği kırdan kentte göçte kırdaki istihdam statüsünden kentte işgücüne dâhil olmayan statüsüne geçmiştir.

1.2. Emek, Kadın Emeği ve Kadın Emeği Konumları

Emek ve kadın emeği ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel açıdan önem taşımaktadır. Sahip olduğu özellikleri nedeniyle kadınlar, sosyo-ekonomik yapıda farklı roller üstlenmiştir. Birçok alanda meydana gelen değişim kadının konumunu, rollerini ve sorumluluklarını da doğrudan etkilemektedir (Fidan, 2000: 117).

1.2.1. Emek Kavramı

Emek tarih boyunca tartışılan, ekonomi, sosyoloji, ahlaki, kültürel vb birçok bilim alanında anlaşılmaya çalışılan bir kavramdır. Birey, yaşamının her evresinde emeğini kullanarak varlığını sürdürebilmektedir.

Emek kavramını Ortodoks ve Heteredoks İktisatçılar farklı açılardan değerlendirmiştir. Ortodokslar, emeğin ekonomik yönüyle ilgi iken, Heteredoks yaklaşımda ise emeğin insan odaklı bir unsur olmasından dolayı ekonomik yönünün yanında sosyolojik, psikolojik ve felsefi yönleri üzerinde de durulmuştur.²

Emek kavramı İktisat Teorilerine göre incelendiğinde üretim süreci, yöntemi, işçi-işveren ilişkilerine göre belirlendiği görülmüştür. Örneğin; Klasik İktisat Teorisini Adam Smit’e göre emek; “*Tüm şeylerin ilk fiyatı, onları satın almak için ödenen gerçek satın alma parası*”dır (Akt. Karataş ve Çankaya, 2010: 39). Smith, ülkelerin

² Daha geniş bilgi için bkz; İkinci Bölüm, Ortodoks-Heterodoks İktisat Yaklaşımları

zenginliğinin topraktan çok, insan emeğine bağlı olduğunu ileri sürmektedir. Emek, ülkelerin zenginliğini arttıran temel faktördür (Akt. Özgüven, 2005: 91).

Marks'ın emek kavramına bir diğer yaklaşımı ise üretim ilişkilerinin toplumsal ilişkiler olmaktan çıkıp parasal ilişkiler haline dönüşmesidir. *“Emeğin doğrudan doğruya değişim değeri yani para üretmesidir ve aynı biçimde paranın doğrudan doğruya emeği yani emekçiyi ama yalnız değişim içinde faaliyetini satışa çıkardığı ölçüde emekçiyi satın alabilmesidir.”* Böylece para aynı zamanda topluluğun yerine de geçmektedir (Akt. Buğra, 2008: 105).

Türk Dil Kurumu'nun (TDK) toplum bilimi açısından değerlendirmesinde emek, *“Bireyin bilinçli olarak belli bir amaca ulaşmak için giriştiği hem doğal ve toplumsal çerçevesini hem de kendisini değiştiren çalışma sürecidir”* (TDK, E.T. 26.10.2017). Emek; *“Bireylerin üretim sürecinde ortaya koydukları zihinsel ve bedensel çaba”* olarak ifade edilmektedir (Seyidoğlu, 2002: 165). Kazgan (2004: 304)'a göre emek ise; *“Beşeri arzuları tatmin edecek kullanma değeri olan metaları yaratmada kullanılmaktadır.”*

Emek aynı zamanda işgücü kavramıyla da kullanılmaktadır. İşgücü, işsizler ile istihdam edilenlerden oluşan tüm nüfusu ifade etmektedir (TÜİK, E.T. 14.05.2013). İşgücü piyasalarında emek arzı, insan unsuruyla ilgili iken; emek talebi ise yeni iş alanları, iş olanakları gibi unsurlarla alakalıdır. Emek arzının söz konusu olduğu piyasalarda bireylerin farklı yapıda olmaları işgücüne de farklı katkı da bulunmalarını sağlamaktadır. Ülkelerin ekonomik durumları ve yapısı da işgücü piyasasını etkilemektedir. Eğer ülkelerin ekonomisi tarıma dayalı ise kırsal alan işgücü piyasası oluşmaktadır ve çoğunlukla niteliksiz işgücü ağırlıklıdır. Diğer yandan bazı ülkelerin ekonomisi ise gelişmiştir ve nitelikli işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır. İşgücünün kır veya kentte yoğunlaşması ve niteliği ülke kalkınmasında önemli bir rol üstlenmektedir (Karataş, 2006: 7).

1.2.2. Kadın ve Kadın Emeği

Kadın kavramına biyolojik ve toplumsal anlamlar yüklenmektedir. Kadın ve erkek biyolojik anlamda iki cinsi ifade eder. Ayrıca toplumun biçimlendirdiği, erkek ve kadına görevler yüklediği anlam ise toplumsal cinsiyet ayrımıdır. Özellikle geleneksel toplumlarda söz konusu olan bu durum kadınlar üzerinde sorunlar oluşturmaktadır ve kadını bireysel özgürlükten alıkoymaktadır.

Oral (2008: 17)'a göre, “*Kadın olmak iki kelimeden oluşur. Kadın veya kadınlık; bir niteliktir. İnsanın cinsiyetini belirleyen, fizyolojik bir farkla başlayıp yaşam boyu kişiliğin gelişmesiyle bütünlenen bir özelliktir*” Belek (2013: 24) ise, toplumsal ilişkiler çerçevesinde kadınlık biçimlerinden birini; kadınların erkeklere kültürel düzeyde tabii kılınması ve bu tabii kılınmaya boyun eğiş olarak betimlemiştir.

Kadın olmak, birçok toplumda cinsiyet temelli rol ve görevleri beraberinde getirmiş, rol ve görevler kır ve kente göre de ayrılmıştır. Kentsel kadın daha bireysel, daha özgür hareket edebilmesine karşın, kırsal kesimde tersi durumun varlığı, kadını erkeğe bağlı kılmaktadır. “Kırsal alanda yetiştiği ortam ve değerlere göre kadın bazı davranışları otomatik olarak kazanmaktadır. Yapmak zorunda olduğu işler, uyması gereken kurallar kadının doğal bir parçası gibi bütünleşmiştir ve kadın söz konusu durumu zorlama gibi algılamamaktadır (Yıldırak, 1992: 43).

Kadın ve erkeğin cins anlamındaki yaklaşımında Beauvoir, iki cins arasındaki ilişkinin iki kutup arasındaki ilişki biçiminde olmadığını ileri sürmektedir. Erkek hem artı hem de yansız kutbu; kadınsa eksi kutbu temsil etmekte, ona dair her tarif karşılıksız ya da sınırlandırılma biçiminde olmaktadır. Erkek öznedir, mutlak varlıktır; kadınsa öteki cinstir biçiminde değerlendirmektedir.³ Temel varlık olarak kendini belirtmek, öteki varlığıysa temel olmayan, nesne konumunda değerlendirmek istemektedir. Bu noktada, ataerkil toplum yapısı anlayışına paralel olarak kendini temel varlık olarak gören erkek, öteki varlığı kadın olarak görmektedir (Beauvoir, 1976: 16-18). Söz konusu anlayış insanlığın varoluşuyla başlayıp bu zamana kadar geçen süreçte biraz değişse de kadın hala erkekten sonra gelen öteki cinsi temsil eder biçimde görüldüğü söylenebilir.

Bu bağlamda öteki cins olan kadın aşağı olandır. Geleneksel toplumlarda aşağı olanı temsil edenin kadın olduğu daha belirgindir. Mesela evlenmelerde kadın “alınan”, erkekler ise “alan” konumundadır (Küçük, 2003: 221). Felsefe geleneğinde de erkek-kadın ikilemi; Akıl-Duyu, Ruh-Beden, Form-Madde gibi ayrımları simgelemekte, bunlardan birincilerin ikincilere karşı üstünlüğü ileri sürülmektedir. Kadınlar, duyular dünyasına ve akılcı olmayana ait kabul edilerek felsefe geleneğinden de dışlanmışlardır (Şimşek, 2004: 10). Woolf (2013: 40) ise kadınların erkeği olduğundan daha büyük gösteren bir ayna işlevi gördüğünü ileri sürmektedir.

³ Beauvoir kadının öteki cins olarak değerlendirmesinde; insani gerçekliğin dayanışma ve dostluk üzerine birlikte varoluş biçiminde olsaydı belki de kadın öteki cinsi oluşturmazdı. Oysa Hegel’ le birlikte bilinçte başka bilinçlere karşı temel bir düşmanlık bulunduğu anlaşıldığı an öteki cins kavramının oluşumu daha da netleşmektedir. (Bkz; Beauvoir, 1976: 18).

Bebel (2010: 93-94); “*Kadının Tarihi, Ezilmesinin Tarihidir*” adlı çalışmasında kadınlarla işçiler arasında benzerlikler kurmaktadır. Her ikisinin de ezilen grup içinde yer aldığını belirtmektedir. Ancak verilen özgürlükler bakımından kadının işçiye nazaran daha aşağıda olduğunu ifade etmektedir. Alışkanlıklar ve yetiştirme tarzı gibi faktörler durumun doğal karşılanmasına neden olmaktadır. Bu yüzden de kadın halen aşağı konumunu olağan bir durummuş gibi kabul ettiğini ileri sürmektedir. Aynı zamanda kadına erkeklerle aynı haklara sahip olduğunu ve bunun için gayret etmesi gerektiğini anlatmakta da güçlükler çekildiğini belirtmektedir. Kadınlara işçi arasında benzerliklerin yanında farklılıkların da bulunduğuna dikkat çekmektedir. En önemli örneği de kadının tutsak konumunun varlığıdır. Köle var olmadan önce de kadın köleliğinin varlığının bulunduğunu belirtmektedir.

Toplumsal çerçevede kadın olmanın köle ile benzeştirilmesine rağmen kadına bakış açısının önemli olduğu vurgulanmaktadır. Toplum, özne nesne ayrımı olmaksızın bir bütün olarak vardır. Toplumun kalkınması ve ilerlemesi için her iki tarafa eşit olanakların sunulmasıyla mümkün olabileceğini ve bu noktada kadınların önemini, M. Kemal Atatürk şu sözlerle ifade etmiştir: “*İnsan topluluğu, kadın ve erkek denilen iki cins insandan mürekkeptir. Kabil midir ki bu kütlenin bir parçasını ilerletelim, ötekini ihmal edelim de kütlenin bütünlüğü ilerleyebilsin? Mümkün müdür ki, bir cismin yarısı toprağa zincirlerle bağlı kaldıkça öteki kısmı göklere yükselebilsin?*” (<https://www.ktb.gov.tr/TR-96473/turk-kadini.html>, E.T. 20.04.2017).

Kadının tanımlanmasında yaşanan sorunlar benzer biçimde kadın emeğinin tanımlanmasında da yaşanmaktadır. Bin yıllardır emek süreçlerinin içinde yer alan kadın, avcılık ve toplayıcılık dönemi dâhil olmak üzere yiyecek içecek tedarikinin, pek çok mal ve hizmet üretiminin merkezinde bulunmuştur (Selçuk ve Tuzlukaya, 2013: 4). Geleneksel toplumlarda ise kadın emeği daha çok ev işleri ile ilgilidir. Toplumun kadın ve erkeğe birtakım görevler yüklemesi sonucu kadına, ev işlerinden sorumlu olması görevi verilmiştir. Ev hanımı olarak tabir edilen bu konumda kadın emeği görünmez bir durumu temsil eder. Karşılığı olmayan emeğin aynı zamanda değersizmiş gibi algılanması, kadının ev işlerinde bir köle gibi kullanılmasına neden olmaktadır. Ayrıca günümüzde olmak üzere Türkiye’de hemen hemen her bölgede ve her alanda kadın emeği yoğun olarak kullanılmakta ancak kadınlar bu alanlarda karar verme sistemi dışında tutulmaktadır. Ataerkil düzene geçiş ile birlikte kadın ve erkek emeği sınıflandırılması cinsiyetçi bir tutuma sergilemiştir. Söz konusu toplum düzeninde

mülkiyetin özelleştirilmesi ve mülk sahibinin de erkek olması, toplumda erkeği güçlü bir konuma getirirken, kadını geri plana itmektedir (Kızılkaya, 2005: 147).

Türkiye’de önemli bir kadın işgücü vardır, fakat bu kadın emeği büyük ölçüde “görünmeyen emek” niteliği taşımaktadır. Çünkü önemli bir bölümü ücretsiz aile işçisi (ÜAİ) konumunda kırsal alanlarda çalışmakta; bir bölümü kentlerde kocasının yaptığı işte yine görünmeyen “ücretsiz işçi”; bir bölümü evlerde ev işinin yanı sıra parça başına iş yaparak, evde çocuk bakarak evinin geçimine katkıda bulunmakta; bir bölümü evin dışına çıkmış çalışıyor ancak bu kez de yaptığı işler pek işten sayılmamakta ancak yaptığı işlerle ve aldığı düşük ücretlerle Türkiye’nin ihracat potansiyelinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda eğitim görmüş, profesyonel meslekler edinmiş ve oldukça iyi koşullarda çalışanlar da vardır; ancak onların da toplumun cinsiyet ayrımına dayalı değer yargılarından etkilendiği görülmektedir (Koray, 2000: 278).

Smith emek ayrımı yaparken ev içi kadın emeğini üretken olmayan emek olarak değerlendirmiştir. Marksist İktisat öncüsü Marx ise emeği; “*Değerlerin genel ölçüsüdür*” biçiminde değerlendirmektedir (Marx, 2012: 106).

Marx’ın konuya yaklaşımında emek sınıflandırmasını anlayabilmek için insan etkinliklerini; üretim, dolaşım, bölüşüm, bireysel ve toplumsal tüketim çerçevesinde ele almak gerekmektedir (Karahanoğulları, 2008: 121). Burada üretken emek olarak sadece üretimle uğraşan emek kastedilmektedir. Marx’a göre bir diğer tanımlamada üretken emek, “*Üretim sürecinde artık-değer üretmek amacıyla sermaye tarafından kullanılan emektir.*” Doğrudan üretim sürecinde sermayeyi değerlendirmek amacıyla kullanılan emek, üretken emek olarak nitelendirilmektedir. Üretken emeğin söz konusu olması için herhangi bir sonuca ulaşılan durumun varlığı gerekmektedir. Üretken olmayan emeğin büyük çoğunluğunu; ticaret ve perakende işlerde çalışan işçiler, evde ya da şahısların hizmetinde çalışan hizmetçiler ve devletin işlerini yerine getiren memur ve bürokratlar oluşturmaktadır. Örneğin, ticari işlerle uğraşan işçiler faaliyetleri işverenlerine belli bir kar sağlasa da genel olarak sermaye için üretime katılmadıkları için üretken emek olarak değerlendirilmemektedir (Altıok, 2011: 120-121). Smith (2010: 357)’e göre emek; harcadığı nesnenin değerine değer katıyorsa üretken, değerine değer katma gibi bir etkisi yoksa üretken olmayan emek biçiminde nitelendirilmektedir. Örneğin bir sanayi işçisinin emeği, kendi geçimine, patronunun karına, üzerinde çalıştığı nesnenin değerine değer katarken; sıradan bir hizmetçinin emeği herhangi bir şey üzerinde değer katmamaktadır.

Smith'in üretken olarak nitelendirmediği kadın emeği, çoğu zaman emek piyasasından da dışlanan bir durumu temsil etmektedir ya da erkeklerle eşit fırsatlara sahip olamamaktadır. Kadınlar için hangi eğitim düzeyinde olursa olsun, emek piyasasına katılıp katılmamaları kararlarında ev ve aile bakımının (özellikle emek yoğun çocuk, yaşlı, hasta veya engelli bakımının) maliyetlerini de göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Erkekler için ise böyle bir durumun varlığı söz konusu olmamaktadır (İlkkaracan, 2010: 9). Lenin (2008: 224) ise ev işini çoğu durumlarda kadının yerine getirdiği en verimsiz, en acımasız, en zor iş olarak değerlendirmektedir ve kadınların gerçek eşitliğe erkekle eşit konuma ancak; toplumsal kurumlara, genel üretken işe katılarak kavuşabileceğini ileri sürmektedir. Diğer yandan Mill (2016: 71) erkeklerin çoğunluğunun bir eşitle yaşama fikrine tahammülünün olmadığını; kadınların ev dışındaki işlerde yetersiz olduğu fikriyle, onları eve mahkum etme amacı taşıdığına inanmaktadır.

Evde kadın emeği ise yeniden üretimle açıklanmaktadır. Kadın evde yaptığı işlerle üretime katkı sağlamıyor gibi gözükse de aslında yeniden üretim döngüsünün içinde yer almaktadırlar. Yeniden üretimden kasıt, her gün işgücünün üretim için hazır olmasıdır. Süreçte kadınlar iki biçimde rol üstlenirler. Birincisi; işçinin yeme, içme, dinlenme, motive olma gibi ihtiyaçlarının giderilmesini sağlar ve üretimin devamında bu durum her gün tekrarlanmaktadır. İkinci olarak da yeniden üretim için doğum ile yeni işgücünün sağlanmasında etkilidirler. Kadınların evdeki hizmetlerde gösterdiği emeği her ne kadar değersiz ve üretime katkısı yokmuş gibi gözükse de tam tersi bir durum söz konusu olup yeniden üretimdeki katkıları çok önemli ve değerli bir anlam taşımaktadır (Turgut, 2006: 10). Piyasada kadın emeği sadece ev için ek gelir olarak görülmektedir. Evin reisi erkektir ve evi geçindirmekte asıl sorumluluk da erkeğe aittir. Kadınlar ise asıl sorumlu olmadıkları için evin geçimine katkı yapacak kadar düşük ücretli işlere yönlendirilmektedir. Böyle bir algı kadının işten kolayca çıkarılmasına da zemin hazırlamaktadır. Erkek üretim ile özleştirilirken, kadın ev ve ev işleriyle özleştirilmektedir ve kadının ev içi emeği doğallaştırılmaktadır. Söz konusu durum kadını evliliğinde erkeğe bağımlılığına ve ezilmişliğine, iş yaşamında da zayıf konumuna neden olmaktadır. Önemli olan nokta ise kadının da durumunu kabullenmesi ve doğal görmesidir. Kadın ya çalışmamayı tercih etmekte ya da çalışırsa da tüm yükü taşımaya razı olmaktadır (Kadının Statüsü, 1999: 16 – 18).

Kadın emeğinin ekonomik hayattaki varlığı, daha çok düşük ücretli işlerde kendini göstermektedir. Bu tip işleri ise daha çok fakir aileden gelen kadınların yaptığı

saptanmıştır. Emeklerinin sadece belli kısmını alan ve bu duruma razı olan kadınlar, ailenin geçim kaynağını sağlamasında destek olmakta; aynı zamanda geri kalan tüm ailevi işleri de yüklenmektedirler. Emek piyasasında genel olarak kadınlar erkeklerden farklı olarak daha düşük statülü ve düşük gelirli işlere mahkûm edilmişlerdir (Çelikkol, 2006: 55 -56).

Türkiye’de kadın emeği; üretim modeli ve yapısındaki değişimlerle biçimlenmektedir. Emek yoğun üretim biçiminde kadın emeği daha çok tercih edilmektedir. Kadın emeğinin tercih edilme nedenleri ise (Parasız ve Bildirici, 2002: 14);

- Kadın emeğinin, erkek emeğine göre daha ucuz olması,
- Kadının genelde ev kadını konumuna bağlı olarak, kadın işgücünün ortak istemlerde bilinçli olmaması ve dolayısıyla bunları dile getirmede ve işgücü piyasasında aktif olması konusunda zorlanması,
- Eve bağımlı ve serbest olmayan bir nitelikteki kadının emeği, serbest işgücü olarak değerlendirilememektedir. Ancak bu biçimde işgücü işçi rolünü kazanamamakta; erkek ücretli işçi, kadınsa ev kadını olarak tanımlanması biçiminde sıralanmaktadır.

Söz konusu nedenler kırdan kente göç edip gelen kadınların istihdam edilme biçimlerini de etkilemektedir. Kente gelen ekonomik faaliyetlere dâhil olan kadın emeği çoğunlukla enformel sektörde yer almaktadır. Çünkü emeğin esnek kullanımının artmasıyla birlikte enformel sektör daha da genişlemiştir. Kırdan kente gelmiş, eğitimsiz bir kadın aile bütçesine destek olabilmek, kentte karşılaştığı ekonomik zorluklarla başa çıkabilmek için birtakım işlerle enformel sektörü tercih etmektedir. Bu durum kadının çalışan gibi değil, ev işlerinin bir uzantısı gibi algılanmasına da neden olmaktadır (Dedeoğlu, 2000: 164).

1.2.3. Kadın Emeğinin İşteki Durumu

Kadınlar, tarih boyunca Dünyanın her yerinde değişik statülerde, aile içinde ya da toplumda ücretli veya ücretsiz olarak ekonomik hayata dâhil olmuşlardır. Ücretli olarak işçi statüsü ile çalışma hayatına girmeleri ise 18. Yüzyıl sonlarında İngiltere’de başlayıp tüm dünyaya yayılan Sanayi Devrimi ile olmuştur. Türkiye’de de kadının işçi statüsünde yer alması ile sanayinin doğup gelişmesi arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır (Aydın, 1999: 73). Ancak; kadınların ücretli olarak çalışmaya başlaması erkeklerle eşit ücretlendirildiği anlamına gelmemektedir. Dünya genelinde ve

Türkiye’de kadınlara erkeklere göre daha düşük ücretler ödenmektedir. İş Piyasasında ödenen ücretlerin erkekler için yüksek olduğu kastedilmemekle birlikte kadınların daha çok aleyhine olduğu belirtilmektedir (Makal, 2010: 28).

İşgücü piyasasının temel kavramlarını evrensel anlamda tanımlayan ILO’ya göre kadın emeği işteki duruma göre, “Ücretli – maaşlı – yevmiyeli, ücretsiz aile işçiliği, kendi hesabına ve işveren” olarak gruplandırılmaktadır. Türkiye’de de kadın emeğinin işteki durumu TÜİK aracılığı ile ILO ve EUROSTAT yaklaşımlarına uygun biçimde gruplandırılmıştır. Kadın emeğinin işteki durumu kırsal ve kentsel alanlarda farklılık göstermektedir. Kırsal alanlarda ücretsiz aile işçileri ve kendi hesabına çalışanların çoğunlukta olduğu, kentsel alanlarda ise ücretli çalışanların oranının yüksek olduğu gözlenmektedir. Yani kırsal alanlarda ücretsiz istihdam, kentsel alanlarda ise ücretli istihdam varlığının daha belirgin olduğu görülmektedir.⁴

Türkiye’yi gelişmiş ülkelerden ayıran işgücü piyasasına ilişkin önemli bir fark da çalışanların işteki durumlarıdır. Gelişmiş ülkelere kadın emeğinin büyük çoğunluğu ücretli iken, Türkiye’de ücretli kadın emeği gelişmiş ülkelere göre daha düşüktür. Bu durum ülkemiz için “işçileşme” yetersizliğinin bir göstergesi olarak da ele alınmaktadır (Sapancalı, 2000: 14). Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelere özgü ücretli çalışan sayısının azlığı, kadının emeğinin işgücü piyasasındaki dezavantajlı konumunu güçlendirmektedir. Kadın işgücü piyasasında özellikle kentlerde ücretli ve düzenli bir işte çalıştığı sürece dezavantajlı konumundan uzaklaşmaya başlayabilmektedir.

1.2.3.1. Ücretli-Maaşlı-Yevmiyeli

ILO’nun 1951 Tarihli “Eşit Değerde İş İçin Erkek ve Kadın İşçiler Arasında Ücret Eşitliği Hakkında Sözleşme”nin 1. maddesine göre:

“Ücret deyimi, işçinin çalıştırılması nedeniyle işveren tarafından kendisine nakdi veya ayni olarak doğrudan doğruya veya bilvasıta ödenen normal, kök veya asgari ücret veya aylıkla, sağlanan bütün diğer menfaatleri içine alır. Eşit değerde iş için erkek ve kadın işçiler arasında ücret eşitliği deyimi ise, cinsiyet esasına dayanan bir ayırım gözetmeksizin tespit edilmiş bulunan ücret hadlerini” ifade etmektedir (https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/kadin_istihdami/ilo_belgeleri/sozlesmeler/100.pdf, E.T. 20.11.2017).

TÜİK ücretli – maaşlı – yevmiyeli çalışanları, “Bir başkasının işinde ayni (mal) ya da nakdi (para) bir gelir elde etmek amacıyla düzenli nitelikteki işlerde veya

⁴ Daha detaylı bilgi için bakınız; Üçüncü Bölüm s. 101.

düzensiz ve süresiz olarak (yevmiyeli, mevsimlik işçi vb.) çalışanlardır” biçiminde tanımlamaktadır (TÜİK, E.T. 06.06.2017).

Cinsiyet bağlamında ücretlerin farklılığı özellikle imalat sanayinde niteliksiz el işçiliğinde ortaya çıkmaktadır. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), *“Birçok ülkede kadın – erkek gelir farklılığı, fikir işçiliğine nazaran el işçiliğinde görülmektedir”* biçiminde bir değerlendirmede bulunmuştur (Ekin, 2012: 34).

Asırlar boyu kadın ekonomik olarak erkeğe bağımlı bir ilişki içinde özel yaşamında eviyle sınırlandırılmıştır. Toplumsal rol bölüşümünde; erkeğe eve ekmek getiren bir birey, kadına ise eve ve çocuklara bakan bir birey olarak kadın-erkek ilişkisi ve rolleri oluşturulmuştur. Oluşturulan roller sonucunda erkek toplumsal değeri olan üretken konumuna geçmekte; kadın ise “toplumsal değersizliğe” maruz kalarak, yaptığı iş ekonomik olarak bir değer taşımadığından erkeğe bağımlı hale gelmektedir. Kadının ailedeki ve toplumdaki rolünün değişmesi; onun ücretli çalışması sonucu ekonomik bağımsızlığını kazanabilmesiyle mümkün olabilmektedir (Koray, 2000: 215).

Kadınlar için ev dışında ücretli çalışmak birincil amaç olarak görülmemiştir. Eğer çalışıyorlarsa da duruma geçici ve zorunlu bir süreç olarak bakılmaktadır. Kadınların bulunmak istedikleri alan, ev; yapmak istedikleri iş de ev kadınlığı ve annelik olarak algılanan süreç devam etmektedir (Ecevit, 2011: 107). Diğer yandan kadınların ev içinde ya da dışında ücretli çalışması, toplumsal denetimle ve bireysel güçlenme ile ilgili konuyu gündeme getirmektedir. Kadınların ücretli çalışmaya katılması aile içindeki konumlarını etkileyerek, bireysel güçlerini ve güvenlerini arttırırken; üstlendiği sorumluluklarda değişiklik olmadığı sürece yıpranmalarına da neden olmaktadır (Bora ve Üstün, 2005: 77).

1.2.3.2. Ücretsiz Aile İşçisi

Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde kadının işgücü piyasasında istihdam fırsatı veya zorunluluğunun olduğu işteki durumların biri, ücretsiz aile işçisidir. ILO Uluslararası Çalışma İstatistikçileri Konferansı’nda (1993) yapılan sınıflandırmaya göre ücretsiz aile işçileri, kendi hesabına çalışma içerisinde yer almaktadır. ÜAİ; *“Aynı ailede yaşayan ve aralarında akrabalık ilişkisi bulunan bireyler tarafından yapılan ve pazar odaklı işlerde çalışan bireyler”*den oluşmaktadır (ILO, ICSE-93, E.T. 01.06.2013). TÜİK’e göre ÜAİ ise; *“Aynı hanede yaşayan birisi tarafından işletilen ve piyasaya yönelik faaliyet gösteren işletmelerde çalışan, işletmenin ortağı konumunda olmayan ve bu faaliyetleri karşılığında ücret şeklinde bir gelir elde etmeyen bireylerdir.*

Bazı durumlarda arada akrabalık bağı olmak kaydıyla, bir hanehalkı ferdi, farklı bir hanede yaşayan bir akrabasına ait işyerinde de ücretsiz çalışıyor olmaktadır” (TÜİK, E.T. 06.06.2017).

Ülkelerin kültürel değerleri ve gelişmişlik düzeyleri kadınların toplumdaki yerini belirlemektedir. Kadınların özellikle köylerde erkeğe göre daha fazla çalışması, değerleri itibariyle doğal sayılmaktadır. Kadın kır hayatı içinde büyük bir sorumluluk ve ağır bir yük taşımaktadır. Böylece kadının tüm yaşamı boyunca yaşadığı yer, kırsal yaşamdaki yeri ile tarif edilmektedir (Yıldırak vd., 2003: 80). Tarım toplumlarında olduğu gibi “Türk köylü aile biçimi” de klasik bir erkek egemen aile tipine sahiptir: Soyun baba tarafından gelmesi erkeği daha ön plana çıkarmıştır. Evin en büyüğü olan erkek söz sahibidir ve evdeki kadınlar bu sisteme uymak zorundadır. Kırsal alanda daha çok yaşanan sistemde kadın zamanının çoğunu tarlada geçirmektedir. Kalan diğer zamanını da temizlik, çocuk bakımı, yemek, ev işlerine ayırmaktadır. Ek olarak kışlık hazırlama, varsa hayvanlarla ilgilenme gibi işlerle de iş döngüsünde kaybolmaktadır. Böyle bir durumda boş zaman faaliyetlerine kadınların yeterli zamanı olmadığı, olsa da aileden karşı çıkıldığı belirtilmektedir. Kırsal alanda çalışan erkek ise çalışmasının dışında belli zamanlarda dinlenmekte ya da kiraathanelere giderek boş zaman faaliyetlerine fırsat ve zaman ayırmaktadır (Demir ve Demir, 2006: 37 – 38).

TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri (HHİA)’ne göre; Türkiye’de tarım sektöründe istihdam edilenlerin çoğu ÜAİ konumundadır. Kırsal alanlarda daha belirgin olan bu çalışma biçimine kentlerde daha az rastlanmaktadır. Kırsal alanlarda ÜAİ konumunda emek piyasasında yer alan kadınların kentlerde ise emek piyasasına dâhil olamadıkları düşünülmektedir. Yine kırdan kente gelen kadınların kentlerde işgücüne giriş yapamadıkları da gözlenmektedir (Özer ve Biçerli, 2004: 66). “*Kırsal alanda ÜAİ konumunda tarımsal etkin nüfusun büyük bölümünü oluşturan kadın kente geldiğinde niteliksiz konumda işgücü piyasasının dışına itilmekte ya örgütsüz düşük ücretli işlere yönelmekte, ya da ev kadını olmaktadır*” (Arıkan, 1988: 5).

Kırsalda küçük üreticilik, ÜAİ gibi çalışma biçimleri yaygın olarak görülmektedir. ÜAİ özellikle kadınlardan meydana gelmekte, sosyal güvenceden ve garanti gelirden de yoksun bir kesimi oluşturmaktadır (Tutar ve Yetişen, 2009: 124 – 125).

Türkiye Sosyal Güvenlik Mevzuatı da ücretsiz aile çalışanlarını dışlayan bir yapı sergilemektedir. 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası (SSGSS) Kanunu’nda ve 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu’nda belirtildiği gibi işverenin

çalışan eşi sigortalı sayılmamakta ve nedeni de Türk Medeni Kanunu'nun 185. Maddesine dayandırılmaktadır. Maddeye göre, eşler yaşamlarını sürdürürken birbirlerine maddi çıkar gözetmeden yardım etmeleri zorunludur (Karadeniz, 2011: 104). Sosyal Güvenlik Mevzuatı'nın kadının işgücü piyasasındaki dezavantajlı konumuna kaynaklık ettiği söylenebilmektedir.

1.2.3.3. Kendi Hesabına ve İşveren

İşgücü piyasasının yapısındaki farklılıklar, istihdam biçimlerini de etkilemektedir. Kendi hesabına çalışma tanımı üzerinde tartışılan bir kavram olmakla birlikte, enformel ekonomi içerisinde yer alması da tanımın yapılmasını daha da zorlaştırmaktadır (Gündoğan, 1999: 75). ILO Çalışma İstatistikçileri Konferansı'nda (ICSE-93) istihdam biçimleri: "Ücretli İstihdam" (paid employment) ve "Kendi Hesabına Çalışma" (self-employment) olmak üzere iki temel grupta sınıflandırılmıştır. Kendi hesabına çalışma: *"Serbest meslek işlerini tutan ve temelde sürekli çalışanlarla meşgul olmayan çalışma biçimi"*dir (ILO, ICSE-93, E.T. 01.06.2018). TÜİK'e göre kendi hesabına çalışma tanımı ise; *"İşinde, tarlasında, bağında, bahçesinde, dükkanında, yazıhanesinde, imalathanesinde, tamirhanesinde vb yerlerde tek başına veya ücretsiz aile fertleri ile birlikte (yanında ücretli veya yevmiyeli birey çalıştırmaksızın) ayni (mal) ya da nakdi (para) olarak gelir elde etmek için çalışanlar "* biçimindedir (TÜİK, E.T. 07.06.2018).

Türkiye'de kendi hesabına çalışanların az gelişmişliğe özgü yapılarının ağırlıklarını korudukları görülmektedir. Özel işyeri olanlar, pazar yerinde çalışanlar, seyyar olarak çalışanlar, sabit olmayan işyerinde çalışanlar, evde çalışanlar da söz konusu kategori içinde yer almaktadır (Gürsel vd., 2002: 88). Kadınların kendi hesabına çalışması daha çok, kırsal alanlarda kocasının ölümünden sonra, çocuklarıyla beraber tarımsal faaliyetleri sürdürmeleri biçiminde ortaya çıkmaktadır (Toksöz, 2007: 68).

Benzer biçimde kendi hesabına çalışma biçimi daha çok atipik çalışma olarak kendini göstermektedir. Kendi hesabına çalışmanın çoğu zaman yoksulluk kaynaklı olduğu görülmektedir. Küçük girişimcilik olarak karşılaşılan bu çalışma biçimi; güvencesiz, enformel, düzensiz nitelikleri de barındırmaktadır. Çoğu zaman kazançlarının geçimlerini sağlamada yetersiz olduğu gözlenmiştir. Çalışamadıkları günlerde gelir elde edememektedirler. Bunun yanında hastalık, analık, malullük, yaşlılık, işsizlik gibi sosyal haklardan da yoksun bırakılmaktadırlar. (Karadeniz, 2011: 113). Tarımda kendi ad ve hesabına çalışan bireyler ise çiftçi olarak da

nitelendirilmektedir. Söz konusu bireyler tarımsal faaliyetleri sonucu elde ettiği gelir ile geçimini ve hayatını sürdürmektedir (Arıcı, 2003: 3).

ILO' nun sınıflandırmasında kendi hesabına çalışmanın diğer bir biçimi işveren olarak çalışmaktır. İşveren, *“İşletmede bir veya daha fazla işçi çalıştıran, kendi başına ya da bir veya daha fazla ortakla çalışan bireylerdir.”* TÜİK'e göre işveren, *“Kendine ait bir iş/işyeri olan ve bu işyerinde en az bir ücretli veya yevmiyeli eleman çalıştıran bireydir”* biçiminde tanımlamaktadır (TÜİK, E.T. 07.06.2018). 4857 Sayılı İş Kanunu'na göre işveren tanımı ise, *“Bir iş sözleşmesine dayanarak çalışan gerçek kişiye işçi, işçi çalıştıran gerçek veya tüzel kişiye yahut tüzel kişiliği olmayan kurum ve kuruluşlara işveren, işçi ile işveren arasında kurulan ilişkiye iş ilişkisi”* denir.

Kadınların kendi hesabına çalışma ve işveren konumu kırdı ve kentte farklı biçimlerde oluşmasına neden olmuştur. Her iki kesimde de sorunlar, politikalar ve yaklaşımlar açısından birbirinden farklı uygulamalar bulunmaktadır. Hem kırsal hem kentsel kesimde çalışma biçimleri, kadınlık rollerini ve yeniden üretim faaliyetlerini de kapsamaktadır (Kantar, 1999: 30).

1.2.4. Kadın Emeginin İstihdam Biçimleri ve Özellikleri

Toplumların ekonomik ve sosyal yapıları, değer yargıları, gelişmişlik düzeyleri, istihdam biçimlerini etkilemektedir. Söz konusu etkilerin olumsuz yanlarından ise kadınlar daha çok etkilenmekte ve istihdam biçimlerinde dezavantajlı konuma geçmektedir. Eksik istihdam, kayıt dışı istihdam, enformel istihdam, evde çalışma, ev eksenli çalışma gibi istihdam biçimlerinde kadının varlığı belirginleşmektedir.

1.2.4.1. Kadının Eksik İstihdamı

Uluslararası Çalışma İstatistikçileri Konferansı (ICLS)'nde (1964), *“İstihdam Politikası Sözleşmesi”* çerçevesinde eksik istihdam, çalışanların tam istihdam düzeyine ulaşamamasıdır. Bu sözleşmeye göre tam istihdam; *“1) Çalışmaya ve iş aramaya istekli olan herkes için iş olması, 2) İşlerin en üst düzeyde verimli olması, 3) Kişilerin iş seçme konusunda özgür olması ve çalışanların işin gerektirdiği niteliklere ulaşabilmesi ve sahip olduğu beceri ve nitelikleri istihdamda kullanabilmesidir. İlk koşul sağlanamıyorsa işsizlik; ikinci ve üçüncü koşulların sağlanamaması durumunda eksik istihdamın varlığı”* söz konusu olmaktadır (ILO, E.T. 05.06.2018).

TÜİK, 2009 şubat ayından itibaren 16. ICLS tanımına uygun biçimde daha önce *“Görülebilir Eksik İstihdam”* ve *“Diğer”* olarak sınıfladığı eksik istihdam kavramını

“Zamana Dayalı” ve “Yetersiz Eksik İstihdam” biçiminde kullanmaya başlamıştır. Zamana Bağlı Eksik İstihdam; *“Referans haftasında istihdamda olan, esas işinde ve diğer işinde/işlerinde 40 saatten daha az süre çalışmış olup, daha fazla süre çalışmak istediğini belirten ve mümkün olduğu takdirde daha fazla çalışmaya başlayabilecek olan bireyler”*dir. Yetersiz İstihdam; *“Zamana bağlı eksik istihdam kapsamında yer almamak koşuluyla, referans haftasında istihdamda olan, son dört hafta içinde mevcut işini değiştirmek için veya mevcut işine ek olarak bir iş aramış olan ve böyle bir iş bulunduğu takdirde iki hafta içinde çalışmaya başlayabilecek olan bireydir”* (TÜİK, E.T. 05.06.2018). Diğer yandan kendi isteği dışında normal çalışma süresinin altında çalışanları kapsayan eksik istihdam olgusunun işsizlikle ilgili sorunları daha da ağırlaştırdığı belirtilmektedir (Karabulut, 2007: 28).

Çalışan bireylerin hepsi tam süreli ve güvenceli işlerde çalışmamaktadır. Bazıları yarı zamanlı, geçimlerini sağlayacak düzeyde olmayan işlerde çalışmaktadır. Söz konusu durumlarda eksik istihdamın varlığı belirginleşmektedir (Eren, 2006: 30). İşsizlik ile istihdam arasındaki durum olan eksik istihdam, nitelik düzeyi düşük kadın işgücünü, belirli yaş gruplarını, bazı dezavantajlı grupları daha fazla içerebilmektedir. Yanlış eğitim politikalarının uygulandığı, işsizliğin olduğu, toplumsal cinsiyet bağlamında kadınların fırsat eşitliğini yakalayamadığı durumlarda eksik istihdamın varlığı bir seçenek olabilmektedir (Kumaş ve Çağlar, 2011: 252). Türkiye’de gelir azlığı nedeniyle ikinci bir iş arayanlar, en fazla eksik istihdam edilen grubu oluşturmaktadır (Aydın, 2009: 237). Dolayısıyla kırdan kente göçle gelmiş niteliksiz konumdaki kadınların eksik istihdam edilecekleri ve eğreti biçimdeki istihdamlarının yaygınlaşacağı söylenebilir.

1.2.4.2. Kayıt Dışı ve Enformel İstihdam

Kayıt dışı ve enformel istihdam kavramları iç içe geçmiş ve birbirinin benzeri gibi görünen kavramlardır. Kayıt dışı istihdam kavramı ilk defa 1970 yılında ILO’nun düzenlediği Dünya İstihdam Programı (World Employment Program) kapsamında Kenya Raporunda Enformel Sektör olarak değerlendirilmiştir. Formel sektörün karşılamadığı açık işsizliğin enformel sektör tarafından emildiği saptaması yapılmıştır. Güloğlu (2005: 2)’na göre kayıt dışı istihdam; *“İstihdam faaliyetlerinin resmi belgelere dayandırılmaması ve böylece resmi kayıtlara girmemesi, bunun sonucunda vergisel ve zorunlu sosyal yükümlülükler de dâhil olmak üzere tüm yükümlülüklerin, mali ve sosyal güvenlik kurumlarının denetim alanı dışına çıkarılmasıdır”* TÜİK tanımına göre kayıt

dışı istihdam ise “*Referans haftasında yaptığı işten dolayı herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmayanlardır.*”

Kayıt dışı olarak çalışan birey, ücretini ne zaman alacağını hatta alıp alamayacağını bilmeden çalışmaktadır. Sosyal güvenceden ve birçok haktan yoksun bırakılmaktadır. Kayıt dışı çalışma, sosyal devlet anlayışına da uzaklaşmak anlamına gelmekte ve işgücü piyasalarının yapısını da bozmaktadır (Candan, 2007: 14). Diğer yandan eğitim düzeyinin düşük olması sonucu bireyler düşük ücretlere çalışarak işgücü piyasasında kurlsız bir biçimde istihdam edilmektedirler. Kırdan kente göçler de bu süreçte etkili faktörler arasında yer almaktadır (Tansel, 2012: 88).

İşgücü piyasasında dezavantajlı durumda olan kadın tarımda, ücretsiz aile işçisi; kentlerde, düşük ücretli, uzmanlık ve vasıf gerektirmeyen, el emeğinin yoğun olduğu işlerde ve sosyal güvenceye sahip, eğitilmiş, meslek sahibi ve uzmanlık gerektiren işlerde çalışmaktadır. Kentleşme süreciyle birlikte ailesine destek olmak isteyen ya da çalışmak zorunda kalan kadınların düşük ücretli işlerde kayıt dışı olarak istihdam edildiği dikkat çekmektedir. Öte yandan işveren de vergi oranlarının yüksek olması nedeniyle maliyetinin artmasından dolayı bu tür işlere razı olan kadınları kayıt dışı olarak çalıştırmayı tercih etmektedir (Çetinkaya ve Yıldırım, 2010: 76 – 77).

Diğer yandan kayıt dışı istihdam, enformel sektörü beslemekte ve güçlendirmektedir. Enformel istihdamın hangi durumlarda ortaya çıktığına dair gerekçeler; kısa süreli işler, çalışanların bildirilmemesi, kayıtsız bir işletme, mevzuatın uygulanmadığı ve ya çeşitli nedenlerle tanınmadığı işler söz konusu olduğunda enformel istihdamın varlığından bahsedilmektedir (Erdut, 2007: 55).

Enformel sektörün gelişimi aşağıdaki biçimde sıralanmaktadır (Lordoğlu ve Kaplan, 2007: 58):

- Kırsal üretim yapısının hızla bozulması, kentleşme ve yoğun göç
- İstihdam ile sanyî üretimi arasındaki ilişkinin kopmasına neden olan kentlerdeki işgücü arzının formel sektör tarafından karşılanamaması
- Enformel sektör tarafından üretilen mal ve hizmete olan talebin artması (hizmet sektöründeki şişme ile birlikte)
- Yapılan bazı işlere yasalarla engel konulmaması (örneğin, serbest biçimde iğne yapanlar)
- Vergiden kaçınmanın yaygınlaşması ve kolaylaşması

- Emeklilerin ve bağımlı çalışanların gelirlerindeki azalmalar (gelir dağılımındaki bozulma).

Enformel sektörün büyümesi kırdan kente yapılan göç süreci ile ilgilidir. Cinsiyetçi iş bölümü kadınlar ve erkekler arasında enformel ve formel işlerin dağılımını etkilemektedir. Erkekler formel işlerde istihdam edilirken, kadınların çoğunluğu enformel işlerde istihdam edilmektedir (Yaman Öztürk, 2010: 118). Özellikle kentlerde, fason üretimin yoğun olduğu kayıt dışı işlerde çoğunlukla kadınlar çalışmaktadır. El emeği gerektiren işlere kadınların daha yatkın olmaları, kazançlarının ekonomik destek olarak görülmesi, düzenlilik gerektirmemesi, niteliklerine daha uygun olması, eğitim düzeylerinin düşük olması gibi nedenler kadınları enformel sektörün içine çekmektedir (Korkmaz Birtane, 2011: 57). Kayıt dışılık, kadın olmak, enformel sektörde bulunmak ve buna bağlı olarak düşük ücretlendirilmek gibi durumlar birbirine örtüşen olgulara dönüşmektedir. Bu durum eğreti istihdamı ortaya çıkarmakta ve yapısal bir soruna neden olabilmektedir.

1.2.4.3. Eğreti İstihdam

Küreselleşme, ekonomik ve teknolojik gelişmeler gibi faktörler standart istihdamdan atipik veya eğreti istihdama geçilmesine neden olmuştur. Standart istihdam; “Çalışanın işverene bağlı olduğu, yasal güvencesinin bulunduğu, tam süreli çalışmayı” ifade etmektedir (Temiz, 2004: 55). Ekonomide yaşanan aksaklıklar kimi zaman çalışanların yasal güvencesizliğine neden olmuş ve işveren isteğine göre çalışma koşulları belirlemiş böylelikle standart istihdamdan farklı çalışma koşulları ortaya çıkmıştır. Mevsimlik çalışma, yarı zamanlı çalışma, belirli süreli ya da geçici çalışma türleri gibi türler atipik olarak değerlendirilmektedir. Çalışma koşulları belirsiz, istikrarsız, güvencesiz, değişken olma gibi özellikler taşıdığında istihdam eğretilenmektedir. Eğreti istihdam biçiminden en çok gençler, kadınlar, yaşlılar, göçmenler etkilenmektedir. Özellikle kadınların etkilendiği eğreti istihdam da formel sektör dışı kalan kadınlar enformel sektörde düşük ücretlerde, güvencesiz bir biçimde istihdam edilmektedir. Eğreti istihdam, işgücü piyasalarının yapısını da olumsuz yönde etkilemektedir (Temiz, 2004: 56). İşgücü piyasasının yapısı itibarı ile çalışanlar, düzgün işte çalışsalar da her an işini kaybetme, çalışma hayatının dışında kalma, atılma gibi tehlikelerle karşılaşabilmektedirler (Man, 2013: 238).

İstihdam biçimlerinden biri atipik çalışmadır. Atipik çalışma, tipik çalışma unsurlarının esnetilmiş hali olarak belirtilmektedir. Tipik çalışmada; tam süreli,

güvenceli, ücretli çalışma koşulları mevcuttur. Atipik çalışmada ise kısmi süreli, belirli süreli, kendi hesabına çalışma, ücretsiz aile işçisi olarak çalışma, evde çalışma biçimleri bulunmaktadır. Atipik çalışma biçimlerinde, hukuki boyutları yetersiz kalan bir çalışma biçiminden bahsedilmektedir. Söz konusu çalışma biçimleri, sosyal güvence, istikrar, belirlilik gibi durumları bertaraf etmektedir. Sosyal güvenceden yoksun, yarı zamanlı, düzensiz gelir ve düşük ücretlerle çalışanların sosyo psikolojisini de etkilemektedir. Atipik çalışma biçimi daha çok dezavantajlı grupları kapsamaktadır. Özellikle kadınlar aile geçiminde maddi destek sağlamak adına atipik olarak istihdam edilmektedirler (Karadeniz, 2011: 84 – 89).

Günümüzde hizmet sektörünün yaygınlaşmasıyla beraber kadın işgücüne ihtiyaç artmakta ancak işgücü piyasasının yapısındaki değişiklikler nedeniyle farklı biçimlerde istihdamı gerçekleşmektedir. Esnek üretim biçimi de süreci desteklemekte ve kadın işgücünü ön plana çıkarmaktadır. Kadınların aile ekonomisine katkı sağlayabilmeleri için düşük ücretlerle, sıkıcı, kötü işlere razı olmaları, bu çalışma biçiminin daha da gelişmesini sağlamaktadır (Filiz, 2011: 35). Ayrıca semayenin karlılığı için düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışan kadınlar, esnek üretim süreçlerinin bir parçası haline gelmektedir. Söz konusu esnek çalışma saatleri ve atipik çalışma biçimleri, kadınların çalışma hayatına girişte kolaylık sağladığı düşünülse de kadınların eğreti istihdam biçimlerinin artmasında da rol oynamıştır (Kumaş ve Fidan, 2005: 511).

Esneklik uygulamaları ile birlikte çalışma saatlerinin esnekleşmesi kadının işgücü piyasasına girişini kolaylaştırırken, düşük ücretli işlerde çalışarak çalışan yoksulları dolayısıyla eğreti istihdamdaki payını arttırmaktadır.

1.2.4.4. Evde Çalışma

ILO' nun 1996 Tarihli 177 Sayılı Sözleşmesine göre ev işçisi; *“Kendi evinde veya işverenin işyeri dışında olmak kaydıyla kendi seçtiği başka tesislerde, ücret karşılığında, malzeme, ekipman ve diğer girdilerin kendisi, işveren ya da aracı tarafından temin edilmesine bakılmaksızın, üretim ya da servisin işveren tarafından kararlaştırıldığı, işverence belirlenen mal ve hizmetlerin üretimi için çalışan kişi”* olarak ifade edilmektedir (ILO, E.T. 31.05.2018).

Evde çalışma esnek çalışma biçimi içinde yer alan ana firma ve buna bağlı olarak çalışan fason firmalar ilişkisi içinde en alt dal olarak ele alınmaktadır. Yalnızca mekansal niteliği tanımı yetersiz kılmaktadır. Evde çalışma, yaşam ve iş yerinin

birleşmesinin yanı sıra, bir dizi toplumsal ilişkileri de gündeme getirmektedir (KSSGM, 1999: 203).

Evde çalışma eğreti istihdamın bir diğer biçimi olmakla birlikte ev çalışması, eve iş verme sistemi veya ev sanayi gibi kavramlara da karşılık gelmektedir. Evde çalışanlar ise; parça başına çalışanlar, ev temelli çalışanlar, işyeri dışında çalışanlar olarak da isimlendirilebilmektedir. Evde çalışanların iş için gereksinimleri en az düzeydedir. Dikiş makinesi, makas, iğne, iplikle herhangi bir makineye ihtiyaç olmadan elle yapılacak işlerdir (Eyrenci ve Bakırcı, 2000: 24–26). Evde çalışma biçiminde işveren gerekli malzemeleri işçiye temin etmekte, işçi de işverenin talimatları dorultusunda işini evde gerçekleştirmektedir (Yavuz, 1995: 58). Toplumsal cinsiyetçi bakış açısı kadının evde çalışmasını pekiştirmekte ve sürdürülebilir bir duruma gelmesine neden olabilmektedir.

Evde çalışma sistemi esneklik özelliğinden dolayı zaman kavramını dikkate almamaktadır. Özellikle tekstil sektörünün varlığına paralel olarak gelişen bu çalışma biçimine, dokuma, hazır giyim, örgü, nakış, oyuncak yapımı, paketleme gibi alanlarda da rastlanılmaktadır. Kadınların daha çok dâhil olduğu bu tip işlerde düşük ücret, sosyal güvencesizlik, zaman kavramının olmaması gibi faktörlerle birlikte emeğin sömürülmesine zemin hazırlamakta ve kadını işgücü piyasasında dezavantajlı konuma sürüklemektedir (Filiz, 2011: 24). Ayrıca kadınlar söz konusu işleri iş gibi algılamayıp, boş zamanı değerlendirerek aile geçimine katkıda bulunmak amacıyla yaptıklarını belirtmektedirler. Söz konusu durumu kadınların yakınları da desteklemektedir. Çünkü kadınların çalışıyor görünmemesi alışılmış değer yargılarına ters düşmemektedir (KSSGM, 1999: 206-207).

Dışarıda çalışmasına izin verilmeyen kadınların evde iş yaparak çalışma hayatına dâhil olmaları, onların yaşam alanlarını ekonomik faaliyet alanlarına dönüştürmektedir. Daha çok kadınların dâhil olduğu, niteliksiz işlerde ve enformel sektörde istihdamın gerçekleştiği geleneksel evde çalışmayla birlikte artık hizmet sektöründeki işlerinde evde görülmesi artmakta, büro işleri gibi işlerinde evden yapılmasıyla yeni bir duruma dönüşmektedir (Erdut, 2011: 56). *“Evde iş yapma özellikle toplumsal olarak kadınların dışarıda çalışmasına olumsuz bakıldığı koşullarda, kadınların gözle görünmez bir biçimde ve geleneksel değerleri zorlamadan işgücü piyasasına katılıyor olmaları nedeniyle önemli görülmektedir. Diğer bir deyişle, böyle bir iş yapmanın da bir tür ücretli emek kullanımı olduğu göz ardı*

edilebilmektedir. Bu iki mekanizma birbirini destekler biçimde işlemektedir” (KSSGM, 1999: 206).

Görünmez bir iş türü olan evde çalışma biçimi Ulusal Gelir hesaplamalarında yer almamakla birlikte, kadınların daha yoğun çalıştığı gözlenmektedir. Kadınların evde çalışma biçimini daha çok tercih etmesinin nedenleri arasında, formel sektördeki işlerin yetersizliği, evde bakmakla sorumlu oldukları (hasta, yaşlı, çocuk vb. aile fertleri) bireyler, eve ve işe bağlılık gibi nedenler sıralanabilmektedir. Ayrıca evde çalışma biçimi, en başta geleneksel yargıları kabullenen kadınlar için zorlama olmayan bir çalışma türüdür. Sosyal haklardan yoksun bırakan evde çalışma biçiminin diğer olumsuz yanı ise, kimlik kazandırıcı ve kariyer etkisinin olamamasıdır (Parasız ve Bildirici, 2002: 182). Evde çalışma biçiminin tercih edilmesinin en önemli nedeni ulaşım sorununu ortadan kaldırmasıdır. Söz konusu çalışma biçiminden hem çalışanlar, hem de işveren faydalanmaktadır. Olumlu etkilerinin yanında olumsuz etkileri de barındırmaktadır. Evde çalışanlar, kariyer ilerlemesini gerçekleştiremediği gibi sosyal ilişkilerden yoksun kalmakta, ekip çalışmalarına da katılamamaktadırlar. Evde çalışma, işveren açısından da maliyetleri azaltırken, diğer yandan işçiyi doğrudan denetleme yapılamamaktadır (Çakır, 2011: 46 -47).

1.2.4.5. Ev Eksenli Çalışma

Ev eksenli çalışma biçiminin temelleri Sanayi Devrimi öncesine kadar gitmekte ve ev eksenli üretim biçimi küresel rekabet ortamında önemini daha da arttırmaktadır. 14. ve 18. yy’ da geçerli olan üretim anlayışında iki yol izlenmiştir: Birincisi, malların doğrudan üreticiden alınıp pazarlanması; diğeri ise ticaret sermayesinin eve iş vererek kullanılmasıdır. Zanaatkar sistemi ile fabrika sistemi arasındaki geçiş sürecinde araçlar ile hammadde dağıtılır, iş anlatılır, parça başına ücret ödenerek üretim gerçekleştirilirdi. Dağınık fabrika sistemi olarak da adlandırılın bu süreçte, işlerin farklı yerlerde olmasından dolayı işlerin koordinasyonu ve kalite kontrolü de güç olmuştur (Şen, 2006: 73).

Artan küresel rekabet ortamı, tam zamanında üretim sisteminin oluşmasına neden olmuş, malların çabuk ve zamanında teslimini gerektirmiş ve eve iş vermede artış yaşanmıştır. Ev eksenli çalışma, işin evde gerçekleşmesidir. Ev işçileri, kendi hesabına çalışanlar, sipariş üzerine çalışanlar ev eksenli çalışanlar içinde yer almaktadır. Evde çalışan, işveren, taşeron ya da aracı arasındaki istihdam ilişkisi olarak da değerlendirilmektedir. Tekstil, giyim, deri, ayakkabı, ev eşyaları, ev yapımı ürünler, halı

gibi emek yoğun gerektiren malların üretiminde tercih edilmektedir. Ev eksenli çalışanlar enformel sektörde yer almakta, görünürlüğü olmayan, sosyal korumadan yoksun, güvencesiz bir biçimde çalışmaktadırlar (Durusoy Öztepe, 2012: 26).

Ev Eksenli Çalışan Kadınlar Çalışma Grubu⁵ kendilerini; *“Bir işverene, aracıya ya da kendi adına satmak amacıyla evde ya da evin bahçe, bodrum gibi eklentilerinde üretim yapmak”* biçiminde tanımlamaktadırlar. Ev eksenli işleri geleneksel ve yeni olarak ayırt etmektedirler. Geleneksel ev eksenli işlere örnek olarak; el tezgahında kumaş, halı, kilim dokumak, dikiş dikmek, çeyizlik, hediyelik, süs eşyası, evde tarhana, pekmez, şarap üretip satmak, tarım işleri, yemek, pasta, börek yapmak, kendi evinde başkasının çocuğuna bakmak, mandal paketi hazırlamak gibi işler gösterilebilir. Yeni ev eksenli işlere örnek olarak da; ambalaj işleri, pul, boncuk gibi el işçilikleri, montaj işleri, bilgisayarda tez, ödev yazma, grafik tasarım işleri, hastanelere ped ve lastik hazırlama işleri gibi işler sayılabilir. Ev eksenli çalışmalarda üç temel sorun belirtilmektedir. Bunlar; görünmezlikleri, örgütlenememeleri, kamu politikalarının yetersizliği biçiminde sıralanmaktadır.⁶

Toplumsal cinsiyetçi bakış açısının etkisiyle eş ya da babanın ev dışında çalışmasına izin vermemesi, işin niteliğine kadın niteliğinin daha uygun olması, daha düşük ücretlere razı olmaları, dışarıda çalışma fikrinin gelişmemesi, ikili iş yükünden dolayı dışarıdaki işi tercih etmemeleri, bakım hizmetlerinden kadınların sorumlu olması, kadınları ev eksenli çalışmaya yönlendirebilmektedir (Erdost, 2011: 50–51). Ev eksenli üretimde kadınların üretime katılım biçimleri ve emek süreçleri var olan toplumsal yapının bozulmadan sürdürülmesine neden olmakta; dolayısıyla kadınların günlük yaşamları ile geleneksel rolleri arasındaki bağın gücünü arttırmaktadır (Atılğan, 2007: 134-140).

Ev eksenli çalışmalar, bağımlı ve bağımsız olma özelliği taşımaktadır. Ev eksenli çalışma evde yapılmakla birlikte mahallelerde küçük atölyelerde de gerçekleştirilmektedir. Mahallerde düzayak bir yerde aracı ve parça başı iş esasına dayanan biçimi de bulunmaktadır. Farklı evlerde yalnız kadınlar yerine tek bir çatı altında küçük grupların varlığı söz konusu olmaktadır (Hattatoğlu, 2000: 89-97). Gruplar çoğunlukla kadınlardan oluşmakta ve yapılan işlerde kadın emeği

⁵ Ev Eksenli Çalışan Kadınlar Çalışma Grubu; ev eksenli çalışan kadınlara destek amaçlı bir sivil inisiyatiftir. Ekim 1999’dan beri bu alanda çalışan kadınlara ev-eksenli çalışmanın ve ev-eksenli çalışan kadınların görünürlüğü, örgütlenmeleri, ilgili kamu politikalarının oluşturulması ve yasal hakların elde edilmesi için destek vermektedir. Grubun herhangi bir tüzel kişiliği yoktur (KEİG, E.T. 18.02.2014).

⁶ Ev Eksenli Çalışan Kadınlar Çalışma Grubu, “Denetim Yoluyla Ev-Eksenli Çalışmanın Görünürlüğü, Kayıt Altına Alınması ve Sosyal Güvenliğe Kavuşturulması Toplantısı”, 2013).

kullanılmaktadır. Çalışma ortamları genellikle aydınlatma ve havalandırmanın yeterli olmadığı, sıkışık, rahatsız yerlerde, kaliteli olmayan ekipmanların bulunduğu, uzun çalışma saatlerinin sürdüğü, çalışma koşullarının kötü düzeyde olduğu yerlerdir. Yeterli güvenlik önlemlerinin olmayışı, işin niteliğinden dolayı kullanılan araç ve gereçlerin sık sık iş kazalarına neden olduğu gözlenmektedir. Diğer taraftan iş döngüsünden dolayı dinlenme sürelerinin düzenli ve yeterli olamaması, çalışanın psikolojik sorunlarının oluşumuna da neden olmaktadır (Durusoy Öztepe, 2012: 28).

Türk mevzuatında tam gün istihdam biçimleri yer alırken, esneklik barındıran standart dışı çalışma biçimleri düzenlenmemiştir (MESS, 2002: 45). 4857 Sayılı İş Yasası'na göre, iş sözleşmesi bağımlı olma ve ücret unsurlarını barındırmaktadır. Kanunda işyeri, iş yerine bağlı yerler ve eklentilerle bir bütündür biçiminde tanımlanmıştır. Tanıma göre, bağımlı ev eksenli çalışanların da işçi statüsünde yer almaları gerekmektedir. Ancak ev eksenli çalışanlar işçi statüsünde sayılmadığı gibi SSGSS Kanunu'ndan da faydalanamamaktadırlar (Keskin, 2012: 19). Böylelikle ev eksenli çalışan kadınların emeği sosyal güvenceden yoksun kalmaktadır. İşgücü piyasasında üretimde yer alan kadınların görünmezliği ve güvencesizliği ev eksenli çalışma istihdam biçimi ile de devam etmektedir.

1.2.4.6. Tarım ve Tarım Dışında Çalışma

Kadının en belirgin olan istihdam biçimlerinden biri, tarım sektöründeki varlığıdır. Tarımsal faaliyet; insanların ihtiyaç duydukları bitkisel ve hayvansal ürünleri elde etmek için arazi yapısında bitki ve hayvanların doğal büyüme ve gelişimini iyileştirerek, bitki ve hayvan hayatını kullanma biçimidir (Eren, 2006: 276). Tarımsal faaliyetlerle uğraşan bireyler de tarım işçilerini oluşturmaktadır. Türkiye'nin tarımsal yapısı; cinsiyetçi iş bölümü, kadının ücretsiz aile işçisi konumu, erkeğin uzun dönemli mevsimlik işçiliği, yeniden ve geçimlik üretim düzeyi,, küçük ve orta büyüklükte toprak sahipliği biçiminde ortaya çıkmaktadır (MİGA, 2012: 3).

Tarım sektörünün faaliyet alanının geniş olmasından dolayı tarım işçisi net olarak tanımlanamamaktadır. Sadece 4857 sayılı İş Kanunun 111. maddesinde hangi işlerin tarım işi sayılabileceği görevinin, eski ismi ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na ait olduğu belirtilmektedir. Ortak bir tanım olmamakla birlikte en geniş anlamda 141 Sayılı “*Kırsal İşçilerin Örgütlenmesi Konusunda Sözleşme*” ile ILO Sözleşmesinin 2. maddesinde tanımlanmaktadır. Tanıma göre; “*Kırsal kesimde tarım,*

zanaat ve benzeri bir işte ücretli işçi olarak çalışanlar tarım işçisi” olarak ifade edilmektedir (Görücü ve Akbıyık, 2010: 191).

Tarım işçileri, çalışma sürelerine göre sürekli ve geçici işçi olarak gruplandırılmaktadır. Mevsimlik tarım işçiliği geçici tarım işçiliğini de kapsamaktadır. Geçici tarım işçiliğinde süre 30 günü geçmemekte ve işçiye ücreti günlük ödenmektedir. Mevsimlik tarım işçiliğinde ise yaz mevsiminden oluşan daha uzun bir süreci ifade etmektedir. Temmuz ve ağustos ayları, tarımda istihdamın en yüksek noktaya ulaştığı dönemi oluşturmaktadır. Ürünün hasat döneminde işgücüne ihtiyaç artmaktadır. Bu dönemde mevsimlik tarım işçileri, yöre içinde ya da yöre dışında, tarımda, geçici bir süre istihdam edilmektedir (Özbekmezci ve Sahil, 2004: 262). Tarımda çalışma biçiminde de toplumsal cinsiyetçi bakış, kadını ve erkeğin çalışma koşullarını biçimlendirmektedir. Türkiye’de tarımda uzun süredir yer alan kadınlara yaptıkları işler için ücret ödenmemekle birlikte yapılan iş de iş olarak değil yaşam biçimi olarak görülmektedir (Şahinli ve Şahbaz, 2013: 87). *“Tarımda istihdam edilen kişilerin büyük çoğunluğunu ‘aile yardımcısı’ sıfatındaki ücretsiz kadınlar oluşturmaktadır”* (Üçeçam Karagel, 2010: 255). Tarımda çalışan kadınlar tarım arazisi kendilerine ya da aileye aitse işgücüne doğrudan katılmakta ancak çalışmalarının karşılığında herhangi bir şey alamamaktadır. Kadın başkalarının tarım arazilerinde çalışırsa düşük de olsa bir karşılık almakta ama söz konusu karşılığı aile reisine vererek kendisi kullanamamaktadır. Çok emek sarf ederek, ağır çalışma koşullarında çalışan kadın karşılığında maddi ve manevi refaha ulaşamamaktadır. Süreklilik gösteren bir işten, kendi evinden, insana yakışır bir hayat anlayışından uzakta sadece karın tokluğuna yetecek ekonomik bir yaşam mücadelesi vermektedir. Tarımda yaşanan sıkıntılar durumu daha da derinleştirmektedir (Yıldırak vd., 2003: 77 – 85).

Arıkan (1988: 3), kırsalda doğrudan üretici konumunda olan, ülke ekonomisine büyük katkıları olan kesimi, kırsal kesim kadını olarak belirtmektedir. Kadınlar evlerinde, tarlalarda, akrabalarının işlerinde çalışmakta ancak; çoğu zaman karşılığında ücretlendirilmemektedir. *“Ne kadar çok çalışırsa çalışsın, ne kadar üretirse üretsın kadın karar vermede etkili değildir. Kadın çocuk doğuran, evinde, tarlasında karşılık beklemeden çalışan buna rağmen hak etmediği bir ikinci sınıf vatandaş muamelesi gören konumundan sıyrılamamaktadır.”* Aslında gelişmekte olan ülkelerde tarım ekonomisini ayakta tutan temel gücü kadınlar oluşturmaktadır. Anne ve ev kadınlığı gibi görevlerinin yanı sıra tarımsal faaliyetlere de bedenen emek sarf etmektedir (Üçeçam Karagel, 2010: 254). Aile olarak giden mevsimlik kadın tarım işçileri, işin

büyük bölümünü üstlenmektedir. Yorucu iş temposunun ardından ev ve aileye de bakmakla yükümlüdür. Yeme, içme, temizlik, çocuk bakımı gibi işlerden kadınlar sorumlu tutulduğu için çok az bir dinlenme süresi kalmaktadır (Yıldırak vd., 2003: 83). Mevsimlik kadın tarım işçilerinin bedensel ve ruhsal anlamda yıpranmasına neden olarak yaşam kalitesini düşürmektedir. Ayrıca kırdan kente göçü tetikleyen önemli nedenler arasında yer alabilmektedir.

Hızla değişen dünyada, zaman içinde tarımın önemi azalmış, tarım dışı işler daha ön plana çıkmıştır. Tarım dışı işlerde daha çok sanayi ve hizmet sektörü gelişmiştir. Tarım dışında çalışan kesim kentlerde yoğunlaşmıştır. Eğitim düzeyinin artmasına paralel olarak ve tarımda yaşanan sıkıntılar nedeniyle bireyler tarım dışındaki işleri tercih etmeye başlamışlardır. Tarım dışı faaliyetlerde kadının daha çok hizmet sektöründe istihdam edildiği görülmektedir. Nedeni ise hizmetle ilgili işlerin kadın işi olarak algılanması ve bu işlerin kadınlara uygun bulunmasıdır (Ertuğrul Yılmaz, 2013: 301).

Tarımda kadın ÜAİ konumunda üretime dâhil olurken, tarım dışı çalışmada ücretli işçi konumundadır. Ayrıca eğitim düzeyinin artmasıyla ücretlerdeki artışlar ve diğer etkenler kadınların kentlerde tarım dışında çalışmasını tetiklemiştir (Doğrul, 2007: 76). Birçok alanda olduğu gibi tarım dışında çalışmada da kadın birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Çalışma hayatının dışında ev sorumluluğunun tamamen ona ait olması, iş yerinde karşılaştığı cinsel taciz durumları, kadınları her zaman değersiz ve ikinci sınıf vatandaş gören, onları ezmeye çalışan zihniyet onların tarım dışındaki çalışma hayatlarını da olumsuz kılmaktadır. Tarım dışında çalışmada, tam zamanlı çalışanların kadınların çoğunun dar bir meslek yelpazesinde görev aldığı durumlar da mevcuttur. Örneğin kadınsı işler kısılcından kurtulup tıp, iş dünyası, hukuk gibi geleneksel olarak erkeklere ayrılmış alanlarda kadınlar da yer almaktadır (Sanford ve Donovan, 1999: 235).

Tarım sektörü kadının işsizliğini ve istihdamını gizlerken, tarım dışı sektör kadını ya işgücü piyasasından dışlamakta ya da işsizliğe, enformel istihdama zorlamaktadır. Kırdan kente göç, kadının işgücü piyasası ve toplumsal hayattaki yerinin değişmesine neden olmaktadır. Göç süreci de değişimi yaratan temel süreçlerden biridir.

1.3. Göç Olgusu ve Göç Türleri

Göç olgusu, toplumların ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı başta olmak üzere tüm alanlarla doğrudan etkileşimi olan bir olaydır. Göç, sosyolojik bir olgu olarak

bireysel ve toplumsal anlamda her alanda değişik sonuçlara yol açmaktadır. Dolayısıyla göç süreci beraberinde birçok değişimi de getirmektedir (Akan ve Arslan, 2008: 5). Göç olgusu; kavramsal, nedensel, türlerine göre ve teoriksel olarak incelenmektedir.

1.3.1. Göç Kavramının Çerçevesi

Göç, bir ülkenin veya bir bölgenin nüfusunun artmasını ya da azalmasını etkileyerek nüfusun yaş ve cinsiyet yapısında da değişikliklere neden olmaktadır. Toplumsal kaynaklı olan göç süreci aynı zamanda toplumsal yaşamın tüm alanlarını da etkilemektedir (Civan ve Gökalp, 2011: 234). Göç, insanlık tarihinin gelişimi üzerinde etkisi olan ve süreklilik gösteren bir süreçtir. Göç, evrensel ekonomik büyümeyi destekleyen, toplumların ve devletlerin evrimine katkıda bulunan ve birçok kültür ve medeniyeti zenginleştiren bir olgudur (GCIM, 2005: 5).

TDK'na göre göç; *“Ekonomik, toplumsal, siyasi nedenlerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, muhaceret”* biçiminde tanımlanmaktadır (TDK, E.T. 30.10.2018).

Lee (1966: 49) göçü, *“Geniş anlamda ikamet yerinin kalıcı veya geçici değişimi”* olarak ifade etmektedir. Bal ve diğerlerine göre ise göç (2012: 192); *“İnsan gruplarının birlikte veya ayrı ayrı sınırları belli bir yerleşim yerinden, yakın veya uzak başka bir yerleşim yerlerine yönelik coğrafi ve sosyal bir hareketlilik”*.

Farklı disiplinlerin farklı açılardan ilgilendiği göç kavramının tanımlanması güç ve karmaşık bir olgudur. Sosyologlar sosyal bakış açısı ile bakmakta ve ekonomik yönlerini bertaraf ederken; nüfus bilimciler ise göç kavramını bireysel değil kitlesel boyutta incelemektedirler. Farklı alanların ortak ilgi alanına giren göç olgusu kavram kargaşasına neden olmaktadır (Topbaş, 2007: 5). Sosyolojik açıdan göç; *“İnsan ve grubun çeşitli faktörler nedeniyle zaman ve alanda yer değiştirmesi ile eyleme dönüşen, eylemin bitmesinden sonra da etkileri devam eden bir süreçler bütünü”* olarak değerlendirilmektedir. Antropolojik yönüyle göç ise *“Sosyolojinin ele aldığı alansal yer değiştirme, demografik değişimin ötesinde kültürel bir olgu ve süreçler bütünüdür”* (Çakır, 2011: 131).

Birey içinde yaşadığı toplumda isteklerinin en yüksek düzeyde gerçekleşmesi için uğraşmaktadır. Göç, bireylere kullanabilecekleri fırsatları artırır ve bireye mesleki ve sosyal hareketlilik sağlamaktadır (Tekeli, 2011: 18). İnsan hareketliliği çerçevesinde göçün aynı zamanda kentleşme kavramıyla da beraber işgücünün yeniden dağılımını

sağlayan ve yeni bir işbölümünün kurulmasında etkili olan toplumsal bir olgu olduğu da belirtilmektedir (Yüceol, 2011: 34).

Gerçekte zaman içindeki bir değişimi ve süreci belirleyen göç hareketi, toplumsal ve ekonomik açıdan da farklı boyutlar taşımaktadır. Hem göç veren hem de göç alan ülkenin sosyo-ekonomik yapısında ve göçen işgücünün niteliğinde de değişimlere neden olmaktadır (Güven, 1977: 14). Çok yönlü karakteristik bir yapıya sahip olan göç olgusu ülkelerin nüfularının nitel ve nicel yapısında önemli bir etkiye sahiptir. Göç, ülkelerin veya kentlerin nüfuslarının gelişmesini sağlamakla birlikte aksine azalmasına da neden olabilecek gücü kendinde barındırmaktadır (Ateş ve Es, 2010: 210). Göçün, bir ülkede veya bölgede yaşayan nüfusun sürekli hareketliliği biçimindeki yaklaşımı, bu sürecin durağan değil, dinamik bir süreç olduğunu gösterir. Ayrıca göç, tek bir alana özgü bir olgu değildir. İnsanın var olduğu her yerde göç olgusuyla karşılaşmaktadır (Koçak ve Terzi, 2012: 165).

Göç olgusu ve sürecinde toplumu ve ekonomiyi en fazla etkileyen göç türü, emeğin göçüdür. Biçerli (2014: 307) emek göçünü emek piyasalarının dinamik yapısının bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Ayrıca emek göçünü başlangıçta maliyet unsuru olmasına rağmen sonraki zamanlarda getiri sağlamasından dolayı eğitim gibi beşeri sermaye yatırımı olarak görmektedir. Emek göçünün belirleyicileri olarak; yaş, medeni durum, eğitim, uzaklık, işsizlik oranları, sosyal ve siyasal gelişmeler çerçevesinde ele almaktadır. Gençlerin yaşlılara göre, bekârların evlilere göre, eğitilmiş işçilerin eğitimsiz işçilere göre göç etme ihtimali daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Benzer biçimde mesafe yakınlığı da göç ihtimalini yükselten faktörlerdendir.

Göçler evrensel bir olaydır. Zaman, uzaklık, kalıcılık da göçün unsurlarını oluşturmaktadır. Zaman konusunda net bir durum yoktur. Bazı yazarlar bir yıldan az olmamak üzere yaşadıkları ortamı değiştirmeleri biçiminde kabul etmektedir. Ancak bu durumda mevsimlik göçler, göç kapsamı dışında kalmaktadır (Bahar ve Bingöl, 2010: 44).

Göç değişik açılardan Tablo 1’ deki gibi sınıflandırılabilir. Kırdan kente göç edip gelen bir birey de göç sınıflandırmaların birinde ve ya bir kaçında yer alabilmektedir.

Tablo 1. Göçün Sınıflandırılması

Göç ve Amaç	Ekonomik Göç
	Ekonomik Olmayan Göç
Göç ve Göçe Neden Olan Unsurlar	Gönüllü Göç
	Gönülsüz Göç
Göç ve Süresi	Geçici Göç
	Sürekli Göç
Göç ve Son Yerleşim Yeri	Transit Göç
	Yerleşik Göç
Göç ve Yasal Statüsü	Yasal Göç
	Kaçak Göç
Göç ve Göç Edenin Özelliği	Nitelikli Göç
	Niteliksiz Göç

Kaynak: (Güllüpınar, 2012: 57).

Göç süreci, genel anlamda üç türe ayrılmaktadır. İç göçler, dış göçler ve mevsimlik göçlerden oluşan bu sınıflandırmada kırdan kente yapılan göçler, iç göçler sınıflandırması içinde yer almaktadır.

1.3.2. Türlerine Göre Göçler

Göç olgusu genel olarak iç göçler ve dış göçler olarak ayrılmaktadır. Ülke içindeki nüfus hareketliliği ve değişimi iç göçleri; ülkelerarası nüfus hareketliliği ve değişimi de dış göçleri kapsamaktadır. Türkiye’de mevsimlik göçler de önemli bir göç türünü oluşturmaktadır. Bu bağlamda göç süreci; iç göçler, dış göçler ve mevsimlik göçler olarak incelenmiştir.

1.3.2.1. İç Göçler

Bireyin ülke sınırları içerisinde yaşadığı yeri değiştirmesi iç göç hareketidir. TÜİK’e göre iç göç; “ADNKS (*Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi*)’de son bir yıl içinde, ülke sınırları içinde belirli alanlardaki (bölge, il, ilçe vb.) daimi ikametgah adres değişiklikleri iç göç olarak tanımlanmıştır.” olarak değerlendirilmiştir (TÜİK, E.T. 10.06.2018).

İşgücünün ekonomik ve sosyal nedenlerle kırdan itildiği ve kentlere doğru çekildiği bilinmektedir. Kır–kent gelir farklılığının kır aleyhine oluşu, kentlerdeki sosyal ve kültürel olanakların fazlalığı, kıyın nüfusu besleyememesi, tarımın giderek daha az emeğe ihtiyaç duyması lehine gelişen bir durum olmuştur. Nüfusun da kentlere doğru aktığı gözlenmiştir (Serter, 1993: 127).

Türkiye’deki iç göçler tarihsel olarak, 1923’ten itibaren başlatılan dönemde seyrek olarak nitelendirilebilecek bir göç sürecinin yaşandığı söylenebilmektedir. Bu yıllarda çok az göç hareketi gözlemlenmekle birlikte, göç daha çok devlet memurlarının tayini biçiminde gerçekleşmiştir. Türkiye’de 1950’li yıllara gelindiğinde ise, kırdan kente göçün hızlandığı belirtilmektedir. Bu dönemde ülkede kırsal yapıdaki ekonomik ve toplumsal değişme göç eğiliminin artma nedenlerinin ana hatlarını oluşturmaktadır (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 359). 1950’li yıllarda iç göç çeşitlerinden en çok kırsal alanlardan, kentsel alanlara yapılan göçler tercih edilmiştir. Tercih nedenleri ise; kırsal alanlarının itici gücü iken, kentsel alanlarının çekici gücüdür. Kırsal yapıların dönüşümü, nüfusu kentlere aktarırken, düşük becerilere sahip olanlar kentlerde küçük sanayilerde istihdam alanlarında kendilerine yer bulmaya başlamışlardır (Günlü, 2002: 275). 1980 sonrasında ise kentlerden kentlere yapılan göçler de dikkat çekmektedir. Göç, farklı tarihlerde farklı nedenlerle devam eden bir süreç olarak sürmektedir.

Türkiye’de gerçekleşen iç göçlerin nedenleri daha çok yapısal ve ekonomik kaynaklıdır. En önemli nedenlerinden biri, ekonomik bakımdan bölgelerarası farklılıkların olmasıdır. Hızlı nüfus artışı, tarımsal alanda yaşanan yapısal değişme, ekonomik politikalarının yetersiz ve yanlış uygulanması, siyasal ve terörden doğan nedenler de iç göçü tetikleyen unsurlar arasındadır (Öztürk, 2007: 250 – 254). Türkiye’deki iç göçlerin en temelinde ise; nüfusun artmasıyla birlikte kırsal nüfusun besleyemez duruma gelmesi ve tarımda makineleşmeyle beraber topraktan kopma noktasına gelmesidir (Başel,2007: 539).

İç göçlerin oluşturduğu nedenler aslında göç eden bireylerin nedenlerini ifade etmektedir denilebilir. Göçmenlerin, genellikle genç, eğitilmiş ve çok yoksul olmayan bireylerden oluştuğu genel bir olgudur. Türkiye’de de durum böyle olmakla beraber, kırdan kente göç edenlerin özelliklerinde farklılıklar bulunmaktadır. Toplam göç edenlerin içinde kırdan kente göçle gelen bireyler özellikleri açısından önemli bir grubu temsil etmekte ve bu bireyler çoğunlukla genç ve istihdam için gerekli eğitim ve beceriden yoksun bireylerden oluşmaktadır (Tansel, 2012: 49). Ekonomik ya da zorunlu nedenlerle gerçekleşmiş olan göç sürecinde, göç edilen yerle etkileşimde erkek ve kadınların cinsiyete dayalı iş bölümü çerçevesinde farklı deneyimleri olmaktadır. Göç eden erkek açısından yeni yerle ilgili sorunlar daha çok ekonomik ya da toplumsal statü ile ilgili iken; kadınlar için sorunlar genellikle aileye ve eve ilişkin sorunlardan kaynaklanmaktadır (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1999: 433).

Göç; yeteneğe göre, yaşa göre ve evlilik nedeniyle cinsiyete göre üç farklı biçimde seçicilik özelliği göstermektedir. Genellikle 20-30 yaş grubundaki bireylerin göç etme eğilimleri yüksektir. Yeteneğe göre göçün seçici olması göç tipine göre değişmektedir. Eğer göç eden birey varış noktasındaki pozitif değerlerden faydalanmak için göç ediyorsa, göçün seçiciliği pozitif yetenekliler yönündedir. Göç, çıkış noktasındaki negatif koşullardan kaynaklanıyorsa, göçün seçiciliği negatif yetenekliler yönünde gerçekleşeceği belirtilmektedir. Göç gözlemlerindeki diğer bir seçicilik özelliği ise kadınların göçüdür (Tekeli, 2011: 34-35). Çalışma yaşında erkek nüfus göçünün yüksek olması, göçün cinsiyet bakımından seçici olduğunu göstermektedir. Göçün seçicilik özelliği, çalışma hayatına hakim olan cinsiyet ayrımcılığının göç olgusuna yansımalarıyla ilişkilidir. Dolayısıyla kadın göçü çoğu zaman erkeğin kente gelip, belli bir iş sağlamasının ardından aile kurma aşamasına geldiğinde gerçekleşmektedir (Özer, 2004: 20).

Göç bireylerin özgür tecihleri ve seçimleri sonucunda gerçekleşebileceği gibi kendi iradeleri dışında da ortaya çıkabilmektedir (Ekici ve Tuncel, 2015: 14). Göç sürecinde kadın da aile içindeki konumuna (eş, anne, genç kız) bağlı olarak hareket etmekte, birey olarak bağımsız bir göç kararı verememektedir. Kente gelen kadın için farklı bir dünya açılmıştır. Bir taraftan kimliğine bağlı kalmak bir taraftan da kente uyum sağlamak zorunda olduğu bir sürecin içine dâhil olmuştur (Buz, 2009: 43). Kadının konumuna bağlı göç etmesinin yanında diğer göç nedeni de evliliktir. Köylerde yaşayan genç kızların kente göç etmek şartıyla köyden biriyle evlilik yapması ya da köydeki genç kızların evlilik için kentlerdeki bireyleri tercih etmeleri, kadının kırdan kente gelmesindeki önemli araçlardan biridir (Yılmaz, 2009: 223).

Göçün etkileri cinsiyet farklılıklarına göre değişmektedir. Göç sürecinde yalnızca kadınlara özgü “Ev kadınlaşma” süreci yaşanmaktadır. Yapılan çalışmalar ışığında, Kalaycıoğlu’nun İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinden Ankara’ya göç etmiş aileler araştırmasında, kente göç eden kadının işgücü piyasasından çekilmek zorunda kaldığı belirtilmektedir. Çünkü kadının kentte çalışması, gelir getiren bir işe girmesi, ev dışında bulunması birçok aile için uygun görülmemektedir. İlkaracan’ların Ümraniye’de yaptıkları bir araştırmada da “Ev kadınlaşma” tezinin kadınların yarısı için geçerli olduğu belirtilmektedir. Diğer yarısı için ise kadınların kente göç etmesi, ev kadınlığından çalışma yaşamına geçişi sağlamaktadır (İlkaracan ve İlkaracan, 1999: 432). İç göçlerde cinsiyet farklılıklarına bağlı olarak yaşanan etkiler dış göçlerde de kendini göstermektedir.

1.3.2.2. Dış Göçler

Dış göçün oluşmasında; ekonomik nedenler, savaşlar, tabii afetler, yer değişimi gibi etkenler bulunmaktadır. Dış göç “*Uluslararası bir sınırı geçerek yer değiştirmek*” biçiminde gerçekleşmektedir (Göç Terimleri Sözlüğü, IOM, E.T. 02.07.2015). Diğer Yandan dış göç “*Ülkelerarası nüfus hareketliliği*” olarak da değerlendirilmektedir (Tüfekçi, 2002: 7). Dış göçler; emeğin göçü anlamında işçi göçü ve beyin göçü biçiminde gerçekleşmektedir. İşçi göçünü; ülkelerinden çeşitli nedenlerle ayrılıp başka ülkelere çalışmaya giden bireyler oluşturmaktadır. Göç edilen ülkenin işgücü ihtiyacı için göçmenler genellikle fiziksel özelliklerini kullanmaktadırlar. İşçi göçü, fiziksel göç biçiminde ortaya çıkmaktadır.

Tarihsel süreçte dış göç hareketleri sömürgecilik dönemlerine kadar dayansa da Batı’nın işgücü ihtiyacı sömürgecilik ile göç hareketlerini ayıran bir özelliktir denilebilir (Yılmaz, 2014: 1687). İşçi göçünün başlamasında, İkinci Dünya Savaşından sonra Batı Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan işgücü açığına karşı işgücü fazlalığı olan ülkelerin bu fazlalığı göndermeleri etkili olmuştur. Türkiye de bu akımın bir parçası olmuş ve fazla işgücünü işgücü açığı olan ülkelere ihraç etmeye başlamıştır. 1950’li yılların sonlarında bireysel olarak başlayan bu süreç 1960’lı yıllarda devlet tarafından özendirilmiştir (Özdemir, 2008: 21).

Emek göçünün bir diğer biçimi olan beyin göçü genel anlamda daha iyi yaşam ve çalışma olanakları sunan ülkelere, yüksek nitelikli işgücünü gitmesi olarak ifade edilmektedir (Gökbayrak, 2008: 72). Kaya’ya (2003: 2) göre ise yüksek eğitim düzeyine sahip, profesyonel, kendini geliştirmiş, seçkin, üretken, düşünen bireylerin en verimli oldukları dönemde başka ülkeye gitmeleri beyin göçü olarak belirtilmektedir..

Beyin göçü, gelişme ile paralellik gösteren bir olgudur. Gelişme; sosyal ve ekonomik modernleşmeyi birlikte kapsayan bir süreç olarak ülkelerarası dengesizlikler de en önemli faktördür. Ülkelerin gittikçe kendine yeter durumdaki kabuğundan çıkıp, birbirleriyle ilişkiler kurduğu, birbirlerine muhtaç olduğu bu dünya düzeninde sağlıklı, dengeli ve insancıl bir beraberlik için gelişmeden başka çarenin olmadığı öngörülmektedir (Başaran, 1972: 133).

Göç eden birey ya da grubun sosyo-ekonomik statüsü, eğitim, ilgi, yetenek ve değer sistemi hem göç alan hem de göç veren açısından öneme sahiptir (Balanuye ve Halıcı, 2006: 24). Birçok nitelikli işgücünü kaybeden az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler beyin göçü yüzünden gelişmeleri daha da yavaşlarken, gelişmiş ülkelerde durum tam tersidir. Nitelikli işgücüne daha yüksek ücret ödeyip, daha iyi olanaklar sağlaması

gelişmişliklerini daha da artmasına ve hızlanmasına neden olmaktadır. Beyin göçü, ülkelerarası gelişmişlik farkının artmasına neden olmaktadır. Beyin göçü daha çok doktorlar, mühendisler, bilim adamları arasında yaygınlık göstermektedir. Eğitimli bireylerin beyin göçüne neden olan etkenler arasında; ekonomik ve politik nedenler, eğitim sistemi, işsizlik, bilim ve teknoloji önemi yetersizliği, yabancı dilde eğitim gibi faktörler yer almaktadır (Kaya, 2003: 1).

Beyin göçü ve işçi göçü biçiminde gerçekleşen dış göçlerden başka kadınların dış göç nedenlerinde farklılıklar bulunmaktadır. Özellikle son zamanlarda küresel anlamda dış göçün kadınlaşması dikkat çekmektedir. Turizm, eğlence, ev içi hizmetleri gibi işler kadınların daha çok çalıştığı alanları oluşturmaktadır. Dolayısıyla kadın emeğinin ülkeler arası dolaşımı söz konusudur. Türkiye için durum ise göç veren ülke değil de göç alan ülke konumunda olmasıdır (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011: 37). Diğer yandan dış göç açısından kadın konumunun değerlendirmesine göre; kadının konumuna ve aile yaşamına etki yapan göç yerel bir hareketliliktir. Söz konusu hareketlilik ailenin toplumsal görüntüsünü değiştirmekte ve bu değişiklikler aile birliğini ve uyumunu da etkilemektedir. Kadınlar karar verme konusunda daha etkili olurken, çocukların bağımsızlığı da daha önemli olmaktadır. Göçmen ailelerde aile ilişkileri daha açık ve daha eşitlikçi biçimde yaşanmaktadır (Unat 1977'den aktaran; Kırkpınar, 1999: 266).

1.3.2.3. Mevsimlik Göçler

Mevsimlik göçte; bireyler yerleşim yerlerini belli süreliğine ter ederek, ekonomik faaliyetin yoğun olduğu diğer bölgelere çalışmaya gitmektedirler. Mevsimlik göçenler, göç edilen yerde ne kadar süre kalacaklarını önceden bilmektedirler (Akkayan, 1979: 24).

Mevsimlik göç, turistik veya ekonomik amaçlı olarak yılın belli mevsimlerinde birkaç ay süre ile bulundukları yerden başka yerlere göç edilmesi biçiminde gerçekleşmektedir. Genellikle yaz ve bahar mevsimlerinde mevsimlik göçe daha çok rastlanmaktadır (Tüfekçi, 2002: 8). Diğer yandan yapılan işin mevsimlere bağlı olması nedeniyle yılın belli dönemlerinde çalışanlar da mevsimsel göçmen işçi olarak nitelendirilmektedir (Nakhoul, 2014: 9).

Mevsimsel göçmen işçi olarak daha çok tarımsal faaliyetlerde kol kuvvetinden yararlanılan geçici tarım işçileri oluşturmaktadır. Geçici yani mevsimlik tarım işçilerine ihtiyaç duyulan zamanlar; işlerin yoğun olarak ve kısa zamanda yapılması gerektiği belirli dönemlerde olmaktadır. Bu dönemlerde gündelikçi, aylıkçı veya mevsimlik

olarak istihdam edilmektedirler (Yıldırak vd., 2003: 79). İşin niteliği gereği eğer iş mevsim boyunca devam edecek ise aile ya da mevsimlik işçi geçici olarak göç etmektedir.

Türkiye’ de tarımın göreceli olarak daha çok yapıldığı özellikle İç Anadolu, Karadeniz, Ege, Çukurova bölgelerine; şeker pancarı, üzüm, tütün, çay, fındık, pamuk ürünlerinin sulama, çapa, hasat zamanında diğer bölgelerden aileleri ile birlikte göç edip geldikleri görülmektedir (Yıldırak vd.,2003: 78).

Tarımda mevsimlik tarım işçisi konumundaki kadınlar ise genellikle aileleri ile birlikte göç edip gelerek ailece çalışmaktadırlar. Kadının hem tarım işçisi olarak yoğun emek gerektiren işleri yaptığı hem de toplumun kadına yüklediği görevleri de yerine getirdiği ifade edilebilir. Tarım işleri, ev işleri, çocuk bakımı, yeme, içme, temizlik ve daha vb. işleri üstlenen kadın yaptığı işlerden az kazanırken, kazancını da ya aile büyüğüne ya da kocasına vererek emeğinin karşılıksız kaldığı söylenebilir.

1.4. Kırdan Kente Göçün Nedenleri

Kırın iticiliği kentin çekiciliği çerçevesinde kırsal nüfusun çoğunluğunun yoksul olması, tarımda makineleşme, teknoloji, insan gücüne olan ihtiyacın azalması, ekonomik koşullar gibi birçok farklı faktörler kırdan kente göçün nedenlerini oluşturmaktadır (Gülçubuk ve Yasan, 2010: 94). Tekeli (2011: 24-27) göç nedenlerini dört farklı boyutla analiz etmiştir:

Birinci grupta göç, iki nokta arasındaki bozulan dengenin tekrar sağlanması içindir. İkinci gruptaki göç, tek yönlü uyum hareketi olarak toplumsal dönüşümler de beraberinde oluşmaktadır. Sanayileşme döneminde yaşanan kırdan kente göç hareketi bu grubun en belirgin örneğidir. Üçüncü gruptaki göç, bütün yer değişimlerini kapsayarak diğer iki gruptan farklı bir biçimdedir. Bu analize göre, toplumda belirli dengeler bozulmasa bile göçün yine de olacağıdır. Dördüncü grup göç analizleri ise, siyasal süreçle birlikte sosyal sistemde uygulanan göç politikası sonucu yaşanan göçleri kapsamaktadır.

Göçün bir boyutu da toplumların sosyo–ekonomik olanaklarının dengesiz dağılımı ya da iller arası veya bölgeler arası gelişmişlik farklarıdır. Bölgeler arası göçler, göçün hem nedeni hem de sonucu olarak kısır döngüye neden olmakta ve kısır döngü sürüp gitmektedir. Ayrıca toplumsal refahın dengesiz dağılımı göçle birlikte dengesizliği daha da belirginleştirmektedir. Türkiye’deki kırdan kente göç sürecinin en temelinde; kırsal alandaki dengenin bozulması ve yapısal dönüşümler yer almaktadır

(Başel, 2007: 520). Diğer yandan hem iç göç, hem de dış göç iktisadi yapıdaki değişikliklerle ilişkili olmuştur. 18. ve 19. yy. sanayileşme, kırdan kente gelen ucuz işgücüyle ya da sömürge ülkelerinden gelen ucuz işgücü sayesinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla göç, ucuz işgücünün kullanılmasında da önemli bir işleve sahiptir (Toksöz, 2006: 15).

İlkaracan ve İlkaracan'ın (1999: 321) kadın göçü değerlendirmesine göre; ataerkil yapının toplumsal, sosyal, siyasi değerlendirmelerde ve araştırmalardaki erkek odaklılığı, Türkiye açısından da önem taşıyan, toplumsal yapıyı etkileyen göç konusunda da yaşanmaktadır. Kadınlar hem göçte hem de göçün getirdiği sorunlarda ve çözümlerde görünmez bir kesimi oluşturmaktadır.

Yukarıdaki bilgiler ışığında çalışmada göçün nedenleri doğal, ekonomik, teknolojik ve sosyal boyutları ile sınıflandırılmış ve söz konusu nedenler, göç alan ve göç veren merkezlerin itici ve çekici güç yönleriyle açıklanmaya çalışılmıştır.

1.4.1. Doğa Olaylarına Bağlı Nedenler

İnsanlık tarihi boyunca yaşanan doğal felaketler zorunlu yer değişimine neden olmuştur. Kuraklık, kıtlık, doğal afet gibi olaylar göçün yaşanmasında itici bir güç oluşturmaktadır (Aksoy, 2012: 294). Örneğin, şiddetli depremler toplumları derinden etkileyen, gündelik yaşamı sarsan, düzeni değiştiren birtakım toplumsal sonuçlara yol açmıştır (Kolukırık ve Tuna, 2009: 289).

17 Ağustos 1999 yılında, Türkiye'nin önde gelen sanayi merkezlerinden biri olması nedeniyle, yoğun bir nüfusun yaşadığı Kocaeli, Sakarya, İstanbul büyük bir depremle sarsılmıştır. Deprem sonucunda yaklaşık 25.000 insanın farklı yerlere göç ettiği tahmin edilmektedir (Südaş, 2004: 73'den aktaran; Varol ve Gültekin, 2016: 49).

1.4.2. Ekonomik ve İşgücü Piyasası ile İlgili Nedenler

Göçün temelde ekonomik bir karar olduğu belirtilmektedir (Cengiz ve Baydur, 2010: 89). Bölgelerarası ekonomik dengesizlikler göçün temel gerekçelerini oluşturmaktadır. Üretim faktörleri sanayileşmenin ve gelişimin olduğu yöne akış göstermektedir. Gelir artışı bu bölgelerde daha fazladır. Göçü başlatan sorun ise daha çok kentin ekonomik gelişimi değil, kırların yetersiz kalmasıdır. Kırların yetersiz kaldığı noktada başlayan nedenler göçün belirleyicileri olmuştur (Başel, 2007: 532). Diğer yandan eğitim gibi emek göçü de beşeri sermaye stoklarını arttıran

unsurlardandır. Emek göçünde de göçün maliyetlerine katlanılmasıyla gelecekte daha yüksek getiriler getireceği belirtilmektedir (Biçerli, 2014: 285).

Göçün nedenlerinden biri de işgücü piyasasının yapısından kaynaklanmaktadır. Kayıt dışı çalışmanın yaygın olması, iş sağlığı ve güvenliğinin (İSG) hiç işlememesi, tarım iş yasasının olmaması, tarımda ödenen primlerin yüksek olması, tarımda işlerin süreklilik göstermemesi ve dolayısıyla gelirin de süreklilik göstermemesi, elde edilen gelirin düşük olması gibi nedenler kırdan kente göç etmeye neden olan etkenlerdendir.

Ekonomik gelişme ve kalkınma açısından itici bir güç olan kırsal göç Türkiye’de özellikle 1950’li yıllarda başlamıştır. Ülkede yaşanan göç, sanayi politikalarıyla da desteklenmiştir. Zamanla uygulanan kredi sübvansiyonları, ürünlere kota getirilmesi, devlet destekleri gibi tarım politikaları ve tohum, mazot, tarım ilaçları, gübre fiyatlarındaki artışlar kırsal alanda çözümlenmelere ve değişimlere neden olmuştur. Kırsal alanların üretim yapısının bozulması, insanların geçim kaynaklarını yitirmesi, yoksullaşması sonucu kente göç eğilimi artmıştır (Aşkın vd., 2013: 235).

Göç veren yer ve göç alan yer arasındaki ücret farklılıkları, istihdam ve terfi olanakları göç kararının alınmasını etkileyen ekonomik nedenlerin başında gelmektedir (Ceylan-Ataman, 2014: 146). Göçün ekonomik nedenleri arasında dengesiz gelir dağılımı ve yoksulluk da sayılabilir. Gelir dağılımındaki adaletsizlik yüzünden işsiz kalanlar kasabaya, orada iş bulamazlarsa büyük şehirlere doğru iş bulma ümidiyle göç etmektedir. Açlık ve yoksulluk ekseninde de bireyler göç etmeye mecbur kalmaktadır (Taşçı, 2009: 186).

Kırsal alanlarda tarımsal toprak yetersizliği sonucu düşük gelir, geçim sıkıntısı, işsizlik, refah düzeyi farklılığı kırların itici gücünü arttırırken, gelirdeki ve tercihlerdeki değişim, kentlerdeki istihdam ve işgücü ihtiyacı, iş olanaklarının çeşitli olması, ulaşım ve ticaret gibi faktörler kentlerin çekici gücünü arttırmaktadır.

Kadınlara özgü göç nedenlerini ise Buz (2007: 40); genellikle ekonomik nedenlere bağlı olarak yoksulluk, borç gibi nedenlerin yanında evlilik, fiziksel şiddet, boşanma, yetersiz eğitim, yetersiz sağlık hizmetleri gibi ekonomik olmayan sosyal nedenlere de dayandırmaktadır.

1.4.3. Yasal Düzenlemeler İle İlgili Nedenler

4857 Sayılı İş Kanunu kapsamı dışında kalan sözleşmeler içinde tarım işlerinde yapılan sözleşmeler de yer almaktadır. Elliden fazla sayıda işçi çalıştıran tarım işlerinin yapıldığı işyerleri, İş Kanunu kapsamındadır. Ancak elli ve altı sayıda işçi çalıştıran

tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerleri ve işletmeleri bu kapsamın dışında bırakılmaktadır (Demir, 2018: 122). Diğer yandan Tarımda İş Sağlığı ve İş Güvenliği'ne yönelik 6331 Sayılı Kanun 20 Haziran 2012'de resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Ancak tarım işletmeleri, Türkiye'de genel olarak 50 ve üzeri işçiyi istihdam eden büyüklükte olmadığı için bu kanunun dışına itilmektedir.

Tarım sektöründe yapılan tüm yasal düzenlemeler, aktif çalışma hayatında tarımda çalışan bireyleri etkilememiştir. Uzun çalışma saatleri, düşük kazanç, bir meslek olarak değil de yaşam biçimi olarak görülmesi, kayıt dışılık, iş kazalarına yönelik güvencesizlik gibi nedenler tarım sektörünün sorunlarını oluşturmakta ve kırdan kente göçü tetikleyen önemli etkenler arasında yer almaktadır (Çamurcu ve Seyhan, 2015: 551).

1.4.4. Teknolojik Nedenler

Teknolojik gelişmeler, çalışma hayatını, işsizliği, geliri ve yaşam koşullarını doğrudan etkileyebilmektedir. Kentleşmenin bir gereği olan sanayileşme sürecinin ilk dönemlerinde, topraklarını kaybeden ve geçimini sağlamak için çalışmaktan başka bir seçeneği olmayan insanlar, köy ve kasabalardan kentlere doğru kitlesel göçler gerçekleştirmiştir. Bu yüzden sanayi toplumları yaşam merkezinin kırlardan kentlere doğru değiştiği toplumlardır (Zencirkıran, 2013: 15).

Türkiye' deki toplumsal oluşum içinde tarımda yaşanan teknolojik gelişmeler neticesinde makineleşme ve modernleşme süreci kırsal alanlardaki nüfusun kentsel alanlara doğru kaymasını hızlandırmıştır. Geleneksel toprak sahipliği rejiminin değişmesi, toprakların belirli ellerde toplanması, ulaşımın kolaylaşması gibi etkenler söz konusu durumun nedenlerini oluşturmaktadır. Tarımdaki düşük üretkenlik, eğitim, nüfus artışı, kırsal alanda artan işsizlik 50'li ve 60'lı yıllarda karşılaşılan kentlere yönelme sürecine hız veren diğer etkenler arasında sayılabilir. Bu dönem "*Köyden ve köylülüğten hızla uzaklaşma dönemi*" olarak belirtilmektedir (İçduygu ve Ünalın, 1998: 38). Tarımda makineleşmeye bağlı olarak ortaya işsiz nüfus çıkmıştır (Üçdoğruk, 2002: 160). "*Teknolojik işsiz*" olarak da nitelendirilen bu durumda tarımda makineleşmenin anlamı, her bir makinenin beş on insanla ikamesi anlamına gelmektedir. Tarım dışına itilen insanların sayısının artması ise göç ile sonuçlanmaktadır (Taşçı, 2009: 185).

1.4.5. Psiko-Sosyal ve Sosyo-Kültürel Nedenler

Kırsal alanlarda bulunduğu koşullardan memnun olmayan, kendinden sonraki kuşaklara daha iyi bir gelecek bırakmak isteyen bireyler kentlere doğru göç etme eğilimindedirler. Kentleri çekici kılan nedenler arasında kır ve kent arasındaki yaşam düzeyi ve biçimi farklılıkları, kentleşmenin psiko-sosyal nedenini ve yönünü ifade etmektedir. Kırsal kesim için kenti çekici kılan, kentlerin sahip olduğu hizmetler, sosyal yaşam alanları, kültürel olanaklar, eğitim, sağlık olanakları ile birlikte kentli olmanın gururu da psiko-sosyal neden olarak sayılmaktadır (Ertürk ve Sam, 2011: 21). Keleş'e (2010: 36) göre kırdan kente göç etmek, belli bir eziklik duygusunun silinerek saygın gözle bakılmasına neden olmaktadır. Kentte yaşıyor olma duygusu önemli bir çekici faktör olabilmektedir. Sosyal konum olarak kentte yaşamının, kırsal alanlarda yaşamaktan daha saygınmış gibi algılanması göçün psiko-sosyal yönünü göstermektedir (Adıgüzel, 2019: 50). Özer'e (2004: 60) göre söz konusu psiko-sosyal nedenler diğer ana nedenlerin arasına karışarak sürecin hızlanmasını etkilemekte, ancak bağımsız olarak ya da tek başlarına göç güdüsü yaratmamaktadır.

Psiko-sosyal koşullar erkek ve kadınları farklı açılardan etkileyebilmektedir. Örf, adet, gelenek, görenek, töreler kırdan daha yoğun yaşanılmaktadır. Dolayısıyla kadın üzerindeki toplumsal baskı daha çok hissedilmektedir. Diğer yandan göç sürecine cinsiyetçi bakış açısıyla yaklaşan İlkcaracan ve İlkcaracan'a (1999: 305) göre; göç nedenleri açısından kadınlar ve erkekler arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Aile içi iş bölümü, toplumsal kadın-erkek rolleri farklılığın temelini oluşturmaktadır. Kadın genellikle anne, evlenmek üzere olan genç bir kız ya da eş olarak aile içindeki durumuyla ilişkilendirilmektedir. Aynı zamanda göçle geldiği yerde de söz konusu durumu bu temele dayanmaktadır. Dolayısıyla hem yer hem de toplumsal değişime neden olan göç sürecinde kadın ve göç ilişkisinde sosyo-ekonomik yapı, kültür gibi unsurlar önemli olduğu kadar cinsiyet kimliğinin de önemli olduğuna vurgu yapılmaktadır. Göç sürecinin anlamlandırılabilmesi için kavram ve nedenlerin incelenmesinin yanında teori çerçevesinde de ele alınması gerekmektedir.

1.4.6. Refah Hizmetlerine Dayalı Göç Nedenleri

Göç kararının alınmasında daha iyi yaşam koşullarının arayışı sosyal nedenlerin başında gelmektedir (Ceylan-Ataman, 2014: 146). Kırın kentten birçok alanda yoksun kaldığı bilinen bir olgudur. Kırın yoksun kaldığı konulardan biri eğitim alanında

yaşanmaktadır. Daha iyi eğitim koşullarına sahip olmak isteyen bireyler çareyi kentlere göç ile mümkün kılabilmektedir. Kız kaçırma, başlık parası gibi kırsal alan özellikleri de yine kentin tercih edilmesine yol açmaktadır (Taşçı, 2009: 190). Eğitimle birlikte sağlık, ulaşım, barınma gibi refah hizmetleri konusunda kırsal alanın yetersiz kaldığı sosyal konuları oluşturmaktadır. Kentler, daha çok sosyal olanak ve çeşitliliğe sahip olduğu için insanlara daha cazip gelmektedir. Ayrıca kentin refah hizmetlerine erişim konusunda kırsal alanlara göre daha iyi durumda olması, kenti daha cazip kılmaktadır.

1.4.7. Tarım Politikalarına Dayalı Göç Nedenleri

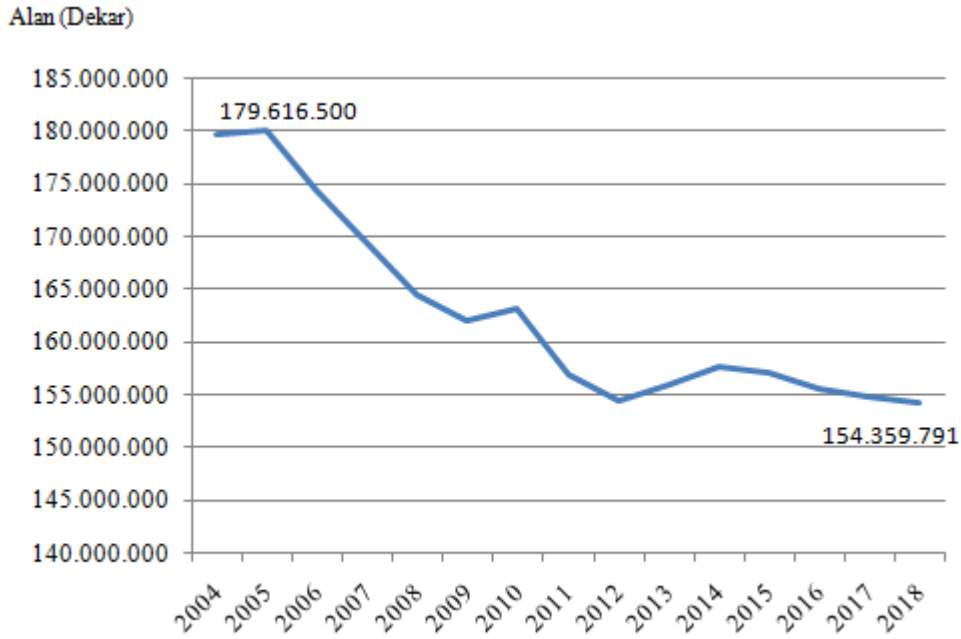
Kırsal göçün nedenleri, sonuçları ve bu süreçte alınan tedbirler ile tarım politikaları arasında doğrudan ilişki bulunmaktadır. Örneğin toprak ile insan arasındaki bozukluk nedeni, bozukluğun meydana getirdiği ekonomik ve sosyal sorunlar sonucu oluştururken, yapıyı düzenlemek adına önlemler alınmaktadır. Söz konusu neden, sonuç ve önlemler ile tarım politikaları arasında doğrudan bir ilişki oluşmaktadır. Doğrudan kırsal bölgeleri ilgilendiren tarım politikası araçlarından taban ve tavan fiyat uygulamaları çiftçi gelirlerini etkilemekte ve bu etki kırsal alandaki ekonomik ve sosyal hayatı da biçimlendirmektedir. Çiftçilerin çevreye duyarlı, tüketici sağlığına önem veren bir anlayışta olması da dolaylı bir etki olarak belirtilebilir (Güreşçi, 2009: 57 – 58).

Türkiye’de tarım politikalarında yapılan reformlar tarımsal üreticileri doğrudan etkilemektedir. Bu gruplar içinde; şeker pancarı, tütün, fındık, çay üreticileri sıralanabilir. Bu ürünlerde destekleme uygulamalarının kaldırılması, kota, özelleştirme gibi politikalar tarımsal üreticiyi doğrudan etkileyen temel nedenleri oluşturmaktadır (Kaya, 2015: 44). Örneğin 2001 Şeker Yasası ile getirilen pancar üretim kotaları, Tütün Yasası ile getirilen tütün üretim kotaları neticesinde söz konusu ürünlerin ekim alanları sınırlandırılmıştır. Ekim alanlarının sınırlandırılması, tütün ve şeker üretimi ile geçimini sağlayan bireylerin ekonomik olarak olumsuz etkilenmesine ve işlerini kaybetmesine neden olmuştur. Bireylerin ekonomik olarak kırsal alanda ayakta kalması zorlaşmıştır.

Genel olarak çiftçilerin desteklenmemesi, desteklerin kesilmesi, hala toprak reformunun yapılmaması, teknolojiye geçilememesi ya da teknolojilerin ilkel olması, emeğin veriminin düşük olması gibi etkenler tarım işlerinde sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Kırsal alanda önemli bir geçim kaynağı olan tarım işlerinde yaşanan sorunlar da kırsal kente göçün önemli nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Ziraat Mühendisleri Odası 2018 raporuna göre, genç nesil tarımın zorluğu ve gelirinin azlığı nedeniyle tarımdan uzaklaşmış ve kırsal alandan kentlere göç etmiştir. Örneğin tütün

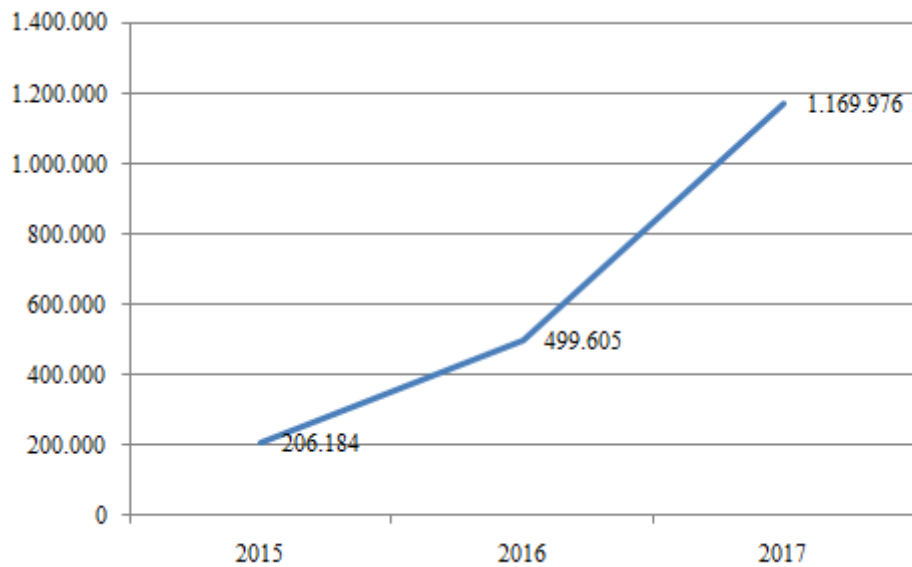
yetiştiricilerinin yaş ortalaması 48 olmuştur. Söz konusu nedenlerle kırsal alandan kente göç etmenin bir sonucu olarak tahıl ekilen tarım alanlarında önemli ölçüde azalma görülmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Ekim Alanının Yıllara Göre Değişimi

Ekim alanlarının azalması, gelirin azalmasına dolayısıyla da göçü hızlandıran etkinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kırsal alanlarda tarımla birlikte önemli bir ekonomik faaliyet olan hayvancılıkta da tarımdakine benzer biçimde olumsuz bir eğilim yaşanmaktadır.

Şekil 2. Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan İthalatının Yıllara Göre Değişimi

Ziraat Mühendisleri Odası 2018 Hayvancılık Raporuna göre, tarımdakine benzer biçimde hayvancılıkta da yıllarca uygulanan yanlış politikaların yerli üretimin ekonomik değerini azaltıcı, ithalatı cazip hale getirici yaklaşımları kırsal alandan kente göçü tetiklemiştir. 2015 ve 2017 yılları arasındaki hayvancılık ithalatındaki yaklaşık 5 katlık artış dikkat çekmektedir. Söz konusu durum yerli üreticinin işsiz kalmasına ve gelirin kaybına neden olarak göç etme nedeni olarak belirtilebilir.

1.5. Göç Teorileri

Göç yazınında karşılaşılan teorilerin birçoğu; ekonomi, siyaset ve sosyoloji gibi farklı alanlarda üretilmiştir. Göçün nedenleri ve sonuçları itibariyle çok boyutlu ve karmaşık bir olgu olması farklı teorilerin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Şimşek, 2018: 16). Göç teorileri genel olarak; Ravenstein Modeli, İtme – Çekme Teorisi, Merkez – Çevre Teorisi, Ağ Teorisi ve Diğer Göç Teorileri olmak üzere beş başlıkta ele alınmıştır.

1.5.1. Ravenstein Modeli

Göçler insanlığın varoluşundan bu yana yaşanan bir olay olmasına rağmen göçle ilgili çalışmalar çok eskilere dayanmamaktadır. E. G. Ravenstein’in (1885) “*Göç Kanunları (The Laws Of Migration)*” adlı çalışması bu konudaki ilk bilimsel araştırma olarak bu konuya öncülük etmektedir. Modele göre temelde göçün yönünün sosyal ve ekonomik bakımdan yetersiz olan yerlerden, daha iyi olanakların sunulduğu yerlere doğru olacağı ve bu süreçteki önemli faktörün uzaklık olduğu belirtilmektedir. Ravenstein Kanunları; göçün genel yapısı ve göçmenlerin özellikleri olarak iki grupta incelenebilmektedir (Akt. Topbaş, 2007: 12).

Göçün Genel Yapısı:

- “Göç genelde kırdan kente yapılan bir akımdır,
- Göç; belirli bir çıkış noktasından belirli bir varış noktasına bir akım meydana getirir,
- Göç akımı aynı zamanda bir karşı akım üretir,
- Göçmenlerin çoğu kısa mesafeli göçleri tercih ederler,
- Uzun mesafeli göçü tercih edenlerin seçtikleri varış noktaları genellikle büyük ticaret ve endüstri merkezi konumundaki kentler” ile açıklanırken, yukarıda sıralanan göçün genel yapısı çerçevesinde göçmenlerin özellikleri ise:

- “Kentsel alanlarda yaşayanların göç eğilimi kırsal alanlarda yaşayanlardan daha düşüktür,
- Kadın göçmenler genellikle yakın mesafeli göçleri tercih ederler,
- Erkek göçmenler uzak mesafeli göçlere daha eğilimlidir ve dış göç yapabilmektedirler.” yaklaşımı ile analiz edilmiştir.

Ravenstein tespitlerinin ardından göçe neden olan faktörlere bir takım eklemelerde bulunmuştur. Kötü iklim koşulları, yüksek vergiler, nüfus artışı, yasal baskılar, sosyal çevre hoşnutsuzluğunu da göç nedenleri arasına eklemiştir (Topbaş, 2007: 12):

Ravenstein’in göç kanunları, o döneme ait temel bilgiler vermekle birlikte, karmaşık yapılı göç olgusunun anlaşılması açısından yetersiz kalmaktadır. Arkadan gelen diğer göç teorileri için de zemin hazırlamıştır (Çağlayan, 2006: 71).

1.5.2. İtme – Çekme Teorisi

Teori ilk defa S. Evertt Lee’nin 1966 yılında yazmış olduğu “*Bir Göç Teorisi (A Theory Of Migration)*” adlı makalede dile getirilmiştir. Lee göçmenden daha çok göç olgusuna odaklanmış ancak göçmenin de tamamen göz ardı edilmemesini gerektiğini vurgulamıştır. Bu teoride öncelikle göçlerin ortak özelliklerini saptamaya çalışmış ve göçe ait itici ve çekici faktörleri belirlemiştir (Günşen, 2012: 10). Teorinin temelini oluşturan dört temel faktör ise (Lee, 1966: 50);

- Şuan yaşanan yer
- Göçle gidilecek olan yer
- Bu süreçte karşılaşılabilecek engeller
- Bireysel faktörler olmak üzere sınıflandırılmıştır

Lee’nin teorisine göre hem çıkılan hem varılan yerlerde göçle ilgili etkisiz, olumlu ve olumsuz faktörler vardır. Etkisiz faktörler, göçe olumlu ya da olumsuz bir katkısı olmayan faktörlerdir. Olumlu faktörler; göçün çekme yönünü, olumsuz faktörler ise; göçün itici yönünü temsil etmektedir (Günşen, 2012: 10). Söz konusu itici ve çekici faktörler bireyden bireye farklılık gösterebilir. Gidilecek yerdeki eğitim olanakları çocuklu bir aile için çekici bir faktörken, çocuksuz bireyler için herhangi anlam ifade etmeyebilir (Adıgüzel, 2019: 28). Teoride gelişmiş ülkelerin, kendi ülkelerinde iş bulamayan ya da az ücretli ve sosyal güvenliği olmayan işlerde çalışan işçilere çekici geldiği belirtilmektedir (Aksoy, 2012: 295).

Teori, göçün en temel nedenlerini açıklayarak; hem dış göçü, hem de iç göçü kapsamaktadır. Kırdan kente yapılan göçler, İtme-Çekme Teorisi ekseninde yer almaktadır.

1.5.3. Merkez – Çevre (Center – Periphery) Teorisi

Wallerstein, Castle, Amin gibi düşünürler tarafından 1970’li yıllarda ortaya atılan teori, 1980’li yıllarda geliştirilmiştir. Teori merkez-çevre ilişkilerini ya da az gelişmiş-gelişmiş ülkelerin çıkarları ve sömürülmesine dayanan ilişkileri vurgulamaktadır (Güllüpnar, 2012: 67). “Bağımlılık Okulu” olarak da adlandırılmaktadır. Teoriye göre Dünya, merkez ve çevre olmak üzere ikiye ayrılmış ve söz konusu ikili dünya ekonomik olarak birbirine bağımlıdır (Çağlayan, 2006: 78).

Bağımlılık teorisi, Neo-Marksist Bağımlılık Okulu çerçevesinde ele alınmaktadır. Özellikle Singer’in göçe ilişkin çalışmalarının odak noktası kırdan kentlere çıkış üzerine olmuştur. Söz konusu çıkışın temelinde kırsal alan ile kentsel alan arasındaki eşitsizliklerin, beyin kaybı yüzünden güçlenen çelişkili sosyal süreç olarak oluşmasıdır. Dikkat çekilen konu kırsal çevre ile kentsel sanayileşmiş merkez arasındaki eşitsiz ilişkilerdir. Aynı zamanda çevredeki ülkeleri sömürerek kalkınan merkezdeki ülkelerdir. Çevrenin kalkınması ise bağımlılık ilişkileri sonucunda engellenmektedir. Bir başka ifadeyle göç çevre üzerindeki egemenliğin merkeze ait olmasının bir sonucudur (Toksöz, 2006: 17).

“Teoriye göre, göçün temel nedeni, kapitalist metropol devletlerle onların çevresini oluşturan devletler arasındaki durum ilişkisidir” (Gezgin, 1991: 37). Sosyal ve ekonomik anlamda gelişmiş, kapitalist ilişkileri benimsemiş ülkeler, merkez konumunda; merkez ülkelere bağımlı, kapitalist ağlarla çevrelenmiş ülkeler de çevre konumundadır. Merkez ve çevre ülkeler bu sistemde karşılıklı olarak birbirine bağımlıdırlar. Bağımlılık sistemi içerisinde merkez ülkeler bağımlılık sisteminin gereği olarak hammadde, pazarlama ve ucuz işgücü için çevre ülkelere ihtiyaç duymaktadır. Çevre ülkelerden gelen hammadde ve ucuz işgücü sayesinde maliyetler düşürülmekte ve ürünler ihraç edilerek ya da ülke içinde tüketilerek kapitalist sistemin içinde yer almaktadır. Kapitalist sistemlerini geliştirmek isteyen merkez ülkeler her zaman çevre ülkelere ihtiyaç duymaktadırlar. Çevre ülkeler de ekonomik refahlarını arttırabilmeleri adına merkez ülkelerle bu sistemin içine dâhil olmaktadır (Çağlayan, 2006: 80-81). Yaklaşım sermayenin çıkarını her şeyin belirleyicisi olarak görmekte, bireylerin ya da

grupların eylem ve taleplerini analiz etme konusunda yetersiz kalmaktadır (Güllüpnar, 2012: 72). Merkez-Çevre Teorisi, daha çok dış göçün açıklanmasında kullanılmaktadır.

1.5.4. Ağ (Network) Teorisi

İlişkiler ağı kuramı olarak da nitelendirilen ağ teorisinin temelinde; göç alan ülke ile göç veren ülke arasında kurulan sosyal ağların varlığı ve ağların göçler üzerindeki etkisi ile göçmenlerin göç ettikleri ülkede kurdukları ağlardan oluşmaktadır. Sosyal ağların sosyal temele bağlı olarak güçlü ve zayıf ağlar biçiminde yönleri bulunmaktadır (Çağlayan, 2006: 85). Teoriye göre göç veren yerdeki diğer bireyler, oluşan yeni bağlar sayesinde göç etme olanağına sahip olur. Örneğin, gerek Türkiye’de gerekse uluslararası göçlerde kente yeni gelen göçmenlerin ilk başta yakınlarının oturduğu yerleri tercih ettikleri gözlenmektedir (SERKA, 2012: 17).

Ağ Teorisi, göçün nedenleri üzerinde değil, sürekliliği ve kendini yeniden üretmesi üzerinde durmaktadır (Toksöz, 2006: 21). Bir ağın kurulmuş olması ve ağın içeriği önem arz etmektedir. Ağın içeriği zamanla farklı alanlara kayarak ağ daha karmaşık hale gelmektedir (Çağlayan, 2006: 86).

Diğer yandan teorinin yardımlaşma ve dayanışma gibi olumlu etkilerinin yanında, yeni toplumda kendilerini yalıtma ve kendi grubunun içine kapanma gibi olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Ağ teorisi, diğer göç teorilerinden farklılık arz etmekte ve göçmeni yani bireyi ön plana çıkararak göç sürecine farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Kuramda, bireysel analiz yapılarak göç sürecinin açısı genişlemekte ve süreç anlamlandırılmaktadır (Güllüpnar, 2012: 74).

1.5.5. Diğer Göç Teorileri

Kırsal göç konusunda birçok çalışma yapılmış ve sonuçta bazı teoriler daha ön plana çıkmıştır. Konuyla ilgili çalışmalardan biri, C. Clark (1935)’in “Üç Sektör Teorisi”dir. Teori, işgücünün sektörel dağılımının ekonomik gelişmeler sonucunda tarımdan, sanayi ve hizmet gibi tarım dışı sektörlerle kayacağı yönündedir. Diğer sektörlerin tarıma göre daha gelir getirici ve gelir konusunda daha istikrarlı olması söz konusu kaymanın nedenidir. İhtiyaçların artması ve çeşitlenmesine neden olan ekonomik gelişme sonucunda üretim sisteminde değişiklikler olmuştur. Üretim miktarı ve süreci hızlanmıştır. Yaşanan bu değişimle birlikte emeğin daha fazla ücret beklentisi içine girmesi sonucunu getirmiştir. Emek-ücret ilişkisi, tarım sektöründe tam anlamıyla

kurulamayınca; yeni arayışları sanayi ve hizmetler sektöründe olmuştur (Güreşçi, 2009: 53).

W. A. Lewis'in (1954) "İkili Ekonomi Teorisi" de kırsal göçü açıklamaya çalışan çalışmalardan biridir. Teoriye göre; ekonomi, kırsal tarım ve kentsel sanayi olarak iki sektörden oluşmaktadır. Kırsal göçün, sektörler arasındaki gelir ve istihdam fırsatı farklılığından kaynaklandığını, bölgeler arasındaki farklılıklardan kaynaklanmadığını belirtilmektedir. Kırsal bölgelerde tarım sektörünün, kentsel bölgelerde sanayi sektörünün yoğunlaşması; kırsal göçü, sektörler arasındaki ekonomik gelişmeye bağlamakla birlikte ilerleyen zamanlarda sektörlerin yoğunlaştığı bölgeleri de kapsayacağını ileri sürmektedir.

Petersen'in göç türleri de bir diğer göç teorisidir. Petersen 1958 tarihli '*Genel Bir Göç Tipolojisi*' (A General Typology of Migration) adlı çalışmasında hem iç göçü hem de dış göçü, bireysel ve toplumsal unsurlarla tek bir çerçevede ele alarak genel bir teoride göç tiplerini belirtmiştir. Çevresel baskıdan kaynaklı ilkel göç, devlet gibi kurumların baskısıyla yapılan zorunlu göç, bireylerin gitme ya da kalma konusunda karar verme gücünün olduğu yöneltmiş göç, bireylerin kendi istekleriyle karar verdikleri serbest göç, bir ülkeden başka yere birçok insanın göç etmesi ile oluşan kitlesel göç olarak beş sınıfta kategorileştirmiştir (Akt. Şimşek, 2018: 21).

Konuyla ilgili bir diğer çalışma da; P. Todorov'un (1976) Teorisi'dir. Todorov, göçün temel belirleyicisi olarak bölgeler arası sosyo-ekonomik eşitsizliği göstermiştir. Kırsal bölgelerin, diğer bölgelere göre sosyal ve ekonomik yönden daha geride kalması göçü tetiklemektedir. Ekonomideki fırsatların sosyal alanlara yansımaları da kırsal bölgelerdeki göçün artmasına neden olmaktadır (Akt. Güreşçi, 2009: 54).⁷

⁷ Göç, geçmişten günümüze gelen ve hala güncelliğini koruyan bir konudur. Göç ile ilgili daha fazla teori bulunmakla birlikte çalışmada göç konusunun temel teorilerine değinilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

İKTİSAT KURAMLARI ÇERÇEVESİNDE KADIN EMEĞİNE GENEL BİR BAKIŞ

2.1. Ortodoks-Heterodoks İktisat Yaklaşımları ve Kadın Emeği

Ortodoks İktisatın konusu, insan ihtiyaçlarından daha kıt olan kaynakların ortaya çıkardığı sorunları araştırmaktır. Heterodoks İktisat ise, iktisat ilminin sınırlarını genişletmeye çalışmış, ona antropoloji, psikoloji, sosyoloji, siyaset ilmi ve tarih alanından eklemeler yapmaya çalışmıştır.

“Ortodoks İktisat Teorisi; dağıtım, bölüşüm, istikrar ve büyüme konuları ile kendilerini sınırlamış iken, Heterodoks İktisatçılar toplumda ve ekonomide değişiklikler yaratan güçlerin incelenmesine yönelmişlerdir. Ortodokslar ekonomik davranışları belli bir sosyal, politik ve ekonomik kurumsal yapı içinde incelerken, heterodoks yazarlar bu kurumsal yapının nasıl ve neden değiştiğini araştırmışlardır” (Savaş, 2007: 13). Ortodoks iktisatçıların “veri” olarak kabul ettiklerini heterodoks iktisatçılar açıklamaya çalışırken; heterodoks iktisatçıların “veri” olarak kabul ettiklerini de Ortodoks iktisatçılar açıklamaya çalışmışlardır. Bu durum Ortodoks ve Heterodoks iktisatçıların taban tabana zıt olmadıklarını; fakat odaklandıkları noktalarda farklılıklar olduğunu göstermektedir (Landreth and Colander 2012: 6). Heterodoks iktisatın Ortodoks iktisattan ayrıldığı nokta; daha dengeli bir iktisat modeli geliştirmek ve ekonomiyi toplumla bütünleştirmek amacıdır (Özsoy, 2009: 177). *“Heterodoks iktisat okulları, Ortodoks iktisadı genelde bireyci olmakla, gerçeklikten sapmakla, soyut olmakla, aşırı matematikselleşmekle, mekanik olmakla yani oldukça sosyolojik gerekçelerle eleştirmektedir”* (Yılmaz: 2012: 5).

Ortodoks ve Heterodoks iktisatçıların, iktisadın konusu ve yönteminde ortaya çıkan bakış açılarındaki fark emek kavramına yaklaşımlarında da ortaya çıkmaktadır. Ortodoks iktisatçılar emeği sadece üretim faktörlerinden biri olarak görürken; heterodoks iktisatçılar ise emeğin antropolojik, sosyolojik, felsefik yönünü de değerlendirmişlerdir. *“İktisat teorilerinde emek piyasasının analizi, tıpkı meta/mal piyasalarının analizi gibi yürütülmektedir. Mesela sabun fiyatının oluşumu süreci ile ücretin oluşumu süreci aynı evrensel Neo klasik arz ve talep yasalarına bağlanmıştır. Sabunun entelektüel bir kimliğe, koruması gereken bir sağlığa ve geçindirmesi gereken*

bir aileye sahip olmadığı hususu analizin dışında tutulmakta, ceteris paribus⁸ sepetine atılmaktadır” (Bocutoğlu, 2012: 30).

Bu bağlamda Ortodoks ve Heterodoks iktisatçıların emeğe bakış açısı ile kadın emeğine bakış açısı da farklılık göstermektedir. Eril bakış açısına sahip olan Ortodoks iktisat kadın ve erkeklerin “Homo economicus” ve akılcı olduklarını aynı koşullarda “Fayda-Maliyet” analizi yaptıkları yaklaşımlarından hareket ederek, emeği üretken-üretken olmayan, verimli-verimsiz biçimde ayırıştırarak değerlendirmişlerdir. Heteredoks iktisat ise, üretken olmayan, verimsiz emek gibi kavramların sorgulanması üzerinde durmuştur. Kadın önemsiz, üretken olmayan, verimsiz olarak nitelendirilen işlerin çoğunu yüklenmekte, dolayısıyla iş kıskacından kurtulamamakta, yine de üretimde etkisiz gösterilmektedir. Doğurgan emeği ile de varlığını gösteren kadın nesli üretmekte ve devam ettirmektedir. Kadın emeğine farklı bakış açıları Ortodoks ve Heteredoks teoriler çerçevesinde alt başlıklarda ele alınmaktadır.

2.1.1. Ortodoks İktisat Yaklaşımları

Ortodoks İktisat geleneksel iktisat anlayışına dayanmakta ve ekseninde Neo-Klasik İktisat yer almaktadır. Neo-Klasik İktisatın temel varsayımı faydasını daima en çoklaştıran akılcı bireydir. Piyasa, dengedir ve rekabetçidir. Diğer varsayımı piyasa, dengedir ve rekabetçidir. Kaynaklar etkin dağılmaktadır emek piyasalarının rekabetçi olmasıdır. Yöntem olarak “Tümdengelim” kullanılmaktadır. Analiz yöntemi marjinal karar alma kuralına dayanmaktadır. Kurala göre *“Yapılan şeyin faydası maliyetinden büyük olduğu müddetçe yapılmaya devam edilmelidir”* (Biçerli, 2014: 10). Neo-Klasik Ortodoks İktisatta analiz birimi; “Düşsel iktisadi insan” dır. Analiz, tarihi ve toplumu soyutlayarak yapılmaktadır. Faydasını maksimum kılmak için kendi çıkarları peşinde koşan bireyin, sonsuz ihtiyaçlar ile sınırlı kaynaklar karşısındaki tercih sorunu üzerinde durmaktadır. Sorunun akıl yoluyla çözülebileceğini belirtmektedir. Akıl yolu da akılcı birey kavramını çağrıştırmaktadır. Bu durumda iktisat, akılcı bireyin göreceli tercih sorunu olarak değerlendirilmektedir (İşgüden ve Köne, 2002: 99).

Ortodoks İktisat Kuramı, insanların çalışma ya da çalışmama kararlarını verirken bireysel çıkarlarını göz önünde bulundurarak özgürce bir seçim yaptıklarını varsaymaktadır. Bağımsız olarak varsayılan bireyler, gerçekte toplumsal ilişkiler içinde yaşamakta ve aldığı kararlar, yaptığı seçimler ile diğer bireyleri de (eş, çocuk, anne)

⁸ Ceteris Paribus: Latince bir kavram, “bütün diğer şeyler aynı kalarak” veya “ilgili bütün faktörler sabitken” anlamında kullanılmaktadır (Seyidoğlu, 2002: 87).

etkileyebilmektedir. Özellikle ataerkil toplumlarda erkek karar alma sürecinde aktif olan, kadın ise alınan kararları uygulayan pasif taraf olarak belirtilebilir.

Toplumsal yargı çerçevesinde kadına, eve dair işler atfedildiği için ev dışında çalışması zorlaşmaktadır. Erkeğe atfedilen rol ise daha farklıdır. Ev işlerinin dışında bırakılan, “Evin reisi” olarak ekmek kazanan bir tarafı oluşturmaktadır. Dolayısıyla rol dağılımı ve işbölümü neticesinde erkeklerin emeği ücretlendirilirken, kadının ev içinde harcadığı emeği değersiz ve karşılıksız kalmaktadır (Karataş, 2006: 36). Diğer yandan Neo Klasik teoriler; çocuk bakımı ve ev işi gibi sorumlulukların kadında olduğunu belirtmektedir. Çalışan birçok kadının geçici ya da tamamen işgücü piyasasından ayrılmasına neden olan söz konusu yüklenen sorumluluklardır. Kadınların işgücü piyasasında kalma sürelerinin erkeklerin süresine göre daha az olması; kazançlarının ve tecrübelerinin de daha az olmasına neden olmaktadır. Modele göre kadınlar, giriş çıkışları esnek olan ve daha az tecrübe isteyen mesleklere yönelmektedir (Parlaktuna, 2010: 19).

Neo klasik teoride bahsedilen işgücü piyasasında kadınların ayrımcılığa uğramasının nedeni kadınların düşük eğitim düzeyine sahip olmasıdır. Başka bir ifade ile kadınların Beşeri Sermaye Yatırımlarının (BSY) yetersizliği denilebilir.

2.1.1.1. Beşeri Sermaye Teorisi

Beşeri Sermaye (BS) kavramının ortaya çıkışı çok eskilere dayanmaktadır. 1776’da A. Smith, fiziki sermaye ile BS’yi karşılaştırmıştır (Ceylan-Ataman, 2014: 130). Sermaye kavramı üretimde kullanılan teçhizat, makine, para gibi fiziksel unsurları çağrıştırmaktadır. Bununla birlikte, iyi yetiştirilmiş ve beceri kazandırılmış insan kaynağı da üretimde verimlilik için önem arz etmektedir. Hatta bununla beraber yeni teknolojik icatların rasyonel biçimde kullanılmasına da olanak sağlamaktadır (Çolak, 2010: 112). Smith, Marshall ve Mill bu alandaki çalışmaların ilk isimleri olmuşlardır. Smith, eğitime önemle yaklaşarak, eğitilmiş işçiyi pahalı ve donanımlı bir makineye benzetmiştir (Biçerli, 2014: 253). Mill de eğitimin, bireyin kendisini geliştirerek onu daha ileriye taşıyacağını düşünmektedir (Doğan ve Şanlı, 2003: 179).

Bugünkü BS kavramını geliştiren isimler, Denison (1962), Becker (1964) ve Schultz (1968)’dir. Beşeri sermayenin bugünkü anlamına kavuşmasında Becker’in yaklaşımı önemlidir:

“İnsanların çoğu sermayeyi bir banka hesabı, hisse senedi gibi somut biçimde görmektedir. Aslında sermaye, somut biçimlerden oluşan tek

tip bir kavram değildir. Okullaşma, bilgisayar kursu, tıbbi bakım harcamaları, dürüstlük gibi kavramlar da sermayenin içinde yer alır. Çünkü onlar, kazanç yükseltmek, sağlığı geliştirmek ya da ömür boyu iyi alışkanlıklar eklemek için de kullanılır. Bu nedenle ekonomistler, eğitim, Ar-Ge, tıbbi bakım harcamalarına ve beşeri sermayeye dair yapılan yatırımlara saygı göstermektedirler. Bireylerin kendi finansal ve fiziksel varlıklarının yanında bilgi, beceri, sağlık veya değerlerinden ayırlamaması beşeri sermayeyi ifade etmektedir” (Becker 1964 Akt. The Concise Encyclopedia of Economics, E.T. 20.03.2018).

Eser ve Gökmen (2009: 43) beşeri sermayeyi “*Nitelikli emek*” olarak değerlendirmişlerdir. Beşeri Sermaye kavramı bireye ya da topluma ait bilgi, beceri, yetenek ve eğitim düzeyi gibi kavramların tümünü kapsamaktadır (Kar ve Ağır, 2003: 57). Bir başka ifadeyle üretime katılan bireyin sahip olduğu ve genelde insan niteliğini belirten bilgi, beceri, tecrübe gibi pozitif değerler beşeri sermayenin unsurlarını oluşturmaktadır (Karataş ve Çankaya, 2010: 39).

1964 yılında Becker tarafından geliştirilen Beşeri Sermaye Teorisi (BST) eğitimin gelecekte gelir yaratacağı hipotezine dayanmaktadır. Schultz’ a göre ise halkın iyi bir hayat koşullarına sahip olması ve sağlıklı olması da beşeri sermayenin bir parçası olarak değerlendirilmektedir (Doğan ve Şanlı, 2003: 179). Schultz aynı zamanda, modern ekonomilerde milli ekonomik büyüme için, en önemli faktörlerden birinin beşeri sermaye olduğunu savunmaktadır (Kwon, 2009: 3).

1960’lı yıllarda gelişmiş ülkelerde yaşanan ekonomik büyümenin temelleri BST’ne dayandırılmaktadır. Makroekonomik anlamda emeğin niteliğindeki artışın, niceliksel artışından daha büyük olması ekonomik büyüme için önem arz etmektedir. Yüksek nitelikli işgücü daha yüksek üretkenliğe sahiptir. Dolayısıyla makinelere yatırım yapıldığı gibi insana eğitim yoluyla yatırım yapılması ekonomik büyümenin devamı için gerekmektedir. Mikro ekonomik anlamda ise, emeğin üretkenliğindeki artışın alım gücündeki artışa neden olacağı ileri sürülmektedir (Ceylan-Ataman, 2014: 131). Kibritçioğlu (1998: 223), uzun dönemli büyüme için önemli olan üretim faktörünün beşeri sermaye olduğunu ve uzun yıllardır fiziki sermayeye verilen önemin abartıldığını belirtmektedir. Nitekim bir ekonominin fiziksel sermaye yatırımlarına olan gereksinimi kadar beşeri sermaye yatırımlarına da gereksinimi vardır (Yülek, 1997: 9).

Beşeri sermayeye yapılan yatırım sosyal ilişkilerin ve sosyal yapının gelişmesine de olanak sağlamaktadır. Beşeri sermaye statik olmadığı için sürekli yenilenmektedir. Fiziki sermaye gibi stoklanamadığından, üretimde kullanılmadığı takdirde sonsuza dek yok olmaya mahkûm olacağı düşünülmektedir (Keskin, 2011: 128). Beşeri sermayenin

kendi içinde uyumu ile beşeri sermayenin etkinliği daha da artmaktadır (Yumuşak, 2010: 11).

BSY'nın parasal ve parasal olmayan getirileri bulunmaktadır. Parasal getiriler, gelecekte beklenen kazancın yüksek olması ile bağdaştırılırken; parasal olmayan getiriler ise, daha mutlu bireyler olabilmek, zevklerin gelişmesiyle daha özenli tüketim yapmak, sorumlulukların ve bilinç düzeyinin artması olarak sıralanabilmektedir (Ceylan-Ataman, 2014: 131). Schultz (1961: 3) bir değerlendirmesinde, tarımda çalışan bir bireyin, tarımla ilgili olmayan başka bir işe girdiğinde, kendisiyle aynı işi yapan, aynı yaş ve cinsiyetteki bireylerden daha az kazandığını belirtmektedir. Bu durum BSY olmayan bireylerin parasal getirilerindeki yansımalarının daha az olduğunu göstermektedir.

Ülkelerarası kalkınma ve az gelişmişlik sorunu, söz konusu ekonomilerdeki fiziki ve beşeri kaynaklarının konumuna bağlı olarak biçimlenmektedir. Özellikle fiziki kaynakların değerlendirilip ekonomik sürece aktarılmasında büyük rolü olan insan faktörü kalkınmanın gerçekleştirilmesinde büyük önem taşımaktadır. Tarım toplumunda, niteliksiz insan sermayesi (fiziksel emek); sanayi toplumunda ise, hem nitelikli (zihinsel emek), hem de niteliksiz insan sermayesi olarak kullanılmaktadır. Günümüzde ise henüz biçimlenmekte olan bilgi toplumunda sadece nitelikli insan sermayesi olarak sosyo-ekonomik gelişme sürecini etkilemektedir (Tunç, 1998: 84).

İnsanın kendine yatırımı olarak değerlendirilen beşeri sermaye modelini, Neo-Klasik İktisat Okulu, işgücü piyasasında cinsiyet ayrımcılığını arz yanlı açıklamaya çalışmıştır. Modele göre; kadınların beşeri sermayelerinin yetersiz olması sonucunda kadınlar daha az ücret almakta ve daha düşük statülü işlerde yoğunlaşmaktadır (Palaz, 2002: 91-92). Özetle BST, bireyin özellikle eğitime yatırım yapmasının kazanç sağlayacağı varsayımına dayanmaktadır. Ancak toplumsal cinsiyetçi bakış açısı, işgücü piyasasında ayrımcılık ekseninde kadın ve erkeğin beşeri sermaye yatırımları konusunda eşit koşullarda yatırım kararı alamamakta ve dolayısıyla kazançları da farklılaşmaktadır.

2.1.1.2. Ayrımcılık Duyguları/Tercihleri Modeli

Ayrımcılık, önyargı duygusu ile birlikte insanlara ya da bir gruba karşı olumsuz tutum ve davranışlarla oluşan bir durumdur. Ayrımcılık aynı zamanda kaçınma, hor görme, hoşlanmama ve nefret etme gibi olumsuz duyguları da içermektedir. Bu yönüyle ayrımcılık, zihinsel kaynakları olan insani bir sorun olarak insanlar arasındaki ilişkilerde

ortaya çıkmaktadır (Göregenli, 2012: 21). Ayrımcılık, “Gözlemlenebilir davranışlar düzeyinde bir insana ya da bir insan grubuna belli bir özelliği nedeniyle eşitsiz/farklı muamele yapılması” biçiminde tanımlanmaktadır (Paker; 2011: 2). Ayrımcılık; doğrudan ayrımcılık ve dolaylı ayrımcılık biçiminde görülmektedir. Doğrudan Ayrımcılık; bireylerin engellik, yaş, cinsiyet, cinsel yönelim, ırk, inanç, etnik kökenlerine göre birey ya da gruba zarar verici bir durum olduğunda; Dolaylı Ayrımcılık ise başta tarafsız olmakla birlikte bireylerin engellik, yaş, cinsiyet, cinsel yönelim, ırk, inanç, etnik kökenlerine göre dezavantajlı duruma geçtiklerinde meydana gelmektedir (Ataman, 2011: 3-4). İşgücü piyasasında ayrımcılıktan söz edebilmek için yapılan eylemin, davranışın sistematik ve ölçülebilir olması gerekmektedir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2007: 217).

İşgücü piyasasında en fazla ayrımcılığa maruz kalan gruplardan biri kadınlardır. Cinsiyet, bireyler arasında gruplandırmalarda somut bir özellik taşıdığı için ayrımcılık konusunda itici bir güç olarak belirtilmektedir (Demirel, 2011: 19). Kadınlara yönelik ayrımcılığı engellemek için uluslararası ve ulusal düzeyde düzenlemeler yapılmaktadır. BM Genel Kurulu tarafından 1979 yılında kabul edilen Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme’ye (CEDAW) göre kadına karşı ayrımcılık:

“Bu sözleşmenin amacı bakımından “kadına karşı ayrımcılık” terimi siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel veya diğer alanlardaki kadın erkek eşitliğine dayanan insan haklarının ve temel özgürlüklerin, medeni durumları ne olursa olsun kadınlara tanınmasını, kadınların bu haklardan yararlanmalarını veya kullanmalarını engelleme veya hükümsüz kılma amacını taşıyan veya bu sonucu doğuran cinsiyete dayalı her hangi bir ayırım, dışlama ve kısıtlama” anlamına gelmektedir (CEDAW, E.T. 28.01.2018).

Sözleşme ile taraf devletlerin kadınlara karşı ayrımcılığa dair önlemler alınması gerekmektedir. Bu önlemler, sosyal, kültürel, siyasi ve özellikle de hukuk alanlarında alınması taraf devletlerin yükümlülüğüne girmektedir (Dinçkol, 2005: 108).

Hem ailede hem de işyerinde toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasi unsurların birbiriyle etkileşimi sonucu istihadam, ücret düzeyi ve mesleki konumunda ortaya çıkan farklılaşmalar işgücü piyasasındaki ayrımcılığın özelliklerini oluşturmaktadır. Ayrımcılık her alanda karşılaşılabilen bir kavram olmakla birlikte özellikle kadınların uğradığı bir davranış biçimidir. Meslek seçiminde, iş yaşamında, ücretlerde, eğitimde, terfi durumlarda kadınının negatif ayrımcılığa uğradığı bilinmektedir. Kadınların; özgürlük, eşitlik ve tam da doğru bir biçimde adlandırıldığı gibi “rights of man” (insan hakları) için yapılan çağrılarda her zaman dikkate alınmamış olmaları ya da bu

konudaki yetersiz yaklaşımlar yüzünden geri planda kalması, cinsiyet eşitsizliğinin bir göstergesi durumundadır (Philips, 1995: 11). Çalışma hayatında cinsiyete yönelik ayrımcılık, üzerinde çok konuşulan ve araştırılan konulardan biri haline gelmiştir. Araştırmalar, iş görenler açısından cinsiyet ayrımının, her iki cins için de işyerinde önemli sorunlara neden olduğunu göstermiştir (Demir, 2011: 766).

Kadınların amaçlarını, ücretlerini, görüşlerini, kariyerlerini etkileyen ve sınırlayan neden cinsiyet ayrımcılığıdır. Sanayileşmeden sonra işgücü piyasasında kadın işgücüne yönelik cinsiyet ayrımının azaltılması ve eşitliğin sağlanması için çeşitli hukuki düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen söz konusu durum ortadan kalkmamıştır. Çünkü hukuki boşluklar cinsiyet ayrımcılığının tek nedeni değildir. Kadına yönelik bakış açısı, toplumsal ve kültürel değerler cinsiyet ayrımcılığının merkezinde yer alan diğer nedenleri oluşturmaktadır (Işık, 2009: 67).

Ayrımcılık her zaman var olmuş bir olgu olmasına rağmen, 1950'lerden önce ayrımcılık konusunu sadece birkaç kadın ekonomist gündeme getirmiştir (Becker, 1992: 39). 1957'deki Becker'in "The Economics of Discrimination" adlı çalışması ile ayrımcılık modern ekonomik analiz içinde yer almaya başlamıştır. Becker, her insanın potansiyel olarak ayrımcılık duygularına sahip olduğunu düşünmektedir ve bu duyguların şiddeti onların ayrımcılık katsayısı ile ölçülmektedir. Ayrımcılık; işverenler, çalışanlar ve müşteriler tarafından yapılmaktadır. İşverenlerin önyargılarla davranması durumunda katlanacakları ayrımcılık katsayısı vardır. Söz konusu ayrımcılık katsayısı için;

"Eğer işveren ayrımcılık duygusuna sahip biriyse, bir kadını istihdam etmek ona parasal olmayan ek bir maliyet yükleyecekmiş gibi davranır. Ek maliyet, işverenin ayrımcılık katsayısına eşittir. Bu tip bir işveren için erkeği istihdam etmenin maliyeti onun ücreti kadar olacaktır. Fakat aynı işveren için bir kadını istihdam etmenin maliyeti, onun ücreti artı işverenin ayrımcılık katsayısı kadardır. Bu da ayrımcı duygulara sahip işverenlerin, kadını ancak erkeğe göre daha düşük bir ücretten işe alacağı anlamına gelmektedir" (Çolak ve Ardor, 2001: 92) biçiminde değerlendirilmektedir.

İşgücü piyasasında ayrımcılığı uygulayan diğer bir grup çalışanlar veya iş arkadaşları olmaktadır. Bazı işyerlerinde erkekler kadınlara karşı önyargılı oldukları için (örneğin "kadın kısmından emir alınmaz" gibi düşünceler) kadınlarla birlikte çalışmaktan kaçınabilmektedir. Kadınların çaycı, kat hizmetlisi gibi daha düşük işlerde çalışmasını gerektiğini düşünmektedirler. İşveren erkek işçileri tercih ederse, onlara, kadın işçilerin geleneksel işlere mahkûm edildiğinde ödediği ücretten daha yüksek ücret

ödemesi gerekecektir. Bazı durumlarda işveren yüksek maliyetli erkek işçi istihdamından kaçınabilir. Dolayısıyla işveren için erkek işçiler tarafından yükseltilecek kadın işçi kullanımı maliyeti, kadın işçilerin ücretlerini düşürmektedir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2007: 233).

Ayrımcılık müşteriler tarafından da yapılmaktadır. Örneğin müşteri özel bir hizmet talebinde bulunduğunda hizmetin belirli bir ırktan ya da belirli bir cinsiyet tarafından yerine getirilmesini isteyebilmektedir. Diğer gruptan olanlar ise, daha düşük ücretleri kabul etmek zorunda kalırlar. Dolayısıyla müşteri ayrımcılığın yapıldığı durumlarda ücretler de etkilenmektedir (Ceylan-Ataman, 2014: 120).

Kadının dışarıda çalışmasının ikincil öneme sahip olduğu geleneksel yargılar sonucu erkek işveren ve çalışanlar kadınlara karşı bir takım önyargı ve tutumlar sergilemektedir. Bu davranış biçimleri ise kadınların daha düşük ücretli ya da daha düşük statülü işlerde çalışmasına neden olarak kadının iş gücü piyasasındaki olumsuz konumunu sürdürmektedir.

2.1.1.3. Aşırı Kalabalıklaşma (Overcrowding) Modeli

İş gücü piyasasında cinsiyet ayrımcılığını açıklamaya çalışan bir diğer model “Aşırı Kalabalıklaşma Modeli”dir. İlk olarak Millicent Fawcett 1918 yılında teori ile ilgili olarak saptamalarda bulunmuştur. 1922 yılında Edgeworth bu teoriyi Neoklasik arz ve talep analizleri ile formüle etmiş ve kadınların belli mesleklerde kalabalıklaştığını ve bunun da ücretleri düşürdüğünü ileri sürmüştür. Daha sonra ise 1971 yılında Bergmann tarafından Amerika’da ırk ayrımcılığı çalışmasında kullanılmıştır (Akt. Palaz, 2002: 96). Modelde kadınların yoğun olarak çalıştığı sektörlerde kadın işgücü talebinin kadın işgücü arzına göre az olduğu durumlarda ücret farklılıklarına neden olacağı ileri sürülmektedir (Akt. Çolak ve Ardor, 2001: 95).

Bergmann (1989: 49)’a göre erkeklerle eşit beşeri sermaye donanımına sahip kadınlar yine de erkeklerle aynı piyasada rekabet edemeyecekler ve onlardan daha az ücret alacaklardır. Çünkü piyasadaki birçok iş, kadın işi ve erkek işi olarak tanımlanmaktadır. Kadınlar ve erkekler sahip oldukları beşeri sermayelerini ve emeklerini farklı piyasalarda arz etmektedirler. Erkek işi olarak tanımlanan işlerin daha fazla olması ve kadın işi olarak tanımlanan işlerin daha sınırlı olması sonucu belirli mesleklerde kadınların kalabalıklaşması ortaya çıkacaktır. Bu kalabalıklaşma da kadınların ücretlerinin düşmesine neden olacaktır.

Cinsiyete göre yapılan ödemeler, kadın ve erkek arasında ücret uçurumunun oluşmasına neden olmakta aynı zamanda firmada aynı işi yapan kadın ve erkek çalışanların birlikte çalışmalarını da güçleştirmektedir. Aynı işi yapan kadına daha düşük ücret ödenmesi, huzursuzluğa ve davaların artmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla firmalar da cinsiyete göre mesleki ayrımcılık problemlerinden kaçınılmaktadır (Bergmann, 1989: 49).

2.1.2. Heteredoks İktisat Yaklaşımları

Heterodok İktisat, psikoloji, sosyoloji, antropoloji, siyasi ve tarihi olayları kapsayacak biçimde ekonomiyi bir bütün olarak incelemektedir. Birleşik “Tek bir sosyal ilim” (unfied social science) oluşturulmasını savunmuşlardır. Alman Tarihçi Okulu, Marksist İktisat, Amerikan Kurumcuları ve Post Keynesyenler Heteredoks İktisatın önemli temsilcilerindendir (Savaş, 2007: 13-14).

Tarihçi okul, Klasik İktisatçıları daha çok kullandıkları yöntem konusunda eleştirmişlerdir. Tarihçi okul, Klasik iktisatçıların; *“Belirli bir toplumun herhangi bir zamandaki ekonomik ve toplumsal yapısını inceleyerek geliştirdikleri teorilerinin, her toplum için ve her zaman geçerli olduğunu öne sürmeleri”* konusunu hata olarak görmektedir. Tarihçi okul, insanların her zaman ve her yerde aynı olmadığını; diğer taraftan toplumların da farklı sosyal, hukuksal ve ekonomik yapılarının olduğunu ileri sürmektedir (Parasız ve Özer, 2005: 19).

Kurumsal İktisat (Institutional Economics) ise, entelektüel temelleri Thorstein Veblen ve John R. Commons tarafından atılan ve zaman içinde çok geniş bir düşünce yelpazesini kapsamış öğretinin adı olarak nitelendirilmektedir. Kurumsal iktisadın asıl üzerinde odaklandığı alanın kurum⁹ kavramında yattığı bilinmektedir. *“Kurumlar bir toplumda oyunun kuralları ya da daha resmi bir dille insan etkileşimini düzenleyen ve yine insanlar tarafından biçimlendirilmiş sınırlamalar topluluğudur. Kurumlar, insanların siyasi, sosyal ya da ekonomik etkileşim önceliklerini oluşturmaktadırlar”* (Aktan vd., 2010: 38).

⁹ Bir düşünce alanı olarak kurum; “Bireysel hareketin kontrolünde söz konusu olan kolektif hareket” olarak tanımlanmaktadır (Parasız ve Özer, 2005: 20). Kurumcu okul, ekonomik yaşamda kurumların önemini dikkat çekmiştir. Bir kurum sadece, belli bir amaçla oluşturulmuş bir kuruluş, örneğin bir okul, bir hapishane, bir sendika veya bir merkez bankasından ibaret değildir. Onlara göre, kurum bir “Düşünce alışkanlığı” ve organize olmuş ve bir kültürün belli bir parçası olarak benimsenmiş bir grupsal davranış biçimidir. Bu nedenle kurum kavramı sadece yukarıda sayılan kuruluşları değil, aynı zamanda gelenekleri, sosyal alışkanlıkları, yasaları, düşünce biçimlerini ve yaşam biçimlerini de kapsamaktadır (Savaş, 2007: 647).

İktisadi düşüncede kurumculuk, iktisadi sistemlerin temelini bireylerin değil, kurumların oluşturduğunu ve bireylerin bu kurumların etkisinden bağımsız olarak ele alınamayacağını savunan yaklaşımların genel adıdır. Kurumcu iktisat, 19. yy sonunda Neo Klasik iktisadın sınırlılığına bir tepki olarak ABD’de biçimlenmiştir (Lordoğlu vd., 1999: 64). Amerikan kurumcularına göre, ekonomik olaylar doğup geliştiği çevrede anlaşılabilir. Örneğin yeni mülkiyet ve anonim şirket biçimleri, kurumlar kadrosunda ele alınmaktadır (Özgüven, 2005: 222). Amerikan kurumcularından olan Veblen, 19. yy sonlarına doğru ekonomik ve sosyal dönüşümleri görmüştür. Onun analizlerinin temelinde kurumlardaki gelişmenin artmasıdır. Veblen analizlerinde toplumla ilişkileri yeniden açıklamıştır. Bir başka deyişle ekonomik teorilerden çok sosyal teoriler açısından kapitalist sistemdeki yapıyı sunmuştur (Bowen ve Tutan, 2006: 122).

North (1991: 98), kurumsal yapıda, etkin ve çok önemli parçalarının ekonomik ve politik kurumlardan oluştuğunu savunmaktadır. Kurumlar, insan ilişkilerinin yapısını düzenlemek için insanlar üzerinde bir takım kısıtlamalar içermektedir. Bu kısıtlamalar; kurallar, yasalar gibi resmi ve davranış, ahlak, kendine dayatılan davranış kodları gibi gayri resmi kısıtlamalardan oluşmaktadır. Her ikisi birlikte toplumun ve ekonominin yapısını belirlemektedir (North, 1994: 360).

İşgücü piyasalarını ekonomik olduğu kadar kültürel kurumlar olarak da gören kurumcu yaklaşım, erkek işi/kadın işi ayrımını da toplumsal roller etrafında değerlendirmektedir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2007: 236). Ayrıca kurumcu yaklaşım işgücü piyasalarının esnek olmadığını, tekelci firmaların ve kurumsal düzenlemelerin engelleriyle bazı işçi gruplarının daha düşük koşullardaki işlerde çalışmak zorunda kalabileceğinden söz etmektedir (Palaz, 2002: 97). Dolayısıyla işgücü piyasasında engellere maruz kalan işçi gruplarının çoğunu toplumsal rolleri gereği kadınlar oluşturmaktadır. Kurumcu iktisat içinde yer alan bir takım yaklaşımlar aşağıdaki başlıklarla sınıflandırılmaktadır. Yaklaşımların çıkış noktası daha çok kadınlardan oluşmakta ve yaklaşımlarda kadın emeğinin konumlandırılmasına değinilmektedir.

2.1.2.1. İkili Rol Yaklaşımı

1956 yılında Alva Myrdal ve Viala Klein’in “Women’s Two Roles” adlı eseri bu teorinin gelişmesinde önemli bir katkı sağlamıştır. Teoride; aile hayatını zedelemeyen kadını işgücü piyasasına çekmenin yolları incelenmiş, kadının ev kadını ve çalışan

kadın rolleri arasındaki geriliminin nasıl giderilebileceği üzerinde durulmuştur (Büyüknalbant; 2009: 24).

İkili Rol Yaklaşımı aileyi esas alarak ücretli kadının, işgücü piyasasındaki yerini açıklamaya çalışmaktadır. Yaklaşım aile içinde kadın-erkek üzerinde durmuş, kadının işgücü piyasasına girmesi ile aile içinde değişen konumunu incelemektedir. Kadın emeğinin ucuz ve güvencesiz işlerde ve kötü koşullardaki istihdamının nedeni; eğitim, beceri düzeyi gibi faktörler değil; evle ücretli iş arasındaki çelişkiden kaynaklanmaktadır. Kadının evdeki tüm sorumluluklarının devam etmesi ve işteki çalışma biçimlerini ve saatlerini aile hayatına uyumlu bir biçimde düzenlemeye çalışması, kadını emek piyasasında dezavantajlı konuma getirmektedir (Duruoğlu, 2007: 68). Yaklaşım göre, kadının çalışması aile bütçesine yardım nitelikli olursa ve kadının çalışmasına evsel hayatından daha az öncelik verilirse sorun çözümlenmektedir (Erbay ve Tuncay, 2006: 29).

2.1.2.2. Tabakalı İşgücü Piyasaları

Neo-Klasik İktisat, emek verimliliklerindeki farklılıkların kadın-erkek ücret farklılığını ve kadın-erkek mesleki dağılımındaki farklılığı etkilediğini ve işgücü piyasasındaki kurumsal aksaklıkların tabakalaşma sürecinde etkili olduğunu ileri sürmektedir. Ortodoks Kuram’a tepki olarak gelişen Tabakalı İşgücü Piyasaları Teorisi ise ücret farklılıklarını talep yönlü incelemektedir. Teoride firma ve endüstrilerdeki işlerdeki verimlilik farklarının, işçilerin verimlilik farklarından daha büyük olduğu kabul edilmektedir. Kurumsal ve toplumsal faktörleri piyasa aksaklığı olarak değerlendirmemektedir. İşgücü piyasalarının tabakalı yapıda olmaları, gelir dağılımı, işsizlik ve ayrımcılık gibi sorunların kaynağını oluşturmaktadır. Tabakalı işgücü piyasalarının en önemli ayağını ise İkili İşgücü Piyasaları temsil etmektedir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2007: 102). İkili İşgücü Piyasaları teoremi, 1960’lı yılların sonunda ABD’de özellikle zencilerin iş piyasasındaki işsizlik, yoksulluk gibi olumsuz koşullarını açıklamak için geliştirilmiştir ve kurumcu iktisat içinde yer almaktadır (Biçerli, 2014: 271).

Tabakalı İşgücü Piyasası’nda ekonominin gelişmiş ve gelişmemiş tabakalardan oluştuğu görülmektedir. İşgücü piyasasında; istikrarlı ve iyi ücret ödenen “iyi işler” in olduğu birincil alan ve istikrarsız ve kötü ücret ödenen “kötü işler”in olduğu ikincil bir alan biçiminde bölümlenmenin olduğu kabul edilmektedir (Uyanık, 2003: 13). İşgücü piyasasının birincil ve ikincil olarak iki parçaya bölen tabakalı işgücü piyasası teorisine

göre, birincil işgücü piyasasında yüksek ücret, iyi çalışma koşulları, istikrarlı istihdam ve iş güvenliği bulunmaktadır. İkincil işgücü piyasasında ise düşük ücret, düşük statü, uygunsuz ve kötü çalışma koşulları, terfi gibi olanakların bulunmadığı bir yapı söz konusu olmaktadır (Uyanık, 1999: 2). Birincil sektör için; kurumsallaşmış işletmelerde beya ve mavi yakalı çalışanlar, kamuda kadrolu çalışanlar, sendikalı olan işletmelerde çalışanlar örnek olarak verilebilir. İkincil sektör için ise; özelde küçük işletmelerde çalışanlar, kamuda sözleşmeli ya da geçici çalışanlar, sendikalı olmayan işletmelerde çalışanlar örnek gösterilebilmektedir (Kumaş ve Çağlar, 2017: 59).

Yaklaşımına göre kadınlar genellikle emek yoğun olan ve düşük ücretli işlerde; erkekler ise yüksek statülü ve yüksek ücretli birincil işlerde istihdam edilmektedir. İşveren açısından kadın işgücü, kadınların toplumsal konumları, nitelikleri, dayanışma noksanlıkları gibi gerekçelerle ikincil işgücü olarak görülmektedir. İşgücü piyasasındaki bölümlenmeler hem yatay, hem de dikey olabilmektedir. Kuramın odak noktasını kadın ve erkek meslekleri arasındaki ücret farklılıkları oluşturmaktadır (Büyüknalbant, 2009: 25). Başka bir açıdan ise işgücü piyasalarında ikili yapıların ortaya çıkmasında, kadınların işgücüne katılımlarının artması ve göç olayının yaygınlaşması önemli nedenleri oluşturmaktadır. İkili işgücü piyasalarının daha da görünür duruma gelmesinde hem kadın işgücünün hem de göçmen işçilerin marjinal işlerde çalışması etkili olmuştur (Ataman, 2014: 110).

2.1.2.3. İstatiksel Ayrımcılık Modeli

Birçok ekonomik ayrımcılık analizleri, Edmund Phelps (1972) ve Kenneth Arrow (1973) sonrasında Duygusal Ayrımcılık Modeli'nden ziyade İstatiksel Ayrımcılık Modeli'ne odaklanmıştır. İstatiksel Ayrımcılık modeli, firmaların iş başvurusu yapanlar hakkında sınırlı bilgiye sahip olduklarını belirtmektedir. Model, başvuranlardan beklenen verimliliği anlayabilmek için yaş ve cinsiyet gibi kolay anlaşılabilir veriler içermektedir (Autor, 2003: 7).

Ekonomik ayrımcılığı, standart Neo-Klasik Ekonomik modellere göre açıklamanın zor olduğunu ifade eden Aigner ve Cain (2002: 175), modeli açıklamaya çalışırken siyah-beyaz, kadın-erkek arasındaki ücret ve kazanç farklılıkları keskin bir duruş sergilediğini belirtmektedirler. Değerlendirmeler, bireysel verimliliğe yönelik yapılmaya çalışılsa da söz konusu durum geçerliliğini hala sürdürmektedir.

Ataman (2014: 121)'a göre *“İşgücü piyasasında ayrımcılık önyargı olmadan da ortaya çıkmaktadır. İşveren iş başvuruları arasında bir istatistik yaparak üretkenlik ve*

meslek gibi konularda kişisel özellikleri çıkarmaktadır. Eğer kişi gruba uyum sağlamıyorsa önyargı olmasa dahi istatistiksel olarak dışarıda kalmaktadır.” Uzun dönemli çalışma ilişkileri kurmak isteyen işveren, iş başvurusu yapan adayların ırk, cinsiyet gibi faktörleri de göz önüne almaktadır. Başvuran adayların her birinin becerisini ve üretkenliğini test etmek pahalı bir işlem olabileceği gibi belirsiz sonuçlar da verebilmektedir. Dolayısıyla işverenler adayları gruba göre değerlendirerek, karakteri hakkında varsayımlarda bulunmaktadır. Kadınların bir süre sonra işi bırakma eğiliminin yüksek olduğunu ya da farklı ırka mensup bireylerin güvenilmez olduğunu düşünen işveren, kadınlara ve farklı ırktaki bireylere daha düşük ücret ödemeyi istemektedir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2007: 239).

Ayrımcılığın istatistiksel teorileri, bireysel ayrımcılığı açıklayabilmekte; fakat grup ayrımcılığını açıklamada yetersiz kalmaktadır. Genelde kadınların erkeklerden daha düşük ücret alması istatistiksel ayrımcılık sonucu değildir. İstatistiksel ayrımcılık, eşit üretkenliğe sahip kadın ve erkek çalışanların farklı ücret alabilme nedenlerini açıklayabilmektedir (Yamak ve Topbaş, 2004: 145).

2.1.2.4. Marksist ve Sosyalist Yaklaşım

Karl Marx ve Friedrich Engels ‘Bilimsel Sosyalizm’ olarak bilinen ‘Marksist Sosyalizmi’ ortaya koyan düşünürlerdir. Marksist düşüncenin temelinde sınıfsız bir toplum yaratma fikri bulunmaktadır. Böylelikle bir sınıfın başka bir sınıfın hakimiyeti altına girmesi gibi durumların söz konusu olamayacağı düşünülmektedir. Bu toplumsal düzende, her bireyin özgür ve eşit olduğu bir sistem oluşturulması beklenmektedir (Tokol ve Alper, 2013: 29).

“Sosyalizm, genel olarak, kolektif veya sosyal mülkiyeti, özel mülkiyete tercih etmek isteyen fikir hareketidir. Sosyalizm, sosyal haksızlıklara karşı bir tepki ve tarihsel bir aşama olarak da tanımlanabilmektedir” (Özgüven, 2005: 143). Diğer yandan sosyalizm ile marksizmin kesiştiği noktada gelişen Sosyalist Evrim Kuramı’na göre insanlığın, sürecin sonunda *“herkesin ihtiyaçlara göre pay alması”* ve *“herkese emeğinin karşılığına göre pay verilmesi”* biçiminde iki temel ilkeye dayanan sosyalist bir sisteme ulaşacağı belirtilmektedir (Sezgül, 2010: 234). Bu noktada Marksist ve sosyalist yaklaşımların her ikisinde de söz konusu toplumsal düzende kadınlara ve kadın emeğine eşitçi bir yaklaşımdan bahsedildiği görülmektedir. Diğer taraftan Lenin (2008: 221) de kadının gerçek özgürleşmesini sosyalizme bağlamaktadır. Ev işletmeciliğinin

küçük işlerinin, sosyalist büyük ekonomiye dönüştürülmeye başlandığında kadının gerçek özgürleşmesinin gerçekleşeceğini savunmaktadır.

Sosyalist sistemin en köklü eleştirdiği sistemlerden biri kapitalist sistemdir ve sistemin kadını konumlandığı biçimi de eleştirmektedir. Kapitalist sistem tarafından çıkarları için emek arz ve talep arasındaki dengesizliğin biçimlendirilmesi yedek işgücü ordusunun özünü oluşturmaktadır. Kapitalist sistem işçilere işlerini kaybetme korkusu yaratarak maliyetlerini azaltma amacını yedek işgücü ordusu aracılığıyla yapmaktadır. Kapitalist sistem işçilerin bu korkularını kullanarak yedek işgücü ordusunu sömürü aracı haline getirmektedir. Marx'a göre emeğin sömürülmesi ile yedek işgücü arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır (Omay, 2011: 139 – 140).

Kadınların da aile koruyucu rolü gereği işten çıkarılmaları fazla tepkiye yol açmayacağı için en iyi yedek işgücü ordusunu oluşturduğu düşünülmektedir (Büyüknalbant, 2009: 25).

Marksist analizde, emek tarihiyle ilgili olarak, kadın kültüründen çok üretimdeki kadın emeği üzerindeki erkek denetimini gündeme almıştır (Davidoff, 2009: 102). Sosyalizm yalnızca işçi sınıfını kapitalist sömürden uzaklaştırmayı amaçlamamaktadır. Tüm toplumsal iktidar biçimlerini, ezilenlerin katılımıyla kapitalizmi ortadan kaldırmayı, yalnızca üretim ilişkilerini değil yeniden üretim ilişkilerini de dönüştürmeyi hedeflemektedir. Böylece sosyalizmin gerçekleştirdiği dönüşümün kadının lehine sonuçlar doğuracağı değerlendirilmektedir (Özbudun ve Sarı, 2007: 117).

2.2. Feminist Yaklaşım, Feminist İktisat ve Kadın Emeği

Feminizm, cinsler arasındaki toplumsal, ekonomik ve siyasal eşitliği savunan; kadın – erkek ayrımcılığına karşı çıkan, kadınların toplum içindeki yerini ve haklarını genişletmeyi öngören bir yaklaşımdır. Latince femine sözcüğünden türetilmiş ve kadın anlamına gelmektedir. Feminizm, kadınların yalnızca kadın olmaktan dolayı karşılaştıkları baskı ve ezilmeyle ilişkisini inceleyen bir bilim alanı olarak her sınıftan, dinden, ulustan kadınların bu sorunlara maruz kaldığını belirtmektedir. Ayrıca feminizm, kadın sorunlarını yalnızca kadın-erkek eşitsizliği olarak görmemekte, sorunların psikolojik, ekonomik, ideolojik, politik yönlerini de irdelemektedir (Tür ve Koyuncu, 2010: 5).

2.2.1. Feminist İktisat ve Kadın Emeği

Ortodoks İktisat veya Yerleşik İktisat en köklü biçimde eleştiren teorilerden biri olan Feminist İktisat; kadının ekonomideki yerinin anlatılmasında iktisat yazınında kabul gören bir teoridir.

Feminist iktisat, iktisad, toplumsal bir kurum ve güç ilişkileri, kültür ve değişimin ayrılmaz bir parçası kavramlaştırmaktadır. Bu anlayışa göre iktisat, insanlarla yakın ilişkili olup, soyut bir biçimde insanlardan ayrı olgu olarak düşünülmemektedir. Feminist iktisatçılar; sınıf, ırk, cinsiyet, diğer kimliklere toplumsal yanlı bakışları ile toplumsal cinsiyet rolleri ve bunlara dayalı yapılanmayı, ayrıcalıkları ve ayrımcılıkları etik anlamda sorgulamaktadır. Hatta kadınların ve diğer toplumsal grupların konumlarını iyileştirme hedefine yönelik politik uygulamaları açıkça ortaya koymaktadırlar (Serdaroğlu, 2008: 4-5).

Feminist İktisadın amacı, ekonomide kadını değil, kadın bakış açısını da dâhil ederek ekonomiyi incelemektir. Diğer tüm bilimlerde olduğu gibi insana ilişkin bir bilim olma iddiasındaki iktisat disiplini de özellikle toplumsal cinsiyet anlayışı temelinde eril kimlikli iktisadi birey tanımı ile sadece ekonomide kadını değil, iktisadi yaşama dair herhangi bir şeyi irdelerken kadın deneyimlerini de içeren bir bakış açısından yoksundur. Buradan hareketle Feminist İktisat, iktisat disiplininin tüm yaklaşım ve kuramlarının eleştirel bir bakışla öncelikle de kadınların iktisadi durumlarının ve davranışlarının yeniden gözden geçirilmesini iddia etmektedir. Diğer bir ifadeyle, iktisat disiplininin tüm ayrımcı unsurlarıyla özellikle de toplumsal cinsiyetçi içeriği, yapısı ve kurumları temelinde sorgulanmasıdır. Ayrıca Feminist İktisat, sadece kadınlara ait, erkekleri dışlayan bir dişil (feminen) iktisat oluşturma çabası ve iddiasında da değildir (Serdaroğlu, 2010: 73-74).

Feminist İktisat, Ortodoks iktisadın tekelliğine karşı ürettiği iktisadi bilgileri farklılaştırmaktadır. Feminist İktisat, iktisadi yaşamda kadının rolünü yok sayan diğer tüm iktisadi değerlere karşı bir tepki niteliğindedir. Feminist İktisat, toplumsal eşitliği savunarak, toplumsal değişim ve dönüşümü hedeflemektedirler (Albayrak ve Memiş, 2011: 1-3).

“Neo Klasik İktisat, iktisadın konusunu kıt kaynakların alternatif kullanımı ve sadece piyasa temelli iktisadi faaliyetler hakkındaki bireysel maksimizasyon sorunu olarak sınırlamaktadır. Feminist iktisatçılar ise piyasa dışı ve bu yüzden üretken kabul edilmeyen ev içi ücretsiz kadın emeğini ve gönüllü işgücünü, bireysel işgücü arzı/ beşeri sermaye modellerine ve milli gelir hesaplarına dâhil ederek, Neo Klasik iktisadın kapsamını genişletmeye çalışmaktadır. Ayrıca bireysel iktisadi kararların

analizinde, kurumların ve kolektif davranışların rolünü hesaba katarak, kurumcu iktisatçılarla ortak yöntemler kullanmaktadırlar. Feminist iktisatçıların katkısı şöyle özetlenebilir: kadın bakış açısının da iktisada dâhil edilmesi talebiyle, evrensel, objektif, genel, geçerli vb. olarak kabul edilen tüm değerlerin, yaklaşımların, iktisadi modellerin, süreçlerin varsayımların vb. aslında eril yanlı-cinsiyetçi olduğunu ve dışıl değerleri, yaklaşımları, konuları, etkinlikleri vb. marj dışı bıraktığının yani dışladığının tespiti ve vurgusudur” (Lordoğlu vd., 1999: 70-71).

Savran (2003: 160) kadın emeğinin görünmez kılınışının altında yatan en önemli nedenin toplum bilimlerde ve iktisat bilimindeki körlüklerden kaynaklandığını savunmaktadır. Kadınların ev içindeki emeklerinin “Boğaz tokluğuna çalışmaya” karşılık gelmesinde ziyade “İş” veya “Karşılıksız Emek” olarak adlandırılması konusunda feminizm, uzun yıllardır çaba sarf etmektedir.

Feminist iktisatçılar, iktisatta kadın davranışlarının ve kadınlar tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin iktisat dışına itildiğini ileri sürmektedirler. Dolayısıyla zıt kavramların birlikte yer alacağı ve hatta yenilerinin de eklenebileceği dinamik, açık ve modern bir anlayış önermektedirler (Özkaplan, 2009: 16). Feminist İktisatçılar, kadının ikincil konumunu veri alan diğer yaklaşımlara karşı gelmektedir (Çelikel, 2006: 63).

2.2.2. Feminist Yaklaşım ve Kadın Emeği

Feminizmin ilgi odağı, kadınla erkek arasındaki toplumsal farklılık, farklılığın nedenleri, anlamı ve sonuçlarıdır (Arat, 2010: 29). Feminist teori, 1980'lere gelindiğinde küreselleşen dünyada disiplinler arası bir alan olma niteliğine dönüşmüştür. Kadın konusunda farklı alanlarda çalışan araştırmacılar “Kadın çalışmaları” adı altında toplanmışlardır. Kadın deneyim ve yönelimlerinin göz ardı edilerek, insanlık birikiminin eril bir nitelik taşıdığı tezi ile sosyal bilimlerdeki temel varsayımlar sorgulanmaya başlanmış ve bu alanlarda feminist analizler geliştirilmiştir (Eroğlu ve İşler, 2004: 55).

Günümüz araştırmalarında feminizmin yaygın kullanılan anlamı, dünyanın neresinde olursa olsun “kadın itaatının sonu” biçiminde değerlendirilmektedir (Jaggar, 1984: 5). Çoğu zaman feminizm kavramı, sadece feminist ilgi ve amaçları içermemekte aynı zamanda politik konuları da saymaktadır (Butler, 2006: 2). Hem kamusal hem de özel alanla ilgili olan feminizm, iktisadi, hukuki, siyasi ve toplumsal düzenlemelerle kadınların dışlanmışlık ve ezilmişliğini temel almaktadır (Ataman, 2009: 2).

Berkday'a (2014: 88) göre Feminist bilinç; Kadınların haksızlığa uğrayan, ezilen bir gruba ait olduklarının farkına varmalarını ve bu haksızlığın doğal olmadığını,

toplumsal/kültürel bir olgu olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca haksızlığın düzeltilmesi için mücadele edilmesine, mücadelenin bağımsız olmasına ve aynı zamanda da farklı bir seçenek olarak geniş görüşlü bir gelecek oluşturulmasına dayanmaktadır.

Bütün kadınları bütünsel bir ezilmişlikte birleştiren feminizm, tüm kadınları kapsamaktadır. Feminizm siyaseti de bütünsel bir ezilmişliğe karşı bütünsel bir saldırı niteliğindedir (Mitchell, 2006: 20). Paulo Freire' nin Ezilenlerin Pedegolojisi (2013: 26) adlı eserinde ise *“Ezilenler, daha az insan”* olarak nitelendirilmiştir. Ezilenlerin de er geç kendilerini bu hale getirenlere karşı mücadele etmesi gerekmektedir. Mücadelenin anlam kazanması için ezilenler, misillime yapmak yerine insanlıklarını yeniden kazanma peşinde olmalı; hem ezilenlerin hem de ezenlerin insanlığını yeniden sağlayanlar olmalıdır. Bu mücadeledeki en önemli araç, feminizm hareketi olarak değerlendirilmektedir.

Feministler, özel ve kamu hayattaki sosyal ilişkilerin cinsiyetçi doğasına vurgu yapmışlardır (Dominelli, 2002: 5). Kadınlar ile erkekler arasındaki farkın yaratıldığı yerin ev ve ev işleri olması da yaygın feminist yaklaşımlardan birini oluşturmaktadır (Bora, 2014: 63). Feminist düşünce aynı zamanda aile içindeki güç ilişkilerinin, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin, kadınlara ve çocuklara uygulanan fiziksel, ekonomik, cinsel, psikolojik ve sözel şiddetin mahremiyeti altında görünmez oluşuna ve politik alanın dışında bırakılmasına karşı çıkmıştır¹⁰ (Morsünbül, 2011: 4).

Feminizmin temel hedeflerinden biri de; eşitlikçi, evrensel bir adalet anlayışına dayalı, erkek bireyin özerkliğini model alan yaklaşımları sarsmaktır. Kadınların dışlandığı bir dünyanın ve bunu mutlaklaştıran teorilerin eleştirisi; iktisattan politikaya, hukuka, felsefeye her alanda kendini göstermiştir. Bu eleştiride; adalet, evrenselcilik, soyut eşitlik, cinsiyet gibi kavramlar irdelenmiştir (Savran, 2013: 171).

2.2.3. Feminist Akımlar

Feminist akımlar, kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin önemine dikkat çekmek, erkek egemenliğindeki kadınların cinsiyet rollerini ortaya koyabilmek ve dolayısıyla temelde kadın-erkek eşitsizliğini ortadan kaldırmak ve kadının erkek karşısındaki konumunu sağlamlaştırmak amacını taşımaktadır. Feminist akımların ortak

¹⁰ “Kişisel olan politiktir” anlayışının gücü ev içinde yaşanan ilişkilerin politik bir anlamı olduğunu, toplumsal cinsiyete dayalı iktidar ilişkilerini barındırdığını, mahremiyet hakkının dışarıdan aileye yönelik herhangi bir müdahalenin olmaması biçiminde yorumlanmasının kadınların ezilmesine yol açtığını ortaya çıkarmasından kaynaklanmaktadır. Mahremiyet hakkının kadınların aleyhine işlenen biçimleri feminizmin ana tartışma konularından birini oluşturmaktadır. (Morsünbül, 2011: 4).

noktasını kadınlar oluştururken, feminizmin gelişimi sırasında birçok ideolojinin etkisi ile birlikte ayrışmalar ve farklılıklar ortaya çıkmıştır. Feminizm akımı ile ortaya çıkan feminist teoriler, temelde kadın-erkek eşitsizliğine dayanmakta ancak ortaya çıkışı, savunduğu tezler bakımından farklılıklar barındırmaktadır (Dikici, 2016: 524). Feminist akımlar; Liberal Feminizm, Marksist Feminizm, Radikal Feminizm ve Post-Modern Feminizm teorileri çerçevesinde ele alınmıştır.

2.2.3.1. Liberal Feminizm

Liberal Feminizm, liberalizmin temel ilkelerinden yola çıkarak oluşmuştur. İnsana ve bireye önem veren Liberal feminizmin çıkış noktası, kadının da erkek gibi insan olmasıdır. İnsana verilen önem ve bireysel haklar geliştikçe, kadınların durumlarının da düzeleceği düşünülmektedir. Hem liberallere göre, hem de Liberal feministlere göre bireyin bağımsızlığı önemlidir. Siyasi bir doktrin olarak liberalizmde, egemenin bireyler üzerindeki iktidarını sınırlandırmak gerçeği bulunmaktadır. Liberal feminizmde de egemen erkeklerin kadınlar üzerindeki iktidarını sona erdirmenin amaçlandığı savunulmaktadır (Altınbaş, 2010: 24). Liberal teoriye göre, bireyler toplumsal ilişkilerden bağımsız olarak bir takım haklara sahiptirler. Ancak, özgürcü yaklaşımların hala güçlü bir unsur olarak ataerkilliği içlerinde barındırdığı düşünülmektedir (Berktaş, 2012: 37).

Liberal Feminizm tarihsel olarak incelendiğinde 18. yy'da kadınlara da erkekler gibi aynı eğitimin verilmesi biçiminde kendini gösterirken; 19. yy'da erkeklere tanınan tüm sivil hakların ve ekonomik fırsatların kadınlara da tanınması biçiminde gelişmiştir (Tong, 2006: 26). Liberal Feminizmin 18. yy'daki temsilcisi İngiliz yazar Mary Wollstonecraft iken; 19. yy'daki temsilcisi ise, John Stuart Mill kadın haklarının ve kadın-erkek eşitliğinin en güçlü savunucusu olmuştur (Güriz, 1997: 60-61). İlk sistemli feminist meydan okumayı gerçekleştiren Mary Wollstonecraft, eşit eğitim hakkı talebini güçlü bir biçimde yinelemekle birlikte; kadınların hem toplum hem de erkekler tarafından ezildiklerini dile getirmiştir (Berktaş, 2012: 91). Aktaş (2013: 63)'e göre, Liberal Feminist Yaklaşım kadının bağımlılığından kurtulmasının akıl sayesinde güçlenmesi olarak görmektedir. Yaklaşım, kadına dayatılan kimlikleri ve eril güç iktidarının sorgulanmasını da içermektedir. Akıl sayesinde ataerkil zihniyet çerçevesindeki fedakârlık, sessizlik, mahremiyet gibi kavramları içeren özel alanda sınırlı kalmayarak, kamusal alanın da olanaklarından faydalanabileceği belirtilmektedir.

Liberal Feministler, kadınlarının kurtuluşunu sadece eğitim olanağına sahip olmakla değil, eşit siyasal, sosyal ve hukuksal hakların da elde edilmesiyle mümkün olabileceğini ileri sürmektedir. Bu noktada adalet ve eşitlik kavramları önem arz etmektedir ve “*Eşit işe eşit ücret*” ilkesi benimsenmiştir. Liberal feministlerin tartışma konularının başında kadının ev dışında çalışması durumunda ev işlerinin ne olacağı sorunu gelmektedir ve çözüm olarak ev işlerinin paylaşılması önerisi sunulmaktadır. Ancak, söz konusu durumun gerçekleşmesi uzun vadeli bir eğitime ve kültürel değişime bağlanmaktadır (Eroğlu ve İşler, 2006: 42). Liberal Feminizm, yenilikçi bir yapıyı benimsemekle birlikte ataerkil toplum yapısına karşı gelmemektedir. Daha çok kamusal alanda kadın ve erkek rekabetini eşitlemeyi amaçlamaktadır. Devletin, eşitlikçi yaklaşımının yanında kadınların çalıştığı bütün alanlarda kreş açma zorunluluğu getirtmesiyle kadınların evde çocuk bakma yükümlülüğünden kurtulacağı belirtilmektedir. Böylelikle kadının da çalışma hayatında yer alacağı ve kadın emeğinin de atıl durumundan kurtulacağı ileri sürülmektedir (Dikici, 2016: 525).

2.2.3.2. Marksist Feminizm

Liberal feminizmin ortaya sürdüğü tezler 19. yy ortalarından sonra tartışılmaya başlamıştır. Liberal feministlerin kadın sorunu için öne sürdüğü fırsat eşitliğinin uygulanıp uygulanmaması tartışmaları Marksist Feminizm’in ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Marksistlere göre, kadının ezilmesinin temelinde cinsiyet farklılığı değil, sınıf farklılığının olmasıdır. Marksistler, sınıf toplumlarında gerçek anlamda fırsat eşitliğinin olamayacağını ileri sürmektedirler. Kadının baskı altında olma nedeni olarak kapitalizmi göstermektedirler. Marksistler, kadınların da diğer ezilenler gibi kapitalist sistemden kurtulup, sosyalist sisteme geçtiğinde sorunlarına çözüm bulacaklarını belirtmektedirler (Eroğlu ve İşler, 2006: 44).

Marksizm’in temel eserlerinden birisi olan Engels’in “*Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*” adlı eserinde ilkel komünal sistemin dağılıp ve özel mülkiyete dayanan sınıflı toplumun biçimlenme sürecini işlemektedir. Sosyo-ekonomik yapıda aile ilişkilerine ve kadın sorunu üzerine değinmektedir (Engels, 2012: 225). Engels’ in Ailenin Kökeni (1884) adlı eseri, Marksizmin ilk dalgasında üretilen ve feminist teoriyi sürdüren tek parçası olarak değerlendirilmektedir. Engels’in teorisine yönelik ilgi, onun antropolojik temeline ya da o temelin ne kadar geçerli olduğuna değil daha çok aile ve kadınların ailedeki rolünü çözümlemesine yöneliktir. Engels’in kadınların ezilmesi sorununa çözümü, işini toplumsal bir endüstriye dönüştürerek kadınların ev işinde

hapsolmalarını engelleyip onların hepsinin toplumsal işgücüne katılmalarını teşvik etmektedir (Donovan, 2007: 142-145).

Ev işinde hapsolunan kadınlar için de bazı Marksist Feministler ücretli ev işini desteklemektedir. Mariarosa Dalla Costa ve Selma James'in "*Kadın ve Cemaatin Devrilmesi*" adlı eserinde, ev içi işini faydalı sözcüğünün sıradan anlamı ile değil, artı değer yaratma gibi Marksist anlamıyla üretken olduğu gibi Ortodoks olmayan bir yaklaşımla değerlendirmişlerdir. Costa ve James ev içi işlerini üretken olarak gördükleri için kadınların ücret talep etmelerini savunmaktadırlar (Tong, 2006: 89).

Marksist Feminizm üç ana tema etrafında toplanacak olursa; birincisi, kapitalizmin işçileri sömürmesi gibi erkeklerin de kadını sömürdüğü iddiasıdır. İkincisi, kadın emeğinin erkek tarafından sömürülmesiyle kadının kendi emeğine yabancılaştırıldığı teorisidir. Üçüncü olarak, erkek dışarıda çalışırken kadın da evde çalıştığından kadına da erkekle aynı ücretin verilmesi gerektiği yani ev işinin ücrete tabi kılınması gerektiği teorisidir (Öztürk, 2011: 89-90).

Marksist Feminizmin en çok eleştirilen yanı, kadınların daha baştan sorunların dışında tutulmasıdır. Marksistler için, sınıf vardır; ancak cinsiyet yoktur. Marksizm sınıfı, kadının konumunu açıklamada yeterli görmektedir. Kadınların ezilmesini, bireylerin bilinçli olarak yapmadığını ileri sürmektedir. Ezilme kapitalizmle bağlantılı, politik, toplumsal, ekonomik yapıların ürünü olarak değerlendirilmektedir (Çakır, 2008: 188).

2.2.3.3. Radikal Feminizm

1960'lardan sonra 1968 öğrenci olayları, anti-nükleer hareket, çevreci protesto, Vietnam savaşına karşı olan tepkilerle Radikal Feminizm gündeme gelmeye başlamıştır. Radikal Feminizm, toplumda etkili olan erkek egemenliği fikrine ve ataerkil yapıya karşı bir yaklaşıma dayanmaktadır (Güriz, 1997: 63). Radikal feministlere göre Ataerkillik, ataerkil aile, ataerkil kapitalizm kadının ezilmesinin temel nedenlerini oluşturmaktadır (Aktaş, 2013: 63). Ataerkil yapılar; hukuk, gelenek, ekonomi, eğitim, inanç, bilim, dil, medya, ahlak, sosyal etkileşimlerden oluşmaktadır. Sosyal sistemler, erkeklerin güçleri ve ayrıcalıkları ile karakterize edildiğini savunmaktadırlar (Tunç, 2013: 213).

Radikal Feminizm, erkek egemenliğini tüm insanlığın ezilmişliğinin nedeni olarak görmekte ve kadın özgürlüğünün önündeki başlıca engel olarak yorumlamaktadır (Arat, 2010: 71). Radikal Feminizmin tepki gösterdiği temel anlayış; ezenlerin erkek

olması, bütün toplumların erkek üstünlüğü üzerine kurulmuş olması ve her şeyin psikolojik bir güç mücadelesiyle başlaması ki her daim erkeklerin kazandığı bir mücadelenin olması biçiminde belirtilmektedir (Mitchell, 2006: 33). Diğer yandan çalışma hayatı açısından radikal feministlerin kadınlara bakış açısı, toplumsal roller gereği kadının çalışma hayatından uzak kalarak özel alanında yaşamaya zorlanması yönündedir. Sistemin kendisinin cinsiyetçi olduğunu vurgulayan Radikal Feminizm kamusal alan ile bireysel alanı birleştirmeye çalışmaktadır (Aktaş, 2013: 63).

Radikal Feminizm, Liberal gelenekle taban tabana zıt bir yaklaşım içindedir. Bu geleneğe göre kadın ve erkek doğuştan farklıdır ve erkek her zaman kadını boyunduruğu altına almayı istemektedir. Kadınların bu noktada yapması gerekenin, erkeğe ihtiyaç duyulmayan bir dünya için birbirlerine yönelmelerini savunmaktadır (Özsöz, 2008: 52). Radikal Feminizmin en temel ilkelerinden biri; kadınların bireyler olarak kendi vücutları üzerinde denetim sahibi olmalarıdır. Bireyselleşmenin gelişmemiş olması Liberal Feminizmin yanında Radikal Feminizmin de önünde engel teşkil etmektedir (Çağatay ve Soysal, 2011: 295).

“Radikal Feminist olmak, önceden normal/belirli/standart olarak benimsenmiş şeyleri yapmanın yeni yollarını bulmaya çalışmaktır” (Jenainatı ve Groves, 2014: 101). Radikal feminizm, devrimci bir niteliğe sahiptir. Kadınların hala baskı altında olduğunu ve sömürüldüğünü düşünen Radikal feministler, kadınların özgürleşmesinin yeterli olmadığını ileri sürmektedir. Ayrıca Radikal Feministlerce öne sürülen bir diğer öneri de çocuk bakımının sadece biyolojik anne tarafından değil bakıcılar ve sosyal anneler tarafından da yapılması gerektiğidir. Böylelikle aile yapısının biyolojik iş bölümüne dayalı olmaktan çıkacağı, kadının ve kadın emeğinin de daha etkili olacağı belirtilmektedir (Dikici, 2016: 530).

2.2.3.4. Post-Modern Feminizm

Post-Modernizm, Modernizme¹¹ bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Post-modernizm ilk olarak ABD’ de başlamış ancak; konuya ilişkin ilk çalışmalar 1980’li yılların başında Fransa’da yapılmıştır. 1960’lı yılların Post-Modernizmi ile 1980’li yılların Post-Modernizmi arasında dönüşüm sürecinin yaşandığı bir ayrım yapılmaktadır. 1960’lı yıllardaki Post-Modernizm, Modernizmi eleştirmiş ancak;

¹¹ Modernizm: “Rönesans dönüşümünün biçimlendirdiği düşünce ve hayat tarzının egemen olduğu zaman dilimi modern dönem” olarak ifade edilmektedir. Modernizm de “Modern dönemde ortaya çıkan ve özellikle de 19.yy’da batı dünyasını hakimiyeti altına alan dünya görüşünü” tanımlamaktadır. (Eroğlu ve İşler, 2006: 2).

Modernizmin bir reddi olmamış, başkaldırı niteliğinde olmuştur. Güncel Post-Modernizm ise Moderniteye radikal eleştiriler getirmiştir (Eroğlu ve İşler, 2006: 9). Feminist Teorinin en son geldiği noktanın; Post-Modernizm olduğu ileri sürülmektedir (Altınbaş, 2010: 41). Postfeminizmin kadını değil, kadının özelleştirilmesini odak noktasına koymuştur (Ergene-Bürgin, 2014: 29).

Post-Modern Feminizm, 20.yy felsefesi içinde, Post-Modern yapının teorileri ile biçimlenmiştir. Post-yapısalcı felsefe ve psikanaliz anlayışla birlikte feminist yaklaşımları birleştirerek, Moderniteden destek alan feminist anlayışına karşı eleştiriler gerçekleştirmektedir. Felsefe ve teori alanlarında olduğu kadar kültürel ve siyasal alanda da etkili olmuştur (Kozlu, 2009: 8).

Post-Modernizmin ve Feminizmin eleştirel bakış açıları, onları ortak bir noktada birleştirmektedir. Her iki akım da Aydınlanma düşüncesinin oluşturduğu hiyerarşiye ve bu hiyerarşik yapılara karşı çıkmaktadır. Feminizm, Aydınlanma felsefesinin erkek cinsiyeti temeline karşı çıkmaktayken; Post-Modernizm Aydınlanma felsefesini tamamıyla ret etmektedir. Post-Modernizm, Feminizmin kadın cinsiyetini yücelten yaklaşımı ile bağdaşmamaktadır. Post-modern feminizm, kadın cinsiyeti üzerinde durmamaktadır. Bunun yerine kadınların farklı durumlarının dikkate alınmasını savunmaktadır (Güriz, 1997: 67-68). Ayrıca Post-Modernist kuram, *“Eril uygulamaların çatışmacı niteliğini gözler önüne serip, eril kültürün istikrarına ilişkin derin bir sorgulama başlatarak eril kararlılığın sarsılmasına yol açmıştır”* (Berktaş, 2012: 69).

Kuram, Fraser ve Nicholson (1988)’ın betimlemeleriyle; *“Tek bir renkten ziyade birçok farklı renkten ipliklerden oluşan bir kanaviçe”* gibi görünmektedir. Betimlenmeye çalışılan özellikleri bağlamında Post Modernist Feminist kuram, farklı feminizmlerce tanımlanan toplumsal feminist kuramlardan birisi değil; farklı feminizmleri ve Modernist bilim yaklaşımını farklı ama eşit anlayışı ile kucaklayan yani Modernist bilimin kurguladığı geleneksel felsefeye yaslanmayan bir duruş, bir bakış, bir anlamda da başkaldırı niteliği taşımaktadır (Serdaroğlu, 2010: 41). Postfeministler, kadınla ilgili değerlerin, erkeklerle ilgili yapının ortadan kalmasıyla yerini alacağını savunmamaktadır. Eşitlik için ırk, sınıf, cinsiyet gibi değerler de dikkate alınmalıdır (Kozlu, 2009: 9).

Kadın emeğini farklı biçimlerde değerlendiren tüm feminist akımlarda kadın ve kadın emeği ile ilgili sorunların çok boyutlu ve karmaşık olduğu görülmektedir. Kadın emeğinin feminist düşünce etrafında yorumlanması onun daha çok soyut boyutunu

göstermektedir. Kadın emeğinin somut anlamlandırılması ise hukuksal çerçevedeki kadın haklarından oluşmaktadır.

2.3. Hukuki Kapsamda Kadın Emeğine İlişkin Düzenlemeler

İnsan hakları genel olarak, insanın insan olmasından dolayı vazgeçilmez ve devredilmez haklarıdır. Aynı zamanda insan varlıklarının insan onuruna yaraşır bir biçimde davranılma hakkını ifade etmektedir. İnsan hakları, insanlıkla ilgili önemli bir değeri temsil etmekte ve evrensel bir anlam taşımaktadır. Ancak insan hakları, uzun yıllar boyunca tüm insanlığa değil, daha çok erkeklerin sahip olduğu haklar biçiminde algılanmıştır. Kadınların da çok uzun süre erkeklerle eşit haklardan yararlanamadıkları ifade edilmiştir (Hızal ve Er, 2014: 38). Kadın haklarına ilişkin düzenlemeler; uluslararası ve ulusal olmak üzere incelenmiştir.

2.3.1. Uluslararası Düzenlemeler

Kadın hakları kavramına ilişkin ilk gelişmeler insan hakları kavramıyla başlamaktadır. İnsan Haklarına ilişkin ilk önemli somut bir gelişme olarak, 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi kabul edilmektedir. Bildirinin ilk maddesine göre *“İnsanlar, hukuk bakımından, hür ve eşit doğarlar, hür ve eşit yaşarlar. Sosyal Farklılıklar; ancak ortak faydaya dayanabilir.”* 1789 Bildirisi’nin 6. maddesi de yasa önünde eşitliği vurgulamaktadır. Düzenlemeye göre, *“Bütün yurttaşlar genel iradenin (yasanın) önünde eşit olduklarından, her türlü kamu, rütbe, mevki, görev ve işine, aralarında erdem ve yeteneklerinden başka fark gözetilmeksizin yeterliliklerine göre eşit kabul edilirler”* (Dinçkol, 2005: 106).

Bildirgenin ardından kadın hakları için savaş veren isimler duyulmaya başlanmıştır. Hareketin öncüleri ise; Fransa’da Olympe de Gauge ve İngiltere’de Marry Wollenstonecraft’tır. Kadın haklarına ilişkin gelişmeler tarihteki birkaç örnek ile anlatılmaktadır. Kadınlar ilk kez İngiltere’de 19. yy ilk yarısında Chartist hareket bünyesinde örgütlenmişlerdir. ABD de ise, 1848 yılında ilk feminist kongre düzenlenmiş ve sonunda da bir Bağımsızlık Bildirisi yayınlanmıştır. New York’ta 1857 yılında kırk bin dokuma işçisi uzun çalışma süresinin kısaltılması ve insan onuruna yaraşır yaşam koşullarını olanaklı kılacak bir ücretin verilmesi talebiyle greve gitmiştir. Grevde 8 Mart günü polis sert müdahalesi sonucunda çok sayıda kadın ve çocuk işçi hayatını kaybetmiştir. 8 Mart, kadınların, eşitsizliğe ve ayrımcılığa karşı verdiği mücadelenin simgesi haline gelerek, *“Emekçi Kadınlar Günü”* olarak anılmaktadır. Bu

tarihten sonra, kadın haklarını savunmaya yönelik örgüt sayısı artmıştır. 1977’ de ise Birleşmiş Milletler 8 Mart’ın “*Dünya Kadınlar Günü*” olarak anılmasını kararlaştırmıştır (Kaymaz, 2010: 336).

Uluslararası bir belge ve insan haklarının temel kaynaklarından biri olan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde kadın-erkek eşitliğine yer verilmiştir. “*BM halkları, temel insan haklarına, insanlık onuruna ve değerine, erkek ve kadınların eşit haklara sahip olduklarına olan inançlarını BM Şartı’nda teyit ederek, daha geniş özgürlükler düzeni içinde toplumsal ilerlemeye ve yüksek standartlara ulaşmaya karar verdiklerinden(...)*” (Dinçkol, 2005: 106).

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 2. maddesi hak sahibi olmada cinsiyet de dâhil hiçbir ayırım yapılamayacağını belirtmektedir: “*Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler, birbirlerine karşı kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar*” (Madde-1); “*Herkes , ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin bu bildirme ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir...*” (Madde-2). Bildirge’nin 6. maddesi herkesin hukuksal kişiliğinin tanınması hakkına vurgu yaparken; 7. maddesi de herkesin hukuk önünde eşit olduğu ve herkesin ayırım yapılmaksızın hukuken korunacağı belirtilmektedir.

İnsan Hakları çerçevesinde kadın haklarına ilişkin başlıca belgelerden biri de; “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme (CEDAW)”’dır. Söz konusu sözleşme, BM Genel Kurulu tarafından 1979 yılında kabul edilmiştir. CEDAW’ın temel ilkeleri, kadın haklarının “*Evrenselliği*” ve bu hakların “*Birey olarak*” her kadına tanınması gerekliliği üzerine yoğunlaşmıştır. CEDAW, kadınların insan haklarının dünyanın her yerinde, her toplumda ve her kadın için aynı olduğunu; medeni durum, toplumsal konum gibi faktörlerden bağımsız olarak her kadın için aynı biçimde değerlendirilmesi gerektiğini özellikle vurgulamaktadır. Bütün toplumlarda kadınlara yönelik ayrımcılığın var olduğunu göz önünde bulunduran CEDAW, konuya ilişkin uygulamaların ortadan kaldırılmasını öngörmektedir. Sözleşme ile taraf devletler, kadınlara karşı ayrımcılığa neden olan her türlü toplumsal, ekonomik veya kültürel etkilerin yok edilmesi gereğini kabul etmektedir (Acar, 2010: 17). Sözleşmenin bir diğer maddesi de önyargıların ve geleneklerin tasfiye edilmesine yöneliktir. “*Her iki cinsten birinin aşağı veya üstün olduğu veya erkekler ile kadınların basmakalıp rollere sahip oldukları düşüncesine dayanan bütün önyargılar ve gelenekler ile her türlü uygulamayı*

tasfiye etmek amacıyla erkeklerin ve kadınların sosyal ve kültürel davranış tarzlarını değiştirmektir” (Madde5/a). Böylelikle biçimsel anlamda hukuki eşitliğin yeterli olmadığı, bunun yanı sıra devletlerin sosyal, kültürel ve geleneksel kalıpları ortadan kaldırarak gerçek eşitliğe ulaşılabileceği belirtilmektedir (Ertürk, 2008: 54).

Kadın Haklarına ilişkin uluslararası boyutlardan biri de ILO’nun yaklaşımıdır. ILO’nun “Bütün Erkek ve Kadınlar için İnsana Yakışır İş” gündeminin ana ögesini; kadın-erkek eşitliği oluşturmaktadır. ILO’nun konu ile ilgili yaklaşımlarını politika ve programlara yansıttığı görülmektedir. Programlardan biri “Kadınlara Daha Fazla ve Daha İyi İş Sağlama Programı”dır. Program kadınlara daha fazla iş olanağı sağlanmasını amaçlamaktadır. Söz konusu amaç için; eğitim, girişimciliği geliştirme, fırsat eşitliği, çalışma hayatına daha kolay ulaşım sağlama, istihdam yaratma gibi yollar kullanılmaktadır. Çalışan kadınlara yardımcı olabilmek için program aracılığıyla; aile gereksinimlerini gözeten iş yerleri, sağlık ve güvenlik, sosyal güvenlik, mesleklerde ayrımcılık gözetilmemesi, standart dışı işlerin koşullarının iyileştirilmesi, daha iyi iş ve ücret gibi müdahaleler yapılmaktadır.

ILO’nun konu ile ilgili diğer programı ise “Kadın-erkek eşitliği, Yoksulluk ve İstihdam Alanlarında Kapasite Geliştirme Programı”dır. Programın başlıca amaçları *“Kadınların kaliteli işlere girebilmelerinin sağlanması, işverenle pazarlık güçlerinin arttırılması ve özellikle enformel sektörde sosyal güvenliği sağlayacak yenilikçi yolların bulunmasıdır”* (ILO, E.T. 20.10.2018). Çalışma hayatında cinsiyete dayalı ayrımcılığı önlemeye yönelik Türkiye’nin onayladığı ve onaylamadığı BM ve ILO düzenlemeleri bulunmaktadır.

Tablo 2. Çalışma Hayatında Cinsiyete Dayalı Ayrımcılığı Gidermeye Yönelik BM ve ILO Düzenlemeleri

KONU	NİTELİK	ONAYLAMA YILI	TÜRKİYE’NİN ONAYLAMA YILI
Zorla Çalıştırma	ILO Sözleşmesi	1930	1998
Maden Ocakları ve Yer altı İşlerinde Kadınların Çalıştırılmaması	ILO Sözleşmesi	1935	1937
Eşit Ücret Sözleşmesi	ILO Sözleşmesi	1951	1966
Zorla Çalıştırılmasının Kaldırılması	ILO Sözleşmesi	1957	1960
İstihdam ve İşte Ayrımcılığın Engellenmesi	ILO Sözleşmesi	1958	1967
Muamele Eşitliği	ILO Sözleşmesi	1962	1973
İstihdam Politikası	ILO Sözleşmesi	1964	1977
Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi (CEDAW)	BM Sözleşmesi	1979	1985 ¹²
Aile Sorumluluğu Olan İşçiler	ILO Sözleşmesi	1981	Türkiye onaylamadı
Kısmi Süreli Çalışma	ILO Sözleşmesi	1994	Türkiye onaylamadı
Ev Eksenli Çalışma	ILO Sözleşmesi	1996	Türkiye onaylamadı
Anneliğin Korunması	ILO Sözleşmesi	2000	Türkiye onaylamadı
CEDAW Ek İhtiyari Protokol	BM Sözleşmesi / Ek Protokolü	2002	2002

Kaynak: (Ertuğrul Yılmaz, 2013: 304; ILO, 25.02.2019).

Uluslararası boyutta kadın haklarına ilişkin belgelerden biri de; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’dir. “*Bu sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır.*”

Görüldüğü üzere ayrımcılık, kadın-erkek eşitliği gibi kavramları içeren kadın hakları ve dolayısıyla kadın emeği ile ilgili haklar, tüm uluslararası belgelerde insan hakları çerçevesinde kendine yer bulmuştur. Ancak sözel olarak uluslararası belgelerde yer alan kadın haklarının kullanılması konusunda ise yeterli olmadığı söylenebilir.

2.3.2. Ulusal Düzenlemeler

Tarihsel olarak Türkiye’de kadın hakları konusundaki gelişmelerin daha çok Cumhuriyet ile birlikte yaşandığı görülmektedir. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerindeki çağdaşlaşma çabaları içinde kadınlık konusunda da önemli gelişmeler

¹² Söz konusu sözleşmeyi Türkiye 1985’te çekince koyarak kabul etmiştir. Çekinceler 1999’da kaldırılmıştır (Ertuğrul Yılmaz, 2013: 304).

olmuş ancak; kalıcı çözümlere ulaşamamıştır. Medeni Kanun kabul edilmeden önce şeriat yasaları geçerliydi. Uygulanan şeriat yasaları, kadın ile erkek arasındaki eşitsizliğin artmasını destekler nitelik taşımıştır. Yasaya göre evlenme; *“Cinsiyetleri ayrı ancak; kişilik ve hakları eşit iki insan arasında bir aile birliği kurmak değil, kadının kadınlığından, erkeğin meşru olarak yararlanması”* biçiminde tanımlanmıştır. Ayrıca erkek yasal olarak birden fazla kadınla evlenebilmekte ve bu durum İslami bir hak anlayışına dayandırılmaktadır (Kırkpınar, 1999: 162-164).

Türk kadınının çağdaşlaşma yolundaki en etkili ismi ve kadın haklarının Dünya’daki öncü isimlerinden biri M. Kemal Atatürk olmuştur. Atatürk’ün 1923 yılındaki bir konuşmasında kadın haklarına verdiği önemi aşağıdaki sözleriyle belirtmiştir (Doğramacı, 1982: 86):

“... şuna inanmak gerekir ki yeryüzünde gördüğümüz her şey kadınlarca yapılmıştır... Bir topluluk, onu oluşturanlardan yalnız birinin ihtiyaçlarının kazanılması ile yetinirse, o topluluk yarından çok güçsüzlük içinde kalır. Bir ulus ilerlemek ve çağdaşlaşmak isterse, özellikle bu noktayı temel olarak benimsemek zorundadır. Kadınlarımız da bilgin olacak ve erkeklerin geçtiği bütün öğretim derecelerinden geçeceklerdir. Sonra kadınlar, toplumsal hayatta erkeklerle birlikte yürüyerek birbirlerinin yardımcısı ve destekçisi olacaklardır...”

Kısa süre içinde de uygulamalara başlamıştır. 1924 yılında kabul edilen “Tevhidi Tedrisat Kanunu” ile her iki cinse eşit eğitim-öğretim olanağı sunulmuştur. 1926 yılına gelindiğinde Avrupa’daki aile kanunlarından; İsviçre Medeni Kanunu kabul edilmiştir. Kadın haklarının esas temelini teşkil eden ve toplumda kadına eşit haklar tanıyan Medeni Kanun 4 Ekim 1926’da yürürlüğe girmiştir.

Medeni Kanun, özel yaşam ilişkilerinde kadın-erkek eşitliğinin başlangıcı olmuştur. Örneğin; Şahsın Hukuku, Eşya, Miras, Aile Hukuku, Nişanlanma Bölümü hükümlerindeki maddelerde herkes, taraflar, nişanlılardan biri, miras bırakan, sağ kalan eş gibi ifadeler kullanılarak bireyler esas alınmıştır. Özellikle Aile Hukuku bölümünde köklü bir reform gerçekleştirilerek, erkek üstünlüğü ve kadın-erkek eşitsizliği ilkesi terk edilmiştir. Böylelikle Türk kadınına özel yaşamında tanınan haklar, en modern ülke düzeyinde yasal olarak düzenlenmiştir. Medeni kanunla birlikte kadınlar evlenme, boşanma, miras, mal edinme vb. konularda erkeklerle eşit konuma gelmişlerdir (Moroğlu, 1997: 66).

4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu (TMK)’nın emeğe yönelik yaklaşımı, eskiye göre farklılık göstermektedir. 1926 yılında kabul edilen 743 sayılı eski TMK, kadının

eve harcadığı emeği ve çalışmasını evin geçimine bir katkı olarak görmemiş ve karşılıksız bırakmıştır. Eski TMK’ da “*Kadının ev işlerinde çalışması, çocuklara bakması, kocasının iş ve işletmesinde yardımcı olması*” doğal kabul edilmiştir. TMK’da “*Kadın eve bakar*” hükmü yer almıştır. Ancak bu hüküm, kocanın evin geçimini parayla temin etmesi gibi kadının emeği evin geçiminde bir katkı olarak kabul edilmemiştir. Anlayışta değişiklikler olmuştur. Bir yandan eşler arası eşitlik ilkesi gereği evi geçindirme yükümlülüğünün sadece kocaya değil, eşlere ait olduğu belirtilirken; diğer yandan evin geçimine katkının sadece mal varlığı değil, emek karşılığı da olabileceği öngörülmüştür. Sonuçta “*Evi geçindirme yükümlülüğü kocaya aittir*” hükmü yerine; 2001 yılında kabul edilen yeni TMK’nın 185. maddesinde “*Eşler birliğin giderlerine güçleri oranında katılırlar*” hükmü getirilmiştir. Kadının ev içi emeğini ön plana çıkaran hükümle gücün sadece parasal güç değil, emek de olabileceği vurgusu yapılmıştır. Buradan yola çıkarak; “*Eşler birliğin giderlerine güçleri oranında EMEK ve malvarlıkları ile katılırlar*” ifadesiyle kadının ev içi emeğinin karşılıksız olmadığı kabul edilmiştir (Kılıçoğlu, 2003: 69-70).

Türkiye yapılan uluslararası düzenlemelere ek olarak iç hukuk alanında da kadın haklarına ilişkin düzenlemeler gerçekleştirmiştir.

Tablo 3. Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın Emeğine Yönelik Düzenlemeler

İç Hukuka İlişkin Düzenlemeler	Yürürlük Yılı
657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu	1965
4857 Sayılı İş Kanunu	2003
Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik	2004
Kadın İşçilerin Gece Çalıştırılma Koşulları Hakkında Yönetmelik	2004
Personel Temininde Eşitlik İlkesine Uygun Hareket Edilmesi Konulu 2004/7 Sayılı Başbakanlık Genelgesi	2004
5393 Sayılı Belediye Kanunu	2005
5840 Sayılı Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu	2009
Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliği	2010
Kadın İstihdamının Arttırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması Konulu 2010/14 Sayılı Başbakanlık Genelgesi	2010

Kaynak: (Ertuğrul Yılmaz, 2013: 306).

Kadın haklarına yönelik çalışmaların 2000’li yıllarda gelişme gösterdiği ifade edilebilir (Tablo 3). Söz konusu düzenlemelerin yanında birçok kanunda da cinsiyet eşitliği ilkesi vurgulanmaktadır. Örneğin; 4721 Sayılı Medeni Kanun ve 1982 Anayasası’nda ekonomik ve sosyal haklar konusunda cinsiyet eşitliği ilkesine vurgu yapılmaktadır. Ayrıca “eşit işe eşit ücret” konusunda Anayasa ve İş Kanunu’nda da

kadının daha düşük ücret almasını engelleyecek maddeler bulunmaktadır. Anayasa'nın 55. maddesi: *“Ücret emeğin karşılığıdır. Devlet çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alır”*. 4857 Sayılı İş Kanunu'nun 5. maddesinde de: *“Aynı veya eşit değerde bir iş için cinsiyet nedeniyle daha düşük ücret kararlaştırılamaz”* hükmü ile ücret konusunda eşitlik ilkesine vurgu yapılmıştır. Son Yasal düzenlemelerle sağlanmaya çalışılan kadın – erkeğin toplumsal hayatın her alanında eşit sağlanması hedefi, uygulamada çoğu zaman karşılık bulamamaktadır.

2.3.2.1. Ekonomik Çerçeve ve Çalışma Hayatına İlişkin Kadın Hakları

Kadınların ekonomik haklarına yönelik düzenlemeler Çalışma hayatına ilişkin olarak Anayasa'da eşitlik ilkesi çerçevesinde ifade edilmiştir. TC Anayasası'nın 10. maddesine göre: *“Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep vb. nedenlerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir”* (E.T. 01.05.2014). *“Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür”* (Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1 md.).

Çalışma ve Sözleşme Hürriyeti'ne İlişkin Hükümde: *“Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir. Devlet, özel teşebbüslerin milli ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirler alır”* (Madde 48) hükmü ile herkesin çalışma hürriyetine vurgu yapılırken; Çalışma Şartları ve Dinlenme Hakkı'na İlişkin Hükümde ise: *“Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar. Dinlenmek, çalışanların hakkıdır. Ücretli hafta ve bayram tatili ile ücretli yıllık izin hakları ve şartları kanunla düzenlenir”* (Madde 50) biçiminde ifade edilen hükümle yaş ve cinsiyete vurgu yapılmaktadır.

Anayasada yer alan hükümler dışında 4857 Sayılı İş Kanunu'nda da eşit davranma ilkesine ilişkin hüküm yer almaktadır:

“İş ilişkilerinde dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep vb. nedenlere dayalı ayırım yapılamaz. İşveren, biyolojik veya işin niteliğine ilişkin nedenler zorunlu kılmadıkça, bir işçiye iş sözleşmesinin yapılmasında, şartlarının oluşturulmasında, uygulanmasında ve sona ermesinde, cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapamaz. Aynı veya eşit değerde bir iş için cinsiyet nedeniyle daha düşük ücret kararlaştırılmaz. İşçinin cinsiyeti nedeniyle özel koruyucu

hükümlerin uygulanması, daha düşük bir ücretin uygulanmasını haklı kılmaz” (Madde 5, Ek: 6/2/2014-6518/57 md.).

2011 tarihli 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu 2012 yılında yürürlüğe girmiştir. 818 sayılı eski Borçlar Kanununda yer almayan evde çalışma konusu yeni Türk Borçlar Kanununda ilk defa yer almıştır. Evde çalışma konusu ilk defa 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu’nda düzenlenerek yasal çerçeveye kavuşturulmuştur (Kandemir, 2014: 164).

Anayasa, İş ve Borçlar Kanunu kapsamında çalışma hayatında kadın haklarına ilişkin birçok hüküm bulunmakla birlikte, uygulamada söz konusu hakların çoğu zaman cinsiyetçi bakış açısına maruz kalarak ihlal edildiği söylenebilmektedir.

2.3.2.2. Sosyal Hayata ve Sosyal Güvenlik Haklarına İlişkin Kadın Hakları

Kadına tanınan haklar sosyal haklar çerçevesinde; doğum izni, kreş ve yuva açma yükümlülüğü, sosyal yardımlar, ev emekçisinin sigortalanması, ev kadınının sigortalanması, parça başı çalışan kadının hakları, boşanma durumunda kadının sosyal güvencesi, yaşlı, malul, ve sakatlara bakım olmak üzere genel anlamda belirtilmektedir. 5510 sayılı SSGSS Kanunu’nda Sosyal Güvenlikle ilgili kadın hakları ise; sigortalılık, emeklilik, sağlık yardımı, aile yardımı, ölüm yardımı, emekli aylığı, malullük aylığı, iş kazası ve meslek hastalıkları sigortası, analık sigortası, ölüm sigortası biçiminde düzenlenmiştir (Koç ve Kaya, 2006: 55-60). Sosyal güvenlik kadını sigortalı, dul kadın veya yetim kadın olarak ele almaktadır. Bu noktada sunulan haklar, *“Kadının çalışma hayatının ağır çalışma koşulları içinde doğan sosyal risklere karşı korumayı amaçlamaktadır.”* Sosyal Güvenlik sisteminin ilk aşaması olarak belirtilen ve çalışan bireylerin sigortalılık tanımında ve uygulamalarında; kadın-erkek ayrımı yapılmaksızın, eşitlik ilkesi benimsenmiştir (Sarieroğlu, 2011: 69-70).

Medeni Kanun’dan bu yana geçen süre içinde kadın haklarına ilişkin; mülkiyet hakları, aile hukukundaki haklar, kimlik hakları, çocuklarla ilgili haklar, siyasal haklar, eğitim hakları gibi değişik alanlarda haklar da düzenlenmiş ve genişletilmiştir. Uzun yıllar gerek İsviçre’de, gerekse Türkiye’de toplumsal değer ve yaşam biçimlerinde değişiklikler yaşanmıştır. Süreç toplumları, yaşam biçimlerini ve ilişkilerini değiştirmiştir. Değişen yaşam ilişkilerine yönelik düzenlemelerin yapılmasında, Batı ülkelerinin bunu izleyebildiği ve kanuni düzenlemelerini değiştirdiği gözlenirken; Türkiye’nin özellikle kadın hakları konusunda değişimin gerisinde kaldığı söylenebilmektedir (Oktay, 1997: 52).

2.4. Göç Sürecinde Yaşanan Değişimlerin Kadın Emeği Üzerindeki Etkileri

Emek göçü emek piyasalarının dinamik yapısının bir göstergesidir. Emek göçü başlangıçta maliyet yüklese de gelecekte getiri sağlaması yönüyle beşeri sermaye yatırımı olarak değerlendirilmektedir. Maliyet ve getirilerinin kıyaslanması sonucu fayda sağlandığı ölçüde göç kararı verilmektedir. Bireysel göç kararında getirilerinin bugünkü değerlerinin maliyetlerin bugünkü değerlerinden büyük olması etkiliyken; aile göç kararlarında tüm ailenin faydası düşünülmektedir (Biçerli, 2014: 307).

Göç, göçü gerçekleştiren tüm aile fertlerinin yaşam biçimlerini doğrudan etkileyen bir süreçtir. Göçle birlikte ekonomik koşullarda, istihdam biçimlerinde, işteki durumlarda, sosyo-kültürel yapıda, aile yapısında, bireysel koşullarda olmak üzere birçok konuda değişim yaşanmaktadır. Özellikle de göçten sonra kadınların çalışma hayatına girip girmemesi noktasında ya da girdiğinde karşılaşacağı bir takım sorunlar ve yaşanan değişimler göçün kadın yaşamı üzerindeki en büyük etkilerinden birini oluşturmaktadır.

2.4.1. Göçün Ekonomik Boyutuyla Çalışma Hayatına ve İstihdam Koşullarına Etkisi

Göç sürecinin yaşanmasında etkili olan sanayileşme hareketleri, toplumların yapısında değişme ve gelişmede en etkili faktörlerdendir. Sanayileşme hareketi beraberinde modernleşmeyi getirmiştir. Böylelikle geleneksel kalıplardan daha modern anlayışa geçilmeye başlanmıştır. Gelişmelere paralel olarak aile yapısı ve aile içindeki kadının da rolü değişmiştir. Türkiye’de Atatürk dönemiyle birlikte, sanayileşme sürecinde gelişmeler yaşanmıştır. Yeterli sermaye olmamasına rağmen yaşanan sanayileşme hareketi toplumsal değişmeyi ve beraberinde Türk kadınının statüsünü etkilemiştir (Kırkpınar, 1999: 224).

Türkiye’de 1960 ile 1980 arası dönem iç göçle birlikte kentsel yapıdaki değişimlerin ve dönüşümlerin daha çok yaşandığı tarihleri kapsamaktadır. Sanayi toplumu olma yolunda çok ilerleme kaydedemeyen Türkiye’de kentsel alanlar, kırsal alanlardan hızla akan nüfusu aynı hızla karşılayamamıştır. Kırsal alandan gelen işgücünü istihdam edebilecek sanayi gelişimi olamamakla birlikte, gelen nüfusun barınma sorunu da gündeme gelmiştir. Sonuçta kentin bir parçası olarak gecekondualarda yaşayan ve ikincil ekonomik sektörlerden geçimini sağlayan göçmen kitlesi oluşmuştur (Öztürk ve Altuntepe, 2008: 1597). 1980’den sonrası değerlendirildiğinde sanayi faaliyetlerinin göçle birlikte artan kadınların çalışma taleplerine karşılık vermede yetersiz kaldığı ve yine hizmetler sektöründe artış olmasına rağmen yüksek işgücü

talebine cevap veremediği görülmektedir. Kadının çalışmasını engelleyen ataerkil aile yapısı, İslami değerlerin onaylamaması ya da kadının çalışmamayı tercih etmesi gibi nedenler olmakla birlikte yetersiz kalmaktadır. Çünkü kadın emeği ve erkek emeğinin ekonomik faaliyetlere eşitsiz katılımında söz konusu etkenlerin yanında kentsel ekonomik yaşamın kendisi de belirleyici olmaktadır (Ecevit, 2011: 108).

Kadınların üretime katılma oranları ve biçimleri de değişmektedir. Kapitalist sistemin de etkisiyle kadın işgücü tarımdan, tarım dışına; ÜAİ'den, ücretli işçiliğe doğru geçiş halindedir. Kadın işgücünün dezavantajlı işlerde yoğunlaşmasında göç faktörünün etkisi bilinmektedir. Marjinal işlerde çalışan kadın işgücü ev kadını olarak görülmektedir. Parça başı işler, tığ ve örgü işleri gibi işler, geçici uğraşlar olarak değerlendirilmekte ve iş kategorisinde yer almamaktadır. Gündelikçi kadınlar da işin statüsünü düşük gördükleri için kendilerini ev kadını olarak görmektedir. Tarımda kadın emeğinin ciddiye alınmaması, tarımda çalışan kadınları da ev kadını olarak konumlandırmaktadır. Evde yapılan gıdalar, kadınların üretime katılmalarının en yaygın biçimlerinden biri olmasına rağmen üretim içinde yer almamaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de kadınların son derece düşük statülerde üretime katıldıkları ve bu uğraşlarının da ekonomik faaliyet olarak değerlendirilmediği görülmektedir (Özbay, 2011: 120-121).

İlkkaracan (1998: 3-4) kadın istihdamını 3 ayrı grupta ele almaktadır: Birinci grupta; ÜAİ konumundaki kırsal alan kadınları yer alırken; İkinci grupta; kentlerde emek-yoğun işlerde istihdam edilen, düşük ücretli, eğitimsiz ya da kısıtlı eğitim görmüş, sosyo-ekonomik düzeyi düşük kadınlar bulunmaktadır. Üçüncü grupta ise; meslek sahibi, yükseköğrenimli, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınlar yer almaktadır. Kırsal alan kadınları ile meslek sahibi kentli kadınlar arasında kalan ikinci gruptaki kadınlar daha çok kırsal alanlardan kentlere gelen göçmenlerden oluşmaktadır. Söz konusu kadınlar imalat sanayinde ve hizmet sektöründe düşük ücretli ve ağır koşullu işlerde çalışmaktadır.

Bireylerin yaşam biçimini tüm yönleriyle doğrudan etkileyen göç süreci, göç öncesi yaşam biçiminin göç sonrası yaşam biçimine dönüştürülmesinde ve bu süreçte kadının konumlandırılmasında en önemli unsuru oluşturmaktadır. Göç öncesinde kırsal kadın konumundaki kadın göçle birlikte kentli kadına dönüşmekte; aynı zamanda ekonomik koşulları, çalışma hayatı, istihdam biçimi, işteki durumu da değişmektedir.

Göç öncesinde kırsal alanda yaşayan kadın daha çok tarım sektörüyle ilişkilendirilmektedir. Tarımsal faaliyetlerde de cinsiyete dayalı iş bölümünün görüldüğü ve daha çok kadın emeğinin kullanıldığı bilinmektedir. Tarımda kadın

emeğinin yoğun olarak kullanılması, Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) tarafından “*Tarımın feminizasyonu*” olarak adlandırılmıştır. Tarımsal üretimde yer alan kırsal kadınların yaşam biçimleri, toplumun kültürel yapısından ve ekonomik gelişme düzeyinden etkilenmektedir. Toplumsal cinsiyetçi bakış açısının tarım sektöründe daha çok hissedildiği ve kadın emeği sömürsünün tarım sektöründe daha da derinleştiği belirtilmektedir (Candan ve Özalp Günel, 2013: 96). Kırsal alanlarda yapılan işler ev işi ve ekonomik faaliyet olarak ayrıştırılamamaktadır. Birçok ekonomik faaliyette ÜAİ konumundaki kadınların “*Ucuz emek*”, “*Aile ekonomisine yardımcı*” olarak görülmesi emeklerinin gerçek üretim değil, doğal yaşamlarının bir parçası gibi algılanmasına ve değerlerinin düşmesine neden olmaktadır (Kulak, 2011: 72).

Özetle göç öncesi çoğu tarımsal ağır işlerde çalışan ücretsiz aile işçisi konumundaki kadınların, göçten sonra da kötü ekonomik koşullarda, düşük ücretli ve ağır işlerde çalıştığı ya da ev kadını olarak üretimde değerlendirilmediği söylenebilir. Kötü ekonomik koşullar, geleneksel yargılarla birlikte kadının sosyal yapısını da etkilemektedir.

2.4.2. Göçün Sosyo-Kültürel Boyutuyla Aile Yapısına ve Bireysel Koşullara Etkisi

Sosyo-kültürel etkenler, Türk toplumunda kadının statüsünü belirleyen en önemli etkenlerdir. Halkın kültür dağarcığında yer alan kadın değerini ifade etmektedir. Bu değerler, geleneklerin ve dinsel inanışların belirlediği davranış kalıplarından oluşmaktadır. Kültürel anlamda kadının her zaman ikinci plana itildiği bilinen bir olgudur (Kırkpınar, 1999:269). Sosyo-kültürel yapının değişmesi kadının konumlandırılmasında da değişimleri beraberinde getirmiştir. Göç süreci de sosyo-kültürel yapının değişiminde ve dolayısıyla göç sonrası kadının konumlandırılmasında belirleyici olmuştur.

Göçün önemli sonuçlarından biri bireysel değişmelerin yanında, sosyal çevrenin de değişmesidir. Bireyler yeni ilişkiler ağı içinde farklı sosyal rollere bürünmüşlerdir. Sosyal değişimler daha çok aile üzerinde etkisini göstermiştir. Göçle birlikte geleneksel köy aile tipi olan geniş aileden, çekirdek aile yapısına ve sosyal dayanışma kalıplarından, kentsel organizasyonlara dönüşmektedir (Başel, 2006: 300). Göç, bireyler arasında kültürel ve coğrafi olarak iletişime neden olmaktadır. Böylelikle göç, bir yaşam biçimi olan kültür anlamında aile hayatında önemli etkiye neden olmaktadır (Akan ve Arslan, 2008: 61).

Göçten sonra yaşanan ekonomik değişimlerde de geleneksel ve kültürel kalıplar kendini göstermektedir. Ataerkil anlayış göçten sonra kadın işgücü arzını kısıtlayan en önemli engellerden birini oluşturmaktadır. Kadın çalışma kararı alırken bireysel kararından ziyade erkeğin iznine göre hareket etmektedir. Kente gelen ailede çalışma önceliği erkekte olmaktadır. Özellikle evli kadının çalışması hoş karşılanmamaktadır. Yeterli olmadığı zamanlarda çalışma sırası bekâr kızlara geçmektedir. Ancak geçirilen sürenin uzamasıyla kentin kültürel yapısı benimsendikçe kadının çalışmasına rıza gösterilmektedir (Önder, 2013: 50).

Kadınların kırsal alanlardaki sosyo-kültürel konumları incelendiğinde kente geldiğinde karşılaşılabilecek sorunlar daha da anlam kazanacaktır. Kadının istihdamında, sosyal hayatta, karar alma süreçlerinde en önemli faktörlerden birinin eğitim olduğu bilinmektedir. Kırsal alanda kadınların eğitime erişimi kısıtlı olmaktadır. Yetersiz eğitimle kente gelen kadın kentle uyum sürecinde sorunlar yaşamaktadır. Kadının kırsal alanlardaki sosyo-kültürel yapısını oluşturan etkenlerden bir diğeri de çocuk ve yaşlı bakım sorumluluğunun kadının sorumluluğunda olmasıdır. Kırsal alan kadınının çeşitli nedenlerle kurumsal bakım hizmetlerini kullanamaması zamanının çoğunu bu işlere harcamasına neden olmaktadır (Kulak, 2011: 63-68). Göçle kente gelen kadın içinde aynı sorunlar mevcuttur. Yeterli niteliğe sahip olamayan daha çok niteliksiz işlerde düşük ücretlerde çalışmaya maruz kalan kadınlar çocuk ve yaşlı bakımını da göz önünde tutmak zorunda kalmaktadır. Mevcut bakım evlerinin ve kreşlerin kentlerde de yetersiz olması olanlarında maliyetinin yüksek olması kadınların çalışma hayatından vazgeçmelerine neden olmaktadır (Önder, 2013: 50).

Kırsal alandan gelen bireyler ve özellikle kadınlar sosyal değerler çerçevesinde kente uyum sağlama konusunda zorluklar yaşamaktadır. Göçle gelen ekonomik düzeyi yüksek olmayan ailelerin kente geldiğinde karşılaştığı önemli sorunlardan biri de barınmadır. Bu noktada gecekondular sorunsalı ile karşılaşmaktadır¹³.

Bireyler ya da aileler kırdan kente daha iyi iş, daha iyi ev, daha iyi sosyal ve kültürel çevre edinmek için göç etmektedirler. Ancak yeterli sosyal alt yapıya sahip olamayan ve göçlere hazır olmayan kentler bu umutları gerçekleştirememektedir. Kentleşme ve kentlileşme gerçekleşmediğinden göç edenler ne tam köylü ne de tam kentli olabilmektedirler (Başel, 2006: 300). Özetle göç hem ekonomik, hem de sosyo-

¹³ Gecekondular yoksul kesimin barındığı konut türüdür. Daha çok kırsal alanlardan gelip kente özgü işlerde istihdam edilemeyen, niteliği düşük yoksul kesim barınmaktadır. Gecekondular olgusu sadece yoksul kesimin barınma ihtiyacının karşılanması değil toplumsal bir grubu temsil eden, bu grubun kente uyum sürecini kapsayan bir olgudur (Ertürk ve Sam, 2011: 213).

kültürel çerçevede tüm bireylerin yaşam biçimlerini değiştirmekle birlikte, kadınların her alanda dezavantajlı konumunun göç sonrasında da devam ettiği söylenebilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE NÜFUS VE KIRDAN KENTE GÖÇ SÜRECİNDE KADININ İŞGÜCÜ PİYASASINDAKİ KONUMU

3.1. Türkiye’de Nüfus, Göç ve İşgücü Piyasası Göstergeleri

Ülkeler, ekonomik refah amaçlarını üretim düzeylerine göre gerçekleştirebilmektedir. Üretim faktörlerinin miktar ve yapısı da üretim düzeyinin belirlenmesindeki en temel unsurdur. Emek de üretim faktörlerinin vazgeçilmez unsurunu oluşturduğu için emeğin kaynağını oluşturan nüfusu¹⁴ ve nüfusun yapısını incelemek, konunun daha iyi anlamlandırılmasında etkili olmaktadır (Eren, 2006: 1). Nüfus, ekonomi kuramlarının temel ayaklarından olan kaynak kullanımı sürecinde kaynak üreten ve kaynak tüketen özellikleriyle kendini göstermektedir. Nüfus, ekonomik ve toplumsal gelişmelere etki eden en önemli unsur olarak bağımlılık oluşturan bir kavram haline de gelmektedir (Kepenek, 2012: 437).

Kavramsal olarak nüfus: “Sınırları belli bir alanda yaşayan insan sayısına” denilmektedir (Türk Coğrafya Kurumu, Coğrafya Sözlüğü, E.T. 20.04.2017). Kepenek ise (2012: 437) nüfusu işgücünün kaynağı ya da havuzu olarak değerlendirmektedir. Nüfus konusunun bir sorun olarak ekonomi kuramlarında yer alması Robert Malthus’ un “Nüfus Kanunu”¹⁵ çalışmasına dayanmaktadır. Malthus’ a göre nüfus miktarı ve nüfusu besleyecek olan kaynaklar (besin maddeleri) arasındaki ilişki, insanların mutluluğuna etki eden önemli bir işleve sahiptir (Özgüven, 2005: 101).

Dünya nüfusunun tarihsel süreci incelendiğinde günümüzden 10-12 bin yıl öncesine kadar 80 milyon civarında olduğu belirtilmektedir. 1650’ lerde 500 milyonluk dünya nüfusunun son 350 yılda 6 milyara yükseldiği ifade edilirken, ABD’li uzmanlar 2075 yılında dünya nüfusunun 30 milyara yükseleceğinin tahmininde bulunmaktadır

¹⁴ Nüfusla İlgili Diğer Kavramlar:

Nüfus Artışı: “Sınırları belli bir alanda, belirli bir süre içinde meydana gelen insan sayısındaki artıştır.” (Işığışok, 2013: 113).

Yıllık Nüfus Artış Hızı: “İki sayım tarihi arasındaki dönemde her 1000 nüfus için yıllık artan nüfustur.” (TÜİK, E.T. 10.04.2015).

Nüfus Yoğunluğu: “Bir kilometrekareye düşen nüfustur.” (TÜİK, E.T. 10.04.2015).

Çalışma Çağındaki Nüfus ya da Aktif Nüfus: “Belirli bir yaş dilimi (15) üzerinde olan nüfustur. Aktif nüfus, işgücü ile işgücüne dahil olmayanların toplamıdır.” (Lordoğlu ve Özkaplan, 2007: 36).

¹⁵Kanuna göre, nüfus geometrik diziyle artarken, besin maddeleri aritmetik diziyle artmaktadır. Nüfusun beslenememe sorunu olarak değerlendirilebilmektedir.

(Çamurcu, 2005: 87). Türkiye de 80 milyon civarındaki nüfusu ile dünya nüfusu içinde yer almaktadır.

Tarihsel süreçte nüfus, hızlı ya da yavaş olmak üzere gelişim göstermiştir. Türkiye’de nüfusun tarihsel sürecine ilişkin ilk bilgilere 1927’de yapılan ilk genel nüfus sayımlarında rastlanmaktadır. İlk nüfus sayımının 1927’de gerçekleştirilmesinin ardından sonraki nüfus sayımları 1935 ile 1990 yılları arasında düzenli olarak sonu 0 ve 5 ile biten yıllarda uygulanmıştır. 1990 yılından sonra ise sonu 0 ile biten yıllarda uygulanması kararlaştırılarak 22 Ekim 2000’de 14. Genel Nüfus Sayımı gerçekleştirilmiştir. Nisan 2006 tarih ve 5490 Sayılı “Nüfus Hizmetleri Kanunu” çerçevesinde ADNKS kurulmuştur (TÜİK, Türkiye İstatistik Yıllığı, 2013: 29).

Tablo 4. Cinsiyete Göre Türkiye Nüfusu, 1927- 2018

Genel Nüfus Sayım Yılları	Nüfus	Erkek	Kadın
1927	13.648.270	6 563 879	7 084 391
1935	16.158.018	7 936 770	8 221 248
1940	17.820.950	8 898 912	8 922 038
1945	18.790.174	9 446 580	9 343 594
1950	20.947.188	10 572 557	10 374 631
1955	24.064.763	12 233 421	11 831 342
1960	27.754.820	14 163 888	13 590 932
1965	31.391.421	15 996 964	15 394 457
1970	35.605.176	18 006 986	17 598 190
1975	40.347.719	20 744 730	19 602 989
1980	44.736.957	22 695 362	22 041 595
1985	50.664.458	25 671 975	24 992 483
1990	56.473.035	28 607 047	27 865 988
2000	67.803.927	34 346 735	33 457 192
ADNKS			
2007	70.586.256	35.376.533	35.209.723
2008	71.517.100	35.901.154	35.615.946
2009	72.561.312	36.462.470	36.098.842
2010	73.722.988	37.043.182	36.679.806
2011	74.724.269	37.532.954	37.191.315
2012	75.627.384	37.956.168	37.671.216
2013	76.667.864	38.473.360	38.194.504
2014	77.695.904	38.984.302	38.711.602
2015	78.741.053	39.511.191	39.229.862
2016	79.814.871	40.043.650	39.771.221
2017	80.810.525	40.535.135	40.275.390
2018	82.003.882	41.139.980	40.863.902

Kaynak: (TÜİK Türkiye İstatistik Yıllığı, 2013: 33¹⁶, 01.04.2019).

¹⁶ 2014, 2015, 2016, 2017 ve 2018 verileri TÜİK verilerinden eklenmiştir.

1927 yılında 13 milyon civarında olan nüfusun 90 yıllık bir sürenin ardından yaklaşık 6 katlık bir artışla 82 milyon civarında tespit edilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında toplam nüfus içinde kadın nüfusu erkek nüfustan daha fazladır. 1945 itibariyle toplam nüfus içinde erkek nüfusunun kadın nüfusundan daha fazla olduğu görülmektedir. İşsizliğe razı olma açısından kadınının daha fazla sabırlı olması ve erkeğin iş bulma zorunluluğunun daha fazla olması, nüfusun cinsiyet yapısının incelenmesini belirli bir oranda anlamlı kılmaktadır (Eren, 2006: 14).

Tablo 5. İBBS'ye Göre Erkek ve Kadın Nüfusu (2018)

İBBS¹⁷ (İSTATİSTİKİ BÖLGE BİRİMLERİ SINIFLANDIRILMASI)	Erkek	Kadın
Akdeniz-TR6	5.249.107	5.212.302
Batı Anadolu-TR5	3.949.333	4.012.174
Batı Karadeniz-TR8	2.334.712	2.353.820
Batı Marmara-TR2	1.808.376	1.761.176
Doğu Karadeniz-TR9	1.356.304	1.362.809
Doğu Marmara-TR4	3.998.390	3.969.745
Ege-TR3	5.252.021	5.262.179
Güneydoğu Anadolu-TRC	4.480.929	4.367.051
İstanbul-TR1	7.542.231	7.525.493
Kuzeydoğu Anadolu-TRA	1.129.357	1.081.697
Orta Anadolu-TR7	2.031.091	2.033.866
Ortadoğu Anadolu-TRB	2.008.129	1.921.590
Türkiye TR	41.139.980	40.863.902

Kaynak: (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, 11.10.2018).

Türkiye genelinde 2018 yılı itibariyle nüfusun en kalabalık olduğu bölge yaklaşık sekiz milyon civarındaki Doğu Marmara, üç buçuk milyon civarındaki Batı Marmara ve İstanbul nüfusunun toplamından oluşan Marmara Bölgesi'nin toplam nüfusun %32,4'ünü oluşturduğu gözlenmektedir. İstanbul, on beş milyonu geçen nüfusuyla Türkiye'nin en kalabalık ilidir. Marmara Bölgesi'nden sonra en kalabalık nüfuslu bölgeler; İç Anadolu (Batı Anadolu + Orta Anadolu) ve Ege Bölgesi'nden oluşmaktayken; en az nüfusa sahip bölge ise Doğu Anadolu Bölgesidir. Toplam nüfus içerisinde kadın nüfusun, erkek nüfusundan fazla olduğu bölgeler, Batı Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Ege ve Orta Anadolu bölgeleridir.

Türkiye'de 15 yaş ve üzeri nüfusun işgücünde yer alıp almaması üretim açısından demografik yapısını etkilemektedir.

¹⁷ İBBS Sınıflandırılması: TR-Türkiye, TR1-İstanbul, TR2-Batı Marmara, TR3-Ege, TR4-Doğu Marmara, TR5-Batı Anadolu, TR6-Akdeniz, TR7-Orta Anadolu, TR8-Batı Karadeniz, TR9-Doğu Karadeniz, TRA-Kuzeydoğu Anadolu, TRB-Ortadoğu Anadolu, TRC-Güneydoğu Anadolu

Tablo 6. Türkiye’de Temel İşgücü Piyasası Göstergeleri, 2008 – 2018 (Bin Kişi)

Yıllar	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	İşgücü	İstihdam edilenler	İşsiz	İşgücüne katılma oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	İstihdam oranı (%)	İşgücüne dâhil olmayan nüfus
Toplam								
2008	50.772	23.805	21.194	2.611	46,9	11,0	41,7	26.967
2009	51.686	24.748	21.277	3.471	47,9	14,0	41,2	26.938
2010	52.541	25.641	22.594	3.046	48,8	11,9	43,0	26.901
2011	53.593	26.725	24.110	2.615	49,9	9,8	45,0	26.867
2012	54.724	27.339	24.821	2.518	50,0	9,2	45,4	27.385
2013	55.608	28.271	25.524	2.747	50,8	9,7	45,9	27.337
2014	56.986	28.786	25.933	2.853	50,5	9,9	45,5	28.200
2015	57.854	29.678	26.621	3.057	51,3	10,3	46,0	28.176
2016	58.720	30.535	27.205	3.330	52,0	10,9	46,3	28.185
2017	59.894	31.643	28.189	3.454	52,8	10,9	47,1	28.251
2018	60.654	32.274	28.738	3.537	53,2	11,0	47,4	28.380
Erkek								
2008	24.917	17.476	15.598	1.877	70,1	10,7	62,6	7.441
2009	25.369	17.898	15.406	2.491	70,5	13,9	60,7	7.471
2010	25.801	18.257	16.170	2.088	70,8	11,4	62,7	7.544
2011	26.320	18.867	17.137	1.730	71,7	9,2	65,1	7.453
2012	26.951	19.147	17.512	1.635	71,0	8,5	65,0	7.804
2013	27.411	19.597	17.883	1.714	71,5	8,7	65,2	7.814
2014	28.145	20.057	18.244	1.813	71,3	9,0	64,8	8.089
2015	28.573	20.453	18.562	1.891	71,6	9,2	65,0	8.120
2016	29.031	20.899	18.893	2.006	72,0	9,6	65,1	8.133
2017	29.649	21.484	19.460	2.024	72,5	9,4	65,6	8.166
2018	30.007	21.801	19.720	2.082	72,7	9,5	65,7	8.206
Kadın								
2008	25.855	6.329	5.595	734	24,5	11,6	21,6	19.526
2009	26.317	6.851	5.871	979	26,0	14,3	22,3	19.466
2010	26.740	7.383	6.425	959	27,6	13,0	24,0	19.357
2011	27.273	7.859	6.973	885	28,8	11,3	25,6	19.414
2012	27.773	8.192	7.309	883	29,5	10,8	26,3	19.581
2013	28.197	8.674	7.641	1.033	30,8	11,9	27,1	19.523
2014	28.841	8.729	7.689	1.040	30,3	11,9	26,7	20.112
2015	29.281	9.225	8.058	1.167	31,5	12,6	27,5	20.056
2016	29.689	9.637	8.312	1.324	32,5	13,7	28,0	20.052
2017	30.244	10.159	8.729	1.431	33,6	14,1	28,9	20.085
2018	30.647	10.473	9.018	1.455	34,2	13,9	29,4	20.174

Kaynak: (TÜİK İşgücü İstatistikleri, 21.02.2019).

15 ve daha yukarı yaştaki nüfusun 2018 yılı itibariyle 60 milyona ulaştığı görülmektedir. Aynı yıllar için işgücü nüfusunun 20.5 milyondan 32.2 milyon civarına arttığı gözlenmektedir. İşgücüne dâhil nüfusun artmasının yanında işgücüne dâhil olmayan nüfusun da 15,1 milyondan yaklaşık 2 katlık bir artışla 28,3'e yükseldiği görülmektedir. İşgücüne katılma oranında ise 1990'da % 57,6 olan oran birkaç yıl dışında zaman içinde genel bir düşüş eğilimine girmiş, ancak 2008-2009 yılı itibariyle tekrardan artma eğilimine geçmiştir. İşsizlik oranı ise tek hane ile başlayıp çift hanelere doğru artmış ancak bazı yıllarda düşüş eğilimi gösterse de 2015'den itibaren tekrar çift haneli rakamlara ulaşmıştır.

Ekonomik hayatın en temel ilişkilerinden birini, işgücü piyasası göstergelerinden olan istihdam ilişkileri oluşturmaktadır. İstihdam ve işsizlik istatistikleri ekonominin makro düzeyde sağlıklı işleyip işlemediğini göstermesinin yanında yaşam ve refah düzeylerinin de bir göstergesidir. Bu anlamda istihdam ve işsizlik gibi göstergeler bireysel açıdan olduğu gibi toplumsal açıdan da önem arz etmektedir (Tansel, 2012: 20). Tablo 9 incelendiğinde 1990'da 19 milyon civarında istihdam edilen nüfusun 2018'de 28 milyon civarında gerçekleştiği gözlenirken, işsiz nüfusun da 1990'da 1.5 milyondan 2018 yılında 3,5 milyon civarına yükseldiği gözlenmektedir. Diğer yandan 1990'da % 53,3 oranında gerçekleşen istihdam oranının 2018'e gelindiğinde % 47,4 oranına gerilediği görülmektedir. İşsizlik oranı ise 1990'da %7,4 iken, 2009'da %13,1 oranıyla en yüksek düzeye ulaşmış ve 2018 yılı itibariyle işsizlik oranı ise %11 olarak gerçekleşmiştir. TÜİK'in verilerine göre 60.654.000 olan 15 ve daha yukarı yaştaki nüfusun 28.738.000'i istihdam edilenler içinde yer alırken, 3.537.000'i da işsiz nüfusu oluşturmaktadır.

Bir ülkenin insan gücünün belirlenmesindeki en önemli unsur olarak değerlendirilen nüfusun niceliğinin yanında niteliğinin de önemli olduğu bilinmektedir. Diğer bir ifadeyle nüfus kadar nüfusun yapısı da önemlidir. Nüfusun yapısı; yaşa, cinsiyete, eğitime, yerleşim yerlerine göre dağılımlarından oluşmaktadır (Eren, 2006: 13).

3.1.1. Cinsiyete Göre Nüfus, İl/İlçe Merkezleri, Belde/Köy Nüfusu ve Sayısı

Bir ülkenin ekonomik ve sosyal yapısını yansıtan önemli faktörlerden biri nüfusun kırsal ve kentsel alanlardaki dağılımıdır. Nüfusun kırsal ve kentsel alana göre dağılımı belde/köy nüfusu ve il/ilçe merkezleri nüfusu çerçevesinde belirtilmektedir.

Tablo 7. Nüfus, İl, İlçe, Belde/Köy Nüfusu ve Sayısı 1927-2018

Yıllar	Nüfus	İl/İlçe Nüfusu	İl/İlçe Merkezleri Erkek Nüfusu	İl/İlçe Merkezleri Kadın Nüfusu	Belde/Köy Nüfusu	Belde/Köy Erkek Nüfusu	Belde/Köy Kadın Nüfusu
1927	13.648.270	3.305.879	1.710.482	1.595.397	10.342.391	4.853.397	5.488.994
1935	16.158.018	3.802.642	1.969.968	1.832.674	12.355.376	5.966.802	6.388.574
1940	17.820.950	4.346.249	2.332.558	2.013.691	13.474.701	6.566.354	6.908.347
1945	18.790.174	4.687.102	2.503.342	2.183.760	14.103.072	6.943.238	7.159.834
1950	20.947.188	5.244.337	2.817.318	2.427.019	15.702.851	7.755.239	7.947.612
1955	24.064.763	6.927.343	3.743.059	3.184.284	17.137.420	8.490.362	8.647.058
1960	27.754.820	8.859.731	4.771.433	4.088.298	18.895.089	9.392.455	9.502.634
1965	31.391.421	10.805.817	5.783.813	5.022.004	20.585.604	10.213.151	10.372.453
1970	35.605.176	13.691.101	7.312.714	6.378.387	21.914.075	10.694.272	11.219.803
1975	40.347.719	16.869.068	9.004.842	7.864.226	23.478.651	11.739.888	11.738.763
1980	44.736.957	19.645.007	10.272.130	9.372.877	25.091.950	12.423.232	12.668.718
1985	50.664.458	26.865.757	14.010.662	12.855.095	23.798.701	11.661.313	12.137.388
1990	56.473.035	33.326.351	17.247.553	16.078.798	23.146.684	11.359.494	11.787.190
2000	67.803.927	44.006.274	22.427.603	21.578.671	23.797.653	11.919.132	11.878.521
2007	70.586.256	49.747.859	24.928.985	24.818.874	20.838.397	10.447.548	10.390.849
2008	71.517.100	53.611.723	26.946.806	26.664.917	17.905.377	8.954.348	8.951.029
2009	72.561.312	54.807.219	27.589.487	27.217.732	17.754.093	8.872.983	8.881.110
2010	73.722.988	56.222.356	28.308.856	27.913.500	17.500.632	8.734.326	8.766.306
2011	74.724.269	57.385.706	28.853.575	28.532.131	17.338.563	8.679.379	8.659.184
2012	75.627.384	58.448.431	29.348.230	29.100.201	17.178.953	8.607.938	8.571.015
2013	76.667.864	70.034.413	35.135.795	34.898.618	6.633.451	3.337.565	3.295.886
2014	77.695.904	71.286.182	35.755.990	35.530.192	6.409.722	3.228.312	3.181.410
2015	78.741.053	72.523.134	36.376.395	36.146.739	6.217.919	3.134.796	3.083.123
2016	79.814.871	73.671.748	36.936.010	36.735.738	6.143.123	3.107.640	3.035.483
2017	80.810.525	74.761.132	37.470.193	37.290.939	6.049.393	3.064.942	2.984.451
2018	82.003.882	75.666.497	37.912.323	37.754.174	6.337.385	3.227.657	3.109.728

Kaynak: (http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059, 12.04.2019).

Cumhuriyet dönemi ilk nüfus sayımı olan 1927 yılında 13,6 milyonluk nüfusun büyük çoğunluğunun, kırsal alanlarda yaşadığı görülmektedir. 1980'lere kadar kırsal nüfus kentsel nüfustan fazla iken, 1985'lerden sonra kentsel nüfusun kırsal nüfustan daha fazla olduğu gözlenmektedir. Kentsel nüfusun doğal artışının yanı sıra kırdan kente göç hareketi de etkili olmuştur. 2018 yılı yaklaşık 82 milyon nüfusun yaklaşık 75,6 milyonu il ve ilçe merkezlerinde yaşarken, kalan nüfus da belde ve köylerde yaşamaktadır. Göçten etkilenen nüfusun tarihsel gelişimi ve göç dalgaları diğer başlıkta ele alınmaktadır.

3.1.2. Türkiye’de Yaşanan Göç Dalgaları ve Nüfus

Türkiye’de Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte yaşanan göç hareketi bazı dönemler yavaş bazı dönemler hızlı olmak üzere günümüze kadar devam etmiştir. 1923’lerde memur atamalarını içeren göç hareketi 1950'lere kadar cılız bir nitelik

taşırken, 50'lerde yaşanan gelişmeler iç göç hareketinin hızlanmasına neden olmuştur (Kaştan, 2016: 694). Başlarda kırsal-kentsel alan dengesinde nüfusun kırsal alanlarda ağırlıkta olduğu, günümüzde ise söz konusu dengenin yönünün kentsel alana kaydığı söylenebilir.

Türkiye'de yaşanan göç hareketleri, farklı dönemlere özgü nedenler çerçevesinde ele alınmaktadır. Tarihsel süreçte göç dalgaları¹⁸ 1923-1950, 1950-1960, 1960-1980 ve 1980 ve sonrası olmak üzere dört ana dönemde ele alınmaktadır. (Özdemir, 2012: 2).

3.1.2.1. 1923 – 1950 Dönemi Göç Dalgası ve Nüfus

Türkiye'de Cumhuriyet'in kuruluşundan çok partili siyasi hayata geçişin olduğu ve ilk serbest seçimlerin yapıldığı 1950 yılına kadar kentleşme, durağan yapıda olmuştur. 1927'deki ilk nüfus sayımından ilk serbest seçimlere kadar artma eğiliminde olmayan kenli nüfus, seçimlerden sonra bazı gelişmelerle birlikte önemli artış eğilimi göstermiştir (Adıgüzel, 2019: 42).

Ciddi anlamda göç hareketliliği yaşanmaya 1923 – 1950 yıllar arasında kentten kentlere ya da az da olsa kırdan kente yapılan zayıf bir göç hareketliliğinden bahsedilmektedir (Gökkaya ve Ayan, 2016: 393). 1927 yılında % 16 olan kent nüfus oranı, 1950 yılında % 19 olarak gerçekleşmiştir (Kaştan, 2016: 693). Bu dönemde Ankara'nın başkent olması ile birlikte iç göçün daha çok Ankara'ya doğru gerçekleştiği söylenebilir. Kamu kurumları gibi yeni iş olanaklarının oluşması nedeniyle daha çok Ankara'ya göç yapıldığı belirtilmektedir (Bostan 2017: 6).

3.1.2.2. 1950-1960 Dönemi Göç Dalgası ve Nüfus

1950'li yıllar Türkiye'de kırsal alandan kentsel alanlara yapılan iç göç hareketlerinin başlangıç noktası olarak kabul edilebilmektedir. 50'li yıllarda kırsal alanlarda yaşanan ekonomik ve toplumsal değişim kırsal alanlardan kopmaları beraberinde getirmiştir. Söz konusu değişime tarımın teknolojiyle buluşması, tarımsal verim düşüklüğü, tarımsal gelirin azlığı, kırsal alanların ekonomik ve sosyal yetersizliği neden olmuştur (Özdemir, 2012: 4).

¹⁸ Göç Dalgaları dört ana dönemde ele alınmıştır. 1923 ile 1950 arası; Türkiye'nin kendini toparlama dönemi olarak, 1950-1960 arası; 1950 yılında CHP Hükümeti'nin sona ermesi ve DP Hükümeti'nin on yıl süre ile hükümette kaldığı dönem olarak, 1960-1980; ülkede yirmi yıl ara ile yaşanan iki askeri ihtilal arası olarak ve 1980 sonrası da küreselleşmeyle birlikte yaşanan göçler olarak sınıflandırılmıştır (Kaştan, 2016: 693).

1950-1960 yıllarda yaklaşık üç milyon nüfusun kırsal alanlardan kentsel alanlara göç ettiği tahmininde bulunmaktadır (Topbaş, 2007: 33). 1945-1950 yılları arasında göç eden nüfus 214 bin iken, 1950-1955 yılları arasında yaklaşık dört katlık bir artışla 904 bine sıçradığı belirtilmektedir (Özdemir, 2012: 33). TÜİK Genel Nüfus Sayımları'na göre 1950 yılında nüfusun %25'lik kısmı il-ilçe merkezinde bulunurken, 1960 yılında %6,9'luk bir artışla %31,9'a yükselmiştir. 1950 yılında nüfusun %75'lik kısmı belde- köylerde yaşarken, 1960 yılında %6,9'luk bir azalışla %68,1'e düşmüştür (TÜİK, Nüfus İstatistikleri, E.T. 25.03.2017). 1950-1960 döneminde kırsal alandaki nüfus kentsel alandaki nüfusa göre çoğunlukta olmakla birlikte giderek azalmaktadır. Kentsel alanlardaki nüfus da artmaktadır. Söz konusu gelişmeler 1960'lı yıllarda da devam etmektedir.

3.1.2.3. 1960-1980 Dönemi Göç Dalgası ve Nüfus

1960 ve 1980 arası dönemde kentsel alanların yapılarının ve bu yapıların kendi içindeki değişim ve dönüşümlerinin yaşandığı dönem olarak değerlendirilmektedir. Türkiye 1960 yılların başında sanayi toplumu olma yolunda ancak yeterli gelişmeyi sağlamıştır. Hızlı gelişemeyen sanayi, kırsaldan gelen nüfusun istihdamını sağlayamamıştır. Kentsel alanlarda da gelen kırsal nüfusu barındıracak konut sorunu yaşanmıştır. Sonuç olarak gecekondualarda yaşayan, ikincil sektörlerde geçimini sağlamaya çalışan göçmen kitlesi oluşmuştur. Zamanla göç ağı ile göç hareketliliği daha da pekiştirilmiştir. 1970'lerin sonunda kentten kente yapılan göçler de eklenmiş, kent nüfusu daha da artmıştır (Öztürk ve Altuntepe, 2008: 1597-1598).

1960-1980 arası dönem incelendiğinde 1960 yılında nüfusun %31,9'u il-ilçe merkezlerinde yaşarken, %68,1'i belde ve köylerde yaşamaktadır. 1980 yılına gelindiğinde ise nüfusun %43,9'u il-ilçe merkezlerinde (%12'lik bir artış), %56,1'i belde ve köylerde (%12'lik bir azalış) yaşamıştır (Tablo 10). Nüfus ve göç hareketliliği 1980'lerden sonra da devam etmiştir.

3.1.2.4. 1980 ve Sonrası Göç Dalgası ve Nüfus

Küreselleşme, serbest piyasa ekonomisi, özelleştirme gibi kavramlar 1980'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Küreselleşme, serbest piyasa ekonomisi gibi kavramlar ülkelerin, kentlerin sosyo-ekonomik yapısını dönüştürürken, göç hareketliliği de devam etmiştir. Kentsel alanlardaki eğitim olanakları, uygulanan başarısız ekonomik

politikalar, tarımda ve hayvancılıkta yaşanan gerileme, tarımsal desteklemelerin azalmasına ek olarak terör, güvenlik sorunları, doğal afetler gibi nedenler dönemin göç nedenlerini oluşturmaktadır.

1980 ve sonrası nüfusun durumu incelendiğinde; 1980’lerde %43,9 olan il-ilçe merkez nüfus oranı %21’lik artışla 2000’lerde %64,9’a çıkarken, %56,1 olan belde-köy nüfus oranı %21 azalışla 2000’lerde %35,1’e düşmüştür. 1985’le birlikte kırsal-kentsel alan dengesi kentsel alanların lehine dönmüştür. 2018 verileri itibariyle 75 milyondan fazla nüfus; il-ilçe merkezlerinde, 6 milyondan fazla nüfus ise belde ve köylerde yaşamaktadır. Nüfus açısından kırsal-kentsel alan dengesizliği daha da derinleşmiştir. Diğer taraftan Türkiye’nin bölgeler bazında göç hareketliliğinin rakamsal tablosu oluşturulabilmektedir.

Tablo 8. Bölgelerin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı (2017 - 2018)

2017-2018	TOPLAM NÜFUS	ALDIĞI GÖÇ	VERDİĞİ GÖÇ	NET GÖÇ	NET GÖÇ HIZI
TR (Türkiye)	82.003.882	2.568.614	2.568.614	0	0,0
TR1 (İstanbul)	15.067.724	385.482	595.803	-210.321	-13,9
TR2 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Balıkesir, Çanakkale)	3.569.552	151.786	111.465	40.321	11,4
TR3 (İzmir, Aydın, Denizli, Muğla, Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak)	10.514.200	260.130	212.197	47.933	4,6
TR4 (Bursa, Eskişehir, Bilecik, Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	7.968.135	250.332	230.166	20.166	2,5
TR5 (Ankara, Konya, Karaman)	7.961.507	233.228	270.535	-37.307	-4,7
TR6 (Antalya, Isparta, Burdur, Adana, Mersin, Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	10.461.409	251.196	255.789	-4.593	-0,4
TR7 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir, Kayseri, Sivas, Yozgat)	4.064.957	163.406	130.770	32.636	8,1
TR8 (Zonguldak, Karabük, Bartın, Kastamonu, Çankırı, Sinop, Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	4.688.532	251.795	182.642	69.153	14,9
TR9 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)	2.719.113	194.120	112.325	81.795	30,5
TR-A (Erzurum, Erzincan, Bayburt, Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)	2.211.054	100.478	111.015	-10.537	-4,8
TR-B (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli, Van, Muş, Bitlis, Hakkari)	3.929.719	143.841	140.005	3.836	1,0
TR-C (Gaziantep, Adıyaman, Kilis, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	8.847.980	182.820	215.902	-33.082	-3,7

Kaynak: (TÜİK Göç İstatistikleri, 25.03.2019).

İBBS sınıflandırmasına göre 2018 yılında Türkiye’de en çok göç veren ilin İstanbul olması dikkat çekmektedir. İstanbul genellikle göç alan bir il olmasına rağmen 2016 yılı itibariyle daha çok göç veren bir il konumuna geçmiştir. 2018 yılında da göç veren il olarak gözlenmektedir. En yüksek net göçe ve en yüksek net göç hızına sahip bölgenin Doğu Karadeniz (TR9) olması da geçmiş dönemlerle çelişki yaratmaktadır. Göç rakamları il bazında incelendiğinde; net göç hızı negatif olarak en yüksek il binde -17,3 ile Ağrı olurken, pozitif olarak en yüksek net göç hızına sahip il binde 138,5 ile Çankırı olmuştur.¹⁹ Denizli ilinin -859 net göç nüfusuna ve -0,8 net göç hızı oranına sahip olduğu ve göç rakamlarının negatif değerler aldığı görülmektedir. Denizli ili 2011 yılından bu yana pozitif değerler alarak göç alan bir il konumundayken, 2018 verileriyle birlikte göç veren bir il konumuna geçtiği görülmektedir. (TÜİK, Göç İstatistikleri, E.T. 20.04.2019). Yerleşim yerlerini, nüfus ve göç birlikte etkileyebilmektedir. Yerleşim yerlerinin nüfusunun ve göçlerin rakamsal verilerinin yanında demografik yapılarının rakamsal verileri de önem arz etmektedir.

3.1.3. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Durumu

Yaş grupları ve cinsiyet dağılımı nüfusun yapısını belirleyen önemli bileşenleri oluşturmaktadır. Yaş grupları temelde 0-14, 15-64, 65+ yaş olarak sınıflandırılmıştır. Çalışma çağındaki nüfusun hızlı bir biçimde artış göstermesi ekonomik açıdan fırsat yaratmakla birlikte istihdam baskısına da neden olmaktadır (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2008: 11).

Bir ülkede bulunan kadın erkek nüfusu, nüfusun cinsiyet durumunu belirtmektedir. Ülke nüfusunun demografik anlamının yanında sosyal ve ekonomik açıdan da önem arz etmektedir. Kadın ve erkek nüfusu arasındaki farkın oluşmasında savaş ve göç alıp verme gibi faktörler etkili olmaktadır. Diğer yandan nüfusun cinsiyete göre dağılımı aktif nüfusun büyüklüğünün önemli belirleyicilerinden birini oluşturmaktadır. Toplumsal ilişkiler çerçevesinde belirlenen üretken (aktif) olma tanımı ve sonucunda toplumsal cinsiyetçi rol dağılımı, aktif nüfusun kadın/erkek bileşiminden yola çıkmaktadır. Aktif nüfusun büyüklüğünü etkileyen faktörlerin başında kadınların üretken olarak değerlendirilmeyen ev içi üretim ve çocuk-yaşlı bakım faaliyetleri gelmektedir. Aktif nüfusun, işgücüne dâhil olmayanlar kategorisinde ev kadınları önemli yer tutmaktadır (Lordoğlu ve Özkaplan, 2007: 38).

¹⁹ Ağrı ilinin aldığı göç; 20.091, verdiği göç ise 29.482’dir. Çankırı’nın ise aldığı göç; 40.460, verdiği göç; 12.433 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, E.T. 20.04.2018).

Gelişmekte olan ülkelerde kırsal ekonominin kaynağı olarak, kırsal alanda üretim faaliyetlerine yoğun bir biçimde katılan kadınlar oluşturmaktadır (Kan, 2015: 54). Kırsal alanda, konut ile iş yeri arasında keskin bir ayrım yapılmayarak iç içe geçmiş durumdadır. Ekilen ürünlerin toplanması, hasadı ve tüm tarımsal işler ev işi gibi algılanmaktadır. Dolayısıyla kadın emeğinin sömürülmesi, kırsal alanda ve tarım sektöründe diğer sektörlere göre daha da derinleştiği ifade edilmektedir (Candan ve Özalp Günal, 2013: 95).

Kadın emeği kırsal alanda toplumun; sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik yapısının yanı sıra ailenin; geliri, toplumsal konumu, demografik özellikleri, sahip olduğu arazi, arazilerin eve yakınlığı gibi etkenler çerçesinde karmaşık bir yapı haline gelmiştir (Kulak, 2011: 75). Kırsal alanda ücretsiz aile işçisi de olsa iktisaden aktif nüfus içinde yer alıyorken kente göç ile birlikte iktisaden aktif nüfusun dışında kalmaktadır. Tarımda aktifken kente göç eden kadınlar, ev kadını, enformel işlerde çalışan ya da işsiz gibi konumlara geçmektedir (Önder, 2013: 46). Bir başka farklılık ise işçi statüsündeki konumlarıdır. Kırsal alandaki kadın aile için bir üretici olup ücretli bir işçi değildir. Aynı zamanda sigortası ve emekliliği de bulunmamaktadır. Kentte göç edip gelen kadın ev kadını, işsiz ya da enformel işlerde çalışan biri değil de normal şartlarda işçi konumundaysa ücretinin, sigortasının, emekliliğinin olduğu belirtilmektedir (Arıkan, 1988: 4).

Tablo 9. Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus ve Nüfus Oranları, 2008-2018

Yıl	Yaş Grubu	Kadın Nüfusu	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfus Oranı %	Erkek Nüfus Oranı %	Kadın Nüfus Toplam	Erkek Nüfus Toplam
2008	0-14	9.141.627	9.646.960	25,7	26,9	35.615.946	35.901.154
	15-64	23.720.377	24.114.713	66,6	67,2		
	65+	2.753.942	2.139.481	7,7	6,0		
2009	0-14	9.177.422	9.681.912	25,4	26,6	36.098.842	36.462.470
	15-64	24.060.770	24.557.794	66,7	67,4		
	65+	2.860.650	2.222.764	7,9	6,1		
2010	0-14	9.187.285	9.691.297	25,0	26,2	36.679.806	37.043.182
	15-64	24.495.814	25.020.856	66,8	67,5		
	65+	2.996.707	2.331.029	8,2	6,3		
2011	0-14	9.191.836	9.694.739	24,7	25,8	37.191.315	37.532.954
	15-64	24.906.689	25.440.290	67,0	67,8		
	65+	3.092.790	2.397.925	8,3	6,4		
2012	0-14	9.178.797	9.678.382	24,4	25,5	37.671.216	37.956.168
	15-64	25.284.329	25.803.873	67,1	68,0		
	65+	3.208.090	2.473.913	8,5	6,5		
2013	0-14	9.174.566	9.675.248	24,0	25,1	38.194.504	38.473.360
	15-64	25.689.318	26.237.038	67,3	68,2		
	65+	3.300.620	2.561.074	8,7	6,7		
2014	0-14	9.179.275	9.683.155	23,7	24,8	38.711.602	38.184.302
	15-64	26.038.788	26.601.724	67,3	68,2		
	65+	3.493.539	2.699.423	9,0	6,9		
2015	0-14	9.191.029	9.695.191	23,4	24,5	39.229.862	39.511.191
	15-64	26.387.036	26.972.558	67,3	68,3		
	65+	3.651.797	2.843.442	9,3	7,2		
2016	0-14	9.210.762	9.715.020	23,2	24,3	39.771.221	40.043.650
	15-64	26.828.348	27.409.238	67,5	68,4		
	65+	3.732.111	2.919.392	9,4	7,3		
2017	0-14	9.264.387	9.769.101	23,0	24,1	40.275.390	40.535.135
	15-64	27.149.051	27.732.601	67,4	68,4		
	65+	3.861.952	3.033.433	9,6	7,5		
2018	0-14	9.337.764	9.846.565	22,9	23,9	40.863.902	41.139.980
	15-64	27.510.066	28.123.283	67,3	68,4		
	65+	4.016.072	3.170.132	9,8	7,7		

Kaynak: (TÜİK ADNKS, 20.04.2018).

Nüfusun ülke içinde dağılımını belirleyen en önemli faktörün iç göç olduğu ifade edilmektedir (Koç ve Sağdıç, 2010: 296). Nüfus dağılımı incelenirken de en önemli demografik özelliklerden biri cinsiyettir. Türkiye’de 2018 yılı itibariyle nüfusun 40.863.902’si (%49,8) kadın, 41.139.980’i (%50,2) erkek nüfus oluşturmaktadır. Bir önceki yıla göre kadın nüfusun 588.512 arttığı, erkek nüfusun da 604.845 arttığı gözlenmektedir. 15-64 yaş grubunda bulunan (çalışma çağındaki) nüfusun 27.510.066’sı kadın, 28.123.283’ü erkek nüfustur. Çocuk yaş grubunda (0-14) 19.184.329, 65+ yaş grubunda 7.186.204 birey bulunmaktadır.

3.1.4. Nüfusun Eğitim Düzeyi

Nüfusun eğitim düzeyi ülkelerin gelişmişlik düzeyi hakkında bilgiler sunan önemli ölçütlerden biridir. Eğitim ile gelişmişlik paralellik gösteren kavramlardır. Eğitim düzeyi arttıkça ülkelerin gelişmişlik düzeyi de artmaktadır. Eğitim, üretken ve kaliteli bir yaşam için gerekli olduğu kadar toplumsal gruplar ve cinsiyetler arası eşitsizlikleri de en aza indirebilecek anahtar işlevi görmektedir. Belirli bir eğitim düzeyine ulaşabilmek, kadınların ikincil konumlarından kurtulup erkeklerle eşit olanaklara sahip olabilmelerinde önemli bir unsur olmaktadır (KSGM, 2015). Fine'a (2010: 109) göre kadın kariyerini ailevi yükümlülüklerine göre ayarladıkça, kadın ve erkeğin kariyer potansiyelleri ve maaşları arasındaki fark genişlemektedir.

Bir ülkenin eğitim düzeyi, okur-yazarlığa ve eğitim düzeylerinin dağılımına göre incelenmektedir. Türkiye'de 2017 yılında okuma-yazma bilmeyen nüfusun oranı %3,8 (2.644.144), okuma-yazma bilen nüfusun oranı ise %96,2'dir (67.255.997). Okuma-yazma bilmeyen kadın nüfus oranı %6,3 (2.191.867) iken, okuma-yazma bilmeyen erkek nüfus oranı %1,3'tür (452.277). Okuma-yazma bilen kadın nüfus oranı %93,7 (32.701.639), okuma-yazma bilen erkek nüfus oranı ise %98,7 (34.554.358) düzeyinde gerçekleşmiştir.

Tablo 10. Bitirilen Son Öğrenim Kurumu ve Cinsiyet Oranı 2017 (15 + Yaş)

Bitirilen Eğitim Düzeyi	Toplam	Erkek	Kadın	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
Okur-yazar olmayan	2.330.640	356.073	1.974.567	15,3%	84,7%	100,0%
Bir öğrenim kurumundan mezun olmayan	3.124.909	844.885	2.280.024	27,0%	73,0%	100,0%
İlkokul	14.352.896	6.044.417	8.308.479	42,1%	57,9%	100,0%
İlköğretim	8.691.859	5.032.195	3.659.664	57,9%	42,1%	100,0%
Ortaokul veya dengi	7.738.123	4.336.350	3.401.773	56,0%	44,0%	100,0%
Lise veya dengi meslek okulu	13.965.679	7.921.814	6.043.865	56,7%	43,3%	100,0%
Yüksekokul veya fakülte mezunu	9.246.078	5.014.120	4.231.958	54,2%	45,8%	100,0%
Yüksek lisans mezunu	890.437	503.452	386.985	56,5%	43,5%	100,0%
Doktora mezunu	203.811	121.250	82.561	59,5%	40,5%	100,0%
Bilinmeyen	472.725	223.949	248.776	47,4%	52,6%	100,0%
Toplam	61.017.157	30.398.505	30.618.652	49,8%	50,2%	100,0%

Kaynak: (TÜİK Ulusal Eğitim İstatistikleri, 10.01.2019).

Nüfusun eğitim düzeyi dikkate alındığında okuma yazma bilmeyen toplam nüfusun %84,7'sinin kadınlardan, %15,3'ünün erkeklerden oluştuğu görülmektedir. Kadınların çoğu ilkokul, erkeklerin çoğu ise lise veya dengi meslek okulu mezunudur. Lise veya dengi meslek okulu mezunlarından başlayarak eğitim düzeyi artıkça bitirilen son öğrenim kurumu nüfus oranının hem kadınlar da hem de erkekler de azaldığı dikkat çekmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği hayatın tüm alanlarında kendini göstermekle birlikte özellikle eğitimde de yaşanmaktadır. Kırsal alanlarda az gelire sahip ailelerin çoğunlukta olması, küçük aile işletmeleri gibi nedenlerle ücretsiz aile işçisine ihtiyaç olmakta, söz konusu işçilik için de kadınlar tercih edilmektedir (Çabuk Kaya, 2010: 122). Ayrıca eğitim içeriği, aktarılış biçimi, kız öğrencileri baskı altında tutan anlayışlar da eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin bir başka alanını göstermektedir (Koç ve Kaya, 2006: 131).

3.1.5. Nüfusun İstihdam Durumu

Çalışan ve iş arayan herkes için iş olması tam istihdamı ifade ederken, birçok ülke sosyal ve ekonomik yapıları gereği gelişmişlik düzeylerine göre herkese iş olanağı sunamamaktadır. İşgücünün çalışma hayatında yer alıp almaması ya da aldığı biçimi ülkenin istihdam boyutu hakkında bilgiler sunmaktadır.

Tablo 11. 15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfusun İstihdam Durumu, 2008-2018

Yıllar	15 ve Yuk. Yaş. Nüf.	İstihdam Edilenler	Zam. Bağ. Ek. İst.	Yetersiz İstihdam	İstihdam Oranı %
2008	50.772	21.194	-	-	41,7
2009	51.686	21.277	673	407	41,2
2010	52.541	22.594	754	412	43,0
2011	53.593	24.110	617	391	45,0
2012	54.724	24.821	494	349	45,4
2013	55.608	25.524	567	460	45,9
2014	56.986	25.933	608	538	45,5
2015	57.854	26.621	477	534	46,0
2016	58.720	27.205	462	560	45,1
2017	59.894	28.189	400	661	47,1
2018	60.654	28.738	400	700	47,4
Kadın (Bin Kişi)					
2008	25.855	5.595	-	-	21,6
2009	26.317	5.871	191	56	22,3
2010	26.740	6.425	232	60	24,0
2011	27.273	6.973	192	67	25,6
2012	27.773	7.309	162	64	26,3
2013	28.197	7.641	172	90	27,1
2014	28.841	7.689	180	109	26,7
2015	29.281	8.058	140	113	27,5
2016	29.689	8.312	142	118	28,0
2017	30.244	8.729	128	147	28,9
2018	30.647	9.018	118	153	29,4
Erkek (Bin Kişi)					
2008	24.917	15.598	-	-	62,6
2009	25.369	15.406	482	351	60,7
2010	25.801	16.170	522	352	62,7
2011	26.320	17.137	425	324	65,1
2012	26.951	17.512	332	285	65,0
2013	27.411	17.883	395	370	65,2
2014	28.145	18.244	427	429	64,8
2015	28.573	18.562	338	420	65,0
2016	29.031	18.893	320	442	65,1
2017	29.649	19.460	271	514	65,6
2018	30.007	19.720	282	547	65,7

Kaynak: (TÜİK İşgücü İstatistikleri, 22.02.2019).

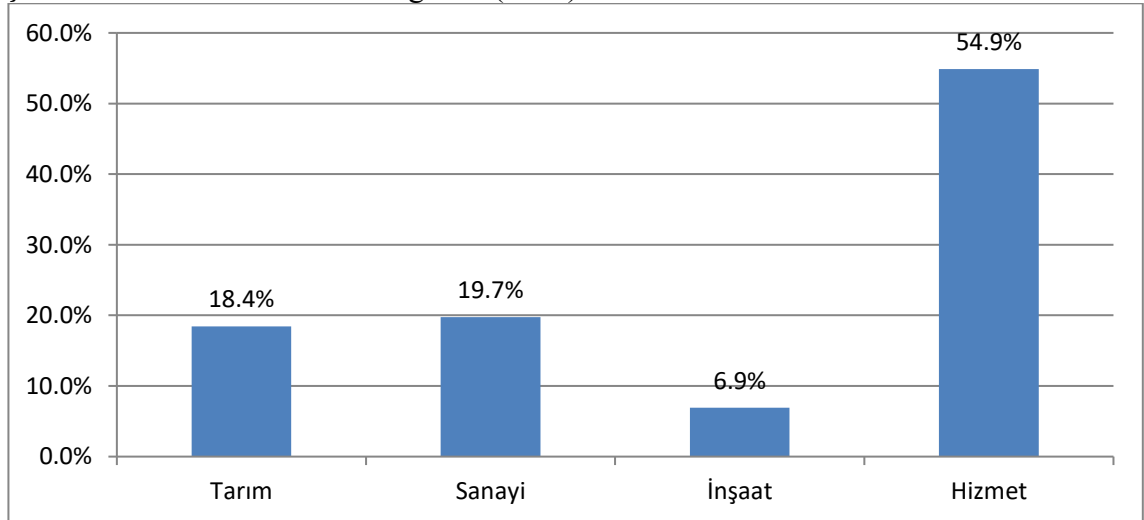
Türkiye genelinde 2018 yılında toplam 28 milyon 738 bin birey istihdamda yer almaktadır. İstihdam edilenlerin 19 milyon 720 bini erkek, 9 milyon 18 bini kadınlardan oluşmaktadır. 2008’den 2018’e erkeklerde istihdam edilenler 4 milyon 122 bin artarken, kadınlarda ise istihdam edilenler 3 milyon 423 bin artmıştır. 2018 yılı için zamana bağlı eksik istihdam 400 bin, yetersiz istihdam ise 700 bin bireyden oluşmaktadır. Kadınlarda zamana bağlı eksik istihdam 118 bin erkekler de ise 282 bin olarak gerçekleşmiştir. Yetersiz istihdam kadınlar da 153 bin olurken, erkekler de 547 bin olarak belirtilmiştir.

Kumaş ve Çağlar’a (2011: 257) göre eksik istihdam durumu gelişmekte olan ülkelerde özellikle enformel sektörde çalışanlarda ve kendi hesanına çalışanlarda görülmektedir. Enformel sektörde çalışanların çoğunluğunun da kadınlardan oluştuğu söylenebilir. İstihdamdaki gelişmeleri gösteren önemli göstergelerden biri olan istihdam oranının %47,4 oran ile 2018 yılında diğer yıllara kıyasla daha yüksek oranda gerçekleştiği gözlenmektedir. İstihdamda eşitlik politikalarının önemli olduğu ülkelerde kadın için çalışma hayatına hazırlanması (eğitim, meslek gibi) ve çalışma hayatında karşılaştıkları koşullar (ücret, çalışma koşulları gibi) çerçevesinde fırsat eşitliği sağlanmaya çalışırken, bir diğer taraftan da çalışma hayatına uyum sağlaması ve geleneksel yükümlülüklerinin azaltılması konusunda uğraşılmaktadır (Koray ve Topçuoğlu, 1995: 153). İstihdam rakamları bir ülkenin ekonomik gelişmişliği hakkında bilgiler sunarken, istihdamın sektörel dağılımı da ülkenin ekonomik yapısı hakkında bilgiler yansıtmaktadır.

3.1.6. İstihdamın Sektörel Dağılımı

Türkiye’de istihdam ve sektörler arasındaki ilişkilerde bir dönüşümün yaşandığı ifade edilebilir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında işgücünün çoğunluğu tarım kesiminde istihdam edilmiştir. 1930’larda yeni sanayi tesislerinin kurulması, tarımda verimliliğin düşmesi gibi nedenlerden dolayı kırdan kente göçler başlamış ve hızlanarak tarımın istihdamdaki payının azalmasına sanayi ve hizmetler sektörünün payının artmasına neden olmuştur (Biçerli, 2014:152). Zamanla ekonomik yapısal dönüşümlerin sonucunda istihdamın tarımdan tarım dışı sektörlerle aktarıldığı gözlenmiştir (Maliye Bakanlığı, Yıllık Ekonomik Rapor, 2014: 31).

Şekil 3. İstihdamın Sektörel Dağılımı (2018)

Kaynak: (TÜİK İşgücü İstatistikleri, 22.02.2019).

2018 yılı itibariyle Türkiye’de %54,9 istihdam oranı ile toplam istihdam içinde en büyük paya sahip sektörün hizmet sektörü olduğu görülmektedir. İnşaat sektörü de gelişen bir sektör olarak %6,9’luk oran ile toplam istihdam içinde yer almaktadır. Ülkelerin ekonomik yapılarının kalkınma sürecinde tarım sektöründen, sanayi ve sonrasında da hizmet sektörüne kayması doğal karşılanmaktadır. Ancak hizmetler sektörü istihdamının sanayi sektörü istihdamından çok daha fazla olması dikkat çekmektedir. Türkiye’de sanayi sektörünün istihdam için yeterli olanakları sunamadığı ifade edilmiştir (Eren, 2006: 44 – 45).

Tablo 12. İstihdam Edilenlerin Yıllara Göre İktisadi Faaliyet Kolları-Dağılımı
(Bin Kişi)

Yıllar	TOPLAM				
	Toplam	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmet
2008	21.194	5.016	4.440	1.242	10.495
2009	21.277	5.240	4.079	1.306	10.650
2010	22.594	5.683	4.496	1.431	10.986
2011	24.110	6.143	4.704	1.676	11.586
2012	24.821	6.097	4.751	1.709	12.266
2013	25.524	6.015	4.955	1.782	12.771
2014	25.933	5.470	5.315	1.912	13.234
2015	26.621	5.483	5.331	1.914	13.892
2016	27.205	5.305	5.297	1.987	14.616
2017	28.189	5.464	5.383	2.095	15.247
2018	28.738	5.297	5.675	1.992	15.777
Erkek					
2008	15.598	2.663	3.606	1.200	8.130
2009	15.406	2.795	3.222	1.266	8.124
2010	16.170	2.959	3.528	1.376	8.306
2011	17.137	3.199	3.701	1.622	8.617
2012	17.512	3.225	3.719	1.652	8.915
2013	17.883	3.189	3.847	1.720	9.129
2014	18.244	2.937	4.079	1.832	9.393
2015	18.562	2.956	4.101	1.843	9.661
2016	18.893	2.920	4.057	1.904	10.010
2017	19.460	2.993	4.106	2.013	10.350
2018	19.720	2.943	4.312	1.911	10.553
Kadın					
2008	5.595	2.354	834	42	2.366
2009	5.871	2.445	857	40	2.530
2010	6.425	2.724	966	56	2.680
2011	6.973	2.944	1.003	54	2.973
2012	7.309	2.872	1.031	57	3.350
2013	7.641	2.826	1.109	62	3.645
2014	7.689	2.533	1.235	79	3.839
2015	8.058	2.527	1.230	71	4.231
2016	8.312	2.384	1.239	83	4.606
2017	8.729	2.471	1.278	82	4.897
2018	9.018	2.353	1.363	82	5.219

Kaynak: (TÜİK İşgücü İstatistikleri, 22.02.2018).

Türkiye’de 2018 yılı itibariyle sanayi sektöründe 2009 yılında genel anlamda bir düşüş yaşandığı ve söz konusu düşüşün krizden kaynaklandığı söylenebilmektedir. Sanayi sektöründeki istihdam kaybının diğer sektörlerle kaydığı gözlenmektedir. 2008-2018 yılları arasında hizmetler sektöründe 5000’den fazla artarken, inşaat sektöründe de 700’den fazla artmış ve her iki sektörde de istihdam rakamları zaman içinde sürekli artma eğilimi göstermiştir. Tarım ve sanayi sektöründe ise yıllar içinde azalma ve artma eğilimleri göstererek farklılıklar yaşanmıştır. 2008 – 2018 yılları arasında kadın istihdamının tarım sektöründe çok değişmediği, sanayi, inşaat ve özellikle de hizmet sektöründe ise artış yaşandığı görülmektedir. 2018 kadın nüfusun sektörel dağılımında 9 milyon 18 bin bireyin 5 milyon 219 bininin hizmetlerde istihdam edildiği görülmektedir. Özellikle kırdan kente göçle gelen kadın sanayi ve hizmet sektöründe daha çok istihdam edilmektedir.

3.1.7. İstihdamın İşteki Durumu

İşteki duruma göre istihdam edilenler; ücretli veya yevmiyeli, işveren, kendi hesabına ve ücretsiz aile işçisi olmak üzere gruplandırılmıştır.

Tablo 13. İstihdam Edilenlerin Yıllara ve Cinsiyete Göre İşteki Durumu
(Bin Kişi, 15+ Yaş)

TOPLAM								
Yıllar	TARIM				TARIM DIŞI			
	Ücretli veya Yevmiyeli	İşveren	Kendi Hesabına	Ücretsiz Aile İşçisi	Ücretli veya Yevmiyeli	İşveren	Kendi Hesabına	Ücretsiz Aile İşçisi
2008	434	104	2.212	2.266	12.503	1.145	2.112	417
2009	454	85	2.286	2.416	12.316	1.124	2.143	454
2010	527	95	2.418	2.643	13.235	1.108	2.129	440
2011	623	99	2.554	2.866	14.253	1.144	2.132	437
2012	606	78	2.590	2.823	15.013	1.160	2.105	446
2013	591	73	2.552	2.799	15.762	1.108	2.221	418
2014	546	53	2.203	2.668	16.579	1.121	2.276	487
2015	599	48	2.209	2.627	17.228	1.127	2.259	523
2016	548	54	2.189	2.514	17.830	1.185	2.347	539
2017	570	61	2.263	2.571	18.391	1.218	2.552	563
2018	544	51	2.262	2.440	18.991	1.230	2.647	572
Erkek								
2008	264	90	1.812	496	9.698	1.081	1.896	260
2009	281	78	1.878	558	9.490	1.054	1.801	266
2010	308	85	1.993	573	10.194	1.034	1.733	249
2011	385	92	2.120	602	10.892	1.065	1.751	230
2012	392	71	2.177	585	11.260	1.074	1.729	224
2013	373	68	2.146	601	11.657	1.019	1.805	212
2014	286	57	2.141	520	11.762	970	1.823	191
2015	371	45	1.952	589	12.485	1.035	1.809	276
2016	345	49	1.941	585	12.756	1.077	1.860	279
2017	356	57	2.007	574	13.069	1.110	1.986	302
2018	341	48	1.995	560	13.302	1.121	2.039	314
Kadın								
2008	170	14	400	1.770	2.805	64	216	157
2009	173	7	408	1.857	2.826	70	342	188
2010	219	10	426	2.070	3.041	73	397	190
2011	238	8	434	2.265	3.361	79	381	207
2012	213	8	413	2.238	3.753	86	376	222
2013	218	5	406	2.197	4.104	89	416	206
2014	129	4	356	1.889	4.340	81	437	207
2015	228	3	257	2.039	4.743	91	450	247
2016	203	4	248	1.929	5.073	108	486	261
2017	214	3	256	1.997	5.322	109	567	261
2018	203	3	267	1.880	5.689	109	608	258

Kaynak: (TÜİK İşgücü İstatistikleri, 22.02.2018).

2018 yılı itibariyle istihdam edilenlerin 544 bini ücretli veya yevmiyeli, 2.440 bini ücretsiz aile işçisi konumundadır. Tarımda çalışan kadınların çoğu ücretsiz aile işçisi konumundadır. Söz konusu durumun ana nedeni ücretsiz aile işçiliğinin kırsal alanlarda ve özellikle tarımsal faaliyetlerde yaygın bir istihdam biçimi olmasıdır (Biçerli, 2014: 156). Tarım dışında çalışan kadınların çoğu (5.689) ücretli veya yevmiyeli olarak istihdam edilmektedir. Tarımda ve tarım dışında işveren konumunda çalışan kadınların nüfusu ise düşük oranlarda gerçekleşmektedir. Tarımda çalışan işveren konumundaki toplam 51 bireyin sadece 3'ü kadından, tarım dışında çalışan

işveren konumundaki toplam 1.230 bireyin sadece 109'u kadından oluşmaktadır. Ücretli veya yevmiyeli çalışma hem kadın hem erkek için tarım dışı işlerde artma eğilimi gösterirken, tarımda ücretli veya yevmiyeli çalışma için aynı durum söz konusu olmamaktadır. Feminist kuramcılardan bazıları, kadının her şeyden önce kendisi için güçlenmesini, ücretli bir işte çalışmalarına bağlamaktadır (Ecevit, 2017: 38).

3.1.8. Nüfusun İşsizlik Durumu

İşsizlik, toplumları ekonomik, sosyal, psikolojik ve siyasal açıdan olumsuz anlamda etkileyen bir kavramdır. Ülkelerin özellikle ekonomik ve sosyal gelişmişliğini yansıtmaktadır. Şahin'e (2002: 523) göre emek arzı ile emek talebi arasındaki dengesizlik, işsizliğin özünü oluşturmaktadır. Bireysel ve sosyal açıdan Türkiye'nin en önemli toplumsal sorunlarından biri olan işsizlikle ilgili verilerin yetersiz olduğu düşünülmektedir (Mütevellioğlu ve Çizel, 2010: 285). Türkiye'de işsizlikle ilgili veriler TÜİK tarafından verilmektedir. TÜİK'e (2016) göre işsizlik *"Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kar karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiçbir işte çalışmamış ve böyle bir işle bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son 4 hafta içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan 15 ve daha yukarı yaştaki fertler"*²⁰ biçiminde tanımlanmaktadır. İşsizlik oranı ise *"İşsiz nüfusun işgücü içindeki oranı"* olarak ifade edilmektedir (TÜİK, 2016).

Türkiye'de işsizlik daha çok yapısal ve konjonktürel kaynaklı nedenlerden oluşmaktadır. Yaşana krizler ve ekonomik belirsizlikler işsizliğin artmasında etkili olmaktadır. Diğer yandan işlerin doyurucu olmaması da işsizliğin ana nedenini temsil etmektedir. Gelir düzeyinin düşük olmasıyla toplam talepteki yetersizlik de işsizliğin en önemli nedenleri arasında yer almaktadır (Eser ve Terzi, 2008: 231-232).

Türkiye'de işsizlik Cumhuriyet Dönemi itibariyle incelendiğinde en belirgin olarak iç göçlerin yoğun yaşandığı 1950'li yıllar dikkat çekmektedir. İç göçle birlikte yurt dışından eklene göçler de eklendiğinde işsizlik sorunu önemli ölçüde kendini göstermeye başlamıştır. 1970'li yıllarda yaşanan Dünya Petrol Bunalımı ile ekonomik durgunluk sonucu istihdam sorunları artmaya başlamıştır. 1990'lı yıllar kriz yılları olarak (1994 Krizi, 1997 Asya Krizi, 1998 Rusya Krizi) işten çıkarmaları tetiklemiştir.

²⁰ 2014 yılı öncesinde iş arama kriterinde referans dönemi olarak "son 4 hafta" yerine "son 3 ay" kullanılmaktaydı. Ayrıca üç ay içinde başlayabileceği bir iş bulmuş ya da kendi işini kurmuş ancak işe başlamak ya da iş başı yapmak için çeşitli eksikliklerini tamamlamak amacıyla bekleyenler de işsiz nüfus kapsamına dahildirler.

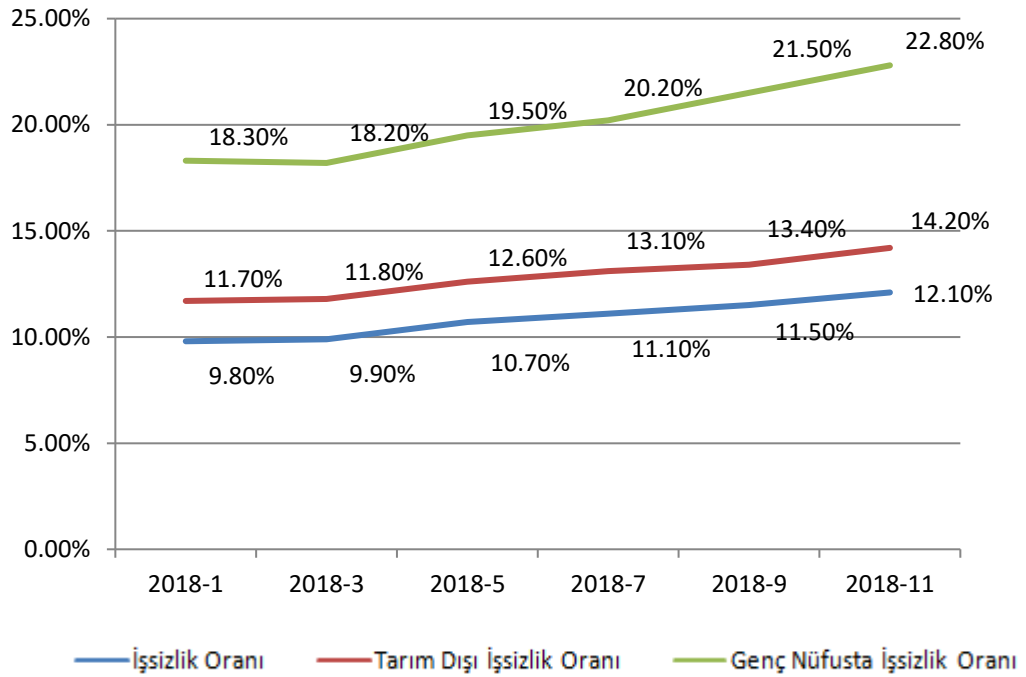
2000 ve 2001 krizleri de “kriz işsizliği” olarak işsizlere yenilerinin eklenmesine neden olmuştur. 2008 ABD finansal krizin etkisiyle de işsizlik sorunu halen sürmektedir (Işığışok, 2013: 138-140).

Tablo 14. Yıllara ve Cinsiyete Göre İşsiz Nüfus ve İşsizlik Oranları, 2008-2018 (Bin kişi, 15+ yaş)

TOPLAM				ERKEK			KADIN		
Yıllar	İşsiz	İşsizlik Oranı	Tarım Dışı İşsizlik Oranı %	İşsiz	İşsizlik Oranı %	Tarım Dışı İşsizlik Oranı %	İşsiz	İşsizlik Oranı %	Tarım Dışı İşsizlik Oranı %
2008	2.611	11,0	13,6	1.877	10,7	12,3	734	11,6	18,1
2009	3.471	14,0	17,4	2.491	13,9	16,0	979	14,3	21,9
2010	3.046	11,9	14,8	2.088	11,4	13,2	959	13	20,2
2011	2.615	9,8	12,4	1.730	9,2	10,7	885	11,3	17,7
2012	2.518	9,2	11,5	1.635	8,5	9,9	883	10,8	16,4
2013	2.747	9,7	12,0	1.714	8,7	10,1	1.033	11,9	17,4
2014	2.551	8,8	10,7	1.616	8,0	9,2	935	10,5	14,9
2015	3.057	10,3	12,4	1.891	9,2	10,5	1.167	12,6	17,2
2016	3.330	10,9	13,0	2.006	9,6	10,9	1.324	13,7	18,1
2017	3.454	10,9	13,0	2.024	9,4	10,7	1.431	14,1	18,5
2018	3.537	11,0	12,9	2.082	9,5	10,8	1.455	13,9	17,8

Kaynak: (TÜİK İşgücü İstatistikleri, 26.01.2019).

2018 yılı itibariyle toplam 3 milyon 537 bin işsiz nüfusun 1 milyon 455 bini kadınlardan, 2 milyon 82 bini erkeklerden oluşmaktadır. 2009 yılında işsizlik oranının %14 ve tarım dışı işsizlik oranının 17,4 olarak hem kadınlarda hem de erkeklerde yüksek oranda seyrettiği görülmektedir. Tarım dışı işsizlik genellikle kadınlarda daha yüksek oranlarda gerçekleşmiştir. Ulutaş’a (2009: 49) göre kadın işsizliğinin artmasının temelinde kente göç ve tarımsal istihdamdan kopma bulunmaktadır. Göçle kente gelen kadınlar açısından yaşam koşulları kadını çalışma hayatına zorlarken, iş bulma olanakları da yeterli olmamaktadır (Koray ve Topçuoğlu, 1995: 202). 2011-2014 yıllarında işsizlik oranları tek hanelerdeyken 2015-2018 yıllarında çift hanelere yükseldiği gözlenmektedir.

Şekil 4. Mevsimsel Etkilerden Arındırılmış Temel İşgücü Göstergeleri

Kaynak: (TÜİK İşgücü İstatistikleri, 22.02.2019).

Genç nüfusta işsizlik oranının yüksek oranlarda olduğu görülmektedir. Mevsim etkilerinden arındırılmış işsizlik oranı 2016 yılı Kasım döneminde bir önceki döneme göre 1,5 puanlık artış ile %11,8 oranında gerçekleşmiştir. 2015 yılı için mevsim etkilerinden arındırılmış tarım dışı işsizlik oranı %12,3'den 1,8 puan artış göstererek 2016 yılı için %14,1 oranına yükselmiştir. Mevsim etkilerinden arındırılmış genç nüfusta (15-24) işsizlik oranı ise 2015 yılında %18,3 oranındayken, 2016 yılı kasım döneminde 3,3 puanlık artış ile %21,6 gibi yüksek oranda gerçekleşmiştir.

3.2. Türkiye’de Göç Öncesi ve Göç Sonrası Kadın Emeğinin Konumunu Belirleyen Etmenler

Toplumsal dönüşümlerin yaşanmasında önemli bir faktör olan göç hareketi kadını ve kadının konumunu da birçok yönden etkilemektedir. Kadının göç öncesi kırsal alanda sahip olduğu yaşantısı göç sonrası kente gelmesiyle birlikte büyük bir değişime uğramaktadır. Değişimin ana hatlarını ekonomik, sosyal ve psikolojik faktörler oluşturmaktadır.

Kadın kimi zaman evlilik yoluyla göç etmekte böylece medeni durumu, aile yapısı değişirken kimi zaman ise var olan ailesiyle göç etmekte ve ailedeki tüm bireylerin yaşantısı değişmektedir. Göçten sonra kadının medeni durumu, aile yapısı gibi faktörlerin değişiminin yanında çocuk bakımı, çalışma hayatında yer alıp almaması,

istihdam biçimi, işteki durumu, ailenin geliri gibi birçok faktör de değişmekte ve kadının konumu farklılaşmaktadır. Söz konusu farklılıkları belirleyen etmenler arasında; toplumsal koşullar ve ataerkil sistem, toplumsal cinsiyetçi bakış açısı, ekonomik koşullar gibi önemli konular yer almakta ve konulara alt başlıklarda değinilmektedir.

3.2.1. Toplumsal Koşullar ve Ataerkil Sistem

Türkiye’de göç öncesi ve göç sonrası kadının konumunu belirleyen en önemli etmenlerden biri toplumsal koşullar ve ataerkil sistemdir (Özar, 2006:1). ‘Ataerkil Sistem’ erkekler tarafından kurulan her iki cinsin de yer aldığı bir alanı temsil etmektedir. Kurallar erkek tarafından belirlenmektedir. Kadınlar ise sistemin içinde yer alabilmek için kuralları benimseme zorunluluğu hissetmektedir (Demren, 2001: 2). Ataerkil sistem, erkeklerin kadınları sömürdüğü ve kadınlar üzerinde baskı uygulayarak hakimiyet alanlarını genişlettiği toplumsal yapı olarak değerlendirilmektedir (Özçatal, 2011: 25). Diğer bir ifadeyle ataerkillik, erkek akrabalığına ve ‘baba’ gücüne dayanan aile biçiminin yanı sıra kaynağını ‘baba’ iktidarından alan her türlü toplumsal yapı olarak da ifade edilmektedir (Badinter, 1992: 86). Kandiyoti’ye (2011:328) göre klasik ataerkilliğe özgü yapısal özellikler bulunmaktadır: *“Saygınlık kalıpları yaşa dayalıdır, kadınlar ve erkekler için farklı hiyerarşiler söz konusudur, cinslerin faaliyet alanları ayrılmıştır, nihayet kadınların emeğine ve üreme kapasitelerine evlenerek dâhil olduğu erkek soyu tarafından el konulmaktadır.”* Ayrıca ataerkil zihniyet kadınların toplumsal yaşamın her alanında ikincil konuma itilmesinin de ana nedenini oluşturabilmektedir.

İdeolojik bir yapılanmayı da ifade eden Ataerkillik öncelikle aile, akraba ilişkileri üzerinden kurgulanmış sonrasında ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel alanlarda etkisini göstermiştir (Pira ve Elgün, 2004: 527). Ataerkil sistemin en etkili olduğu alanlardan biri aile kurumu olmuştur. Ataerkil ailede söz hakkı, güç ve otorite daha çok baba konumundaki erkeğe verilmiştir. Geniş ve çekirdek aile olarak ikiye ayrılmış aile türlerinden geniş aile ataerkil aile tipini daha fazla yansıtmaktadır. Geniş ailede ana, baba ve çocukların dışında diğer akrabalarında bir arada yaşaması söz konusudur. Geniş aile tipi özellikle tarımla geçimini sağlayan gelişmemiş ya da az gelişmiş toplumlarda görülmektedir. Çekirdek aile ise anne, baba ve çocukların bir arada yaşadığı aile tipidir. Çekirdek aile tipine gelişmiş modern toplumlarda daha çok rastlanılmaktadır (Bozkurt, 2013: 262-263). Söz konusu durumun son zamanlarda değişikliğe uğrayarak geniş aile tiplerinin kırsal kesim toplumlarında azalmaya başladığı belirtilmektedir. Ekonomik veya başka nedenlerle ailelerin göç etmesi ya da

farklı nedenlerle aynı yerde kalsalar da çekirdek aile tiplerine dönüşmesi söz konusudur. Aile tipinde yaşanan değişikliklerin kadın-erkek rol ilişkilerine yansımaması dikkat çekmektedir. Aile tipi değişse de kadın-erkek rol ilişkileri ve görevleri geleneksel kalıplara uygun bir biçimde sürmektedir (İlal, 1997: 33).

2006 Aile Yapısı Araştırması'na göre Türkiye'de %6 oranında tek kişilik hane, %13 oranında geniş aile ve %80,7 oranında çekirdek aile yapısı bulunmaktadır. Dolayısıyla ailenin bakış açısında değişiklikler olmasa da yapısında dönüşümlerin olduğu ve yüksek oranda çekirdek aileye dönüştüğü gözlenmektedir.

Göçle birlikte kente gelen özellikle ekonomik yetersizlikler sonucunda çalışma hayatına katılan kadının sorumlulukları ve sorunları artmaktadır. Anne çalışan bir bireyse çocuk bakımını yapacak birilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Gelişmiş toplumlarda çocuk bakımı ile ilgili kurumlar yaygındır ve anne çocuk bakımını kurumlar aracılığıyla sağlayarak çalışma hayatına devam etmektedir. Türkiye'de ise ilgili kurumların yetersiz olması kadınları çalışma hayatını terk etmeye zorlamaktadır. Kadın çocuk bakımını ya çalışma hayatını bırakarak ya da diğer aile bireylerini devreye sokarak sağlamaya çalışmaktadır. Diğer yandan çocuk bakımını kurumlar ile sağlasa da kurumların maliyeti ve kalitesi önem arz etmektedir. Maliyet yüksek olduğu takdirde kadının çalışma hayatındaki varlığı anlamsız hale gelmektedir (Kakıcı, Emeç ve Üçdoğruk, 2007: 21).

Tablo 15. İBBS 1. Düzeye Göre Hanedeki Küçük Çocukların Gündüz Bakımı, 2016 (%)

İBBS 1. Düzey	Annesi	Anneannesi / Babannesi	Kreş veya Anaokulu	Bakıcısı	Diğer Yakın Akraba veya Komşusu	Birden Fazla Gündüz Bakımı Olan
TR	86,0	7,4	2,8	1,5	1,3	1,0
TR 1	83,2	9,6	4,3	1,3	0,8	0,9
TR 2	79,0	10,1	7,6	2,8	0,5	-
TR 3	75,8	11,5	4,8	3,7	1,8	2,4
TR 4	85,6	7,3	2,8	2,3	1,1	0,9
TR 5	80,7	10,4	3,5	0,9	3,2	1,3
TR 6	85,3	9,2	2,7	1,2	1,1	0,6
TR 7	91,8	4,1	0,5	1,0	0,8	1,7
TR 8	86,9	7,2	0,8	2,6	1,8	0,9
TR 9	86,7	8,9	1,1	0,3	2,9	-
TR A	93,0	1,4	1,6	2,6	0,9	0,5
TR B	94,1	3,2	1,0	0,8	0,5	0,5
TR C	96,7	0,8	0,4	0,3	1,3	0,6

Kaynak: (TÜİK Aile Yapısı Araştırması, 26.03.2019).

Çocuk bakımını en fazla % 86 oranıyla anne konumundaki kadın sağlamaktadır. Kreş veya anaokulu ile çocuk bakımı % 2,8 oranında gerçekleşmiştir. Dolayısıyla çocuk bakımı konusunda kreş veya anaokullarının çok etkin olmadığı söylenebilir. İşverenler açısından kreşler maliyet olarak görülmekte ve kadının çalışma hayatından dışlanmasına neden olabilmektedir. Kadınların evlenme, hamile kalma, doğum, çocuk bakımı, kreş gibi maliyetlere katlanmamak için işverenler kadınlara karşı piyasa ayrımcılığı uygulayabilmektedir (Kumaş, 2017: 574). Toplumsal koşullar bakımından çocuk bakımı dışında ailede ev ile ilgili diğer işlerin kimler tarafından gerçekleştirildiği de önemlidir.

Tablo 16. Hanedeki İşlerden Genellikle Sorumlu Olan Kişiler, 2016

Hanedeki İşler	Erkek	Kadın
Yemek Yapma	8,8	91,2
Evin Badana/Boyası	80,4	19,6
Çamaşır Yıkama	8,8	91,3
Aylık Faturaların Ödenmesi	77,7	22,3
Basit Dikiş Yapma	7,6	92,4
Akşamları Çay Servisi Yapma	10,7	89,3
Sofranın Kurulup Kaldırılması	10,1	89,9
Evin günlük toplanması/temizlenmesi	8,7	91,3
Evin Haftalık/Aylık Temizliği	8,0	92,0
Günlük/Haftalık Yiyecek Alışverişi	45,5	54,5
Bulaşık Yıkama	9,2	90,8
Küçük Bakım, Onarım, Tamir	88,9	11,1
Ütü Yapma	10,3	89,7

Kaynak: (TÜİK Aile Yapısı Araştırması, 26.03.2019).

İlgili yazına göre; aile kurumunun düzenli bir biçimde kurulmasında ve sürdürülmesinde evdeki tüm bireylerin özellikle eşlerin sorumlulukları paylaşması önem arz etmektedir. Geleneksel yargıların kadın işi erkek işi olarak ayrıştırdığı işlerde kadınlara evle ilgili tüm işleri vererek kadınların iş yükünü arttırdığı bilinmektedir. İş yükü ve sorumluluğu fazla olan kadın aynı zamanda kısır iş döngüsü içinde (örneğin yemek yapma, sofra kurup kaldırma her gün yapılan işlerdir) işleri yetiştirme sorunuyla karşılaşmaktadır. Erkek işi adı altındaki işler kısır döngü niteliği taşımadığı için (örneğin aylık faturaların ödenmesi aylık yapılan işlerdir ve teknolojiye bu konuda

yardımcı olmaktadır) erkeklerin evdeki sorumlulukları paylaşma konusunda kadınlardan daha az etkin olduğu söylenebilmektedir. Türkiye genelinde toplamda yemek yapma %91,2, çamaşır yıkama %91,3, dikiş yapma %92,4, evin günlük temizliği %91,3, bulaşık yıkama %90,8, ütü yapma %89,6, sofranın kurulup kaldırılması %89,9, akşamları çay servisi %89,3 gibi yüksek oranlarda kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Aylık faturaların ödenmesi %77,7, küçük bakım onarım tamir işleri %88,9, ev badana boyama %80,4 oranlarıyla erkekler tarafından gerçekleştirilen işlerin süreklilik göstermemesi ve sayısının azlığı dikkat çekmektedir. Kadınların ve erkeklerin birbirine yakın oranlarda gerçekleştirdikleri iş ise günlük yiyecek içecek alışverişinin yapıldığı işlerde görülmektedir. Söz konusu tüm iş tiplerinin kadın ya da erkek tarafından yapılması, işlerin cinsiyete göre ayrıştırılması toplumsal cinsiyetçi bakış açısının etkisi ve sonucu olduğu söylenebilmektedir.

3.2.2. Toplumsal Cinsiyetçi Bakış Açısı

“Toplumsal Cinsiyetçi Bakış Açısı” ataerkil sistemin bir sonucu olarak cinsiyet farklılığından yola çıkarak ortaya çıkmıştır. *“Cinsiyet, bireyin kadın ya da erkek olarak mevcut genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikleri olarak tanımlanırken; toplumsal cinsiyet²¹ ise sosyal yönden kadın ve erkeğe verilen roller, sorumluluklar”* olarak tanımlanmaktadır (Balkır, 2012: 68). Saraç’a (2013: 27) göre cinsiyet doğal olanı, toplumsal cinsiyet ise insan icadı olan bir kavramı işaret etmektedir. TÜİK toplumsal cinsiyeti: *“Kadınlar ve erkekler farklı toplumsal cinsiyet rolleri yerine getirirken, farklılığın kendini gösterdiği en temel durum toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümüdür. Aynı zamanda bu roller, hem cinsiyetler arasında hem de aynı cinsiyet içinde toplumsal, kültürel ve iktisadi koşullara bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. Toplumsal cinsiyet ilişkileri, cinsiyetlerarası iş bölümünün sorumluluk, fırsat ve fayda dağılımının belirlenmesinde rol oynayan ilişkiler bütünüdür”* biçiminde değerlendirmektedir (TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, E.T. 02.09.2017). Toplumsal cinsiyet kavramı *“Cinsiyet konumu”* olarak da ifade edilmektedir (Ökten, 2009:303). Cinsiyet ile toplumsal cinsiyet ayrımı başlarda *“biyoloji kaderdir”* anlayışına tepki olarak oluşmuştur. Cinsiyet biyolojik anlamda geri çevrilemez bir durumu ifade etse de; kültürel olarak inşa edildiği düşünülen toplumsal cinsiyetin, cinsiyet kadar sabit bir durumu ifade etmediği tezini de içermektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet kavramı

²¹ Dünya’da “gender” olarak bilinen İngilizce kavram Türkçe’ye toplumsal cinsiyet olarak çevrilmiştir (Balkır, 2012: 68).

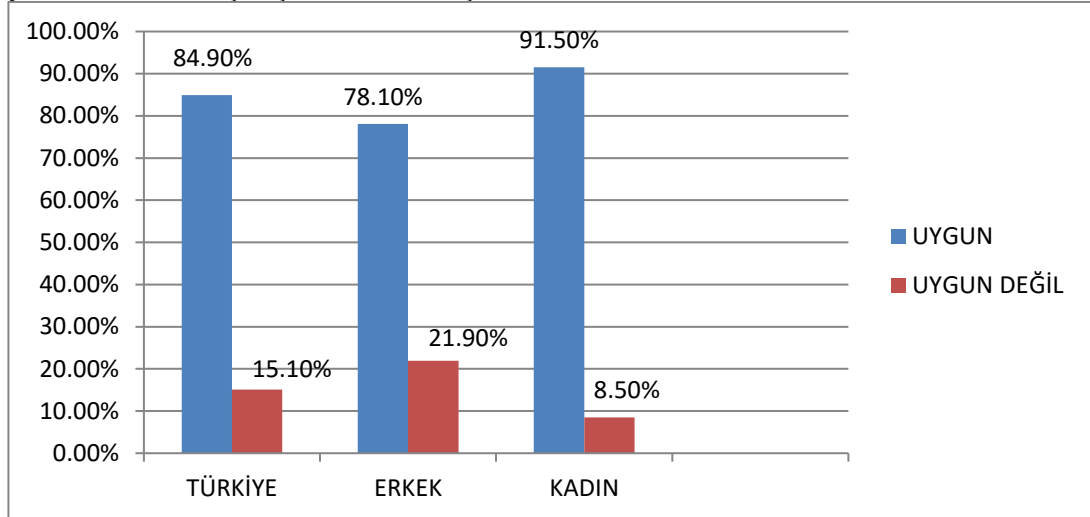
cinsiyete atfedilen çoklu yorumlar bütünü olarak da tartışılmaktadır (Butler, 2010: 50). Ann Oakley'in 1972'de yayımlanan "Sex, Gender and Society" (Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum) adlı eseri konuyla ilgili başlangıç oluşturmuştur. Eserde cinsiyetin biyolojik açıdan kadın-erkek ayrımına karşılık geldiği, toplumsal cinsiyetin ise kadın ile erkek arasındaki toplumsal bakımdan eşitsiz bölünme üzerinde durduğu belirtilmektedir (Vatandaş, 2007: 31).

Selek'e (2008: 221) göre bireylerin varlığı cinsiyetlendirilmiş hayali topluluklar içinde kabul edilmektedir. Kadınlar farklı disiplinlerde toplumsal cinsiyetçi bakış açısı çerçevesinde farklı biçimlerde kurgulanmıştır. Kadınlara siyaset biliminde vatandaşlık konusuyla, psikolojide benliğin oluşumu kapsamında, ekonomide cinsiyetçi işbölümü ve istihdam gibi konularda farklı açılardan değerlendirmeler yapılmıştır (Bora, 2014: 40). Kadın istihdamının düşük düzeylerde olmasının temel nedeni toplumsal cinsiyetçi bakış açısına dayandırılmaktadır.

Özar (2006: 2) konuyla ilgili saptamalarda bulunmuştur:

- *"Toplumsal yaşamda süregelen toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık, eğitimden çalışma yaşamına ve siyasi temsile kadar her alanda kadınların ikincil olarak görülmesine neden olmakta, bu çerçevede erkeklerin kazancı birincil, kadınlarınki ise ikincil olarak değerlendirilmektedir. Gerek aile içi gerek iş yaşamı ilişkileri var olan bu rol dağılımı üzerinden yapılandırılmaktadır.*
- *Hükümetler tarafından sürdürülen makro ekonomik politikaların düzenli ve güvenceli istihdam yaratma kapasitesinin yetersizliği ve toplumsal cinsiyet perspektifinden yoksunluğu, kadınların hem çalışma yaşamına katılırken hem de katıldıktan sonra yaşadıkları sorunları derinleştirmektedir. Kadın işsizliği erkeklere kıyasla çok daha yüksek düzeylerde seyretmektedir.*
- *Aile içinde olduğu gibi iş yaşamında da cinsiyete dayalı ayrımcılık bütün şiddetiyle kendini göstermektedir. Kadınlara açık olan işler büyük çoğunlukla düşük ücretli, sosyal güvencesiz ve ağır çalışma koşullarına tabi işlerdir.*
- *Kadınların işe girerken ve işte çalışırken karşılaştıkları ayrımcılığın önlenmesine ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik girişimlerde bulunacak ve bu konudaki gelişmeleri izleyecek mekanizmalar bulunmamaktadır."*

Yukarıda yer alan yaklaşımlara göre kadın istihdamının toplumsal bakış açısı etkisiyle çok yönlü sorunları barındırdığını göstermektedir. Toplumsal cinsiyetçi bakış açısının etkilerinden biri, kadınların çalışma hayatında yer alıp almamasına ilişkin yaklaşımdır. TÜİK'in Aile Yapısı Araştırması kapsamındaki kadının çalışması hakkındaki düşünceler; uygun ve uygun değil biçiminde sınıflandırılmıştır.

Şekil 5. Kadının Çalışmasına Yaklaşım, 2016

Kaynak: (TÜİK Aile Yapısı Araştırması, 28.09.2018).

Türkiye’de kadının çalışmasını uygun bulanların oranı % 84,9; uygun bulmayanların oranı ise % 15,1’dir. Kadınların, kadının çalışmasını uygun bulması %91,5 gibi yüksek bir orandayken; erkekler de bu oranın düştüğü görülmektedir. Türkiye’de kadının çalışmasına genellikle olumlu yaklaşılrken, önemli bir kısmı da eşi, babası, kardeşi gibi aile üyeleri tarafından olumsuz yaklaşılmaktadır (Kuzgun ve Sevim, 2004: 17). Çalışan kadınların da kendilerine uygun görülen mesleklere toplum tarafından yönlendirilmesi cinsiyetçi mesleklerin oluşmasına neden olmuştur.

Tablo 17: Meslek Grubuna Göre İstihdam Edilenler, 2018 (Bin Kişi)

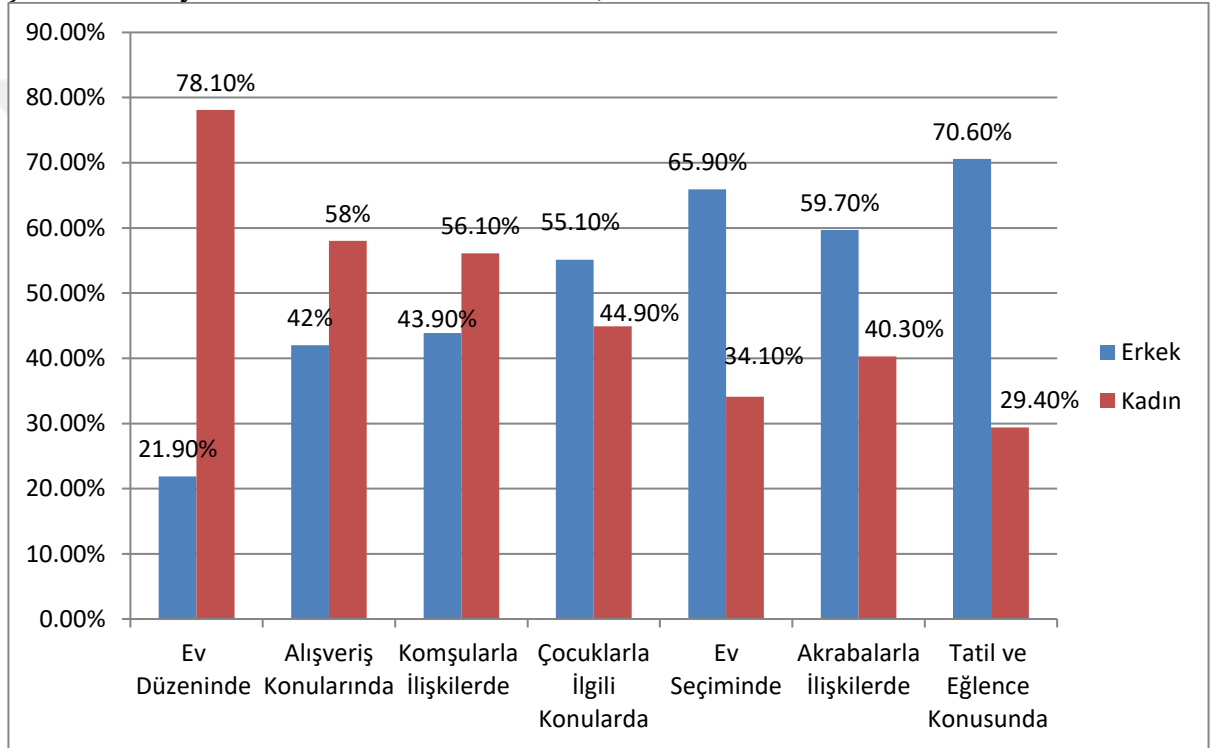
Meslekler	Erkek	Kadın
İstihdam Edilenler	19.720	9.018
Yöneticiler	1.267	220
Profesyonel Meslek Mensupları	1.564	1.434
Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları	1.258	459
Büro ve Müşteri Hizmetlerinde Çalışan Elemanlar	1.145	866
Hizmet ve Satış Elemanları	3.684	1.901
Nitelikli Tarım, ormancılık ve su ürünlerinde çalışanlar	2.574	1.532
Sanatkârlar ve İlgili işlerde Çalışanlar	3.395	489
Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar	2.441	308
Nitelik Gerektirmeyen İşlerde Çalışanlar	2.392	1.810

Kaynak: (TÜİK Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 09.05.2019).

Öncelikle istihdam edilen kadın ve erkek arasında iki kattan fazla bir fark olması dikkat çekicidir. 2018 yılı erkek istihdam sayısı; 19.720 bin iken, kadın istihdam sayısı 9.018 bin olarak gerçekleşmiştir. Yönetici, teknisyen, sanatkâr, montajcı gibi meslek

gruplarında erkek sayısının fazla olması, cinsiyetçi meslek ayrımının bir göstergesi olarak ifade edilebilir. İstihdam edilen kadınların içinde de hizmet ve satış elemanları, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar ve nitelikli tarım, orman ve su ürünlerinde çalışanların ağırlıkta olduğu gözlenmektedir. Nitelik gerektirmeyen işler ve nitelikli tarım, orman ve su ürünlerinde kadın istihdamının fazla olmasının nedeni, ev işlerini aksatmadan yapabilecek, nitelik gerektirmeyen işler olması olarak belirtilmiştir (Arabacı, 2015: 52). Toplumsal cinsiyetçi bakış açısında ailenin reisi olan erkeğin kararlarına uyma beklenen bir davranıştır.

Şekil 6. Cinsiyete Göre Hanede Karar Alıcılar, 2016

Kaynak: (TÜİK Aile Yapısı Araştırması, 28.09.2018).

Ev düzeni konusunda %78,1 oranıyla kadınlar, %21,9 oranıyla erkeklerden karar almada daha etkilidirler. Ev düzeni konusundaki kararlarda kadın ve erkek arasındaki farkın yüksek olduğu gözlenmektedir. Alışveriş konularında %58 oranıyla kadınlar, %42 oranıyla erkekler birbirine yakın oranlarda karar almaktadır. Tatil ve eğlence konusunda kadınlar %29,4'lük oranla daha az karar alabilirken, erkekler %70,6 oranıyla yüksek karar oranına sahip olmaktadır. Akrabalarla ilişkilerde erkeklerin, komşularla ilişkilerde ise kadınların karar alma oranının daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Söz konusu oranların cinsiyetçi iş bölümüne paralellik gösterdiği söylenebilir. Kadınların

karar alma süreçlerinde etkinliğinin arttığı, karar alma konusunda ise aktif olamadığı belirtilmektedir. Söz konusu durumun kadın erkek fırsat eşitsizliğinden kaynaklandığı söylenebilmektedir (Demir, 2018: 32).

Göç öncesi ve göç sonrası kadının konumunu belirleyen ataerkil sistem, toplumsal koşullar ve toplumsal cinsiyetçi bakış açısı toplumda kadını sosyal yönden etkilerken, ekonomik koşullar da kadını ailenin geçimi ve ekonomik yaşantısı yönünden etkilemektedir.

3.2.3. Ekonomik Koşullar

Ekonomik koşullar bireylerin hayatında göç kararı vermesi gibi birçok konuda belirleyici etmenlerden biri olmaktadır. Özellikle kırsal alanların ekonomik yetersizlikleri, kentin ise ekonomik koşullarının ve olanaklarının daha iyi olması göç kararının verilmesindeki en temel nedenlerden biridir (Bkz; Birinci Bölüm, Ekonomik ve İşgücü Piyasası ile İlgili Nedenler, s. 39). Dolayısıyla bireylerin kırdaki ve kentteki ekonomik hayatları, geçimleri ve gelirleri önem arz etmektedir.

“Gelir, üretim ve hizmet süreçlerinin sonucu olarak, gerçek ve tüzel kişilerin elde ettikleri parasal (ya da nesnel yani ürün olarak) kazanımdır” (Kepenek, 2012: 501). Gelir dağılımı ise, *“Bir ülkede belirli dönemler içinde yaratılan gelirin fertler, hanehalkları veya üretim faktörleri arasında bölünmesidir”* (TÜİK, E.T. 02.09.2017). Gelir dağılımı; ekonomik, sosyal, siyasal unsurların iç içe geçtiği karmaşık bir konu olarak ölçülmesi de oldukça zor bir kavramdır (Aydın, 2012: 148). Bir ülkedeki bireyler ülkenin gelir dağılımından eşit ve adil bir biçimde faydalanamıyorsa gelir eşitsizliği söz konusudur (Kuştepe ve Halaç, 2004:144). Türkiye için beş kategoride %20’lik dilimlerdeki gelir dağılımı değerlendirilmiştir.

Tablo 18. Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı Yüzde 20’lik Gruplar İtibariyle Yıllık Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin Dağılımı, 2008-2017

Yüzde 20’lik Gruplar (%)					
	İlk %20 ²²	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Son % 20
Türkiye (2008)	6,4	10,9	15,4	22,0	45,3
Kır	6,7	11,3	15,7	22,1	44,2
Kent	6,7	11,1	15,5	21,9	44,8
Türkiye (2009)	6,2	10,7	15,3	21,9	46,0
Kır	6,6	11,5	16,0	22,6	43,3
Kent	6,6	10,9	15,4	21,7	45,5
Türkiye (2010)	6,5	11,1	15,6	21,9	44,9
Kır	6,8	11,5	16,0	22,4	43,3
Kent	6,9	11,4	15,7	21,6	44,3
Türkiye (2011)	6,5	11,0	15,5	21,9	45,2
Kır	6,6	11,3	15,9	22,4	43,8
Kent	6,8	11,1	15,5	21,8	44,8
Türkiye (2012)	6,5	11,0	15,6	22,0	45,0
Kır	6,4	11,2	15,8	23,0	43,5
Kent	7,0	11,3	15,6	21,6	44,6
Türkiye (2013)	6,6	10,9	15,4	21,8	45,2
Kır	6,8	11,5	15,9	22,7	43,1
Kent	7,0	11,1	15,4	21,6	44,9
Türkiye (2014)	6,5	11,0	15,6	22,2	44,7
Türkiye (2015)	6,3	10,9	15,5	22,0	45,3
Türkiye (2016)	6,3	10,6	15,2	21,6	46,3
Türkiye (2017)	6,3	10,6	15,1	21,4	46,7

Kaynak: (TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 23.02.2019).

En düşük gelire sahip %20’lik grubun 2008 yılı itibariyle toplam gelirden aldığı pay %6,4 oranındayken, 2017 yılı için önemli bir değişiklik olmamakla birlikte %6,3 oranında gerçekleşmiştir. 2012’de kentteki en düşük gelire sahip %20’lik grubun %7 oranlarına çıktığı dikkat çekmektedir. 2017 yılı için en yüksek gelire sahip %20’lik grubun toplam gelirden aldığı pay bir önceki yıla göre 0,4 puan artarak %46,7 oranında gerçekleştiği gözlenmektedir. İlk %20 ve son %20 oranları arasındaki farkın büyük olduğu gözlenmektedir. Bir ülkenin gelirinin bireyler arasında eşit dağılımının artması o ülkenin gelişmişlik düzeyi hakkında da bilgi vermektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde amaç gelir dağılımındaki dengesizlikleri gidermektir (Gürler ve Üçdoğruk, 2007: 572).

²² Hanehalkları kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrıldığında; “İlk yüzde 20’lik grup” gelirleri en düşük olan grubu, “Son yüzde 20’lik grup” ise geliri en yüksek olan grubu tanımlamaktadır.

Tablo 19. Fertlerin Esas İşteki Durumlarına Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri, 2008-2017

İşteki Durum	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Toplam	10.922	11.967	12.558	14.159	15.157	17.255	19.051	21.514	24.976	28.299
Ücretli, maaşlı	11.471	13.014	13.707	14.904	15.928	18.110	19.772	21.930	24.375	27.449
Yevmiyeli	4.511	4.437	4.960	5.420	5.861	6.322	7.667	8.605	10.003	11.634
İşveren	26.846	27.236	26.522	33.465	35.680	39.632	44.587	47.386	67.640	83.542
Kendi Hesabına	8.344	8.553	9.508	10.980	11.834	13.356	14.629	17.644	20.417	21.999
Erkek										
Toplam	11.542	12.614	13.202	14.899	15.962	18.125	20.074	22.673	26.438	29.742
Ücretli, maaşlı	11.770	13.409	14.080	15.355	16.478	18.709	20.470	22.782	25.498	28.502
Yevmiyeli	5.071	4.994	5.730	6.168	6.669	7.187	8.610	9.667	11.093	12.864
İşveren	27.450	27.977	27.363	33.917	35.671	39.679	45.402	48.722	68.689	83.469
Kendi Hesabına	9.224	9.407	10.369	11.970	12.959	14.582	16.038	19.093	22.088	23.679
Kadın										
Toplam	8.400	9.446	10.034	11.355	12.363	14.350	15.681	17.956	20.645	24.003
Ücretli, maaşlı	10.422	11.732	12.470	13.488	14.328	16.444	17.838	19.767	21.637	24.872
Yevmiyeli	2496	2.446	2.472	2.652	3.126	3.272	4.052	4.605	5.357	6.481
İşveren	19.765	17.821	16.956	27.123	35.781	39.033	34.960	35.116	59.835	84.105
Kendi Hesabına	3.724	3.935	4.616	5.628	6.179	7.333	7.707	10.483	11.797	13.160

Kaynak: (TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 23.02.2017).

Kadınların işteki durumlarına göre ortalama iş gelirlerinin erkeklere göre daha düşük olduğu söylenebilir. Türkiye genelinde 2017 yılı itibariyle kadınlar işveren konumunda 84.105 TL civarında bir ortalama gelire sahipken, erkekler 83.469 TL civarında bir ortalama gelire sahip olduğu gözlenmektedir. 2008’de 19.765 TL civarındaki ortalama gelire sahip işveren konumundaki kadınların gelirlerinde 2017 yılına kadar 64.340 TL artış yaşanmıştır. Kendi hesabına çalışan erkek 2017 yılında 23.679 TL civarında ortalama bir gelire sahipken, kadın 13.160 TL civarındaki ortalama geliriyle dikkat çekmektedir. Elde edilen gelirden ya da kazançtan duyulan memnuniyette bireylerin sosyal durumunu etkilemektedir.

Tablo 20. Kazanç Memnuniyeti, 2008-2018 (%)

Erkek											
Memnuniyet Düzeyi	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Çok Memnun	2,2	2	3	2,4	1,9	2,8	2,2	2,6	1,5	2	2
Memnun	28,9	24,5	33,1	33,9	36,1	44,7	41,5	43,1	47,5	45,3	39,7
Orta	23,7	23,9	22,4	25,2	24,5	19,1	20,4	21,2	20,8	19,8	20,9
Memnun Değil	33,4	32,2	28,1	29,1	26,2	27,3	29,2	27,9	26,1	27,5	29,2
Hiç Memnun Değil	8,6	15,7	8,6	8,3	9,2	5,6	6,4	4,5	3,1	4,4	6,8
Parasal Kazancı Yok	3,2	1,8	4,9	1,2	2,1	0,6	0,3	0,8	1	0,9	1,3
Kadın											
Çok Memnun	3,0	2,0	1,6	1,6	1,6	2,2	2,8	1,8	2,0	2,1	2
Memnun	20,9	23,5	23,4	27,5	29,6	42,8	38,9	39,4	44,6	44,2	40,4
Orta	21,8	19,7	18,4	20,4	19,5	19,2	19,2	22,0	19,7	19,1	21
Memnun Değil	22,1	25,4	18,6	23,3	19,8	25,7	25,2	25,8	23,6	23,5	24,9
Hiç Memnun Değil	6,6	9,3	7,4	7,5	7,9	4,3	6,0	4,1	3,1	3,8	5,3
Parasal Kazancı Yok	25,6	20,2	30,5	19,6	21,5	5,8	7,9	6,9	7,1	7,4	6,3

Kaynak: (TÜİK Yaşam Memnuniyeti, 23.02.2019).

2018 yılı itibariyle kadınlar kazançlarından %40,4 oranında memnunken, erkekler %39,7 oranında memnundur. Kazançlarından memnun olmayan kadınlar %24,9 oranında, erkekler ise %29,2 oranında gerçekleşmiştir. Kazançlarından çok memnun olma durumu hem kadında (%2) hem erkekte (%2) çok düşük oranlarda gözlenmektedir. Parasal kazancı olmayan kadınlar 2010'da %30,5 oranındayken, 2018 yılına gelindiğinde %6,3 oranına düşmüştür.

Gelir, gelir dağılımı ve kazanç memnuniyeti ekonomik koşulları etkilemekte, bir bütün halindeki ekonomik koşullar da bireyleri ve yaşam biçimlerini etkilemektedir. Sadece göç öncesi ekonomik koşulların kötü ya da yetersiz olması göçü tetiklememekte, kente gelindiğinde karşılaşılan ekonomik koşullar da verilen göç kararının sorgulanmasına neden olabilmektedir.

Kadınların konumlandırılmasında değişen emeği analiz etmek için Türkiye'de kadınların ve kırsal - kentsel alanlardaki kadınların genel görünümü incelenmektedir.

3.3. Kadın Nüfusun Genel Görünümü

Kadın nüfusun genel görünümü; kadının işgücü durumu, işgücüne dâhil olmama durumu, kadın çalışanların kayıtlılık durumu ve kadın yoksulluğu başlıklarıyla ele alınarak incelenmektedir.

3.3.1. Kadının İşgücü Durumu

Kırsal ve kentsel alanda kadının işgücü durumu işgücü piyasasındaki yerini ve konumunu belirtmektedir. Kadının işgücü piyasasında yer alması, toplumsal cinsiyetçi bakış açısının en etkili olduğu alanlardan birini oluşturmaktadır. Ayrıca kadının işgücü

piyasasındaki yeri ve konumu toplumun gelişmişliğinin de bir göstergesini oluşturmaktadır.

Tablo 21. Kadın Nüfusun İşgücü Durumu ve Kırsal/Kentsel Alandaki İşgücü Durumu, 2008-2017 (Bin Kişi, 15+ yaş)

Yıllar	15 ve + Yaş. Nüfus	İşgücü	İ.K.O (%)	İşsiz Sayısı	İşsizlik Oranı (%)	Tarım Dışı İşsz. Or. (%)	Genç İşsizlik Or. (%)
2008	25.855	6.329	24,5	734	11,6	18,1	21,2
2009	26.317	6.851	26,0	979	14,3	21,9	25,0
2010	26.740	7.383	27,6	959	13,0	20,2	23,0
2011	27.273	7.859	28,8	885	11,3	17,7	20,7
2012	27.773	8.192	29,5	883	10,8	16,4	19,9
2013	28.197	8.674	30,8	1.033	11,9	17,4	21,9
2014	28.841	8.729	30,3	1.040	11,9	16,5	20,4
2015	29.281	9.225	31,5	1.167	12,6	17,2	22,2
2016	29.689	9.637	32,5	1.324	13,7	18,1	23,7
2017	30.244	10.159	33,6	1.431	14,1	18,5	26,1
2018	30.647	10.473	34,2	1.455	13,9	17,8	23,6
KIR							
2008	7.879	2.590	32,9	112	4,3	20,9	10,0
2009	7.996	2.766	34,6	147	5,3	24,9	12,1
2010	8.221	2.987	36,3	138	4,6	22,2	11,0
2011	8.536	3.203	37,5	115	3,6	17,6	9,5
2012	8.740	3.228	36,9	112	3,5	15,6	8,7
2013 ²³	8.934	3.278	36,7	148	4,5	18,1	12,0
KENT							
2008	17.976	3.739	20,8	622	16,6	17,8	27,0
2009	18.321	4.084	22,3	832	20,4	21,5	31,3
2010	18.519	4.396	23,7	821	18,7	19,9	29,2
2011	18.736	4.655	24,8	770	16,5	17,7	26,7
2012	19.032	4.964	26,1	771	15,5	16,5	25,6
2013	19.263	5.396	28,0	885	16,4	17,3	26,8

Kaynak: (TÜİK İşgücü İstatistikleri, 24.02.2017).

2008 yılında 6.329 bin işgücüne dâhil olan kadın nüfusun 2018 yılına gelindiğinde 4.144 artarak 10.473'e ulaştığı gözlenmektedir. 2008 yılında 734 bin olan kadın işsiz sayısının 2018 yılında 1 milyon 455 bine ulaşarak yaklaşık 2 katlık bir artışın yaşandığı gözlenmektedir. Kırsal alanda kadın nüfusun 2013 yılında % 36,7 olan işgücüne katılma oranı kentsel alanda % 28 oranında gerçekleşmiştir. Kırsal alanda kadın nüfusun işsizlik oranı 2013 yılında % 4,5 iken, kentsel alanda % 16,4 oranında

²³ 2014 yılından önce üretilen işgücü göstergeleri kır ve kent ayrımında verilirken, 2014 yılı itibariyle yeni idari bölünüş yapısı nedeniyle kır ve kent ayrımına ilişkin işgücü ile ilgili bir gösterge verilmemektedir. Ayrıca 2014 yılında yapılan yeni düzenlemeler nedeniyle seri önceki yıllarla karşılaştırılabilir değildir (TÜİK, 2017)

gerçekleşmiştir. Kırsal alanlarda kadınların ücretsiz aile işçisi olarak çalışıyor olmaları işgücüne katılımlarının kırsal alanlarda daha yüksek olmasına neden olmuştur. Kadınlarda işsizlik oranları 2008 – 2018 yılları arasında çift hanelerde gerçekleşmiştir. Kadın işsizliğinin en önemli nedenlerinden biri çocuk bakımındır ve çocuk sahibi olan birçok kadın çalışma hayatından ayrılmak zorunda kalıp işsiz konuma geçmektedir. Ayrıca bakım hizmetlerinin yetersiz olması, mevcut olanların da maliyetli olması gibi nedenlerden dolayı kadın çalışma hayatından uzaklaştırmaktadır (Önder, 2013: 45 – 46). Kadın nüfusun işgücü durumunun analizinde medeni duruma göre istihdamı da önem taşımaktadır.

Tablo 22. Medeni Duruma Göre İstihdam (%)

Medeni Durum (Kır / Kent)	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Hiç evlenmedi	28,2	27,6	28,3	29,1	28,9	30,2	30,7	32,1	32,5	33,0
Evli	20,9	22,1	24,2	26,1	27,3	28,0	27,6	28,6	29,2	30,3
Boşandı	34,2	34,2	37,5	39,8	41,2	41,3	39,7	39,5	41,7	41,4
Eşi öldü	8,2	8,4	8,6	9,5	9,0	8,5	7,8	7,4	7,5	7,5
KIR										
Hiç evlenmedi	28,4	28,4	29,3	28,6	28,6	29,2	-	-	-	-
Evli	34,8	36,9	39,6	42,1	41,7	40,9	-	-	-	-
Boşandı	35,2	35,1	36,8	38,7	37,1	35,5	-	-	-	-
Eşi öldü	14,7	15,0	14,4	15,2	14,3	13,0	-	-	-	-
KENT										
Hiç evlenmedi	28,2	27,3	27,9	29,3	29,0	30,7	-	-	-	-
Evli	14,5	15,3	17,2	18,7	20,5	22,0	-	-	-	-
Boşandı	34,0	34,0	37,7	40,0	42,0	42,4	-	-	-	-
Eşi öldü	4,6	4,6	5,1	5,9	5,5	5,5	-	-	-	-

Kaynak: (TÜİK İşgücü İstatistikleri, 26.02.2017).

Türkiye genelinde 2008 yılında hiç evlenmeyenlerin istihdamı % 28,2 oranındayken, 2017 yılına gelindiğinde 4,8 puanlık artışla % 33 oranına yükselmiştir. 2008 yılında evli kadınların istihdamı % 20,9 oranından 2017 yılında % 30,3 oranına yükselmiştir. Boşanan kadınların 2017 yılı istihdamı % 41,4 oranındayken, eşi ölen kadınların istihdamı % 7,5 oranında gerçekleşmiştir. 2013 yılı için kırsal alanlarda yaşayan evli kadınların % 40,9 oran ile daha fazla istihdamı gerçekleşirken, kentsel alanlarda yaşayan boşanmış kadınların % 42,4 oran ile daha fazla istihdamı gerçekleşmiştir.

Medeni durum kadının işgücüne katılımını belirleyen unsurlardan biri olmakla birlikte kırsalda yaşayan evli kadın ile kentte yaşayan evli kadının işgücüne katılımı da farklılık göstermektedir. Kırsal alanda ÜAİ konumundaki kadın çalışmaya giderken

çocuğunu da beraberinde götürmektedir. Kentsel alandaki kadın ise çalışıp çalışmama kararını, bakıcı bulmasına ya da bakıcı maliyetine bağlamaktadır (Bozkaya, 2013: 78). Diğer taraftan evlilik, kentsel alanlarda da gücünü koruyan bir kurumdur. Kırsal ve kentsel alanlarda evlilik, çalışma hayatında farklılıklara neden olurken; evlilik sıklığı konusunda birbine benzer olduğu belirtilmektedir (Dayıoğlu ve Kırdar, 2010: 33).

3.3.2. İşgücüne Dâhil Olmayan Kadınlar

Kadınların işgücü piyasasında yer almasının yanında işgücüne dâhil olamadığı durumlar da bulunmaktadır. TÜİK'e göre işgücüne dâhil olmayanlar: *"İşsiz veya istihdamda bulunmayan 15 ve daha yukarı yaşta kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfustur"*. İş aramayıp çalışmaya hazır olanlar, mevsimlik çalışanlar, ev işleriyle meşgul, eğitim/öğretim, emekli, çalışamaz halde ve diğer olmak üzere 7 gruba ayrılmıştır.

Tablo 23. İşgücüne Dâhil Olmayan Kadınlar, 2008-2018 (Bin Kişi, 15+ yaş)

NEDEN									
Yıllar	İ.D.O. Nüfus	İş Aramayıp, Çalışmaya Hazır Olanlar		Mevsimlik Çalışanlar	Ev İşleriyle Meşgul	Eğitim Öğretim	Emekli	Çalışamaz Halde	Diğer
		İş Bulma Ümidi Olmayanlar	Diğer						
2008	19.526	241	778	243	12.186	1.670	682	2.144	1.582
2009	19.466	310	854	67	12.101	1.832	763	2.143	1.397
2010	19.357	300	835	49	11.914	1.912	730	2.156	1.461
2011	19.414	271	821	50	11.872	2.043	772	2.174	1.410
2012	19.581	212	840	51	11.992	2.153	836	2.182	1.316
2013	19.524	237	956	37	11.463	2.221	831	2.360	1.419
2014	20.112	246	1.255	67	11.589	2.250	824	2.512	1.368
2015	20.056	260	1.144	68	11.498	2.275	926	2.527	1.359
2016	20.052	252	1.177	64	11.098	2.320	958	2.685	1.498
2017	20.085	267	1.092	58	11.133	2.263	1.045	2.692	1.535
2018	20.174	236	1.112	100	11.061	2.324	1.130	2.696	1.515

Kaynak: (TÜİK İşgücü İstatistikleri, 26.02.2019).

2008 yılında 19 milyon 526 bin işgücüne dâhil olmayan kadın nüfusta yer alırken, 2018 yılında işgücüne dâhil olmayan kadın nüfus 20 milyon 174 bine ulaşmıştır. İş bulma ümidi olmayan kadın nüfusun 2009 yılında 310 bine ulaşması dikkat çekmektedir. Ev işleriyle meşgul kadınlar 2008 yılında 12 milyon 186 bin iken, 2018'de 11 milyon 061 bine düşmüştür. 2018 yılı itibariyle eğitim/öğretim gören, emekli olan, çalışamaz halde olan kadınların sayısının ise 2008 yılına göre yükseldiği gözlenmektedir.

Kadınların işgücüne dâhil olmalarına engel olan birçok unsur bulunmaktadır. Eğitim, medeni durum, çocuk bakımı, toplumun kadınların çalışmasına yönelik tutumu, göç gibi ekonomik ve sosyal engeller ifade edilmektedir (Demir, 2018: 37). Çeşitli nedenlerle işgücüne dâhil olamayan kadınların yanı sıra işgücüne dâhil olup da herhangi bir güvencesi olmayan işlerde kayıtsız bir biçimde çalışan kadınlara ilişkin bilgilere diğer başlıkta yer verilmektedir.

3.3.3. Kadın Nüfusun Kayıtlılık Durumu

Gelişmekte olan ülkelerde olduğu kadar gelişmiş ülkelerde de büyük bir sorun teşkil eden kayıt dışı istihdam, Türkiye’de de önemli bir sorun olarak güncelliğini sürdürmektedir. Kayıt dışı istihdamın temelinde, ekonomik geri kalmışlığın neden olduğu yapısal nedenler bulunmaktadır (Biçerli, 2011: 157). Kayıt dışı istihdamın olumsuz etkilediği kesimlerin başında kadınlar gelmektedir (Metin, 2011: 65). Diğer bir ifadeyle kadınların kayıt dışı çalıştırılma eğilimlerinin daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Çakır, 2008: 36).

Kadınlara yönelik dışarıda ücretli ve güvenceli iş koşullarının sınırlı olması kadınları güvencesiz işlere yönlendirmektedir (KEİG, 2013: 28). Sosyal güvenlik, öncelikle bireyleri gelecekteki risklere ve belirsizliklere karşı önlem almayı amaçlamaktadır. Bireylere sosyal güvenlik hakkı anayasa ile verilmiş olmakla birlikte çalışma hayatının en önemli unsurlarından birini temsil etmektedir (Şahinli ve Şahbaz, 2013: 85). Dolayısıyla kadın nüfusun kayıtlılık durumu çalışma hayatındaki kadının güvenceli işlerde olup olmadığını ve yaşam kalitesini de yansıtmaktadır.

Tablo 24. Esas İşlerinden Dolayı Herhangi Bir Sosyal Güvenlik Kuruluşu'na Kayıtlı Olmayan Kadın Nüfusun Yıllara Göre İsteki Durumu 2008-2018 (Bin Kişi)

İş. Durum	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Toplam	3.269	3.426	3.758	4.030	3.959	3.973	3.724	3.711	3.679	3.889	3.801
Ücretli / Yevmiyeli	792	798	857	945	917	960	1.015	997	1.031	1.095	1.171
İşveren	26	24	22	20	18	13	12	9	15	17	16
Kendi Hes.	559	683	746	731	706	730	611	599	612	691	730
Ü.A.İ.	1.893	1.922	2.133	2.334	2.318	2.271	2.087	2.107	2.02	2.086	1.884
TARIM											
Toplam	2.332	2.353	2.619	2.831	2.757	2.721	2.390	2.376	2.247	2.328	2.140
Ücretli / Yevmiyeli	164	167	207	220	193	202	193	190	172	184	172
İşveren	13	7	9	7	7	4	3	2	4	3	2
Kendi Hes.	393	396	415	421	399	391	259	246	236	244	252
Ü.A.İ.	1.763	1.783	1.988	2.183	2.158	2.123	1.935	1.938	1.834	1.896	1.522
TARIM DIŞI											
Toplam	937	1.073	1.139	1.199	1.202	1.252	1.334	1.336	1.432	1.561	1.661
Ücretli / Yevmiyeli	629	631	650	725	725	757	822	807	858	911	999
İşveren	12	17	13	13	11	8	9	7	11	14	13
Kendi Hes.	166	287	332	310	307	339	352	353	376	447	478
Ü.A.İ.	130	139	144	151	160	147	152	169	187	189	170

Kaynak: (TÜİK İşgücü İstatistikleri, 26.02.2019).

2011 yılında kayıtlı olmayan kadın nüfus (4 milyon 30 bin) en üst düzeyde gerçekleşmiştir. Kayıtlı olmayan ücretli/yevmiyeli nüfus genel olarak artarken, kayıtlı olmayan işveren konumundaki kadın nüfusun azalma eğilimine geçmiştir. Tarımda durum benzerlik göstermekle birlikte kayıtlı olmayan kendi hesabına çalışan kadın nüfusun azaldığı; tarım dışında ise kayıtlı olmayan kendi hesabına çalışan kadın nüfusun arttığı gözlenmektedir. 2018 yılında toplamda kayıtlı olmayan kadın nüfusun 1 milyon 171 bini ücretli veya yevmiyeli, 16 bini işveren, 730 bini kendi hesabına, 1 milyon 884 bini de ÜAİ konumundaki kadınlardan oluşmaktadır.

Aile geçiminin esas olarak erkek tarafından sağlandığı, kadının gelirin ise ek gelir olarak algılandığı toplumlarda kadınlar, kayıt dışı çalışmayı kabul etmek zorunda kalarak işgücü piyasasında güçsüz konuma geçmektedir (Metin, 2011: 66). Kayıtlı olmayan nüfus, kadının geleceğini ve hayatını olumsuz anlamda etkilemekle birlikte ülkenin gelişmesine ve kalkınmasına da yansımaktadır. Gelişemeyen, kalkınamayan ülkelerde yoksulluk da kendini göstermekte ve kadınları da etkilemektedir.

3.3.4. Kadın Yoksulluğu

Yoksulluk, insanın var olduğu her yerde ve her dönemde kendini farklı boyutlarıyla göstermiştir. İnsanlığın evrensel sorunlarının başında gelen yoksulluk kavramının ortak bir tanımı yapılamamaktadır. Yoksulluk; farklı coğrafyalarda, farklı

toplumlarda, farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Daha çok gelişmemiş ya da az gelişmiş ülkelerle özleştirilen bir kavram olmakla birlikte gelişmiş ülkeler için de önem arz etmektedir.

“Yoksulluk, insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumudur. Dar anlamda yoksulluk; açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu iken, geniş anlamda yoksulluk, gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmayı” ifade etmektedir (TÜİK, E.T. 25.10.2017). Yoksulluk, yokluk ve yoksunluk durumuyla da belirtilmektedir (Topgül, 2013: 279). Öztürk ve Çetin (2009: 2668) yoksulluğun kaynağını fazla üretememeye ve üretilen değerlerin dengeli dağılamamasına bağlamaktadır.

Yoksulluk kavramı; oransal, parasal değerlerin yanında toplumsal ölçütleri de kapsamaktadır. Sosyal bilimlerde; toplumsal dışlanma, kenardalık, alt sınıf²⁴ gibi kavramlar yeni yoksulluk kavramlarına karşılık gelmektedir (UNDP, 2006: 20). Diğer yandan yoksulluk farklı türlerde sınıflandırılmıştır. Sınıflandırmalardan biri kırsal yoksulluk ve kentsel yoksulluk farkından oluşmaktadır. Kırsal yoksullukta sosyal ilişkilerin yakınlığı ve samimiyeti, kimlik, bağımsızlık gibi niteliksel ölçütler ön plandayken; kentsel yoksullukta gelir düzeyinin yetersizliği gibi nicel ölçütlere vurgu yapılmaktadır (Uçar, 2011: 13).

BM, ILO ve TÜİK verilerine göre yoksulluk sorununa kadınlar daha çok maruz kalmaktadır. Toplumsal cinsiyet ve yoksulluk ilişkisi çerçevesinde “Yoksulluğun kadınlaşması” kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Kardam ve Yüksel, 2004: 45). Kavram ilk kez 1978 yılında Diane Pearce tarafından ABD’de de kadınların işgücüne katılımlarının artmasının yanında yoksul kadın sayısının da artmasını açıklamak için kullanılmıştır (Uçar, 2011: 23). Yoksulluğun kadınlaşması ifadesi asıl 1995’te 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı’nda yer almıştır (Şener, 2009: 2). Ulutaş’a (2009: 28) göre kadın yoksulluğunun temel belirleyicilerinden biri kendilerine ait bir gelirin ya da gelir elde etme olanaklarının olmamasıdır. Ev sorumluluğu, çocuk bakımı, hasta ya da yaşlılara bakma zorunluluğu gibi nedenler de kadını çalışma hayatından alıkoyarak yoksulluğa itmektedir. Bunun yanında kadının çalışmasını erkeğin yenilgisi olarak gören zihniyet yapısı da söz konusu yoksulluk durumunu pekiştirmektedir.

²⁴ Kenardalık; Daha çok Latin Amerika’da sistemle bütünleşmemiş bireyler için kullanılan bir kavramdır. Alt-sınıf; Daha çok ABD’de kullanılan ırksal ayrılmayla ayrı bir dünya kurma yaklaşımıdır. Toplumsal Dışlanma ise, AB ülkelerinde toplumsal bütünleşmenin sosyal politika ile sağlanacağı yönündeki anlayıştır (UNDP, 2006: 20).

Tablo 25. Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Birey Gelirine Göre Hesaplanan Yoksulluk Sınırı, Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı

%40	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Yoksulluk Sınırı (TL)	2.531	2.818	2.972	3.255	3.611	4.008	4.443	4.997	5.693	6.355
Yok. Say. (Bin Kişi)	7.021	7.485	7.355	7.288	7.344	6.788	6.572	6.652	6.482	5.865
Yoksulluk Oranı (%)	10,1	10,6	10,3	10,1	10,0	9,1	8,7	8,7	8,4	7,4
Yoksulluk Açığı ²⁵	23,7	25,6	24,0	25,4	23,7	22,6	22,3	22,3	20,8	20,0
%50										
Yoksulluk Sınırı (TL)	3.164	3522	3.714	4.069	4.515	5.007	5.554	6.246	7.116	7.944
Yok. Say. (Bin kişi)	11.580	12.097	12.025	11.670	11.988	11.137	11.332	11.219	11.026	10.622
Yoksulluk Oranı (%)	16,7	17,1	16,9	16,1	16,3	15,0	15,0	14,7	14,3	13,5
Yoksulluk Açığı	25,6	28,0	26,6	26,3	26,9	26,0	24,4	25,3	24,3	22,6
%60										
Yoksulluk Sınırı (TL)	3.797	4.227	4.457	4.883	5.418	6.012	6.665	7.495	8.539	9.532
Yok. Say. (Bin Kişi)	16.714	17.123	16.963	16.569	16.741	16.796	16.501	16.706	16.328	15.864
Yoksulluk Oranı (%)	24,1	24,3	23,8	22,9	22,7	22,4	21,8	21,9	21,2	20,1
Yoksulluk Açığı	27,9	29,6	28,7	29,2	29,2	26,7	27,2	26,8	26,5	25,8
%70										
Yoksulluk Sınırı (TL)	4.430	4.931	5.200	5.697	6.320	7.016	7.775	8.744	9.963	11.121
Yok. Say. (Bin Kişi)	21.358	21.938	21.816	21.730	22.252	21.979	22.223	22.546	22.096	22.171
Yoksulluk Oranı (%)	30,9	31,1	30,6	30,0	30,2	29,5	29,4	29,5	28,7	28,1
Yoksulluk Açığı	31,3	32,4	31,9	31,0	31,2	29,0	29,3	28,4	28,5	27,2

Kaynak: (TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 28.09.2015).

%40'lık dilimde 2008'de 7 milyon 21 bin olan yoksul sayısı 2017 yılında 5 milyon 865 bin olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında yoksul sayısının azalmaya başladığı gözlenmektedir. % 70'lik dilimde 2017 yılı itibariyle yoksul sayısı 22 milyon 171 bin olarak 2008 yılına göre artmıştır. %70'lik dilimde 2017 yılı yoksulluk oranının %28,1; yoksulluk açığının ise %27,2 olduğu görülmektedir. %40'lık dilim için 2008 yılı yoksulluk sınırı 2.531 TL iken, 2017 yılında 6.355 TL'ye yükselmiştir. %70'lik dilim için ise 2008 yılı yoksulluk sınırının 4.430 TL'den 2017 yılında 11.121 TL'ye arttığı görülmektedir.

2017 yılında yapılan yoksulluk çalışması sonuçlarında cinsiyet ve eğitim düzeyine göre kadın yoksulluk oranı incelendiğinde; okur-yazar olmayanlar %34; bir okul bitirmeyenler %27,4; lise altı eğitimliler %17,5; lise ve dengi okul mezunları %9,3; yükseköğretim mezunları %3,5 oranında gerçekleşmiştir (TÜİK, Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri/Yoksulluk, E.T. 25.04.2019). Bilgiler doğrultusunda kadınların eğitim düzeyi azaldıkça yoksulluk oranının arttığı ve eğitim ve yoksulluk arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Yoksulluk; göçmen olma, belli bir sınıfa ya da belli bir etnik gruba mensup olma gibi durumlarla ilişkisi olan bir kavramdır. Ancak tüm bu gruplarda yer alan kadın ve

²⁵ Yoksulluk Açığı, yoksulluğun derecesi hakkında bilgi verir. Yoksulluk açığının 100'e yaklaşması, yoksulluğun derecesinin çok fazla olduğunu, küçülmesi ise yoksulluk risk derecelerinin daha az olduğunu ifade etmektedir (TÜİK, E.T. 15.10.2017).

erkekler yoksulluktan farklı biçimlerde etkilenmektedir (Şener, 2009: 2). Ulutaş'a (2009: 28) göre; kadın yoksulluğunun temelinde; kadınların kendilerine ait bir gelirin olmaması ve işgücü piyasasında yer almamaları bulunmaktadır. Ayrıca günümüzde kadın yoksulluğunun kırsal alanlardan daha çok kentsel alanlarda görüldüğü belirtilmiştir. Kadının sosyal ve ekonomik olarak dezavantajlı konumu, kadın yoksulluğunun özellikle gecekondu gibi alanlarda daha fazla yaşanmasına neden olmuştur (Açıkgöz, 2010: 46 – 47).

3.3.5. Aktif İşgücü Piyasası Politikaları

Gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm ülkeleri ilgilendiren işsizlik, istihdam, yoksulluk gibi sorunların çözümü için birtakım politikalar oluşturulmuştur. İşsizliğin azaltılarak istihdamın artırılması için pasif ve aktif işgücü istihdam politikaları (AİPP) uygulanmaktadır. Pasif istihdam politikaları kısa süreli işsizlik sigortası, işsizlik yardımı gibi programlardan oluşurken, aktif istihdam politikalarında işsizlik türlerine göre farklı programlar uygulanarak kalıcı çözümler üretilmeye çalışılmaktadır (Sanal, 2013: 1). Aktif İşgücü Piyasası Politikaları kavramı ilk kez İsveç'te sosyal demokrat nitelikli politikaların oluşturulması esnasında tam istihdama ulaşmak ve enflasyonu kontrol altında tutmak için kullanılmıştır. Kavram çok sayıda, birbirinden farklı ve önemli programların bütünleşmesini ifade etmektedir (Kapar, 2005: 341-346). OECD AİPP'nı; *“Emek piyasasını ve işçilerin işle ilgili niteliklerini geliştirmeye ve daha etkin bir emek piyasasını teşvik etmeye yönelik önlemler”* olarak değerlendirmektedir (Uşen, 2007: 66).

Türkiye'de AİPP'nın oluşturulmasında ve uygulanmasında İŞKUR öncülük etmektedir. *“Türkiye İş Kurumu tarafından istihdamın korunmasına ve arttırılmasına, işsizlerin mesleki niteliklerinin geliştirilmesine, işsizliğin azaltılmasına ve özel politika gerektiren grupların işgücü piyasasına kazandırılmasına yardımcı olmaktadır.”* AİPP kapsamında; mesleki eğitim kursları, işbaşı eğitim programları, toplum yararına programlar, girişimcilik eğitim programları temel faaliyetler olmak üzere daha farklı programlar, projeler, kurslar, farklı uygulamalar da düzenlenmektedir (İŞKUR, E.T. 20.10.2018). Aktif İstihdam Politikaları; ücret ve istihdam sübvansiyonları, kendi işini kuranlara yardım programları, mesleki eğitim programları, kamunun eşleştirme ve danışmanlık hizmetleri, doğrudan kamu istihdamı politikalarıdır (Biçerli, 2014: 499) AİPP'nın temel amacı işsizlere gelir desteği sunmanın yanında çalışma hayatına dönmelerini de sağlamaktır. AİPP daha çok genç, kadın, göçmen, özürlü işsizler gibi iş

bulma şansı daha düşük olan grupları hedeflemektedir (Uşen, 2007: 66-67). Ayrıca AİPP iş hayatının ihtiyaçları doğrultusunda kadınların beceri düzeylerini de arttırmayı ve geliştirmeyi amaçlamaktadır (Yaman, 2016: 16).

Kadın istihdamının artırılması konusunda AİPP kapsamında iş arama, işe yerleştirme, mesleki eğitim ve girişimcilik teşvikleri gibi politikaların ülke koşullarına göre planlanması ve uygulanması sonucunda AB ülkelerinde başarılı sonuçlar elde edilmiştir (Uçar, 2011: 53). Dolayısıyla kadına yönelik istihdam politikalarının artırılması ve daha kapsamlı hale getirilmesi kadın istihdamına olumlu bir etki yaratacağı söylenebilmektedir.

3.4. Krizler, Türkiye ve Kadın

Ekonomik krizler toplumun hem ekonomik hem de sosyo psikolojik yapısını etkilemektedir. Krizlerin bir kısmı ülkenin kendi iç politika hataları yüzünden yaşanırken, bir kısmı da kendi dışındaki gelişmelerden kaynaklanmaktadır. Türkiye için kendi iç politika hatalarına Kasım 2000, Şubat 2001 krizleri örnek gösterilirken, 29 Dünya Ekonomik Bunalımı, İkinci Dünya Savaşı gibi durumlar da kendi dışındaki gelişmelere örnek gösterilebilmektedir (Eğilmez ve Kumcu, 2005: 378).

Dünyada ve Türkiye’de farklı nedenleri ve boyutlarıyla birtakım krizler yaşanmıştır. Kasım 2000 krizi; döviz talebindeki artış beraberinde TL talebi artışı, yetersiz sermayeli bankacılık sektörü, uygulanan politikalardaki başarısızlıklar, güven sarsıcı olaylar gibi nedenlere dayanmaktadır (Turan, 2011: 70). Söz konusu kriz yılında Türkiye’de ekonomik anlamda karamsar bir tablo yaşanmaktadır. Ekonomi yüzde 6,1 oranında küçülmüş, enflasyon %70’e ulaşmış, bütçe açıkları büyümüş, krizin sinyalleri kendini göstermiştir. Kasım 2000 krizinden kurtulmak için yapılan hatalar, Türkiye ekonomisini yeni bir krize açık tutmuştur (Eğilmez ve Kumcu, 2005:384).

Kasım 2000 krizinin etkileri devam ederken Şubat 2001’de yaşanan siyasal kriz ekonomiyi ve mali piyasaları bir kez daha sarsmıştır. Krizden kurtulmak için de Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı düzenlenmiştir. 2006-09 ABD finans krizi ve sonucunda yaşanan 2008-10 küresel “Büyük Durgunluk”, 2010-11 enerji fiyatı krizi gibi krizler de yaşanmıştır (Kibritçioğlu, 1998: 3). 2008 yılında yaşanan küresel kriz Türkiye’de de etkisini göstermiş, 2009 yılında da etkisini sürdürerek ekonominin daralmasına ve istihdam krizine neden olmuştur (Darıcan, 2005: 44). Geçmişten bu yana yaşanan tüm ekonomik krizler çalışanları etkilemekte, ekonomiyi bozmakta, var olan işsizliğin daha da artmasına neden olmaktadır (Yaprak, 2009: 44).

3.4.1. Kriz Yıllarında Kadın ve İşgücü Göstergeleri

Ekonomik krizler ekonomiyi makro ve mikro düzeyde olmak üzere etkileyebilmektedir. İşsizlik, yoksulluk, istihdam, çalışma koşulları gibi yapısal birçok sorun oluşmaktadır. İstihdam üzerinde daha güvencesiz, daha esneklik, daha kayıt dışılık gibi etkilerde bulunmaktadır. Söz konusu durumlar daha çok kadın işgücünü etkilemektedir. Kriz dönemlerinde kadınların işgücü piyasasından dışlanmamaları işsizlikle, yoksullukla, güvencesiz istihdamla mücadele eden politikalarla birlikte istihdam ve bakım hizmetlerinde de toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflenerek mümkün olabilmektedir (Belet, 2013: 5-6). Yaşanan krizlerde dezavantajlı grubun önemli unsurlarından olan kadınlar da krizden düşen payını alarak kötümser konumunun sürekliliğini ve derinliğini hissetmektedir.

Tablo 26. Kriz Yıllarında Kadın İşsizliği, İstihdamı, İ.D.O (Bin Kişi)

YILLAR	İSTİHDAM	İŞSİZLİK	İ.D.O.
2000	5.801	387	17.108
2001	5.969	482	17.318
2003	5.891	663	18.098
2006	5.258	658	19.165
2009	5.871	979	19.466
2014	7.689	1.040	20.112
2016	8.576	1.218	19.881

Kaynak: (TÜİK İş Gücü İstatistikleri, 02.03.2017).

Şubat 2001 krizinde kadınların 17 milyon 318 bini işgücüne dâhil olmayan nüfusta yer alırken, 482 bini işsiz nüfusu oluşturmaktadır. 2008 küresel krizin 2009'daki etkisine bakılacak olursa kadınların 5 milyon 871 bini istihdam edilirken, 19 milyon 466 bini işgücüne dâhil olmayan nüfusta, 979 bini de işsizlerde yer almaktadır. 2009'dan sonra beş yılın ardından 2014'de kadın istihdam rakamları artsa da işgücüne dâhil olmayan nüfus ve işsiz kadın nüfusu da artmıştır. 2016 verilerinde ise işgücüne dâhil olmayan nüfus azalmış, istihdam artmış ancak işsizlik rakamları da artmıştır. Kriz yıllarında kadın istihdamı yapısının yanında işteki durumları da etkilenmektedir.

3.4.2. Kriz Yıllarında Kadınların İşteki Durumu

Ekonomik krizler kadınların istihdamını, işsizliğini, işgücüne dâhil olamamalarını etkileyebildiği gibi işteki durumlarını da etkilemektedir. Herhangi bir işi

olan kadın kriz sonrasında işsiz kalıp ev kadını konumuna geçebilir ya da kendine ait yeni bir iş kurabilir. Kadınların işteki durumları eğitime, yaşa, cinsiyete göre biçimlenmekle birlikte kriz sonrasında da farklı biçimlere dönüşebilmektedir.

Tablo 27. Kriz Yıllarında Kadınların İşteki Durumu (Bin Kişi)

Yıllar	Ücretli / Yevmiyeli	Kendi Hesabına	İşveren	Ü.A.İ.
2000	2.047	687	43	3.024
2001	1.983	769	40	3.179
2003	2.246	716	42	2.888
2006	2.670	659	69	1.859
2009	2.999	749	77	2.045
2014	4.627	701	94	2.266
2016	5.276	734	112	2.190

Kaynak: (TÜİK İş Gücü İstatistikleri, 02.03.2017).

Kriz yıllarında işveren ve ücretli/yevmiyeli konumdaki kadınların 2001 krizinde bir önceki yıla göre düştüğü gözlenirken, kendi hesabına ve Ü.A.İ. konumundaki kadınların arttığı saptanmaktadır. 2006'da ise kendi hesabına ve Ü.A.İ. konumundaki kadınları sayıları azalırken, ücretli / yevmiyeli ve işveren konumundaki kadınların sayılarının arttığı gözlenmektedir. Krizler, işgücü piyasası yapısını olumsuz yönde değiştirmektedir ve söz konusu değişimler öncelikle kadınları etkilemektedir. Kriz kadınların işteki durumlarını değiştirmekle birlikte işgücüne dâhil olmamalarına da neden olmaktadır.

3.4.3. Kriz Yıllarında İşgücüne Dâhil Olmama Nedenleri

Kriz yıllarından; 2008, 2009 ve son yıllar incelendiğinde, kadının işgücüne dâhil olmama nedenleri arasında ev işleriyle meşgul olmaları ilk sırada yer almaktadır. Günümüze kadar ev işleriyle meşgul kadınların sayıları azalsa da ev işleriyle meşgul olma nedeni işgücüne dâhil olmama nedenlerinin en önemli ayağını oluşturmaktadır.

Ev işleriyle meşgul kadınlarının sayılarının fazla olmasında toplumsal rollerin yanında kırdan kente yapılan göçler de etkili olmuştur. Kırsal alanda tarlada, bağda, gündelik işlerde işgücüne dâhil olurken, kente geldiğinde iş olanaklarından yararlanamayarak ev kadını konumunda işgücüne dâhil olamamaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DENİZLİ İLİ ÖRNEĞİ İLE KADIN EMEĞİNİN DEĞİŞİM SÜRECİ

4.1. Denizli İli'nin Genel Yapısı

Denizli ili ilk defa MÖ 261 – 245 yıllarında Eskihisar Köyü (6 km kuzeyinde) civarında kurulmuştur. Suriye Kralı II. Antiyokustheos tarafından kurulmuş ve karısının adına ithafen LAODICIA denilmiştir. Buradan da suyun bol bulunduğu bugünkü Kaleiçi taraflarına taşınmıştır (Akt. Akın, 2015: 128).

Denizli, Ege Bölgesi'nin doğusunda yer alan bir ildir. Ege, Akdeniz ve İç Anadolu Bölgeleri arasında geçit konumdadır ve her üç bölge üzeriende toprakları bulunmaktadır. Denizli ili kuzeyde Uşak, güneyde Muğla, batıda Aydın ve Manisa, doğuda ise Burdur, Isparta, Afyon illeri ile komşu durumundadır. Yüzölçümü; 11.804 km² ve rakımı 428 m'yi bulmaktadır (Denizli Büyükşehir Belediyesi Stratejik Plan, 2019: 40).

Denizli, çok kimlikli bir kent olarak ifade edilmektedir. Doğal güzellikler, kültürel unsurlar, sosyo-ekonomik yapısı Denizli'nin kimliğinin oluşmasında etkili olmuştur. Doğal güzellik olarak Pamukkale Travertenleri, tarih ve kültür anlamında Hierapolis ve Laodikya, figür olarak Denizli Horozu ve ekonomik faaliyet olarak tekstil, Denizli'nin kimliğini oluşturan unsurlardandır (Belge, 2018: 172).

4.1.1. Denizli İli'nin Demografik Yapısı

ADNKS'ne göre 2018 yılı Denizli nüfusu; 1.027.782'dir ve Türkiye Nüfusunun %1,25'ini oluşturmaktadır. Bir önceki yıla göre 9.047 artış göstermiştir. Erkek nüfus 512.109 (%49,83); kadın nüfus ise 515.673 (%50,17) dir. Yıllık nüfus artış hızı; % 8,8 olarak gerçekleşmiştir.

Tarihsel olarak Denizli ilinin toplam nüfusu incelendiğinde nüfusun hızlı bir biçimde arttığı görülmektedir. 1970 yılında 511.160 olan nüfus 2000'de 850.029'a; 2018'de de 1.027.782'ye yükselmiştir.

Denizli ilinin yaş grubu incelendiğinde; en fazla nüfusa sahip (85.825) yaş aralığı; 35- 39'dur. Kadın nüfusun erkek nüfustan daha fazla olmaya başladığı yaş grubu 55 – 59 aralığı olmakla birlikte, 70 -74 yaş grubu aralığında kadın nüfus ile erkek nüfus arasında (3.314) en fazla fark oluşmuştur (TÜİK, ADNKS, 15.04.2019). Denizli ilinin demografik yapısı incelenirken bağlı ilçelerin nüfusu da değerlendirilmiştir.

Tablo 28. Denizli İl ve İlçe Merkezleri Nüfus Yapısı

İl ve ilçe	İl ve ilçe merkezleri Nüfus	Yıllık Nüfus Artış hızı (‰)
Denizli	1 027 782	8,8
Acıpayam	55 648	4,8
Babadağ	6 522	4,1
Baklan	5 654	21,8
Bekilli	7 065	34,7
Beyağaç	6 903	52,6
Bozkurt	12 788	4,1
Buldan	27 241	-0,3
Çal	19 259	0,3
Çameli	18 256	8,0
Çardak	9 144	52,9
Çivril	60 429	-1,2
Güney	9 975	8,0
Honaz	33 184	-8,2
Kale	20 393	6,4
Merkezefendi	302 213	21,8
Pamukkale	344 065	2,3
Sarayköy	30 768	10,0
Serinhisar	14 430	-4,0
Tavas	43 845	-0,6

Kaynak: (TÜİK ADNKS, 15.04. 2019).

Denizli ili Büyükşehir olduktan sonra, Merkezefendi ve Pamukkale ilçelerini kapsamıştır. Pamukkale ilçesi; 344.065, Merkezefendi ise 302.213 nüfusa sahiptir. Çivril, Acıpayam ve Tavas sonrasında en fazla nüfusa sahip ilçeleri oluşturmaktadır. En az nüfusa sahip ilçeler ise; Bekilli, Beyağaç ve Baklan'dır. Yıllık nüfus artış hızı ‰ 52,9 oran ile en fazla Çardak olurken; en az oran ‰ -8,2 ile Honaz olmuştur.

4.1.2. Denizli İli'nin Eğitim Düzeyi

Denizli'nin eğitim düzeyinin Türkiye ile paralellik gösterdiği söylenebilir. Denizli nüfusunun 224.399'u ilkokul mezunu olmakla birlikte kadın ilkokul mezunu, erkek ilkokul mezunu nüfustan fazladır. İlköğretim ve ilköğretim üstü eğitim düzeyinde erkek nüfus fazla iken, ilkokul ve altı nüfusta kadın nüfusun fazla olması dikkat çekicidir.

Tablo 29: Denizli İli Bitirilen Eğitim Düzeyi, 2017

Eğitim Düzeyi	Toplam	Erkek	Kadın
Genel Toplam	804.889	397.741	407.148
Okuma Yazma Bilmeyen	13.806	2.012	11.794
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	38.846	7.866	30.980
İlkokul	224.399	98.512	125.887
İlköğretim	118.129	66.845	51.284
Ortaokul ve Dengi Meslek Okulu	96.848	53.366	43.482
Lise ve Dengi Meslek Okulu	183.573	100.202	83.371
Yüksek okul veya Fakülte	113.876	60.437	53.439
Yüksek Lisans	8.606	4.906	3.700
Doktora	2.177	1.295	882
Bilinmeyen	4.629	2.300	2.329

Kaynak: (TÜİK Ulusal Eğitim İstatistikleri, 20.04.2019).

Okuma yazma bilmeyen ve okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen eğitim düzeyindeki nüfusta kadın nüfusu ile erkek nüfusu arasında önemli bir fark olduğu gözlenmektedir. Söz konusu durum eğitimde fırsat eşitliğinin olmadığı ve kadınların eğitim olanaklarına ulaşmakta erkeklere göre daha dezavantajlı olduğu biçiminde yorumlanabilir.

4.1.3. Denizli İlinin Ekonomik Yapısı ve İşgücü Piyasası Özellikleri

Denizli; tarım, sanayi, hizmet, turizm gibi birçok sektörle Türkiye’de varlığını göstermektedir. Denizli, Türkiye ekonomisine ihracatta önemli katkısı olan, sanayisi gelişmiş illerden biridir. Tekstil, turizm ve mermer başta olmak üzere dışa açık ve ihracata dayalı sanayileşmesi ile de dikkat çekmektedir. “Türkiye’nin En Büyük 500 Sanayi Kuruluşu” çalışmasında Denizli her yıl ortalama 10 firma ile listeye girmektedir. Havlu ve bornoz üretiminde önemli bir merkez olan Denizli, Türkiye’nin yıllık ihracatının yaklaşık üçte birini gerçekleştirmektedir (Denizli Valiliği, 2019).

Dünya pazarlarının etkisi Denizli’nin sanayisi ve ticaretini de etkilediği için ihracat rakamlarındaki gelişme ekonomik gidişin önemli bir göstergesidir. Türkiye dış ticaret dengesi 2018 yılında -55.113.495 olarak negatif değer taşırken, Denizli’nin ihracat rakamları, ithalat rakamlarından fazladır ve Denizli 3.108.943 ihracat kapasitesiyle Türkiye’de en çok ihracat yapan iller sıralamasında 8. Sırada yer almaktadır. Son 10 yıl için Türkiye’nin dış ticaret dengesi negatif olurken, Denizli’nin dış ticaret dengesinin pozitif değerde olduğu görülmektedir. Özellikle 2011 yılı için

Türkiye’de -105.934.807 olarak dış ticaret açığı gerçekleşmiş, Denizli’de ise diğer yıllara göre daha az oranda gerçekleşse de ihracat, ithalatından fazla olmuştur.

Tablo 30: Türkiye ve Denizli’nin Dış Ticaret Rakamları, 2008 - 2018

YILLAR	TÜRKİYE / DENİZLİ	İHRACAT	İTHALAT	DIŞ TİCARET DENGESİ
2018	Türkiye	167.933.943	223.047.438	- 55.113.495
	Denizli	3.108.989	1.989.330	1.119.659
2017	Türkiye	156.992.940	233.799.651	-76.806.711
	Denizli	2.778.975	2.022.645	756.330
2016	Türkiye	142.529.584	198.618.235	-56.088.651
	Denizli	2.403.335	1.666.338	736.997
2015	Türkiye	143.838.871	207.234.359	-63.395.488
	Denizli	2.516.246	1.902.001	614.245
2014	Türkiye	157.610.158	242.177.117	-84.566.959
	Denizli	2.815.481	2.176.670	638.811
2013	Türkiye	151.802.637	251.661.250	-99.858.613
	Denizli	2.741.457	2.208.190	533.267
2012	Türkiye	152.461.737	236.545.141	-84.083.404
	Denizli	2.622.545	2.262.295	360.250
2011	Türkiye	134.906.869	240.841.676	-105.934.807
	Denizli	2.639.582	2.262.650	376.932
2010	Türkiye	113.883.219	185.544.332	-71.661.113
	Denizli	2.127.923	1.730.988	396.935
2009	Türkiye	102.142.613	140.928.421	-38.785.808
	Denizli	1.587.500	1.146.484	441.016
2008	Türkiye	132.027.196	201.963.574	-69.936.378
	Denizli	2.196.710	1.634.676	562.034

Kaynak: (TÜİK Dış Ticaret, 15.04.2019).

Denizli Türkiye’nin önemli tekstil üreticisi ve ihracatçısı il konumunu sürdürmekle birlikte Türkiye ekonomisinin yapısal değişimine paralel olarak Denizli ekonomisi de yapısal değişim yaşamaktadır. Emek yoğun tekstil sanayi önemini korumakta ancak payı azalmaktadır. Sermaye yoğun mal üretiminin ve ihracatının ise payının arttığı belirtilmektedir. Tekstilden sonra elektrik – elektronik, demir çelik ürünleri, kablo, metal eşya, mermer sektörünün ön plana çıktığı ifade edilmiştir (Karaalp Orhan, 2018: 29).

Denizli ekonomisinin sektörel ihracat rakamları incelendiğinde en fazla ihracatın tekstil ve hazır giyim sektöründe gerçekleştiği görülmekte ve ihracatın neredeyse yarısına yakını (%43,02) oluşturmaktadır. Tekstil ve hazır giyimden sonra ihracat sıralamasında; elektrik – elektronik ve demir – demir dışı metal, demir çelik ürünleri ve madencilik ürünleri önemli bir yere sahiptir.

Tablo 31. Denizli Sektörel İhracatı (\$)

Sektörler	Nisan 2018	Pay (%)	Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)
Tekstil ve Hazır Giyim	464.590.805	43,02	9,67
Elektrik - Elektronik ve Demir - Demir Dışı Metal	328.996.341	30,64	33,06
Demir Çelik Ürünleri	142.544.138	10,19	57,38
Madencilik Ürünleri	63.124.611	5,56	2,55
Diğer	117.879.847	10,59	15,54
Toplam	1.117.135.742	100,00	20,77

Kaynak: (DSO, 2019: 75).

Denizli’de tarıma dayalı sanayi de gelişme gösteren bir alandır. Özellikle süt ve su ürünleri üretiminin ihracatı da artmaktadır. Denizli’nin tarımsal çeşitliliği ile birlikte şarapçılık, kekik, leblebicilik gibi diğer tarımsal faaliyetler de öne çıkmaktadır (Karaalp Orhan, 2018: 30).

Denizli ili turizm açısından değerlendirildiğinde; Türkiye’de en çok turist çeken iller sıralamasında Antalya, İstanbul ve Muğla’dan sonra 4. sırada yer almaktadır. Pamukkale, Hiarapolis, Laodikya, Karahayıt önemli turistik yerlerdendir. Denizli için önemli olan bir diğer alan da mermerdir. Türkiye’nin 2. büyük mermer ve traverten yataklarına sahip ve yıllık 600 bin metre küp üretim kapasitesi vardır. Denizli’nin en etkin bir diğer sektörü de inşaat sektörüdür (Akın, 2015: 134 – 135).

Denizli ilinin genel ekonomik yapısı ve gelişim gösterdiği sektörler aynı zamanda Denizli ilinin işgücü piyasası yapısını etkilemektedir. TR32 (Aydın, Denizli, Muğla) kapsamında işgücü piyasası incelendiğinde; işgücü ve istihdam edilenler erkek nüfusta fazla iken, işgücüne dâhil olmayanlar ise kadın nüfusta fazladır. İşsiz sayısı, işgücüne dâhil olmayan nüfus, İKO, İşsizlik Oranı, İstihdam Oranı rakamları erkeklerin lehine, kadınların ise aleyhine olan durumu yansıtmaktadır. TR 32 bölgesinin işgücü piyasasındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin de bir göstergesi durumundadır.

Son beş yıl içindeki TR32 Bölgesinin işgücü yapısı incelendiğinde; 2014 yılı erkekler için işsizlik oranını %6,8’dir. 2018 yılına gelindiğinde erkeklerin işsizlik oranı 1,6 puan düşerek %5,2 oranında gerçekleşmiştir. Kadınlarda ise söz konusu durumun tersi olması dikkat çekicidir. 2014 yılında kadın işsizlik oranı %8,0 iken, 2018 yılında %9,6 oranındadır. İşsizlik oranında kadınlarda 1,6 puanlık bir artış yaşanmıştır. İşgücüne dâhil olmayan nüfus 2014 ve 2018 yıllarında birbirine yakın rakamlar olmakla birlikte kadın ve erkek işgücüne dâhil olmayan nüfusun arasındaki yüksek farkın

devam ettiği görülmektedir. TR 32 Bölgesinde son 10 yıl içinde işsizlik oranı; kadınlarda %12,9'dan %9,6'ya gerilemiş ancak işsiz sayısı kadınlarda 40 binden 48 bine yükselmiştir.

Tablo 32: TR32 Bölgesi Kurumsal Olmayan Nüfusun Yıllar ve Cinsiyete Göre İşgücü Durumu (2008 – 2018)

Yıllar	Cinsiyet	15+ nüfus (Bin Kişi)	İşgücü (Bin Kişi)	İstihdam Edilenler (Bin Kişi)	İşsiz (Bin Kişi)	İKO (%)	İşsizlik Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)	İDO (Bin Kişi)
2018	Erkek	1.172	843	799	44	71,9	5,2	68,2	329
	Kadın	1.196	505	457	48	42,2	9,6	38,2	691
	Toplam	2.368	1.348	1.256	93	56,9	6,9	53,0	1.020
2017	Erkek	1.166	826	779	47	70,8	5,7	66,8	340
	Kadın	1.173	470	426	44	40,1	9,4	36,3	703
	Toplam	2.339	1.296	1.205	92	55,4	7,1	51,5	1.043
2016	Erkek	1.135	782	738	43	68,9	5,6	65,0	354
	Kadın	1.130	439	400	38	38,8	8,8	35,4	692
	Toplam	2.266	1.221	1.139	82	53,9	6,7	50,3	1.045
2015	Erkek	1.134	790	741	49	69,6	6,1	65,4	344
	Kadın	1.150	443	407	36	38,5	8,2	35,4	707
	Toplam	2.284	1.233	1.148	85	54,0	6,9	50,3	1.052
2014	Erkek	1.111	775	723	52	69,8	6,8	65,1	336
	Kadın	1.121	429	394	34	38,2	8,0	35,2	692
	Toplam	2.232	1.204	1.117	87	53,9	7,2	50,0	1.028
2013	Erkek	1.149	841	790	51	73,2	6,1	68,7	308
	Kadın	1.147	448	411	38	39,1	8,4	35,8	698
	Toplam	2.296	1.289	1.201	89	56,2	6,9	52,3	1.007
2012	Erkek	1.114	806	753	52	72,3	6,5	67,6	309
	Kadın	1.162	481	434	46	41,4	9,7	37,4	681
	Toplam	2.276	1.286	1.187	99	56,5	7,7	52,2	990
2011	Erkek	1.067	766	709	57	71,8	7,5	66,4	301
	Kadın	1.120	424	379	45	37,8	10,5	33,9	696
	Toplam	2.188	1.190	1.088	102	54,4	8,5	49,8	998
2010	Erkek	1.035	756	678	77	73,1	10,2	65,6	279
	Kadın	1.065	394	335	59	37,0	15,1	31,4	670
	Toplam	2.099	1.150	1.013	137	54,8	11,9	48,3	949
2009	Erkek	1.017	741	651	90	72,8	12,1	64,0	276
	Kadın	1.047	372	304	68	35,6	18,3	29,0	675
	Toplam	2.064	1.113	955	158	53,9	14,2	46,3	951
2008	Erkek	988	696	628	68	70,5	9,8	63,5	292
	Kadın	1.023	309	269	40	30,2	12,9	26,3	715
	Toplam	2.012	1.005	897	108	50,0	10,8	44,6	1.007

Kaynak: (TÜİK İşgücü İstatistikleri Dönemsel Sonuçları, Düzey 2, 13.03.2019).

Denizli ili diğer işgücü piyasası incelendiğinde; TR 32 Bölgesi'nde sürekli işlerde çalışan %33,3 oranında kadın, %66,7 oranında erkek mevcuttur. Denizli ilini kapsayan TR 32 Bölgesi'nde sürekli işte çalışma konusunda da kadının dezavantajlı konumunun devam ettiği belirtilmiştir. Diğer yandan Türkiye (%66,5) ve Ege bölgesi'ndeki (%67,1) kayıtlı istihdam oranları, TR 32 Bölgesi'ndeki kayıtlı istihdam

oranından (%64,8) fazladır. Kadınların kayıtlı çalışması erkeklerin kayıtlı çalışmasından daha düşüktür. Her üç alan için de geçerli olan bu durum için, küçük ölçekli işletme yapısı, istihdamda tarımın göreceli ağırlığı ile açıklanabilir. Denizli için de kayıtdışılığın nedenleri olarak; tekstil sektöründe taşeron işçi, istihdamda tarım sektörü ağırlığının devam etmesi, ev eksenli çalışma gibi etkenler sıralanabilir (Çağlar ve Kumaş, 2018: 59).

4.1.3. Denizli İli Göç Yapısı

Göç, insan doğasının bir özelliği olarak kabul edilmekte ancak modern zamanlar için sorun teşkil eden bir alan olarak değerlendirilmektedir. Sorun olarak göç, hem göç veren hem de göç alan toplumların ya da illerin sosyo – ekonomik yapılarının değişmesinde etkin bir role sahiptir (Nas, 2018: 74).

Avrupanın yaklaşık 500 yıllık bir süreçte yaşadığı değişim, dönüşüm Türkiye’de 50 yıl gibi kısa bir sürede gerçekleşmiştir. Denizli ili Türkiye geneline benzer bir yapıda tarım → sanayi → tüketim toplumu aşamalarını çok hızlı bir biçimde yaşamıştır. Yani Denizli ilinde kırsal alandan I. Kademe olarak ilçe veya kasabalara değil II. Kademe doğrudan kent merkezine göç yaşanmıştır. I. Kademenin atlanarak doğrudan II. Kademeye göçün yaşanmasında kırsal kalkınma politikalarının ilçe ve kasabalarda yaygınlaşmamış olması önemli bir etkidir. Söz konusu durum kent merkezlerindeki nüfusun hızlı bir biçimde artarak balon bir nüfus büyümesine neden olmuştur. Göçten önce ÜAİ olarak üretimde yer alan kadın, göç ile birlikte kentte tüketici konumuna geçmiştir.

Tablo 33. Türkiye ve Denizli İli Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı

Yıllar	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)
TÜRKİYE					
2017-2018	82.003.882	3.057.606	3.057.606	0	0,0
2016-2017	80.810.525	2.684.820	2.684.820	0	0,0
2015-2016	79.814.871	2.619.403	2.619.403	0	0,0
2014-2015	78.741.053	2.720.438	2.720.438	0	0,0
2013-2014	77.695.904	2.681.275	2.681.275	0	0,0
DENİZLİ					
2017-2018	1.027.782	28.047	28.906	-859	-0,8
2016-2017	1.018.735	28.855	25.466	3.389	3,3
2015-2016	1.005.687	28.170	24.794	3.376	3,4
2014-2015	993.442	30.185	24.961	5.224	5,3
2013-2014	978.700	28.279	24.771	3.508	3,6

Kaynak: (TÜİK Göç İstatistikleri, 18.04.2019).

Denizli ilinin göç yapısı incelendiğinde; 2013 -2014 yılından itibaren göç alan bir il konumundayken, 2017 – 2018 yıllarında ise tersi bir durum yaşanarak göç veren bir il konumuna geçmiştir. Denizli 2014 -2015 yıllarında ‰ 5,3 oranında net göç hızına sahipken, 2017 – 2018 yıllarında negatif değere dönüşmüş ve oran ‰ -0,8 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 34: Göç Edenlerin Eğitim Düzeyi 2018

EĞİTİM DURUMLARI	ALDIĞI		VERDİĞİ	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Bilinmeyen	26	36	20	39
Okuma Yazma Bilmeyen	19	179	14	111
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	108	314	58	205
İlkokul	789	1.161	558	890
İlköğretim	1.124	1.211	912	873
Ortaokul veya Dengi Meslek Ortaokulu	667	698	491	500
Lise ve Dengi Meslek Okulu	4.773	5.877	4.818	5.481
Yüksek Okul veya Fakülte	2.972	3.390	2.865	3.770
Yüksek Lisans	40	278	281	240
Doktora	52	35	41	25
TOPLAM	10.570	13.179	10.058	12.134

Kaynak: (TÜİK Ulusal Eğitim İstatistikleri, 22.04.2019).

Denizli İlinin, aldığı ve verdiği göçün eğitim düzeyi incelendiğinde; hem aldığı (160) hem de verdiği (97) göçte kadın ile erkek nüfus arasındaki fark büyüktür. Aynı durum okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen nüfusta da görülmektedir. Denizli ili aldığı göçte erkek nüfusun kadın nüfusundan daha fazla olduğu eğitim düzeyi; ilköğretim ve doktora düzeyindedir. Diğer eğitim düzeylerinde kadın nüfus ağırlıktadır.

Tezin ana konusu iç göç çerçevesinde ele alınmakla birlikte dış göç olarak Suriye’den gelen göçmenler, hem Türkiye’nin hem Denizli’nin hem de kendi sosyo-ekonomik yapılarını etkilemektedir.

Genel olarak Türkiye’de bulunan Suriyeli kadınlarının birçoğu çalışma çağında olup işgücü piyasasına girebilecek durumda olduğu belirtilmektedir. Suriyeli kadınların %8’i, Suriyeli erkeklerin %50’si çalışma hayatına girmiştir. Söz konusu oranlar, Suriyeli sığınmacıların çalışma hayatındaki toplumsal cinsiyet farklılaşmasının bir göstergesidir. Denizli’deki işgücü piyasasında Suriyeliler incelendiğinde; ucuz işgücü ordusuna göçmen işgücünün de eklendiği ifade edilmiştir. Denizli’nin tekstil ve mermer

olarak iki ana sektöründe de ucuz emek kullanımı yaygındır. Çalışan Suriyeli kadınların çoğunluğunun iş deneyimi de fason tekstil atolyelerindedir. Çalışmayanlar ise daha çok ev içinde yaşamlarını sürdürmektedir (Ulutaş ve Akbaş, 2018: 291 – 294).

4.2. Alan Araştırmasının İçeriği

Araştırma, kırsal alandan kentsel alana yapılan göçün kadın emeğindeki değişime etkisini, değişimin olumlu ve olumsuz yönlerini içermektedir. Göçün, kadının çalışma hayatında yer alıp almamasındaki etkisinin yanında geleneksel rol algısındaki değişimlerini de kapsamaktadır. Göçün kadın üzerindeki ekonomik ve sosyal etkilerinin incelenmesi de araştırmanın içeriğini oluşturan konulardandır. Söz konusu araştırma ile kadın emeğinin göç öncesi durumu ile göç sonrası durumu karşılaştırılarak mevcut durum saptanmaya çalışılmıştır.

4.2.1. Amaç ve Sorun

Günümüzde yazına göre kadın emeği, ev içi ve ev dışı olarak sınıflanabilmektedir. Adam Smith kadının evdeki görünmeyen emeğini üretken emek olarak değerlendirmez iken, feminist iktisatçılar ekonomik bir değere sahip olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla kadın emeği evde, tarımda, sanayide, hizmette çoğunlukla toplumsal cinsiyetçi bakış açısı ile biçimlendirilen ama sıklıkla var olan bir emektir. Emeğin konumu, değeri ve istihdam biçimi özellikle kır ve kent alanlarında farklılık göstermekte ve göç, emeğin kullanılabilme biçimini değiştirebilmektedir. Bu bağlamda araştırmanın amacı özellikle kırdan kente göç sürecinde kadın emeğinin değişip değişmediğini tespit edebilmektir. Araştırmanın sorunu ise kadın emeğinin nasıl, nerede, niçin değiştiğidir.

4.2.2. Alanı ve Yöntemi

Alan araştırması bir durum analizi olup, nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Nitel Araştırma, bir sahanın ya da sosyal hayatın bir kesitiyle etkileşim özelliği gösterir. Bireylerin, grupların ve toplumların gündelik hayatını yansıtır. Araştırmacı da empatik ve titiz bir yaklaşımla yerel aktörlerden veri toplamaya çalışır. Nitel bir çalışma, okuyucuya bir yer hissi, bir duygu, bir hareketlilik, bir etkinlik belirten açıklamaları taşır ve okuyucuyu geniş bir bakış açısından dar bir bakış açısına götürür (Creswell, 2017: 224).

Nitel veri kullanmanın güçlü yanları; günlük olaylara odaklanması, olayın gerçekleştiği ortamda yapılması, zengin ve bütüncül bir içerik sunarak verilerin ilk elden sağlanması, esnek oluşu biçiminde sıralanmaktadır (Miles ve Huberman, 2015: 6 - 10). Nitel araştırmalarda öne çıkan yedi özellik; doğal ortama duyarlılık, araştırmacının katılımcı rolü, bütüncül yaklaşım, algıların ortaya konması, araştırma deseninde esneklik, tümevarımcı analiz ve nitel veridir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 42). İnsanlar arasındaki etkileşimlerin ölçülmesinde nicel araştırma yerine nitel araştırmalar daha çok tercih edilmektedir.²⁶ Çünkü nicel ölçümler; ırk, cinsiyet farklılıkları, ekonomik durum ve bireysel farklılıklar konusunda duyarlı bir yaklaşımda bulunmayabilir. Tüm bireyleri istatistiksel olarak eşitlemek, çalışmalarda bireylerin eşsizliğinin gözden kaçmasına neden olabilir. Nitel araştırmalar söz konusu konularda bütünlülük çerçevesinde daha iyi uyum sağlamaktadır (Creswell, 2016: 48). Dolayısıyla çalışmanın nitel araştırma tekniği ile yapılmasının nedeni; bireylerin algılarının ortaya konması için doğal bir ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde analiz etme olanağı sunmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 45).

Çalışma, 40'ı kadın, 20'si erkek olmak üzere toplamda 60 bireye²⁷ uygulanmıştır. SYDV'de 19, İŞKUR'da 21, Sevindik Mahallesi'nde ise 20 bireyle görüşme yapılmıştır.²⁸ Alanı oluşturan 60 katılımcının görüşleri, yarı yapılandırılmış görüşme formu ile saptanmaya çalışılmıştır. Görüşme yönteminde; esneklik, yanıt oranı, sözel olmayan davranış, ortam üzerindeki kontrol, soruların sırası, anlık tepki, veri kaynağının teyit edilmesi, tamlık, derinlemesine bilgi güçlü yönleri oluşturmaktadır. Görüşme yönteminin zayıf yönleri ise; maliyet, zaman, olası yanlılık, kayıtlı veya yazılı bilgileri kullanamama, zaman ayırma güçlüğü, gizliğin ortadan kalkması, soru standartının olmayışı, bireylere ulaşma güçlüğüdür (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 133 - 136). Ayrıca görüşme yapılırken; rasgele örneklem yönteminin kullanılmaması ve küçük örneklemin seçilmesi, elde edilen sonuçların genellenemesine yol açmaktadır (Boyce ve Neale, 2006: 4).

Tezin konusu kadın odaklı olmasına rağmen erkeklerin durumu kadınların durumlarını da etkilediği için erkeklerin durumları ve düşünceleri de çalışmaya dâhil edilmiştir. Sorular, göç sürecinde değişen kadın emeğinin durumunu saptamak için

²⁶ Nitel araştırmacı "*ilişkileri açıklamaya*" çalışırken, nicel ise "*kaç kişi*" olduğunu araştırır (Erkuş, 2017: 100).

²⁷ Görüşme yapılan bireylerin seçiminde kırsal alandan kente göç etmeleri ölçüt olarak alınmıştır.

²⁸ SYV: 5 çift, eşi ölmüş 4 kadın, 3 evli kadın, 2 boşanmış kadın; İŞKUR: 5 çift, eşi ölmüş 1 kadın, 2 evli kadın, 5 hiç evlenmemiş kadın, 3 boşanmış kadın; Sevindik Mahallesi: 10 çift olmak üzere görüşmeler, kurumlarda ve sahada gerçekleştirilmiştir.

kadınlara ve erkeklere sorulmuştur. Yanıtlar anahtar kelimeler ile gruplandırılmıştır. Katılımcılar, görüşmelerin kayda alınmasından rahatsızlık duyduklarını ifade ettikleri için görüşmeler not alınarak yapılmıştır. Görüşmeler ortalama yirmi – kırk dakika sürmüştür.

Veri toplama tekniği iki aşamada gerçekleşmiştir. İlk olarak bireylerin sosyo – demografik özelliklerini saptamak için çalışma soruları hazırlanmıştır. İkinci aşamada ise, açık uçlu yarı yapılandırılmış form ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği esnek bir yapıdadır. Araştırmacı önceden sormak istediği soruları içeren bir form hazırlar ancak görüşmenin akışına göre alt sorular da oluşabilir. Nitel araştırmanın belli bir standartlık ve esneklik içermesi araştırmaya uygunluk katmıştır (Türnüklü, 2000: 547). Ayrıca sosyal bilimlerde açık uçlu sorulara verilen yanıtların analizinde içerik analizi sıklıkla kullanılmaktadır. Çünkü katılımcıların ne dediğinin anlaşılmasında içerik analizi en önemli analiz tekniğidir (Bilgin, 2014: 58). Gürbüz ve Şahin (2016: 130)’e göre, nitel sosyal bilim araştırmaları için asgari 30 örneklem büyüklüğü çoğu zaman yeterli olabilmektedir. Bu noktadan hareketle araştırmada 60 bireyle görüşme yapılmıştır.

4.2.3. Sınırlılıklar

Çalışmanın temel sınırlılığı, göç öncesi ve göç sonrası durumun ayrı ayrı ele alınmasından dolayı çalışmanın uzun zamanda gerçekleşmesidir. Ayrıca:

- Çalışma yapılacak bireylere ulaşmada zorluklarla karşılaşmıştır. Çalışmayı kurum içerisinde uzun saatler bekleyerek ve çalışmaya uygun bireyleri bulmaya çalışarak yapmak, bir takım sıkıntılara neden olmuştur.
- Çalışmaya katılması uygun görülen bireylerden bazılarının çalışmaya katılma konusunda isteksiz davranışlarıyla karşılaşmıştır.
- Tüm bunlara ek görüşmelerin yapıldığı fiziki mekan sınırlılıkları da söz konusu olmuştur.

4.3. Alan Araştırması Bulguları

4.3.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Alan araştırmasının birey açısından kapsamını %66,7’si (40) kadın ve %33,3’ü (20) erkek olmak üzere 60 birey oluşturmuştur. Kadının göçten önce ve göçten sonraki iş gücü piyasasındaki konumunu belirleyen temel koşullardan birisi, ailede yer alan

erkeklerin iş gücü piyasasındaki konumlarıdır. Dolayısıyla söz konusu etkileşimi araştırmak amacıyla erkek katılımcılara da yer verilmiştir.

TÜİK işgücü istatistiklerine göre, istihdam ve eğitim arasında doğrusal bir ilişki vardır. Bu bağlamda araştırmada bu etkiyi ölçmek amacıyla katılımcıların eğitim düzeyleri tespit edilmiştir.

Tablo 35. Cinsiyete Göre Katılımcıların Eğitim Düzeyi

Eğitim Düzeyi	Cinsiyetiniz Nedir		Toplam
	Erkek	Kadın	
Okur Yazar Olmayan	1	2	3
İlkokul	9	20	29
Ortaokul	4	11	15
Lise	5	4	9
Üniversite	1	3	4
Toplam	20	40	60

Katılımcıların %78,3'ünün lise altı eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Kadın ve erkek olarak eğitim düzeyine bakıldığında ise erkekler lehine bir durum söz konusudur. Erkek katılımcıların %30'u lise ve üstü eğitim düzeyine sahipken; bu oran kadınlarda %17,5 düzeyindedir.

Tablo 36. Katılımcıların Doğum Yerleri

Doğum Yeri	Sayı	Yüzde (%)
Afyon Kırşalı	12	20
Ağrı Kırşalı	2	3.3
Antalya Kırşalı	1	1.7
Burdur Kırşalı	2	3.3
Denizli Kırşalı	32	53.3
Elazığ Kırşalı	2	3.3
Muğla Kırşalı	5	8.3
Samsun Kırşalı	1	1.7
Uşak Kırşalı	3	5
Toplam	60	100

Katılımcıların çoğunluğunu %46,7 ile 32 – 46 yaş aralığındaki bireyler oluşturmaktadır. Çalışmaya Denizli doğumlu ya da Denizli'ye yakın illerde doğanların ağırlıklı olarak katıldığı gözlenmektedir.

Çalışmaya katılanların %75'ini (45) evli; %25'ini (15) bekâr bireyler oluşturmaktadır. Evli katılımcıların %41,7'sinin (25 birey) evlilik süresi 20 yıl ve üstüdür. Çalışmanın yapıldığı dönemde bekâr olan 15 bireyin 10'u daha önce evlilik yapmış; 5 birey ise hiç evlenmemiştir.

Biçerli (2014: 69)'ye göre, evlilik özellikle kadınların iş gücüne katılmalarını etkileyen önemli bir unsurdur. Yılmaz (2009: 223) ve Buz (2007: 40)'a göre kadının kırsal alandan kente göç nedenleri arasında evlilik önemli bir yere sahiptir. Evli olan 45 birey ile daha önceden evlilik yapmış ancak çalışmanın yapıldığı dönemde bekâr 10 bireye (5'i eşi ölmüş, 5'i boşanmış) bu bağlamda katılımcılara evliliğin göçten önce mi yoksa göçten sonra mı gerçekleştiği sorulmuştur. Katılımcı 55 bireyin 39'u göçten önce; 16'sı ise göçten sonra evlendiğini ifade etmiştir. Evliliğin %65 gibi yüksek bir oranda göçten önce gerçekleşmesi Yılmaz (2009: 223)'ın kente göç etmek şartıyla köyden biriyle yapılan evlilikler sonucu kadının kırdan kente gelmesi görüşünü de destekler niteliktedir.

Neo Klasik iktisat teorilerini temel alan Ortodoks İktisat Teorisine göre çocuk bakımı, kadınların asli görevlerinden birisi olarak görülmektedir. Çocuk, çalışan birçok kadının iş gücü piyasasından ayrılmasına neden olmaktadır (Parlaktuna, 2010: 19). Söz konusu nedenden katılımcılara çocuk sayıları sorulmuştur. Çalışmanın yapıldığı dönemde evli olan 45 birey ile daha önceden evlenmiş ancak çalışmanın yapıldığı dönemde bekâr olan 10 bireyin tamamı çocuk sahibidir.

Tablo 37. Katılımcıların Göç Ettiği Kırsal Alanlar

Bulunduğunuz Yere Nereden Göç Ettiniz?	Sayı	Yüzde (%)
Afyon/Başmakçı	1	1.7
Afyon/Bolvadin	2	3.3
Afyon/Bozan	3	5
Afyon/Dinar	3	5
Afyon/Hisaralan Köyü	2	3.3
Afyon/Sandıklı	1	1.7
Ağrı/Tutak	2	3.3
Antalya/Demre	1	1.7
Burdur/Ulupınar	2	3.3
Denizli/Akkent	2	3.3
Denizli/Baharlar	1	1.7
Denizli/Beyagaç	2	3.3
Denizli/Beyköy	1	1.7
Denizli/Cindere	1	1.7
Denizli/Çiğdemli	2	3.3
Denizli/Dağmarmara	1	1.7
Denizli/Darıveren Köyü	2	3.3
Denizli/Gürpınar	1	1.7
Denizli/Hayriye Köyü	1	1.7
Denizli/İmamlar Köyü	1	1.7
Denizli/İsabey	1	1.7
Denizli/Kale	2	3.3
Denizli/Kuyucak Köyü	3	5
Denizli/Narlı Köy	1	1.7
Denizli/Oğuzköy	2	3.3
Denizli/Ören Köyü	1	1.7
Denizli/Sofular	1	1.7
Denizli/Suçatı Köyü	1	1.7
Denizli/Süller	2	3.3
Denizli/Tosunlar	1	1.7
Denizli/Yukarıboğaz Köyü	2	3.3
Elazığ/Palu	2	3.3
Muğla/Çamlıbel Köyü	2	3.3
Muğla/Çatakköyü	2	3.3
Muğla/Esenköy	1	1.7
Samsun/Bafra	1	1.7
Uşak/Karahallı	3	5
Genel Toplam	60	100

Çalışmaya katılanların %53,3'ünün Denizli'ye bağlı çevre kırsal alanlardan göç ettikleri görülmektedir. Denizli'den sonra çevre illerin kırsallarından göç gerçekleşmiştir. Afyon çevre kırsalından göç edenlerin oranı %20'dir. Ege Bölgesi'ne uzak yerlerden göç edenlerin oranı; Ağrı'dan %3,3, Elazığ'dan %3,3 ve Samsun %1,7 olmak üzere %8,3'tür.

Denizli'ye göç eden katılımcılara daha önce de göç edip göç etmedikleri sorusu yöneltmiştir. Katılımcıların %93,3'ü daha önce göç etmediğini; %6,7'si daha önceden de göç ettiğini ifade etmiştir. Denizli'ye göç edenlerin %33,3'ü Denizli'nin sosyo ekonomik olarak az gelişmiş mahallelerinden olan Sevindik Mahallesi* ikamet

* TÜİK Denizli Bölge Müdürlüğünden alınan verilere göre Sevindik Mahallesi 2,1410 puan ile az gelişmiş bölge sınıfına girmektedir (1 Gelişmiş, 2 Orta Gelişmiş, 3 Gelişmemiş).

etmektedir. Kalan %66,7'lik kesim ise Denizli'nin çeşitli mahallelerinde ikamet ettiğini ifade etmiştir.

4.3.2. Katılımcıların Göçten Önce ve Göçten Sonra Çalışma Yaşamındaki Konum ve Durumlarının Değişim Analizi

Katılımcılara emeğin göçle değişim sürecini izleyebilmek amacı ile göçten önce ve sonrasında çalışma durumları sorusu yönlendirilmiş ve cevaplar cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi ve göç etme nedenine göre ayrı ayrı incelenmiştir.

Tablo 38. Katılımcıların İşgücü Piyasasındaki Konumlarının Cinsiyete Göre İncelenmesi

G.Ö. Göç etmeden önce çalışıyor muydunuz?		G.S. Şu anda bir işte çalışıyor musunuz?		Toplam
		EVET	HAYIR	
EVET	Erkek	14	5	19
	Kadın	8	29	37
	Toplam	22	34	56
HAYIR	Erkek	1	0	1
	Kadın	1	2	3
	Toplam	2	2	4
TOPLAM	Erkek	15	5	20
	Kadın	9	31	40
	Genel Toplam	24	36	60

Katılımcıların göçten önce %93,3'ü (56) çalışırken, %6,7'si (4) çalışmamaktadır. Göçten önce çalışanların %33,9'u erkek (19), %66,1'i kadındır (37). Göçten önce çalışan 56 bireyin (19 erkek, 37 kadın) 22'si (14 erkek, 8 kadın) göçten sonra da çalışmaya devam etmiştir. Göçten önce çalışanların %60,7'si (34) ise göçten sonra (çalışmanın yapıldığı dönemde) çalışma hayatından ayrıldığını ifade etmiştir (Tablo 38). Söz konusu %60,7'lik kesimin %53,7'sini (18) kadınların oluşturması dikkat çekmektedir. Çalışma hayatından ayrılan 18 kadın, kendisini ev kadını olarak tanımlamış ve iş aramadığını belirtmiştir. Koray (2000: 278)'a göre, Türkiye'de önemli bir kadın emeği vardır. Ancak bu emek görünmeyen emek niteliğinde ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Kadınlar hane refahı ve kırsal ekonomi için önemli bir katkıda bulunmalarına rağmen söz konusu katkılar gereken değeri görmeyen emeğe dönüşmektedir (Gündüz Hoşgör ve Suzuki Him, 2016: 117). Kırsal alanda tarım işlerinde ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların göçten sonra genel olarak çalışma

hayatından ayrıldıkları gözlenmiştir. Ayrıca Aile ve Toplum Araştırmaları Genel Müdürlüğünün 2011’de Türkiye genelinde yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre kırsal alanda yaşayanların %59’u, kadının öncelikli görevinin çocuk bakımı ve ev işleri olduğunu düşünmektedir (ATAGM, 188; E. T. 20.11.2018). Söz konusu düşünce tarzının da kadının göçten sonra çalışma hayatından ayrılmasına neden olduğu söylenebilir.

Tablo 39. Katılımcıların İşgücü Piyasasındaki Konumlarının Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi

G.Ö. Göç etmeden önce çalışıyor muydunuz?			G.S. Şu anda bir işte çalışıyor musunuz?		Toplam
			EVET	HAYIR	
EVET	Eğitim	Okuryazar olmayan	1	2	3
		İlkokul	9	19	28
		Ortaokul	5	8	13
		Lise	6	3	9
		Üniversite	1	2	3
	Toplam		22	34	56
HAYIR	Eğitim	İlkokul	1	0	1
		Ortaokul	1	1	2
		Üniversite	0	1	1
	Toplam		2	2	4
Toplam	Eğitim	Okuryazar olmayan	1	2	3
		İlkokul	10	19	29
		Ortaokul	6	9	15
		Lise	6	3	9
		Üniversite	1	3	4
	Genel Toplam		24	36	60

Göçten önce çalışan 56 bireyin %78,6’sı (44) lise altı eğitim düzeyine sahip olması dikkat çekicidir. Göçten önce çalışan 56 bireyin %39,3’ü göçten sonra çalışmaya devam ederken %60,7’si çalışma hayatından çekilmiştir.

Tablo 40. Göçten Sonra Çalışma Hayatından Çekilenler

Göçten Sonra Çalışma Hayatından Çekilenler		EĞİTİM					Toplam
		Okuryazar olmayan	İlkokul	Ortaokul	Normal Lise	Üniversite	
Erkek		0	3	1	1	0	5
Kadın		2	16	7	2	2	29
Genel Toplam		2	19	8	3	2	34

Çalışma hayatından çekilen 34 bireyin 29'u kadındır. Söz konusu 29 kadının %6,9'u okuryazar olmayan, %55,2'si ilkokul, %24,1'i ortaokul, %6,9'u lise, %6,9'u üniversite mezunu olması, Kulak (2011: 63 – 68)'ın kırsal alanda kadınların eğitime erişimlerinin kısıtlı olduğu ve Özar (2006: 2)'ın, erkeklerin çalışması ve eğitim ihtiyacı birincil; kadınların çalışması ve eğitim ihtiyacı ikincil olarak görülmektedir görüşünü desteklemektedir. Ayrıca göçten sonra çalışma hayatından ayrılan 29 kadının %86,2'si lise altı eğitim düzeyine sahip olması, kırsal alandan eğitim düzeyi düşük olarak göç eden kadınların kentte iş bulamamalarına veya iş bulsalar da Biçerli (2014: 68)'nin belirttiği gibi hoş, temiz, yüksek kazançlı ve sosyal haklar yönünden istenilen özellikte iş bulamamalarına neden olduğu ifade edilebilir.

Tablo 41. Katılımcıların İşgücü Piyasasındaki Konumlarının Medeni Duruma Göre İncelenmesi

G.Ö. Göç etmeden önce çalışıyor muydunuz?			G.S. Şu anda bir işte çalışıyor musunuz?		Toplam
			EVET	HAYIR	
EVET	Medeni Durumunuz?	Evli	21	21	42
		Bekâr	1	13	14
	Toplam		22	34	56
HAYIR	Medeni Durumunuz?	Evli	2	1	3
		Bekâr	0	1	1
	Toplam		2	2	4
Toplam	Medeni Durumunuz?	Evli	23	22	45
		Bekâr	1	14	15
	Genel Toplam		24	36	60

Biçerli (2014: 69), evliliği özellikle kadınların iş gücü piyasasında yer almalarını etkileyen önemli bir unsur olarak görmektedir. Göçten önce çalışan evli 42 bireyin göçten sonra %50'si çalışmaya devam ederken, (15'i kadın olmak üzere) %50'si çalışma hayatından çekilmiştir. Göçten önce tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadın, göçten sonra tarımdaki ücretsiz aile işçiliğinin sona ermesiyle birlikte toplumsal cinsiyetçi bakış açısının bir sonucu olarak kadınlara asli görev olarak atfedilen ev işi ve çocuk bakımı görevine dönerek çalışma hayatından ayrılmıştır.

Kadının göç etme nedenini Buz (2007: 40); genellikle ekonomik nedenlerle açıklamaktadır. Bu çalışmada ise ekonomik nedenler dışında araştırmaya katılanlar aile, eğitim ve evlilik gibi faktörler nedeniyle göç etmek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 42. Katılımcıların İşgücü Piyasasındaki Konumlarının Göç Etme Nedenine Göre İncelenmesi

G.Ö. Göç etmeden önce çalışıyor muydunuz?			G.S. Şu anda bir işte çalışıyor musunuz?		Toplam
			EVET	HAYIR	
EVET	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Aile	1	1	2
		Eğitim	1	3	4
		Evlilik	4	4	8
		İş	16	26	42
	Toplam		22	34	56
HAYIR	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Aile	0	1	1
		Eğitim	0	1	1
		İş	2	0	2
	Toplam		2	2	4
Toplam	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Aile	1	2	3
		Eğitim	1	4	5
		Evlilik	4	4	8
		İş	18	26	44
	Genel Toplam		24	36	60

Çalışmaya katılan 60 bireyin %73,3'ü bulunduğu yere göç nedenini iş olarak ifade etmiştir. Bu durum itme – çekme teorisinde belirtildiği gibi iş olanakları yönünden kırsal alanın itici; kentin ise çekici olduğu görüşünü destekler niteliktedir. Konuyla ilgili bir diğer teori de; P. Todorov'un (1976) Teorisi'dir. Todorov, göçün temel belirleyicisi olarak bölgelerarası sosyo-ekonomik eşitsizliği göstermiştir. Kırsal bölgelerin, diğer bölgelere göre sosyal ve ekonomik yönden daha geride kalması göçü tetiklemektedir. Ancak, iş nedeniyle kırdan kente göç eden 26 bireyin göçten sonra çalışmanın yapıldığı dönemde çalışmıyor olması kırdan kente göç edenlerin eğitim düzeyinin düşüklüğüyle de açıklanabilir.

4.3.3. Sosyo-Demografik Özelliklere Göre İşlerin Karşılaştırılması

Katılımcıların 12'si (G.Ö. 4'ü, G.S. 8'i) göçten önce göçten sonra çalışma hayatında yer almadığı için sosyodemografik özelliklerinin çalışma durumlarıyla karşılaştırılması 48 birey üzerinden yapılmıştır.

Katılımcılar göçten önce çiftçilik, berberlik, dokuma, seracılık, inşaat, büro çalışanı işlerinde çalışırken, göçten sonra kamu işçisi, tekstil, sekreter ve ön muhasebe, kasiyer, gıda sektörü işçisi, çocuk ve yaşlı bakıcısı, çaycı, berber, güvenlik görevlisi, manav, işyeri sahibi, oto yıkama işçisi, inşaat işçisi, satış danışmanı işlerinde çalışmışlardır.

Tablo 43. Cinsiyete Göre İşlerin Sınıflandırılması

G.S. Ne tür işlerde çalıştınız? / çalışıyorsunuz?			G.Ö. Ne tür iş/işlerde çalıştınız?						Toplam
			Çiftçilik	Berberlik	Dokuma	Seracılık	İnşaat	Büro Çalışanı	
Kamu işçisi	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	1						1
	Toplam		1						1
Tekstil işçisi	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	4		0	0			4
		Kadın	11		1	1			13
	Toplam		15		1	1			17
Sekreter ve ön muhasebe	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	3						3
		Kadın	2						2
	Toplam		5						5
Kasiyer	Cinsiyetiniz nedir	Kadın	1						1
	Toplam		1						1
Gıda sektörü işçisi	Cinsiyetiniz nedir	Kadın	3						3
	Toplam		3						3
Çocuk ve yaşlı bakıcısı	Cinsiyetiniz nedir	Kadın	3						3
	Toplam		3						3
Çaycı	Cinsiyetiniz nedir	Kadın	4						4
	Toplam		4						4
Berber	Cinsiyetiniz nedir	Erkek		1					1
	Toplam			1					1
Güvenlik görevlisi	Cinsiyetiniz nedir	Kadın						1	1
	Toplam							1	1
Manav	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	1						1
	Toplam		1						1
İş yeri sahibi	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	1		1				2
	Toplam		1		1				2
Oto yıkama işçisi	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	1						1
	Toplam		1						1
İnşaat işçisi	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	3				1		4
	Toplam		3				1		4
Satış danışmanı	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	2						2
		Kadın	2						2
	Toplam		4						4
Toplam	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	16	1	1	0	1	0	19
		Kadın	26	0	1	1	0	1	29
	Genel Toplam		42	1	2	1	1	1	48

Katılımcıların çoğu (26'sı kadın, 16'sı erkek; 42 birey) yazını da destekler biçimde kırsal alanda ÜAİ olarak çalışmıştır. Göçten sonra ise 42 katılımcının 13'ü kadın 4'ü erkek olmak üzere 17'si (%40,5'i) tekstil sektöründe çalışmaya başlamıştır. Denizli iş gücü piyasasının en önemli sektörlerinden biri olan ve genelde düşük nitelikli ve emek yoğun istihdamın görüldüğü tekstil sektöründeki yoğunlaşma dikkat çekmektedir. Denizli tekstil sektöründe kadın işçilerin oranı %49,26 olması da tekstil sektöründeki yoğunlaşmayı yansıtmaktadır (DSO, 2018). Bu durum, beşeri sermaye donanımı düşük olan işgücünün üretkenliğinin düşük olduğunu ve beşeri sermaye donanımı yetersiz olan kadınların daha düşük statülü mesleklerde yoğun olarak çalıştıklarını savunan cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılık teorilerinden biri olan neo klasik ayrımcılık teorisini destekler niteliktedir (Parlaktuna, 2010: 1218). Bununla birlikte, tekstil sektöründe görülen yığılma kadınların çalışma hayatında belli mesleklerde yoğunlaşmasını ifade eden aşırı kalabalıklaşma modeliyle de açıklanabilir (Bkz, İkinci Bölüm, Aşırı Kalabalıklaşma Teorisi, s. 57 - 58).

Tablo 44. Eğitim Düzeylerine Göre İşlerin Sınıflandırılması

G.S. Ne tür işlerde çalıştınız? / çalışıyorsunuz?			G.Ö. Ne tür iş/işlerde çalıştınız?						Toplam
			Tarım İşleri	Berberlik	Dokuma	Seracılık	İnşaat	Büro Çalışanı	
Kamu işçisi	Eğitim	Ortaokul	1						1
	Toplam		1						1
Tekstil işçisi	Eğitim	İlkokul	9		1	0			10
		Ortaokul	5		0	1			6
		Üniversite	1		0	0			1
	Toplam		15		1	1			17
Sekreter ve ön muhasebe	Eğitim	Lise	3						3
		Üniversite	2						2
	Toplam		5						5
Kasiyer	Eğitim	Lise	1						1
	Toplam		1						1
Gıda sektörü işçisi	Eğitim	İlkokul	2						2
		Ortaokul	1						1
	Toplam		3						3
Çocuk ve yaşlı bakıcısı	Eğitim	Okuryazar olmayan	1						1
		İlkokul	2						2
	Toplam		3						3
Çaycı	Eğitim	İlkokul	3						3
		Ortaokul	1						1
	Toplam		4						4
Berber	Eğitim	İlkokul		1					1
	Toplam			1					1
Güvenlik görevlisi	Eğitim	Lise						1	1
	Toplam							1	1
Manav	Eğitim	Okuryazar olmayan	1						1
	Toplam		1						1
İş yeri sahibi	Eğitim	İlkokul	0		1				1
		Lise	1		0				1
	Toplam		1		1				2
Oto yıkama işçisi	Eğitim	Lise	1						1
	Toplam		1						1
İnşaat işçisi	Eğitim	İlkokul	2				0		2
		Ortaokul	0				1		1
		Lise	1				0		1
	Toplam		3				1		4
Satış danışmanı	Eğitim	İlkokul	2						2
		Ortaokul	1						1
		Lise	1						1
	Toplam		4						4
Toplam	Eğitim	Okuryazar olmayan	2	0	0	0	0	0	2
		İlkokul	20	1	2	0	0	0	23
		Ortaokul	9	0	0	1	1	0	11
		Lise	8	0	0	0	0	1	9
		Üniversite	3	0	0	0	0	0	3
	Genel Toplam		42	1	2	1	1	1	48

Cinsiyete göre göçten önce ve sonra işlerin sınıflandırılması konusunda belirtildiği gibi eğitim düzeyine göre göçten önce ve göçten sonra işlerin sınıflandırılmasında Aşırı Kalabalıklaşma ve Neo Klasik Ayrımcılık Teorisine ek olarak Beşeri Sermaye Teorisini de destekler biçimde tekstil sektöründe, düşük eğitim düzeyine sahip kadın emeğinin yoğun olduğu görülmektedir. Söz konusu sektörde çalışan 17 bireyin sadece %5,9'u (1) yükseköğrenim düzeyinde eğitime sahiptir. Kalan 16 bireyin %58,8'i (10) ilkokul, %35,2'si (6) ise ortaokul mezunudur. Ayrıca çaycılık yapan 4, çocuk ve yaşlı bakıcılığı yapan 3 kadının tamamı da lise altı eğitim düzeyindedir.

Tablo 45. Göç Etme Nedenlerine Göre İşlerin Sınıflandırılması

G.S. Ne tür işlerde çalıştınız? / çalışıyorsunuz?			G.Ö. Ne tür iş/işlerde çalıştınız?						Toplam
			Tarım İşleri	Berberlik	Dokuma	Seracılık	İnşaat	Büro Çalışanı	
Kamu işçisi	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	İş	1						1
	Toplam		1						1
Tekstil işçisi	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Eğitim	0		1	0			1
		Evlilik	5		0	0			5
		İş	10		0	1			11
	Toplam		15		1	1			17
Sekreter ve ön muhasebe	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	İş	5						5
	Toplam		5						5
Kasiyer	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Eğitim	1						1
	Toplam		1						1
Gıda sektörü işçisi	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Eğitim	1						1
		İş	2						2
	Toplam		3						3
Çocuk ve yaşlı bakıcısı	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	İş	3						3
	Toplam		3						3
Çaycı	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	İş	4						4
	Toplam		4						4
Berber	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Eğitim		1					1
	Toplam			1					1
Güvenlik görevlisi	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	İş					1		1
	Toplam						1		1
Manav	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	İş	1						1
	Toplam		1						1
İş yeri sahibi	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Aile	0		1				1
		İş	1		0				1
	Toplam		1		1				2
Oto yıkama işçisi	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	İş	1						1
	Toplam		1						1
İnşaat işçisi	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Evlilik	0				1		1
		İş	3				0		3
	Toplam		3				1		4
Satış danışmanı	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	İş	4						4
	Toplam		4						4
Toplam	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Aile	0	0	1	0	0	0	1
		Eğitim	2	1	1	0	0	0	4
		Evlilik	5	0	0	0	1	0	6
		İş	35	0	0	1	0	1	37
	Genel Toplam		42	1	2	1	1	1	48

48 katılımcının 37'si kırdan kente göç etme nedeni “iş” olarak ifade etmiştir. Söz konusu 37 bireyin, 35'i (%94,6'sı) göçten önce ÜAİ kapsamında çiftçilik yaptığını belirtmiştir. İş nedeniyle göç ettiğini ifade eden katılımcıların çoğu (18'i tekstil, 3'ü çocuk ve yaşlı bakımı, 4'ü çaycı) niteliksiz işlerde yoğunlaşırken, beyaz yakalı gibi nitelikli işlere geçiş yapabilen (4'ü satış danışmanı, 5'i sekreter ve ön muhasebe, 1'i kamu işçisi, 1'i güvenlik görevlisi) katılımcı sayısı daha azdır.

Katılımcılar, sanayi kenti olan Denizli'nin sunduğu iş olanakları nedeniyle göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Söz konusu durum Neoklasik teorinin göçü yönlendiren unsur, işgücü arz ve talebindeki coğrafi farklılıklar ile işgücü-yoğun ve sermaye-yoğun ülkeler ya da bölgeler arasındaki ücret farklarıdır yaklaşımı ile açıklanabilir.

4.3.4. İşteki Durumlarının Karşılaştırılması

Çalışmaya katılan 60 bireye göçten önceki ve sonraki işteki durumları sorulmuştur. Hem göçten önce çalışan hem de göçten sonra çalışmain yapıldığı dönemde halen çalışmakta olan 22 bireyin cevabı değerlendirmeye alınmıştır.

Doğrul (2007: 66), hızla değişen dünyada, zaman içinde tarımın öneminin azaldığını; tarım dışı işlerin ön plana çıktığını ve tarım dışında çalışan kesimin kentlerde yaşadığını ifade etmiştir. Araştırmada göçten önce, 14'ü erkek 8'i kadın 22 bireyin tamamı kırsal alana özgü tarım işlerinde ÜAİ olarak çalışırken, kente göç ile birlikte Doğrul'un da ifade ettiği gibi ÜAİ son bulmuştur. Göçten sonra hem kadınlar da hem de erkekler de kentsel alana özgü işlerden en yüksek paya sahip olan ücretli çalışmaya geçildiği görülmektedir (Biçerli, 2014: 156).

Tablo 46. Cinsiyete Göre Katılımcıların İşteki Durumları

G.Ö. İşteki durumunuz ne idi?			G.S. İşteki durumunuz nedir?				Toplam
			İşveren	Kendi Hesabına	Yevmiyeli	Ücretli	
Ü.A.İ	Cinsiyetiniz	Erkek	1	2	0	11	14
	nedir	Kadın	0	0	1	7	8
	Toplam		1	2	1	18	22
Toplam	Cinsiyetiniz	Erkek	1	2	0	11	14
	nedir	Kadın	0	0	1	7	8
	Genel Toplam		1	2	1	18	22

Göç ettiği yerde çalışan 22 katılımcının (14'ü erkek, 8'i kadın) 18'inin işteki durumu ücretli iken, 1 erkeke katılımcı işveren, 2 erkek katılımcı da kendi hesabına çalışan konumuna geçmiştir.

Tablo 47. Eğitim Düzeylerine Göre Katılımcıların İşteki Durumları

G.Ö. İşteki durumunuz ne idi?			G.S. İşteki durumunuz nedir?				Toplam
			İşveren	Kendi Hesabına	Yevmiyeli	Ücretli	
Ü.A.İ	Eğitim	Okuryazar olmayan	0	1	0	0	1
		İlkokul	0	1	1	7	9
		Ortaokul	0	0	0	5	5
		Lise	1	0	0	5	6
		Üniversite	0	0	0	1	1
	Toplam		1	2	1	18	22
Toplam	Eğitim	Okuryazar olmayan	0	1	0	0	1
		İlkokul	0	1	1	7	9
		Ortaokul	0	0	0	5	5
		Lise	1	0	0	5	6
		Üniversite	0	0	0	1	1
	Genel Toplam		1	2	1	18	22

Ücretli çalışan durumunda olan 18 bireyin 12'si en fazla ortaokul düzeyinde eğitime sahipken, işveren olan katılımcının eğitim düzeyi lise, kendi hesabına çalışan 2 katılımcının 1'i okuryazar olmayan, diğeri ilkokul mezunu durumundadır. Ücretli olmak eğitim açısından dağınık bir yapı sergilerken, kendi hesabına çalışan olmakta çok da etkili olmadığı gözlenmektedir. Göçten önce ÜAİ konumunda olan 22 bireyden 15'inin lise altı eğitime sahip olması, Taşçı (2009: 44)'nın kırsal alanlarda yaşanan fırsat yetersizliklerinden birinin de eğitim olduğu görüşünü desteklemektedir. Düşük eğitim düzeyine sahip söz konusu bireyler, kente göç ile birlikte genellikle ücretli ve yevmiyeli işlerde çalışmaya başlamıştır.

Tablo 48. Göç Etme Nedenlerine Göre Katılımcıların İşteki Durumları

G.Ö. İşteki durumunuz ne idi?			G.S. İşteki durumunuz nedir?				Toplam
			İşveren	Kendi Hesabına	Yevmiyeli	Ücretli	
Ü.A.İ	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Aile	0	1	0	0	1
		Eğitim	0	0	0	1	1
		Evlilik	0	0	1	3	4
		İş	1	1	0	14	16
	Toplam		1	2	1	18	22
Toplam	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Aile	0	1	0	0	1
		Eğitim	0	0	0	1	1
		Evlilik	0	0	1	3	4
		İş	1	1	0	14	16
	Genel Toplam		1	2	1	18	22

İşveren de olsa ücretli de olsa kendi hesabına çalışan da olsa göçten sonra çalışanların göç etme nedeni "iş"tir. İş fırsatları nedeniyle kente göç eden 22 bireyden sadece 1'inin işveren konumuna geçebilmesi; göç edenlerin düşük eğitim düzeyine

sahip olması, kısıtlı sermaye birikimi ve göç edenlerin girişimcilik eğitim programlarından haberdar olmamaları ile açıklanabilir.

4.3.5. Sosyal Güvenlik Durumlarının Karşılaştırılması

Göçten önce Karadeniz (2011: 84 – 89)’in de ifade ettiği atipik istihdam biçimlerinden biri olan ÜAİ olarak çalışan 14’ü erkek, 8’i kadın 22 bireyin tamamı herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı değildir. Bu durum tarımda çalışanların gelirlerinin düşük olması ve mevcut sosyal güvenlik sisteminin tarımda çalışanları dışlayan bir yapıya sahip olmasıyla açıklanabilir²⁹. 2008 yılında 15 gün üzerinden prim ödeyerek 30 günlük sigortalılık kazanan çiftçiler, 2018 yılı itibarıyla 26 gün üzerinden prim ödeyerek 30 günlük sigortalılık kazanabilmektedir. Bu sistem tarımda çalışan çiftçiler ile ücret karşılığı geçimini sağlayan işçilerin sigorta primlerini eşitlemeye yöneliktir. Ancak tarımda çalışanların geliri genellikle hasata bağlı olarak yıl içinde süreklilik göstermeden ve yıldan yıla farklılaşarak oluşurken sistem tarımda çalışanlardan her ay prim ödemelerini istemektedir. Söz konusu durum, Tutar ve Yetişen’e (2009: 124) göre de ÜAİ, kırsal alanda sosyal güvenceden ve garanti gelirden yoksun bir kesim oluşturmaktadır görüşünü de destekler niteliktedir.

Tablo 49. Cinsiyete Göre Katılımcıların Sosyal Güvenlik Durumlarının Genel Değerlendirilmesi

G.Ö. Herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı mısınız?			G.S. Herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı mısınız?		Toplam
			SSK	BAĞKUR	
Hayır	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	11	3	14
		Kadın	8	0	8
	Toplam		19	3	22
Toplam	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	11	3	14
		Kadın	8	0	8
	Genel Toplam		19	3	22

Göçten sonra, katılımcıların ÜAİ’nin sona ermesiyle birlikte tipik istihdam biçimlerine geçtiği görülmektedir. Göçten sonra 14’ü erkek 8’i kadın olmak üzere, 22 çalışanın tamamı SSK ve BAĞKUR kapsamında sosyal güvenceye kavuşmuştur.

Yasaların tarımda çalışanları kapsam dışı bırakması ya da eğreti biçimde desteklemesi kırdaki kayıt dışı çalışmayı destekler niteliktedir. Bu çalışmada da genel

²⁹ 5510 Sayılı SSGSS Kanununun 6/1-ı bendine göre “tarımsal faaliyette bulunan ve yıllık tarımsal faaliyet gelirlerinden, bu faaliyete ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarın aylık ortalamasının, bu Kanunda tanımlanan prime esas günlük kazanç alt sınırının otuz katından az olduğunu belgeleyenler” sigortalı sayılmamaktadır.

olarak 56 katılımcının göçten önce sosyal güvenliği yokken, 56 bireyin göçten sonra 22'sinin sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda da kırsal – kentsel alan karşılaştırılmasında kentin sosyal güvenlik kapsamına girmesi açısından kısmen de olsa olumlu koşulları yarattığından söz edilebilir.

Tablo 50. Eğitim Düzeyine Göre Katılımcıların Sosyal Güvenlik Durumlarının Genel Değerlendirilmesi

G.Ö. Herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı mıydınız?			G.S. Herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı mısınız?		Toplam
			SSK	BAĞKUR	
Hayır	Eğitim	Okuryazar olmayan	0	1	1
		İlkokul	8	1	9
		Ortaokul	5	0	5
		Lise	5	1	6
		Üniversite	1	0	1
		Toplam	19	3	22
Toplam	Eğitim	Okuryazar olmayan	0	1	1
		İlkokul	8	1	9
		Ortaokul	5	0	5
		Lise	5	1	6
		Üniversite	1	0	1
		Genel Toplam	19	3	22

Göçten önce ÜAİ olarak çalışan, çoğunluğunu lise altı eğitim düzeyindeki bireylerin oluşturduğu sosyal güvenceden yoksun 22 bireyin göçten sonra %86,4'ü SSK; %13,6'sı ise BAĞKUR kapsamında sosyal güvenceye kavuşmuştur. BAĞKUR kapsamında sigortalı olanların tamamı erkektir ve eğitim düzeyleri genel olarak düşüktür. Söz konusu erkeklerin 2'si kendi hesabına çalışan, 1'i ise işveren konumundadır. Türkiye'de yaygın biçimde görülen toplumsal cinsiyetçi bakış açısı, kadınların işveren ya da kendi hesabına çalışan olmalarının önünde engel teşkil eden bir husustur denilebilir. Bu durum, feminist iktisadın ifade ettiği, iktisat disiplininin tüm ayrımcı unsurlarının özellikle de toplumsal cinsiyetçi içeriğinin sorgulanması ilkesini haklı gösterir niteliktedir (Bkz, İkinci Bölüm, Feminist İktisat, s. 64).

Tablo 51. Medeni Durumlarına Göre Katılımcıların Sosyal Güvenlik Durumlarının Genel Değerlendirilmesi

G.Ö. Herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı mıydınız?			G.S. Herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı mısınız?		Toplam
			SSK	BAĞKUR	
Hayır	Medeni Durumunuz?	Evli	18	3	21
		Bekâr	1	0	1
	Toplam		19	3	22
Toplam	Medeni Durumunuz?	Evli	18	3	21
		Bekâr	1	0	1
	Genel Toplam		19	3	22

Göçten önce kırsal alanda çalışan 22 bireyin tamamı ÜAİ'dir. Söz konusu 22 bireyin 21'i evli; 1'i bekârdır ve bu bireyler, göçten önce sosyal güvencelerinin olmadığını ifade etmişlerdir. Söz konusu durum, evli ya da bekâr ayrımı olmaksızın Karadeniz'in belirttiği gibi (2006: 113) kırsal alanda genellikle tarımda çalışan bireylerde kayıt dışı çalışmanın yoğun olduğu görüşünü destekler niteliktedir. Tarım sektöründe ÜAİ olarak kayıt dışı çalışan bireylerin, göç ile birlikte genellikle Denizli'nin önde gelen sektörlerinden olan, emeğin yoğun olarak kullanıldığı tekstil sektöründe çalışmaya başladıkları ve sosyal güvence kapsamına girdikleri görülmektedir.

Tablo 52. Göç Etme Nedenine Göre Katılımcıların Sosyal Güvenlik Durumlarının Genel Değerlendirilmesi

G.Ö. Herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı mıydınız?			G.S. Herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı mısınız?		Toplam
			SSK	BAĞKUR	
Hayır	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Aile	0	1	1
		Eğitim	1	0	1
		Evlilik	4	0	4
		İş	14	2	16
	Toplam		19	3	22
Toplam	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Aile	0	1	1
		Eğitim	1	0	1
		Evlilik	4	0	4
		İş	14	2	16
	Genel Toplam		19	3	22

Katılımcıların kentteki iş olanakları anlamında beklentileri; düzenli bir maaş ve sosyal güvenceye kavuşmaktır. 22 katılımcının tamamının kırsal alanda sosyal güvencesiz olarak çalıştığı göz önüne alındığında kente göç, sosyal güvenceye kavuşma anlamında bir fırsat olarak da görülmektedir. Diğer bir ifadeyle kentteki işlerin sigortalı işler olacağı beklentisi göçün tetikleyici bir unsuru olabilmektedir.

Göçten sonra 22 bireyin tamamının sosyal güvenceye kavuşması, bireylerin kente göç ile birlikte sosyal güvenceli olma beklentisinin gerçekleştiği biçiminde yorumlanabilir. Bu çalışmada da 56 katılımcının göçten önce sosyal güvenceleri yokken göçten sonra 22'sinin sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda da, kırsal kentsel alan karşılaştırılmasında kentin sosyal güvenlik kapsamına girmesi açısından kısmen de olsa olumlu koşulları yarattığından söz edilebilir.

4.3.6. İşteki Süreklilik Durumlarının Karşılaştırılması

Katılımcılar göç etme nedenlerini çoğunlukla iş olarak ifade ederken, söz konusu işin de sürekli olması, sigortalı olması, düzenli olması gibi koşulları da kapsamı gerektiğini belirtmiştir.

Tablo 53. Cinsiyete Göre Katılımcıların İşteki Süreklilik Durumları

G.Ö. İşteki süreklilik durumu ne idi? (sürekli, geçici veya sınırlı süreli, mevsimlik)			G.S. İşteki süreklilik durumu nedir? (sürekli, geçici veya sınırlı süreli, mevsimlik)	Toplam
			Sürekli	
Sürekli	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	4	4
		Kadın	1	1
	Toplam		5	5
Mevsimlik	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	10	10
		Kadın	7	7
	Toplam		17	17
Toplam	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	14	14
		Kadın	8	8
	Genel Toplam		22	22

Göçten önce ÜAİ olarak tarım sektöründe mevsimlik çalıştığını ifade eden 10'u erkek 7'si kadın olmak üzere toplam 17 bireyin göçten sonra tamamının sürekli işlerde çalıştığı dikkat çekmektedir. Söz konusu durum katılımcıların göçten sonraki kayıtlı olma durumları ile incelendiğinde, kente düzenli bir gelir elde etme ve sosyal güvenceye kavuşma nedeniyle göç edenlerin tamamının işe girişte sürekli nitelikteki işleri tercih ettiği söylenebilir. Kadınların ve erkeklerin sürekli nitelikteki işler konusunda benzer tutum sergiledikleri gözlenmektedir.

Medeni durumları, eğitim düzeyleri ve göç etme nedenlerinin sürekli veya süresiz işte çalışma durumlarını etkilemediği tespit edilmiştir.

4.3.7. Çalışma Biçimlerinin Karşılaştırılması

Göçten önce tam zamanlı çalışan birey sayısında (12 erkek; 8 kadın) göçten sonra değişiklik olmazken, göçten önce yarı zamanlı çalışan 2 erkek, göçten sonra tam zamanlı çalışmaya başlamış ve göçten sonra yarı zamanlı çalışan erkek veya kadın olmamıştır.

Tablo 54. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Çalışma Biçimleri

G.Ö. Çalışma biçiminiz tam zamanlı mı? Yoksa yarı zamanlı mıydı?			G.S. Çalışma biçiminiz tam zamanlı mı? Yoksa yarı zamanlı mı?	Toplam
			Tam Zamanlı	
Tam Zamanlı	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	12	12
		Kadın	8	8
	Toplam		20	20
Yarı Zamanlı	Cinsiyetiniz nedir		2	2
	Toplam		2	2
Toplam	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	14	14
		Kadın	8	8
	Genel Toplam		22	22

Araştırmada, Doğan vd. (2015: 390)'nin araştırmasına benzer biçimde cinsiyet ile tam ve yarı zamanlı çalışma biçimleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 55. Eğitim Düzeylerine Göre Katılımcıların Çalışma Biçimleri

G.Ö. Çalışma biçiminiz tam zamanlı mı? Yoksa yarı zamanlı mıydı?			G.S. Çalışma biçiminiz tam zamanlı mı? Yoksa yarı zamanlı mı?	Toplam
			Tam Zamanlı	
Tam Zamanlı	Eğitim	Okuryazar olmayan	1	1
		İlkokul	8	8
		Ortaokul	5	5
		Lise	5	5
		Üniversite	1	1
Toplam			20	20
Yarı Zamanlı	Eğitim	İlkokul	1	1
		Lise	1	1
	Toplam			2
Toplam	Eğitim	Okuryazar olmayan	1	1
		İlkokul	9	9
		Ortaokul	5	5
		Lise	6	6
		Üniversite	1	1
Genel Toplam			22	22

Göçten önce çalışan 22 bireyin büyük çoğunluğu ÜAİ olarak mesai kavramı olmaksızın çalıştıklarını ve tam zamanlı çalışan olduklarını ifade etmişlerdir. Göçten önce 1'i ilkökul ve 1'i de lise mezunu olmak üzere sadece 2 birey yarı zamanlı olarak çalıştığını belirtmiştir.

Araştırmada, Doğan vd. (2015: 391)'nin araştırmasına benzer biçimde eğitim düzeyleri ile çalışma biçimleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı söylenebilir.

4.3.8. Çalıştıkları Sektörlerin Karşılaştırılması

Katılımcıların göçten önce ve sonra çalıştıkları sektörlerin neler olduğunu tespit etmek amacı ile süreç içinde hangi sektörlerde çalıştıkları sorulmuştur. Göçten önce çalışmayan 4 birey dışında 56 bireyin cevabı değerlendirmeye alınmıştır.

Tarım sektöründen elde edilen gelirin azalmasıyla birlikte bireyler daha iyi gelir elde edebilmek için farklı sektörleri tercih etmiştir. Tarım sektöründeki üretimin düşmesiyle, istihdam olanaklarının azalması sonucunda açığa çıkan insanların, sanayi ve hizmetler sektöründe iş bulabilmek ve daha iyi gelir elde etmek için kırsal alanlardan kentlere göç etmiştir. Bu bağlamda tarım sektörü hem üretim hem de istihdam olanakları açısından küçülürken, sanayi ve hizmetler sektörü genişleyerek Türkiye'de de yapısal bir değişim yaşanmıştır (Eğilmez, 2019: 169 – 170). Bireysel olarak daha iyi gelir elde etme isteği, toplumsal olarak sosyo – ekonomik yapıyı etkilediği ifade edilebilir.

Tablo 56. Cinsiyete Göre Katılımcıların Çalıştıkları Sektörler

G.S. İş/işleriniz hangi sektör kapsamına girmekte? (gıda, enerji, tekstil, inşaat)			G.Ö. Daha önce hangi sektörlerde çalıştınız?				Toplam
			Dokuma-Tekstil	Tarım	Hizmet	İnşaat	
Göçten Sonra Mevcut Durumda Çalışmayanlar	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	0	4	1		5
		Kadın	1	27	1		29
	Toplam		1	31	2		34
Gıda	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	1	1			2
		Kadın	0	1			1
	Toplam		1	2			3
Hizmet	Cinsiyetiniz nedir	Erkek		5			5
		Kadın		2			2
	Toplam			7			7
İnşaat	Cinsiyetiniz nedir	Erkek				1	1
	Toplam					1	1
Mobilya	Cinsiyetiniz nedir	Erkek		2			2
	Toplam			2			2
Tekstil	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	1	3			4
		Kadın	0	5			5
	Toplam		1	8			9
Toplam	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	2	15	1	1	19
		Kadın	1	35	1	0	37
	Genel Toplam		3	50	2	1	56

Başel (2010: 308)'in belirttiği gibi, göç edenler, tarımsal işgücü yapısından, kentsel işgücü yapısına geçmektedirler. Göçten önce tarım sektöründe yer alan 50 bireyin göçten sonra tamamının kentsel işgücü yapısına geçtikleri görülmektedir. Kentsel alandaki istihdam şartları genel olarak tüm bireyleri etkilemekle birlikte, bu etki kadınlar üzerinde farklı biçimde ortaya çıkmaktadır. Göçten önce tarım sektöründe ÜAİ olarak çalışan 27 kadın, göçten sonra görüşmenin yapıldığı dönemde çalışmadığını belirtmiştir. Göçten sonra görüşmenin yapıldığı dönemde çalışan 8 kadından, 5'i tekstil sektöründe çalışmaktadır.

Tablo 57. Medeni Duruma Göre Katılımcıların Çalıştıkları Sektörler

G.S. İş/işleriniz hangi sektör kapsamına girmekte? (gıda, enerji, tekstil, inşaat)			G.Ö. Daha önce hangi sektörlerde çalıştınız?				Toplam
			Dokuma-Tekstil	Tarım	Hizmet	İnşaat	
Göçten Sonra Mevcut Durumda Çalışmayanlar	Medeni Durumunuz?	Evli	1	19	1		21
		Bekar	0	12	1		13
	Toplam		1	31	2		34
Gıda	Medeni Durumunuz?	Evli	1	2			3
	Toplam		1	2			3
Hizmet	Medeni Durumunuz?	Evli		6			6
		Bekar		1			1
Toplam				7			7
İnşaat	Medeni Durumunuz?	Evli				1	1
	Toplam					1	1
Mobilya	Medeni Durumunuz?	Evli		2			2
	Toplam			2			2
Tekstil	Medeni Durumunuz?	Evli	1	8			9
	Toplam		1	8			9
Toplam	Medeni Durumunuz?	Evli	3	37	1	1	42
		Bekar	0	13	1	0	14
	Genel Toplam		3	50	2	1	56

Çocuk ve yaşlıların bakımını geleneksel olarak sadece kadının görevi olarak gören, cinsiyete dayalı iş bölümü ve kadın işgücü arzını kısıtlayan ataerkil zihniyet anlayışı kadının işgücüne katılımının önündeki en büyük engeldir (Önder, 2013: 50). Göçten önce tarım sektöründe çalışan evli ve çocuk sahibi olan 17 kadın, göçten sonra çalışma hayatından çekilmiştir. Söz konusu durum, kadına yüklenen sorumlulukların, geleneksel ataerkil düşüncelerle beslenmekte olduğu ve zaten kentte giderek azalan istihdam ve diğer olanakların kadınların daha geri planda kalmalarının önünü açmakta olduğu görüşünü destekler niteliktedir (Buz, 2009: 47).

Göçten sonra çalışma hayatından çekilen 33 bireyin, 29'u kadındır. Söz konusu 29 kadının %86,2'sinin lise altı eğitim düzeyine sahip olması, Kavak (1997: 25)'in

eğitim düzeyinin düşüklüğünün kadınların işgücüne katılma oranlarını etkilediği görüşünü destekler niteliktedir. Ayrıca kadının eğitim yetersizliğinin kentteki işgücü piyasasına girişinde veya uyum sağlamada bir dezavantaj olduğu gözlenmiştir.

Başka bir ifadeyle, kırsal alanda ÜAİ olan kadın, kente geldiğinde ‘potansiyel niteliksiz işgücü’ olmaktadır. Kentteki kadına oranla daha az beşeri sermayeye sahip olan kadın genellikle kendisine daha düşük düzeylerde ücret sunan ve daha az nitelik gerektiren sektörde yer bulmaktadır (Korkmaz ve Korkut, 2012: 56).

Tablo 58. Eğitim Düzeyine Göre Katılımcıların Çalıştıkları Sektörler

G.S. İş/işleriniz hangi sektör kapsamına girmekte? (gıda, enerji, tekstil, inşaat)			G.Ö. Daha önce hangi sektörlerde çalıştınız?				Toplam
			Dokuma - Tekstil	Tarım	Hizmet	İnşaat	
Göçten Sonra Mevcut Durumda Çalışmayanlar	Eğitim	Okuryazar olmayan	0	2	0		2
		İlkokul	1	16	2		19
		Ortaokul	0	8	0		8
		Normal Lise	0	3	0		3
		Üniversite	0	2	0		2
	Toplam		1	31	2		34
Gıda	Eğitim	Okuryazar olmayan	0	1			1
		İlkokul	1	0			1
		Ortaokul	0	1			1
	Toplam		1	2			3
Hizmet	Eğitim	İlkokul		1			1
		Ortaokul		1			1
		Normal Lise		4			4
		Üniversite		1			1
Toplam			7			7	
İnşaat	Eğitim	Ortaokul				1	1
	Toplam					1	1
Mobilya	Eğitim	İlkokul		2			2
	Toplam			2			2
Tekstil	Eğitim	İlkokul	1	4			5
		Ortaokul	0	2			2
		Normal Lise	0	2			2
	Toplam		1	8			9
Toplam	Eğitim	Okuryazar olmayan	0	3	0	0	3
		İlkokul	3	23	2	0	28
		Ortaokul	0	12	0	1	13
		Normal Lise	0	9	0	0	9
		Üniversite	0	3	0	0	3
Genel Toplam			3	50	2	1	56

Emek yoğun ve düşük ücretli çalışanların yoğunlukta olduğu tekstil sektöründe yer alan 9 bireyden 5’i kadındır; 4’ü lise altı eğitim düzeyine sahiptir. Ayrıca, kadınların

eğitim düzeyinin artmasının, cinsiyetler arasındaki iş gücüne katılma oranı açığının daralmasına neden olduğu belirtilmiştir. Sonuç olarak eğitim, kadınların dezavantajlı konumunu değiştirmede ve genel konumunu geliştirmede itici bir güç olarak nitelendirilebilir (Kavak, 1997: 23).

Tablo 59. Göç Etme Nedenlerine Göre Katılımcıların Çalıştıkları Sektörler

G.S. İş/işleriniz hangi sektör kapsamına girmekte? (gıda, enerji, tekstil, inşaat)			G.Ö. Daha önce hangi sektörlerde çalıştınız?				Toplam
			Dokuma - Tekstil	Tarım	Hizmet	İnşaat	
Göçten Sonra Mevcut Durumda Çalışmayanlar	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Aile	0	0	1		1
		Eğitim	1	1	1		3
		Evlilik	0	4	0		4
		İş	0	26	0		26
	Toplam		1	31	2		34
Gıda	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Aile	1	0			1
		Eğitim	0	1			1
		İş	0	1			1
	Toplam		1	2			3
Hizmet	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	İş		7			7
	Toplam			7			7
İnşaat	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Evlilik				1	1
	Toplam					1	1
Mobilya	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	İş		2			2
	Toplam			2			2
Tekstil	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Evlilik	0	3			3
		İş	1	5			6
	Toplam		1	8			9
Toplam	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Aile	1	0	1	0	2
		Eğitim	1	2	1	0	4
		Evlilik	0	7	0	1	8
		İş	1	41	0	0	42
	Genel Toplam		3	50	2	1	56

Göçten önce tarım sektöründe çalışan 50 bireyden 41'i kentteki iş olanakları nedeniyle göç ettiğini ifade etmiştir. Ancak, 26 bireyin göçten sonra çalışmanın yapıldığı dönemde çalışmadığı görülmektedir. Söz konusu durum, kendi içinde çelişkiler barındırmaktadır. İş olanakları nedeniyle göç ettiğini belirtip, göçten sonra çalışma hayatında yer almayan bireyler incelendiğinde kadınların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu durum, kadınların düşük eğitim düzeyine bağlı olarak düşük

niteliklere sahip olmasıyla açıklanabilir. Kadınlar, düşük ücretli işlerde çalışmak yerine, toplumsal cinsiyetçi bakış açısının asli görev olarak kendilerine biçtiği çocuk bakımı ve ev işlerine yönelebilmektedir. Çünkü çocuk bakımı için katlanacağı maliyet çoğu zaman alacağı ücret düzeyine yakın olmaktadır (Kumaş, 2017: 584).

4.3.9. İşteki Konumlarının Karşılaştırılması

Ekonomide bazı işler statüsü yüksek ve itibarlı olarak, bazı işler ise statüsü düşük olarak nitelendirilmektedir (Biçerli, 2014: 213). Mavi yakalı işler, daha çok bedensel güce dayalı, statüsü düşük işleri kapsamaktadır. Beyaz yakalı işler ise, bedenden daha çok zihin gücüne dayalı işleri ifade etmektedir.

Tablo 60. Cinsiyete Göre Katılımcıların İşteki Statüleri

G.Ö. İşteki statünüz ne idi? (beyaz-mavi yaka)			G.S. İşteki statünüz nedir? (beyaz-mavi yaka)		Toplam
			Beyaz Yaka	Mavi Yaka	
Mavi Yaka	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	3	11	14
		Kadın	0	8	8
	Toplam		3	19	22
Toplam	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	3	11	14
		Kadın	0	8	8
	Genel Toplam		3	19	22

Göçten önce tarım sektöründe çalışan mavi yakalı 14'ü erkek 8'i kadın toplam 22 bireyin, göçten sonra sadece 3'ü beyaz yakalı olarak çalışmaya başlamıştır. Beyaz yakalı çalışan söz konusu 3 bireyin erkek olması dikkat çekicidir. Beyaz yakalı çalışanların eğitim düzeyleri incelendiğinde, göçten sonra beyaz yakalı işlerde çalıştığını ifade eden 3 bireyin tamamı lise mezunudur. Söz konusu 3 birey kırdan kente daha iyi iş olanaklarına ulaşmak istedikleri için göç ettiklerini belirtmişlerdir.

4.3.10. Sendikaya Üyelik Durumlarının Karşılaştırılması

Göçten önce çalışmış ve göçten sonra görüşmenin yapıldığı dönemde çalışan 22 bireyin cevabı değerlendirmeye alınmıştır. Göçten önce ÜAİ olarak çalışma söz konusu olduğundan sendikaya üyelik, çok geri planda kalan bir durumdur.

Tablo 61. Katılımcıların Sendikaya Üyelik Durumları

G.Ö. Herhangi bir sendikaya üye miydiniz?			G.S. Herhangi bir sendikaya üye misiniz?	Toplam
			HAYIR	
HAYIR	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	14	14
		Kadın	8	8
	Toplam		22	22
Toplam	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	14	14
		Kadın	8	8
	Genel Toplam		22	22

Veriler incelendiğinde, göçten sonra araştırmanın yapıldığı dönemde çalışan 14'ü erkek, 8'i kadın toplam 22 bireyin cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum ve göç nedenine bağlı olmaksızın tamamının sendika üyeliğinin bulunmadığı görülmektedir.

Kumaş (2017: 1)'a göre, Denizli ilinde işletme sahibi olan ve genellikle tekstil sektöründe faaliyet gösteren işveren ve işveren vekillerinin, işçilerin sendikalaşmasına uzak ve önyargılı oldukları görüşünü desteklemektedir. Ayrıca, kırsal alandan kente iş olanakları nedeniyle göç ettiğini belirten ve düşük eğitim düzeyine sahip olan katılımcıların; zaten kısıtlı olan iş alternatiflerini sendika üyeliği ile iyice daraltmak istemedikleri sonucuna ulaşılabilir.

4.3.11. Gelir Durumlarının Karşılaştırılması

Gelir, bireylerin sosyo - psikolojik durumunu doğrudan etkileyen bir unsurdur. Bireyin gelir elde etme işlevi ile değer bulan çalışma, bağımsız bir yaşam sürmek için vazgeçilmez bir araçtır. Diğer yandan çalışma ve ona bağlı olarak gelir; saygınlık, takdir edilme, yüksek statü gibi katkılarıyla da birey için önem taşımaktadır. Bireyin gelirinin olmayışı ya da işini kaybetmesi sonucu gelir elde edememesi, geçim sıkıntısı yaşaması psikolojik sıkıntıların da kaynağını oluşturmaktadır. Gerginlik, depresyon, kendini yeterli görmeme gibi ciddi psikolojik sorunlar da beraberinde gelmektedir (Yılmaz vd., 2004: 167). Bu bağlamda katılımcıların göçten önce ve göçten sonra gelir durumları karşılaştırılmıştır.

Tablo 62. Cinsiyete Göre Katılımcıların Gelir Durumları

G.Ö. Aylık gelirin ne kadardı?			G.S. Aylık gelirin ne kadar?			Toplam
			A.Ü'den AZ	A.Ü	A.Ü'den Fazla	
A.Ü'den Az	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	1	6	9	16
		Kadın	12	7	13	32
	Toplam		13	13	22	48
A.Ü	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	0	0	3	3
		Kadın	2	3	3	8
	Toplam		2	3	6	11
A.Ü'den Fazla	Cinsiyetiniz nedir	Erkek			1	1
	Toplam				1	1
Toplam	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	1	6	13	20
		Kadın	14	10	16	40
	Genel Toplam		15	16	29	60

Göçten önce 60 katılımcının 32'si kadın 16'sı erkek olmak üzere 48'i asgari ücretin altında aile gelirin sahip olduklarını ifade etmiştir. Asgari ücret ve üzerinde aile geliri elde eden katılımcı sayısı ise 4'ü erkek 8'i kadın toplam 12 bireydir. Göç ile birlikte, asgari ücretin altında aile geliri olan 48 bireyden 35'inin (15 erkek, 20 kadın) aile gelirinde artış yaşanmıştır.

Tablo 63. Medeni Durumlarına Göre Katılımcıların Gelir Durumları

G.Ö. Aylık gelirin ne kadardı?			G.S. Aylık gelirin ne kadar?			Toplam
			A.Ü'den AZ	A.Ü	A.Ü'den Fazla	
A.Ü'den Az	Medeni Durum	Evli	2	12	22	36
		Bekâr	11	1	0	12
	Toplam		13	13	22	48
A.Ü	Medeni Durum	Evli	0	2	6	8
		Bekâr	2	1	0	3
	Toplam		2	3	6	11
A.Ü'den Fazla	Medeni Durum	Evli			1	1
	Toplam				1	1
Toplam	Medeni Durum	Evli	2	14	29	45
		Bekâr	13	2	0	15
	Genel Toplam		15	16	29	60

Göçten önce çoğu tarım sektöründe ve ÜAİ olarak çalışan kadınların oluşturduğu ailelerin büyük çoğunluğunun; göçten önce geliri asgari ücretten daha düşüktür. Göçten önce asgari ücretin altında gelire sahip olduğunu belirten evli 36 katılımcı; göçten sonra aile gelirinin arttığını ifade etmiştir. Evli 36 katılımcıdan göçten sonra sadece 2'sinin geliri yine asgari ücretin altında kalırken; 34 katılımcının ise geliri

artmıştır. Kadınların erkeklerden bağımsız olarak gelir durumlarının göçten sonra değişip değişmediği incelenmiştir.

Tablo 64. Bekâr Kadınların Aylık Gelirleri

G.Ö. Aylık geliriniz ne kadardı?			G.S. Aylık geliriniz ne kadar?		Toplam
			A.Ü'den AZ	A.Ü	
A.Ü'den Az	Cinsiyetiniz nedir	Kadın	11	1	12
	Toplam		11	1	12
A.Ü	Cinsiyetiniz nedir	Kadın	2	1	3
	Toplam		2	1	3
Toplam	Cinsiyetiniz nedir	Kadın	13	2	15
	Genel Toplam		13	2	15

Göçten önce 15 kadın katılımcıdan 12'si asgari ücret altında gelir elde ettiğini, 3 kadın katılımcı ise asgari ücret düzeyinde gelir elde ettiğini ifade etmiştir. Verilere göre kadın katılımcıların göç ile birlikte gelirlerinde büyük bir değişim yaşamadıkları görülmektedir. Kadın 15 katılımcının sadece 2'sinin geliri göçten sonra asgari ücret düzeyine yükselirken, diğer 13'ü yine asgari ücretin altında gelir elde etmeye devam etmiştir. Kadınların göç ile birlikte gelirlerinde önemli bir değişim meydana gelmezken; kente göç ile birlikte erkeklerin gelirinde kadınlara göre önemli bir artış yaşanmıştır. Bu durum, Makal (2010: 28); Karadeniz ve Yılmaz (2017)'ın, dünya genelinde ve Türkiye'de çalışan kadınlara, erkeklere göre daha düşük ücretler ödenmektedir görüşünü destekler niteliktedir. Yılmaz (2013: 302), Karadeniz ve Yılmaz (2017)'a göre, kadın ile erkek arasındaki ücret farklılığında kadının düşük eğitim düzeyi, çalıştığı iş kolu, ÜAİ'nin kadınlar arasında yüksek olması, kadın istihdam oranının düşük olması gibi nesnel nedenler yanında, toplumsal değer yargılarından kaynaklanan çok sayıda göreceli neden yer almaktadır. Feminist teori, kadının işgücü piyasasındaki söz konusu dezavantajlı konumunu, patriarkiyeye (erkek egemenliği) ve kadının ailedeki ikincil konumuna bağlamaktadır (Lordoğlu ve Özkaplan, 2007: 241).

Tablo 65. Eğitim Düzeyine Göre Katılımcıların Aile Gelir Durumları

G.Ö. Aylık geliriniz ne kadardır?			G.S. Aylık geliriniz ne kadar?			Toplam
			A.Ü'den AZ	A.Ü	A.Ü'den Fazla	
A.Ü'den Az	Eğitim	Okuryazar olmayan	1	0	2	3
		İlkokul	7	6	11	24
		Ortaokul	3	3	5	11
		Lise	0	4	2	6
		Üniversite	2	0	2	4
		Toplam	13	13	22	48
A.Ü	Eğitim	İlkokul	2	1	2	5
		Ortaokul	0	1	2	3
		Lise	0	1	2	3
		Toplam	2	3	6	11
A.Ü'den Fazla	Eğitim	Ortaokul			1	1
		Toplam			1	1
Toplam	Eğitim	Okuryazar olmayan	1	0	2	3
		İlkokul	9	7	13	29
		Ortaokul	3	4	8	15
		Lise	0	5	4	9
		Üniversite	2	0	2	4
		Genel Toplam	15	16	29	60

Göçten önce asgari ücretin altında gelir elde eden 48 bireyin 38'i lise altı eğitim düzeyine sahiptir. Becker tarafından geliştirilen Beşeri Sermaye Teorisi (BST) eğitimin gelecekte gelir yaratacağı hipotezine dayanmaktadır. Yazında eğitim düzeyi arttıkça gelirin de artacağı vurgulanmaktadır (Karadeniz vd., 2007: 83; Bkz. 2. Bölüm, Beşeri Sermaye Teorisi). Ayrıca, eğitimin gelir düzeyini arttırdığını gösteren çalışmalar vardır. E. İ. Beton (1996) yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde yaptığı çalışma ile eğitimin geliri arttırıcı özellikte olduğunu söylemiştir (Akt. Karadeniz vd., 2007: 91). Ancak çalışmada kırdan kente göç ile birlikte her eğitim düzeyinde gelir artışı yaşanmıştır. Söz konusu durum göç etme nedenleriyle birlikte incelendiğinde katılımcıların, kente göç ile birlikte göç etme nedenlerine bağlı olmaksızın yine gelirlerinde artış yaşandığı görülmektedir.

Tablo 66. Göç Etme Nedenlerine Göre Katılımcıların Aile Gelir Durumları

G.Ö. Aylık geliriniz ne kadardı?			G.S. Aylık geliriniz ne kadar?			Toplam
			A.Ü'den AZ	A.Ü	A.Ü'den Fazla	
A.Ü'den Az	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Aile	0	0	2	2
		Eğitim	1	1	2	4
		Evlilik	2	2	2	6
		İş	10	10	16	36
	Toplam		13	13	22	48
A.Ü	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Aile	1	0	0	1
		Eğitim	0	0	1	1
		Evlilik	0	0	1	1
		İş	1	3	4	8
	Toplam		2	3	6	11
A.Ü'den Fazla	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Evlilik			1	1
	Toplam				1	1
Toplam	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Aile	1	0	2	3
		Eğitim	1	1	3	5
		Evlilik	2	2	4	8
		İş	11	13	20	44
	Genel Toplam		15	16	29	60

Katılımcıların göç etme nedenine göre göçten önce ve göçten sonraki gelir durumlarını tespit etmek amacıyla gelir düzeyleri sorulmuştur. Göçten önce asgari ücret düzeyinden az aylık gelire sahip 48 bireyin %75'i iş, %12,5'i evlilik, %8,3'ü eğitim ve %4,2'si de ailevi nedenlerle göç ettiğini ifade etmiştir. Göçten önce asgari ücretten az aylık gelir elde eden 48 bireyin göçten sonra %72,9'unun geliri artmıştır.

Araştırma bulguları kırsal alana göre kentte aylık gelirin daha fazla olduğunu göstermektedir. Ancak gelir artışına rağmen katılımcılar giderlerinin kentte daha fazla arttığını ifade etmiş ve refahlarında bir artış yaşanmadığını belirtmiştir.

4.3.12. Gelir Kaynaklarının Karşılaştırılması

Kentlerde yapılan işin karşılığında aylık maaş veya ücret alma durumu söz konusu iken, kırsal alanlarda gelir daha çok toplu halde elde edilmektedir. Kırsal alanlardaki düzensiz gelirden dolayı çalışmada göçten önceki gelir, aylık değil yıllık olarak değerlendirmeye alınmıştır.

Tablo 67. Cinsiyete Göre Katılımcıların Gelir Kaynakları

G.S. Kaynakları nelerdir?			G. Ö. Ailenin Toplam Yıllık Gelir Kaynakları				Toplam
			Toplam Yıllık Tarım Geliri	Toplam Yıllık Tarım İş Geliri	Tarım İşlerinin Dışındaki İşten Sağlanan Gelir	İşin Geliri + Eski Eşin Geliri	
Aile Desteği	Cinsiyetiniz nedir	Kadın	8			1	9
	Toplam		8			1	9
Babasından Veya Eşinden Ölüm Aylığı	Cinsiyetiniz nedir	Kadın	3				3
	Toplam		3				3
Bireysel İş Geliri	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	4	5	2	0	11
		Kadın	0	0	0	1	1
	Toplam		4	5	2	1	12
Emekli Maaşı	Cinsiyetiniz nedir	Erkek		1			1
	Toplam			1			1
Eşinin Geliri	Cinsiyetiniz nedir	Kadın	11	4	1		16
	Toplam		11	4	1		16
Eşinin Ve Kendisinin Geliri	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	4	0	3		7
		Kadın	6	2	0		8
	Toplam		10	2	3		15
Şuan Gelir Yok/Önceki Birikimler	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	0	1		0	1
		Kadın	1	1		1	3
	Toplam		1	2		1	4
Toplam	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	8	7	5	0	20
		Kadın	29	7	1	3	40
	Genel Toplam		37	14	6	3	60

Göçten önce çoğunluğunu tarım işlerinde çalışan kadınların oluşturduğu 28 bireyin göçten sonra 9'u aile desteği, 3'ü babasından veya eşinden ölüm aylığı, 16'sı da eşinin geliri ile geçindiğini ifade etmiştir. Söz konusu durum göçten önce çoğu ÜAI olan kadınların göçten sonra da ekonomik özgürlüklerini kazanamadıkları biçiminde yorumlanabilir.

Tablo 68. Eğitim Düzeylerine Göre Katılımcıların Gelir Kaynakları

G.S. Kaynakları nelerdir? (eşimin ücreti, anne-baba yardımı, erzak desteği gibi)		G. Ö. Ailenin Toplam Yıllık Gelir Kaynakları				Toplam
		Toplam Yıllık Tarım Geliri	Toplam Yıllık Tarım Geliri+ Hayvancılık Geliri	Tarım İşlerinin Dışındaki İşten Sağlanan Gelir	İşin Geliri + Eski Eşin Geliri	
Aile Desteği	Okuryazar olmayan	1			0	1
	İlkokul	2			1	3
	Ortaokul	2			0	2
	Lise	1			0	1
	Üniversite	2			0	2
	Toplam	8			1	9
Babasından Veya Eşinden Ölüm Aylığı	Eğitim İlkokul	3				3
	Toplam	3				3
Bireysel İş Geliri	Okuryazar olmayan	0	1	0	0	1
	İlkokul	0	2	2	0	4
	Ortaokul	1	1	0	0	2
	Lise	3	0	0	1	4
	Üniversite	0	1	0	0	1
	Toplam	4	5	2	1	12
Emekli Maaşı	Eğitim İlkokul		1			1
	Toplam		1			1
Eşinin Geliri	Okuryazar olmayan	0	1	0		1
	İlkokul	4	3	1		8
	Ortaokul	5	0	0		5
	Lise	1	0	0		1
	Üniversite	1	0	0		1
	Toplam	11	4	1		16
Eşinin Ve Kendisinin Geliri	İlkokul	5	1	1		7
	Ortaokul	2	1	2		5
	Lise	3	0	0		3
	Toplam	10	2	3		15
Şuan Gelir Yok/Önceki Birikimler	İlkokul	1	1		1	3
	Ortaokul	0	1		0	1
	Toplam	1	2		1	4
Toplam	Okuryazar olmayan	1	2	0	0	3
	İlkokul	15	8	4	2	29
	Ortaokul	10	3	2	0	15
	Lise	8	0	0	1	9
	Üniversite	3	1	0	0	4
	Genel Toplam	37	14	6	3	60

Göçten sonra aile desteği ile geçimini sürdürdüğünü ifade eden 9 kadının 6'sı lise altı eğitim düzeyindedir (Tablo 75). Eşinin geliri ile geçindiklerini ifade eden 16 kadının, 14'ü yine lise altı eğitime sahiptir. Söz konusu durum, patriarkal yapının eğitim düzeyi düşük kadınlar üzerinde daha büyük etkiye sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Kırkpınar'a (1999: 277) göre de Cumhuriyet döneminden bu yana kadınlara sağlanan eğitim olanaklarının ve bunlardan yararlananların sayısının artmasına rağmen günümüzde kadına sunulan eğitim olanakları toplumdaki kadınların

konumunu iyileştirecek, geliştirecek ve üretime daha etkili bir biçimde katılmasını sağlayacak düzeyde değildir.

Tablo 69. Medeni Durumlarına Göre Katılımcıların Gelir Kaynakları

G.S. Kaynakları nelerdir?			G. Ö. Ailenin Toplam Yıllık Gelir Kaynakları				Toplam
			Toplam Yıllık Tarım Geliri	Toplam Yıllık Tarım Geliri + Hayvancılık Geliri	Tarım İşlerinin Dışındaki İşten Sağlanan Gelir	İşin Geliri + Eski Eşin Geliri	
Aile Desteği	Medeni Durumunuz?	Bekâr	8			1	9
	Toplam		8			1	9
Babasından Veya Eşinden Ölüm Aylığı	Medeni Durumunuz?	Bekâr	3				3
	Toplam		3				3
Bireysel İş Geliri	Medeni Durumunuz?	Evli	4	5	2	0	11
		Bekâr	0	0	0	1	1
	Toplam		4	5	2	1	12
Emekli Maaşı	Medeni Durumunuz?	Evli		1			1
	Toplam			1			1
Eşinin Geliri	Medeni Durumunuz?	Evli	11	4	1		16
	Toplam		11	4	1		16
Eşinin Ve Kendisinin Geliri	Medeni Durumunuz?	Evli	10	2	3		15
	Toplam		10	2	3		15
Şuan Gelir Yok/Önceki Birikimler	Medeni Durumunuz?	Evli	0	2		0	2
		Bekâr	1	0		1	2
	Toplam		1	2		1	4
Toplam	Medeni Durumunuz?	Evli	25	14	6	0	45
		Bekâr	12	0	0	3	15
	Genel Toplam		37	14	6	3	60

Göçten önce çoğu ÜAİ olarak tarım işlerinde çalışan 8 kadının; göçten sonra ücretli çalışan konumuna geçtiği görülmektedir. Koray (1992), kadının ücretli yaşama katılmasının kadının toplumsal değerini yükselttiğini ve kadın erkek eşitliğini sağlamada önemli bir etken olduğu görüşünü ifade etmiştir. Para kazanmak, kadınların toplumsal değerini arttırmakta; topluma açılan kadının kadın erkek eşitliğini fark ederek kendinden yana değişimler beklemesine yol açmaktadır (Akt. Elmacı ve Oto, 1996: 70). Ancak ülkemizde, para kazanan kadınların olumlu değişimler yaşadığını söylemek güçtür. Çünkü ataerkil zihniyet yapısı hala toplumun büyük kesiminde etkisini sürdürmektedir. Bireysel iş geliri olan 12 birey, eşinin ve kendisinin geliri olan 15 birey içindeki kadınların da söz konusu durumdan etkilendikleri söylenebilir.

Tablo 70. Göç Etme Nedenlerine Göre Katılımcıların Gelir Kaynakları

G.S. Kaynakları nelerdir?			G. Ö. Ailenin Toplam Yıllık Gelir Kaynakları				Toplam
			Toplam Yıllık Tarım Geliri	Toplam Yıllık Tarım Geliri + Hayvancılık Geliri	Tarım İşlerinin Dışındaki İşten Sağlanan Gelir	İşin Geliri + Eski Eşin Geliri	
Aile Desteği	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Aile	0			1	1
		Eğitim	1			0	1
		Evlilik	1			0	1
		İş	6			0	6
	Toplam		8			1	9
Babasından Veya Eşinden Ölüm Aylığı	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	İş	3				3
	Toplam		3				3
Bireysel İş Geliri	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Aile	0	0	1	0	1
		İş	4	5	1	1	11
	Toplam		4	5	2	1	12
Emekli Maaşı	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	İş		1			1
	Toplam			1			1
Eşinin Geliri	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Aile	1	0	0		1
		Eğitim	1	0	1		2
		Evlilik	2	0	0		2
		İş	7	4	0		11
	Toplam		11	4	1		16
Eşinin Ve Kendisinin Geliri	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Eğitim	1	0	1		2
		Evlilik	1	2	1		4
		İş	8	0	1		9
	Toplam		10	2	3		15
Şuan Gelir Yok/Önceki Birikimler	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Evlilik	0	1		0	1
		İş	1	1		1	3
	Toplam		1	2		1	4
Toplam	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Aile	1	0	1	1	3
		Eğitim	3	0	2	0	5
		Evlilik	4	3	1	0	8
		İş	29	11	2	2	44
	Genel Toplam		37	14	6	3	60

Kentteki iş olanaklarının fazlalığı nedeniyle göç ettiğini belirten 12 bireyin, göçten sonra 6'sı aile desteği; 3'ü babasından veya eşinden ölüm aylığı; 3'ü de önceki birikimleriyle geçimini sürdürdüğünü ifade etmiştir. Başka bir deyişle, kente göç, söz konusu bireyler için iş fırsatları yaratmamıştır.

Bahar ve Bingöl (2010), çalışmalarında Türkiye'deki iç göç hareketlerinin işgücünde meydana getirdiği etkileri incelemişlerdir. Çalışma sonucunda kırsal alandan kente yapılan göçün, kentlerde işgücü oranını arttırdığı ve istihdam üzerinde bir baskı yarattığı ortaya çıkmıştır. Göç eden erkeklerin %8,23'ü, göç eden kadınların ise %11,20'si işsiz kalmıştır. Göç alan kentlerin yanı sıra göç veren kentlerde de işsizlik oranı azalmamış, aksine artmıştır. Dolayısıyla kırdan kente yaşanan göç sektörler arası

geçişi sağlasa da artan işgücü arzı, yetersiz talep karşısında işsizliğe neden olabilmektedir.

4.3.13. Gelirin Giderlere Göre Dağılımının Karşılaştırılması

Katılımcıların gelirlerini hangi gider kalemlerine harcadıklarını, zorunlu giderlerini karşıladıktan sonra kendilerine harcama yapıp yapamadıklarını, kırsal alanda ve kentsel alandaki gider durumlarını tespit etmek amacıyla söz konusu karşılaştırma yapılmıştır.

Tablo 71. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Gelirlerinin Giderlere Göre Dağılımı

G.Ö. Ailenin Toplam Yıllık Gelirinin Giderlere Göre Dağılımı			G.S. Ailenin Toplam Yıllık Gelirinin Giderlere Göre Dağılımı		Toplam
			Aile Giderleri/ Keyfi Harcama Az Var	Aile Giderleri/ Keyfi Harcama Yok	
Aile giderleri	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	2	15	17
		Kadın	6	24	30
	Toplam		8	39	47
Aile giderleri ve iş giderleri	Cinsiyetiniz nedir	Erkek		3	3
		Kadın		8	8
	Toplam			11	11
Aile giderleri ve tasarruf	Cinsiyetiniz nedir	Kadın		1	1
				1	1
	Toplam			1	1
Aile giderleri ve kişisel giderler	Cinsiyetiniz nedir	Kadın		1	1
				1	1
	Toplam			1	1
Toplam	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	2	18	20
		Kadın	6	34	40
	Genel Toplam		8	52	60

Katılımcıların; 30'u kadın, 17'si erkek olmak üzere 47'si göçten önce gelirinin tamamını mutfak masrafları, faturalar gibi aile giderlerine harcadığını söylemiştir. Göçten önce söz konusu 47 birey, gelirinin tamamını zorunlu ihtiyaçlarına harcadığını ifade etmiştir. Göçten önce sadece 1 kadın katılımcı zorunlu aile giderlerini karşıladıktan sonra tasarruf edebildiğini belirtmiştir. Söz konusu durum, Hamarat ve Özen (2015)'in hane halkı geliri ile tasarruf arasında doğru orantılı ilişki olduğu bulgusunu destekler niteliktedir. Katılımcılardan 60 bireyin göçten önce 48'inin gelir düzeyi asgari ücretin altındadır. Dolayısıyla, gelir düzeyinin düşüklüğü tasarruf yapma olanağı vermemektedir. Göçten sonra ise, 6'sı kadın 2'si erkek olmak üzere sadece 8 birey zorunlu aile giderlerini karşıladıktan sonra keyfi harcama olarak nitelendirilen

kentin sunduğu sosyal ve kültürel olanaklardan sınırlı bir biçimde yararlanabildiğini ifade etmiştir.

Tablo 72. Eğitim Düzeylerine Göre Katılımcıların Gelirlerinin Giderlere Göre Dağılımı

G.Ö. Ailenin Toplam Yıllık Gelirinin Giderlere Göre Dağılımı			G.S. Ailenin Toplam Yıllık Gelirinin Giderlere Göre Dağılımı		Toplam
			Aile Giderleri / Keyfi Harcama Az Var	Aile Giderleri / Keyfi Harcama Yok	
Aile giderleri	Eğitim	Okuryazar olmayan	0	3	3
		İlkokul	0	23	23
		Ortaokul	1	8	9
		Lise	5	3	8
		Üniversite	2	2	4
		Toplam	8	39	47
Aile giderleri ve iş giderleri	Eğitim	İlkokul		5	5
		Ortaokul		5	5
		Lise		1	1
		Toplam		11	11
Aile giderleri ve tasarruf	Eğitim	İlkokul		1	1
		Toplam		1	1
Aile giderleri ve kişisel giderler	Eğitim	Ortaokul		1	1
		Toplam		1	1
Toplam	Eğitim	Okuryazar olmayan	0	3	3
		İlkokul	0	29	29
		Ortaokul	1	14	15
		Lise	5	4	9
		Üniversite	2	2	4
		Genel Toplam	8	52	60

Gelirin harcanma biçimiyle eğitim düzeyi arasındaki ilişki incelendiğinde, göçten önce gelirinin tamamını aile giderlerine harcadığını ifade eden 47 bireyin 35'inin eğitim düzeyi lise altıdır. Söz konusu 47 bireyin, göçten sonra lise altı eğitim düzeyine sahip 34'ü gelirinin yine tamamının zorunlu aile giderlerine ayrıldığını; keyfi harcama hiç yapamadıklarını ifade etmiştir. Kentin sunduğu sosyal olanaklardan sınırlı da olsa yararlanabildiğini ifade eden 8 bireyin 7'si, lise ve üstü eğitim düzeyine sahiptir. Başka bir deyişle, eğitim düzeyi arttığında kentin sunduğu sosyal ve kültürel olanakları değerlendirme oranı da artmaktadır.

Tablo 73. Medeni Durumlarına Göre Katılımcıların Gelirlerinin Giderlere Göre Dağılımı

G.Ö. Ailenin Toplam Yıllık Gelirinin Giderlere Göre Dağılımı			G.S. Ailenin Toplam Yıllık Gelirinin Giderlere Göre Dağılımı		Toplam
			Aile Giderleri / Keyfi Harcama Az Var	Aile Giderleri / Keyfi Harcama Yok	
Aile giderleri	Medeni Durumunuz?	Evli	5	30	35
		Bekâr	3	9	12
	Toplam		8	39	47
Aile giderleri ve iş giderleri	Medeni Durumunuz?	Evli		9	9
		Bekâr		2	2
	Toplam			11	11
Aile giderleri ve tasarruf	Medeni Durumunuz?	Bekâr		1	1
	Toplam			1	1
Aile giderleri ve kişisel giderler	Medeni Durumunuz?	Evli		1	1
	Toplam			1	1
Toplam	Medeni Durumunuz?	Evli	5	40	45
		Bekâr	3	12	15
	Genel Toplam		8	52	60

Evli olan 40, bekâr olan 12 birey olmak üzere toplam 52 birey, göçten sonra gelirinin tamamını aile giderlerine harcadığını; sinema, tiyatro, eğlence gibi kentin sunduğu kültür sanat etkinliklerine gelirinden hiç pay ayıramadığını ifade etmiştir. 5'i evli, 3'ü bekâr olmak üzere sadece 8 birey göçten sonra gelirinin az da olsa bir kısmını ayırarak kentin sunduğu sosyo-kültürel faaliyetlere katılabildiğini belirtmiştir. Söz konusu durum, kente göç eden bireylerin gelir ve eğitim düzeylerinin düşük olmasıyla açıklanabilir.

Tablo 74. Göç Etme Nedenlerine Göre Katılımcıların Gelirlerinin Giderlere Göre Dağılımı

G.Ö. Ailenin Toplam Yıllık Gelirinin Giderlere Göre Dağılımı			G.S. Ailenin Toplam Yıllık Gelirinin Giderlere Göre Dağılımı		Toplam
			Aile Giderleri / Keyfi Harcama Az Var	Aile Giderleri / Keyfi Harcama Yok	
Aile giderleri	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Aile	0	1	1
		Eğitim	1	4	5
		Evlilik	0	4	4
		İş	7	30	37
	Toplam		8	39	47
Aile giderleri ve iş giderleri	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Evlilik		4	4
		İş		7	7
	Toplam			11	11
Aile giderleri ve tasarruf	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Aile		1	1
				1	1
Aile giderleri ve kişisel giderler	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Aile		1	1
				1	1
	Toplam			1	1
Toplam	Bulunduğunuz yere neden göç ettiğiniz	Aile	0	3	3
		Eğitim	1	4	5
		Evlilik	0	8	8
		İş	7	37	44
	Genel Toplam		8	52	60

Cengiz ve Baydur (2010: 89) göçün temelde ekonomik bir karar olduğunu belirtmektedir. Araştırma sonuçları da bu bulguyu destekler niteliktedir. (Çalışmaya katılan 60 bireyin 44'ü iş olanakları nedeniyle kırdan kente göç ettiğini belirtmiştir).

Katılımcılar, kente göç ile birlikte genel olarak beklentilerini; iyi bir iş, gelir düzeyinde artış ve yaşam koşullarında iyileşme olarak ifade etmişlerdir. Ancak, iş nedeniyle göç ettiğini belirten 44 bireyin 37'si gelirinin tamamını gıda, giyim, kira, faturalar gibi ailenin zorunlu giderlerine harcadığını; kentin sunduğu sosyo-kültürel olanaklardan faydalanamadıklarını ya da giderler nedeniyle daha iyi bir yaşam koşuluna kavuşamadığını belirtmiştir.

4.3.14. Çalışma Tercihlerinin Karşılaştırılması

Katılımcılara, göçten önce ve göçten sonra kendi tercihleriyle mi, yoksa geleneksel yapı, aileden gelen talep, toplumsal baskı nedeniyle mi çalıştıkları sorulmuştur. Hem göçten önce çalışan hem de göçten sonra çalışan veya göçten sonra çalışıp, çalışmanın yapıldığı dönemde çalışmayan 48 bireyin yanıtı değerlendirmeye alınmıştır.

Tablo 75. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Çalışma Tercihleri

G.Ö. Kendi tercihiniz ile mi çalıştınız? Yoksa geleneksel yapı, aileden gelen talep, toplumsal baskı etkiledi mi?			G.S. Kendi tercihiniz ile mi çalışıyorsunuz? Yoksa geleneksel yapı, aileden gelen talep, toplumsal baskı etkiledi mi?	Toplam
			Evet, Kendi Tercihim	
Evet, Kendi Tercihim	Cinsiyetiniz nedir	Kadın	2	2
	Toplam		2	2
Aileden Gelen Talep	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	19	19
		Kadın	27	27
	Toplam		46	46
Toplam	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	19	19
		Kadın	29	29
	Genel Toplam		48	48

Göçten önce aile talebi, geleneksel yapı veya toplumsal baskıya maruz kalmadan kendi isteği ile çalışan 2 kadın, göçten sonra da kendi isteği ile çalışma hayatında bulunduğunu ifade etmiştir. Göçten önce ailenin talebi, geleneksel yapı ve toplumsal baskı nedeniyle çalıştığını söyleyen 19'u erkek 27'si kadın olmak üzere toplam 46

bireyin tamamı, göçten sonra hiçbir talep veya baskıya maruz kalmaksızın kendi istekleri ile çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Söz konusu durum, kırsal alanda özellikle ÜAİ’nde geleneksel yapı ve toplumsal baskının büyük oranda yaşandığını; kentte ise geleneksel yapı ve toplumsal baskının daha az hissedildiği biçiminde açıklanabilir.

Tablo 76. Eğitim Düzeylerine Göre Katılımcıların Çalışma Tercihleri

G.Ö. Kendi tercihiniz ile mi çalıştınız? Yoksa geleneksel yapı, aileden gelen talep, toplumsal baskı etkiledi mi?			G.S. Kendi tercihiniz ile mi çalışıyorsunuz? Yoksa geleneksel yapı, aileden gelen talep, toplumsal baskı etkiledi mi?	Toplam
			Evet, Kendi Tercihim	
Evet, Kendi Tercihim	Eğitim	İlkokul	1	1
		Lise	1	1
	Toplam		2	2
Aileden Gelen Talep	Eğitim	Okuryazar olmayan	2	2
		İlkokul	22	22
		Ortaokul	11	11
		Lise	8	8
		Üniversite	3	3
	Toplam		46	46
Toplam	Eğitim	Okuryazar olmayan	2	2
		İlkokul	23	23
		Ortaokul	11	11
		Lise	9	9
		Üniversite	3	3
	Genel Toplam		48	48

Göçten önce 48 katılımcıdan 46’sı, aile talebi, geleneksel yapı ve toplumsal baskı nedeniyle çalışmak zorunda olduklarını ifade etmiştir. Lise ve üstü eğitim düzeyine sahip toplam 11 bireyin tamamı da aynı biçimde görüş bildirmiştir.

Katılımcıların yaklaşımlarından yola çıkılarak; toplumsal baskı, geleneksel yapı ve aile baskısının kırsal alanda yoğun bir biçimde yaşandığı söylenebilir. Başka bir deyişle, kırsal alanda söz konusu baskı unsurları, bireyler üzerinde eğitim düzeyinden daha etkili olmaktadır. Dinçer (2003: 4)’e göre, eğitim ile toplumsal değişme arasında yakın bir ilişki olduğu söylenebilir. Ancak, araştırma bulgusu Dinçer’in görüşü ile farklılık göstermektedir.

4.3.15. İş Hayatının Dışında Kalma Nedenlerinin Karşılaştırılması

Araştırmaya katılan 60 bireye, göçten önceki ve göçten sonraki iş hayatının dışında kalma nedenleri sorulmuştur. Göçten önce çalışmadığını ifade eden 4 bireyin yanıtları değerlendirmeye alınmamıştır. Cevaplar 56 birey üzerinden değerlendirilmiştir.

Tablo 77. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların İş Hayatının Dışında Kalma Nedenleri

G.S. Daha önceki iş/işlerinizden neden ayrıldınız?			G.Ö. Daha önceki işinizden neden ayrıldınız?				Toplam
			Askerlik	Göç	Mevsimlik	İş yeri kapandı veya faaliyeti durdurdu	
Göçten Sonra Aynı İşte Çalışmaya Devam Edenler + Göçten Sonra Hiç Çalışmamış Olanlar	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	2	1	5	0	8
		Kadın	0	2	7	1	10
	Toplam		2	3	12	1	18
Mevsimlik İş	Cinsiyetiniz nedir	Erkek			1		1
		Kadın			1		1
Emeklilik	Cinsiyetiniz nedir	Erkek		1	1		2
	Toplam			1	1		2
Eşinin Çalışmasını İstememesi ya da Kendisinin Çalışmayı İstememesi	Cinsiyetiniz nedir	Erkek		1	0		1
		Kadın		1	2		3
Kayıt Dışı Çalışma Ve Sigortanın Düzgün Yatmaması	Cinsiyetiniz nedir	Kadın			3		3
	Toplam				3		3
Sağlık Sorunları	Cinsiyetiniz nedir	Erkek			1		1
		Kadın			2		2
İş Yeri Kapandı/ İflas /Değişti	Cinsiyetiniz nedir	Erkek		1	1		2
		Kadın		1	1		2
İş Yerindeki Çalışma Koşulları	Cinsiyetiniz nedir	Kadın			1		1
	Toplam				1		1
Ücretin Düşüklüğü Ve Düzensizliği	Cinsiyetiniz nedir	Erkek			2		2
		Kadın			2		2
İşveren Ya da İş Arkadaşlarıyla Anlaşamama	Cinsiyetiniz nedir	Kadın			3		3
	Toplam				3		3
Ailevi Sorunlar	Cinsiyetiniz nedir	Erkek			1		1
	Toplam				1		1
Hamilelik	Cinsiyetiniz nedir	Kadın			5	1	6
	Toplam				5	1	6
Çocuk Bakımı	Cinsiyetiniz nedir	Kadın				1	1
	Toplam					1	1
İşin Bitmesi	Cinsiyetiniz nedir	Erkek		1	0		1
		Kadın		0	3		3
Toplam	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	2	5	12	0	19
		Kadın	0	4	30	3	37
Genel Toplam			2	9	42	3	56

Göçten önce çalışan ve göçten sonra da çalışma hayatında deneyimi olan kadın sayısı 27'dir. Söz konusu 27 kadının göçten sonra 6'sı hamilelik, 1'i çocuk bakımı, 3'ü eşinin çalışmasını istememesi olmak üzere toplam 10'u işinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Belirtilen iş hayatının dışında kalma nedenlerinin toplumsal cinsiyetçi bakış açısı çerçevesinde daha çok kadınlara özgü nedenler olması, Türkiye'deki toplumsal cinsiyetçi bakış açısının yansımalarının sonucu olduğu söylenebilir.

4.3.16. Sosyal Yardımlardan Faydalanma Durumunun Karşılaştırılması

Katılımcılara göçten önce ve göçten sonra sosyal yardım alıp almadıkları ve bunun sonucunda kırsal ve kentsel alanda sosyal yardımlardan faydalanma durumlarının ortaya çıkarılması için söz konusu soru yöneltilmiştir.

Tablo 78. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Sosyal Yardımlardan Yararlanma Durumları

G.Ö. Sosyal yardım aldınız mı?			G.S. Sosyal yardım alıyor musunuz?		Toplam
			EVET	HAYIR	
Evet	Cinsiyetiniz nedir	Kadın	1		1
	Toplam		1		1
Hayır	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	1	19	20
		Kadın	2	37	39
	Toplam		3	56	59
Toplam	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	1	19	20
		Kadın	3	37	40
	Genel Toplam		4	56	60

Sosyal yardım ve istihdam ilişkisini ortaya çıkarmaya yönelik sosyal yardım alıyor musunuz sorusuna sadece, 1 kadın evet yanıtını vermiştir. Göçten önce sosyal yardım almayan birey sayısı 20'si erkek 39'u kadın olmak üzere toplam 59'dur. Göçten sonra sosyal yardımlardan faydalandığını ifade edenlerin sayısı 1'i erkek 3'ü kadın olmak üzere toplam 4'e yükselmiştir. Söz konusu durum kadın ya da erkek, kırsal alan ve kentte sosyal yardım ve hizmetlerden faydalanan birey sayısının çok düşük olduğunu göstermektedir.

Konuyla ilgili Kutlu'nun (2015), yaptığı çalışmada sosyal yardımların hedefine ulaşmaması sorununun köklerinde yardım alanların, sosyal yardımlar konusunda önemli bir bilgi eksikliği olmasıdır. Şeker (2008: 114)'in yaptığı bir araştırmada ise yoksulluğu azaltmayı hedefleyen devlet transferlerinin, amacına ulaşmada çok da başarılı olmadığı

sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak araştırmacılara ait bulgular, sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanan sayısının bu derece az olmasını açıklayabilir niteliktedir.

4.3.17. Sahip Oldukları Beceriler Konusundaki Görüşlerinin

Karşılaştırılması

Araştırmaya katılan 60 katılımcıya, göçten önce ve göçten sonra kendilerini hangi alanlarda daha becerikli ve daha donanımlı olarak gördükleri sorulmuştur.

Göçten önce kırsal alana özgü tarım işleri ön planda yer alırken; göçten sonra el ve ev işleri ön plandadır. Kırsal alandaki işlerin daha çok toprağa ve fiziki güce dayandığı ifade edilebilir. Kırdan kente göç süreci de kırsal alanın özelliklerine, yaşam biçimine ve kültürüne alışmış bireyleri kentte tutunmaya ve işgücü piyasasında yer edinme çabasına neden olmaktadır.

Tablo 79. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Nitelik ve Beceri Durumları

G.S. Nitelik ya da beceri olarak kendinizi nasıl tanımlarsınız? (terzilikte iyi, mutfak işlerinde iyi, ev işlerinde iyi, tarımsal faaliyetlerde iyi gibi)			G.Ö. Göçten önce sahip olduğunuz nitelik ya da becerilerinizi nasıl tanımlarsınız?							Toplam
			Tarım işlerinde iyiyim	Ev işlerinde iyiyim	El becerim iyi	Berberlik işlerinde iyiyim	Dokumacılık işlerinde iyiyim	İnşaat işlerinde iyiyim	Her işte iyiyim	
Berberlikte iyiyim	Cinsiyetiniz nedir	Erkek				1				1
	Toplam					1				1
Tekstil işlerinde iyiyim	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	1						2	3
		Kadın	1						0	1
	Toplam		2						2	4
Bilgisayar işlerinde iyiyim	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	3		0					3
		Kadın	1		1					2
	Toplam		4		1					5
El becerim iyi	Cinsiyetiniz nedir	Kadın	8	1						9
	Toplam		8	1						9
Ev işlerinde iyiyim	Cinsiyetiniz nedir	Kadın	7	2	2		2		1	14
	Toplam		7	2	2		2		1	14
Her işte iyiyim	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	5		0		1		2	8
		Kadın	5		2		0		2	9
	Toplam		10		2		1		4	17
İnşaat İşlerinde iyiyim	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	2					1		3
	Toplam		2					1		3
Pazarcılıkta / Pazarlamada iyiyim	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	1							1
		Kadın	1							1
	Toplam		2							2
Hizmet işlerinde iyiyim	Cinsiyetiniz nedir	Kadın	1							1
	Toplam		1							1
Toplam	Cinsiyetiniz nedir	Erkek	12	0	0	1	1	1	4	19
		Kadın	24	3	5	0	2	0	3	37
	Genel Toplam		36	3	5	1	3	1	7	56

Çalışmaya katılan 40 kadının 15'i göçten önce tarım işlerinde iyi olduğunu söylemiştir. Göçten sonra ise, 40 kadının 9'u el becerisinde; 14'ü ev işlerinde olmak üzere toplam 23'ü kendini genel olarak ev kadınlarına atfedilen işlerde iyi olarak görmektedir.

Araştırma bulguları, Parasız ve Bildirici (2002: 14)'nin, toplumsal cinsiyetçi bakış açısının sonucunda kadının ev kadını konumunda genellenmesine bağlı olarak kadınlar da kendilerini ev ile ilgili işlerle özdeşleştirmektedir görüşünü destekler biçimdedir.

Tablo 80. Eğitim Düzeylerine Göre Katılımcıların Nitelik ve Beceri Durumları

G.S. Nitelik ya da beceri olarak kendinizi nasıl tanımlarsınız? (terzilikte iyi, mutfak işlerinde iyi, ev işlerinde iyi, tarımsal faaliyetlerde iyi gibi)			G.Ö. Göçten önce sahip olduğunuz nitelik ya da becerilerinizi nasıl tanımlarsınız?						Toplam	
			Tarım işlerinde iyiyim	Ev işlerinde iyiyim	El becerim iyi	Berberlik işlerinde iyiyim	Dokumacılık işlerinde iyiyim	İnşaat işlerinde iyiyim		Her işte iyiyim
Berberlikte iyiyim	Eğitim	İlkokul				1				1
	Toplam					1				1
Tekstil işlerinde iyiyim	Eğitim	İlkokul	1						2	3
		Ortaokul	1						0	1
	Toplam		2						2	4
Bilgisayar işlerinde iyiyim	Eğitim	Normal Lise	3		0					3
		Üniversite	1		1					2
	Toplam		4		1					5
El becerim iyi	Eğitim	Okuryazar olmayan	1	0						1
		İlkokul	5	0						5
		Ortaokul	2	1						3
	Toplam		8	1						9
Ev işlerinde iyiyim	Eğitim	İlkokul	4	0	1		2		1	8
		Ortaokul	3	1	0		0		0	4
		Normal Lise	0	1	0		0		0	1
		Üniversite	0	0	1		0		0	1
	Toplam		7	2	2		2		1	14
Her işte iyiyim	Eğitim	Okuryazar olmayan	1		0		0		0	1
		İlkokul	6		1		1		2	10
		Ortaokul	1		0		0		1	2
		Normal Lise	2		1		0		1	4
	Toplam		10		2		1		4	17
İnşaat İşlerinde iyiyim	Eğitim	İlkokul	1					0		1
		Ortaokul	0					1		1
		Normal Lise	1					0		1
	Toplam		2					1		3
Pazarcılıkta / Pazarlamada iyiyim	Eğitim	Okuryazar olmayan	1							1
		Ortaokul	1							1
	Toplam		2							2
Hizmet işlerinde iyiyim	Eğitim	Ortaokul	1							1
	Toplam		1							1
Toplam	Eğitim	Okuryazar olmayan	3	0	0	0	0	0	0	3
		İlkokul	17	0	2	1	3	0	5	28
		Ortaokul	9	2	0	0	0	1	1	13
		Normal Lise	6	1	1	0	0	0	1	9
		Üniversite	1	0	2	0	0	0	0	3
	Genel Toplam		36	3	5	1	3	1	7	56

Göçten sonra kendisini “*el becerisinde*” ve “*ev işlerinde iyi*” olarak değerlendiren 23 kadının 21’i, lise altı eğitim düzeyine sahiptir. Düşük eğitim düzeyine sahip kadınların kendilerini ev kadınlığı ile ilgili işlerde daha iyi gördükleri söylenebilir.

4.3.18. Göçün Çalışma Hayatındaki Konumlarını Etkileme Durumu

Kırsal alandan kente göçün, bireylerin çalışma hayatındaki konumlarını değiştirip değiştirmediğini tespit etmek amacıyla söz konusu soru sorulmuştur. Göçten önce çalışma hayatındaki konumu ve göçten sonraki çalışma hayatındaki konumu ya da şu anki konumu ayrı ayrı incelenerek, değişimin ve mevcut durumun ne olduğu saptanmaya çalışılmıştır.

Tablo 81. Göçün Katılımcıların Çalışma Hayatındaki Konumlarını Etkileme Durumu

Göçten Sonra Göç Çalışma Hayatındaki Konumunuzu Nasıl Etkiledi? (Ücretli, İşveren, Ev Kadını gibi)	Göçten Önce Çalışma Hayatındaki Konumunuz Neydi?						Toplam
	Ev Kadını	İşsiz	Kendi Hesabına	Üai	Ücretli	Yevmiyeli	
Ev Kadını	1	0	0	8	1	0	10
İşveren	0	0	0	1	0	0	1
İşveren/Şu An Ücretli	0	0	0	1	0	0	1
Kendi Hesabına	0	0	0	2	0	0	2
Kendi Hesabına/Şu An Emekli	0	0	1	0	0	0	1
Ücretli	1	1	1	15	1	0	19
Ücretli/Şu An Emekli	0	0	0	0	0	1	1
Ücretli/Şu An Ev Kadını	0	1	0	17	0	0	18
Ücretli/Şu An İşsiz	0	0	0	2	0	0	2
Yevmiyeli	0	0	0	1	0	0	1
Yevmiyeli/Şu An Emekli	0	0	0	1	0	0	1
Yevmiyeli/Şu An Ev Kadını	0	0	0	2	0	1	3
Genel Toplam	2	2	2	50	2	2	60

Katılımcıların %83,3'ü göçten önce kırsal alanda Türkiye'de yaygın olarak görülen ÜAİ olarak çalıştığı görülmektedir. Söz konusu bireylerin göç ile birlikte büyük çoğunluğunun (34) çalışma konumlarının değiştiği ve ÜAİ'den ücretli çalışan konumuna geçtikleri görülmektedir. Göçten sonra ücretli çalışan konumuna geçenlerin %50'si çalışmanın yapıldığı dönemde ev kadını olduğunu belirtirken; %44,1'i halen çalışmakta olduğunu ve %5,9'u ise işsiz olduğunu ifade etmiştir.

4.3.19. Çalışma Zorunlulukları ve Kente Göç İlişkisi

Katılımcılara kente göç etmedikleri takdirde kırsal alanda yine de çalışmak zorunda olup olmayacaklarını tespit etmek amacıyla ilgili soru yöneltilmiştir. Soru sadece çalışmaya katılan 40 kadına sorulmuştur.

Tablo 82. Katılımcıların Çalışma Zorunlulukları ve Göç İlişkisi

Kente Göç Etmeseydiniz Çalışmak Zorunda Kalır Mıydınız?	Sayı	Yüzde (%)
Evet Çocuklar Var	7	17,5
Evet Tarlada Köyde İş Vardı	13	32,5
Evet Çocuklar Var Ama Eşim Yok	3	7,5
Evet Yeterli Gelire Sahip Değildik	11	27,5
Hayır Evlenirdim	1	2,5
Hayır Ailem Bakardı	2	5,0
Hayır Köyde İş Yok	3	7,5
Genel Toplam	40	100,0

Verilere göre “*Evet çalışmak zorunda kalırdım*” diyenlerin oranı %85, “*Hayır çalışmak zorunda kalmazdım*” diyen %15'tir. “*Evet çalışmak zorunda kalırdım*” diyenlerin %38,2'si “*Tarlada ve köyde günlük işlere devam etmek*” zorunda olduğunu, %32,3'ü “*Yeterli gelire sahip olmadığı*” için çalışması gerektiğini, %20,6'sı “*Çocuklarının bakımı*” için çalışmak zorunda olduğunu, %8,9'u “*Eşinin olmaması nedeniyle çocuklarına bakabilmek için*” çalışmak zorunda kaldığını ifade etmiştir. “*Hayır*” diyenlerin %50'si “*Köyde iş bulamadığından*” dolayı çalışmadığını, %33,3'ü “*Ailesinin kendisine maddi destek sağlayacağı*” için çalışmasına gerek kalmayacağını, %16,7'si de evlenmek suretiyle “*Geçimini eşinin sağlayacağı*” için çalışmak zorunda olmayacağını belirtmiştir. Bireyin, kente göç etmese de çalışmak zorunda kalmayacağını; “*Hayır, evlenirdim*” biçiminde ifade etmesi, toplumsal cinsiyetçi bakış açısı ile erkeğe yüklenen evi geçindirme rolünü de yansıtmaktadır.

4.3.20. Kente Göç Etmenin Sosyal Refahta Meydana Getirdiği Değişimler

Araştırma kapsamında kente göç etmenin yaşamlarında neleri değiştirdiği sorusu; değişikliklerin neler olduğu ve olumlu-olumsuz yönlerini tespit etmek amacıyla sorulmuştur. Yanıtlara göre çalışmaya katılanların göçten sonra yaşamlarındaki değişiklikleri; sağlık, eğitim, gelir ve sosyal yaşam açısından 4 kategoride değerlendirilmiştir.

Tablo 83. Katılımcıların Göçün Refah Hizmetlerine Etkisi ile İlgili Görüşleri

Sağlık / Eğitim / Gelir / Sosyal Yaşam	Sayı	Yüzde (%)
Sağlık Açısından İyi	32	53.3
Sağlık Açısından Kötü	0	0
Sağlık Açısından Değerlendirme Yapmayan	28	46.7
Eğitim Açısından İyi	25	41.7
Eğitim Açısından Kötü	0	0
Eğitim Açısından Değerlendirme Yapmayan	35	58.3
Gelir Açısından İyi	34	56.7
Gelir Açısından Kötü	19	31.7
Gelir Açısından Değerlendirme Yapmayan	7	11.6
Sosyal Yaşam Açısından İyi	22	36.7
Sosyal Yaşam Açısından Kötü	24	40
Sosyal Açısından Değerlendirme Yapmayan	14	23.3

Sağlık açısından yapılan değerlendirmelere bakıldığında; katılımcıların %53,3'ü kente göç etmenin sağlık olanakları açısından iyi olduğunu ifade etmiş; %46,7'si ise bu konuda değerlendirme yapmamıştır. Kente göç etmenin sağlık açısından kötü olduğu yönünde görüş bildiren ise olmamıştır.

K10 ve K25 kente göç etmenin yaşamlarını kolaylaştırmasını sağlık hizmetleri ile açıklamıştır:

K10: “Burda sigortalı işler var. Daha bilinçli yaşıyoruz. Sağlık yönünden rahat, çocukların eğitimi için iyi. Köyde araç bile yok ulaşım için, kendi araban yoksa. Gelir daha iyi. Sosyal hayat canlı, imkanlar var. Bizim için değil de çocuklar için daha iyi. Köy daha dar her yönden” diyerek kırsal alanların yetersizliğine değinmiştir.

K25: “Köye göre şartlarım daha iyileşti. Sağlık hizmetleri ve ulaşım iyiydi. Gelirim oldu ve arttı. Sosyal olarak daha çok şey yapabiliyorum; sinemaya gidiyoruz, ara sıra dışarıda yemek, konu – komşu gezmeleri var. AVM’lerde gezebiliyoruz”

Eğitim açısından yapılan değerlendirmelere bakıldığında; katılımcıların %41,7'si kente göç etmenin eğitim olanakları için olumlu olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %58,3'ü ise eğitim açısından bir değerlendirme yapmazken, kente göç

etmenin eğitim olanakları açısından olumsuz sonuçlar doğurduğunu ifade eden birey de olmamıştır. Kırsal alanların itici yönü olarak belirtilen eğitim koşullarındaki yetersizlik, kırdan kente yapılan göçün önemli nedenleri arasında yer almaktadır (Sarıçiçek, 2019: 181).

Gelir – gider dengesi açısından yapılan değerlendirmelere bakıldığında; katılımcıların %56,7’si kente göç etmenin gelirlerinde bir artış meydana getirdiğini ve bu anlamda göçün gelir üzerindeki etkisini olumlu gördüklerini belirtmiştir. Katılımcıların %31,7’si göçün gelir üzerinde artış meydana getirmekle birlikte, kentin harcamalarında daha büyük bir artış meydana getirdiğini ve bu anlamda göçün gelir üzerindeki etkisi olumlu olsa da gider olarak olumsuz bulduklarını ifade etmiştir. Göçün gelir üzerinde etkisi ile ilgili herhangi bir değerlendirme yapmayanların oranı ise %11,6’dır. Belli’ ye (2019: 1935) göre kırsal alandaki insanların geçimleri daha çok tarıma bağımlıdır. Kentsel alanlar ise daha iyi bir geçim için geniş iş fırsatlarının olduğu alanlardır. Kentsel alanlarda; halk sağlığı, ulaşım, eğitim, spor, endüstri, iş gelişimleri gibi farklı sektörlerde daha fazla istihdam olanağı mevcuttur ve bireyler daha yüksek ücretli işlere ulaşmak için kırsal alandan kentsel alana göç etmeyi tercih etmektedir. Öztürk ve Altuntepe’ye (2008: 1593) göre de kırsal alandan kentlere yapılan göçün ana nedeni; kırsal alanlardaki istikrarsız istihdam ve kötüleşen sosyo-ekonomik şartlardır. Kırsal alandaki gençlerin ve bireylerin çoğunluğu işsizdir. Kırsal alanlarda sosyo-ekonomik yönden de gelişme olanağı bulamayan geçler ve bireyler de kentsel alanlara göç etme eğilimi göstermektedir. Aynı nedenler kadınlar için de geçerli olmakta; yanı sıra ailesine bağlı olarak da göç sürecine dâhil olmaktadır.

Katılımcılardan bazıları (K2, K5, K13, K47) gelir – gider dengesinde giderlerinin ağır olması konusunda çocukların bakım masraflarına vurgu yapmıştır:

K2: “Çocuklar oldu. Çocuklar ve ev başka hayat yok. Arada gezme sadece. Gelir çok iyi değil ama gider çok. Zor bir hayat oldu bizim için”

K5: “Giderler çok arttı. Çocuklar büyüdü. Onların masrafları, eğitimleri için uğraştık, hayat gittikçe zorlaştı. Sağlık, eğitim alanları köye göre daha iyi bence. Sosyal olarak da konu – komşu gezmeleri dışında bişey yapmıyoruz. Arada köye gidiyoruz”

K13: “Karışık, zor bir hayatın içinde buldum kendimi. Çocuklar büyüdükçe daha da zorlaştı. Köyde rahat rahat, azıcık aşım ağrısız başım diye yaşıyıp gidiyorduk”

K47: “Benim hayatımı çok zorladı. Çocuklardan biri yurttan kalıyor. Çok maddi sıkıntı yaşadım. Aldığımız verdiğimiz yetmiyordu” diyerek kentteki geçim sıkıntısından da bahsetmiştir.

Sosyal yaşam açısından yapılan değerlendirmelere bakıldığında; %36,7’si kente göç etmenin kent yaşamının sunduğu sinema, tiyatro, gezi, konser, toplumsal baskının

az olması gibi nedenlerden dolayı sosyal yaşamı olumlu etkilediğini belirtmiştir. %40'ı ise kente göç etmenin, özellikle komşuluk ilişkilerindeki zayıflıktan dolayı sosyal yaşamı olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Kente göç etmenin sosyal yaşam üzerindeki etkisi üzerine herhangi bir değerlendirmede bulunmayanların oranı ise %23,3'tür.

Katılımcılardan K38 kenti sosyal yaşam açısından olumsuz bulurken, K59 kenti sosyal ortamlara ulaşmada daha kolay bularak kenti sosyal yaşam açısından olumlu değerlendirmiştir:

K38: “*Gelirimiz arttı ama gider çok. Hayat zor, şehir zor. Şehir hayatı kalabalıkta yalnızlık gibi geliyor bana. Robot gibi yaşıyoruz. Komşuluk ilişkileri bile yok. Sosyallik de yok. Köyde daha sosyaldik bence. Kahve kültürü, ev gezmeleri, akraba – komşu ziyaretleri, tarladaki sohbetler falan daha sosyaldir*” diyerek kentin karmaşıklığı ve kırsal alanın daha sosyal olduğu yönünde görüş bildirmiştir.

K59: “*Çok şey değişti. Özgüven kazandım. Şuan açıköğretimden üniversite okuyorum. Eğitim seviyem arttı. Sertifikalar aldım. Kendimi geliştirdim. Kimseye muhtaç değilim. Sosyal hayatım da çok değişti. Köyde örtülüydüm, buraya gelince açıldım. Neden açıldın diyen yok. Köyde olsa baskılar olurdu. Oğlumla birlikte zaman geçiriyorum. AVM'ye, kafeye, sinemaya gidiyorum arada. İstedğim zaman çıkıp dönebiliyorum. Nereden geliyorsun, nereye gidiyorsun diyen yok. Özgürlüğü seviyorum. Köyde baskılardan depresyona girmiştin*” diyerek kırsal alandaki baskıcı tutumlardan göçle kurtulduğuna yönelik kenti çekici gören bir yaklaşımda bulunmuştur.

Diğer yandan K1 ve K48 de her iki alandaki farklılıklara değinerek her iki alanın olumlu ve olumsuz yönlerine vurgu yaparken, K41 ise kırsal alanlardaki baskının kente göre daha fazla olduğuna vurgu yapmıştır:

K1: “*Köy hayatı ve şehir hayatı farklı. Köyde çok çalışıyorsun, para kazanamıyorsun; şehirde para kazanıyorsun ama o da yetmiyor*” diyerek her iki alanın dezavantajlı durumunu ifade etmiştir.

K48: “*Değişen çok bir şey olmadı. Yapılan işler farklı. Köyde çalışsan da sana para veren olmazdı. Köydeyken tarlada çalışıp eve gelirdin, evle uğraşırdın. Şehirde de aynı. Çalış gel sonra evde de çalış*” diyerek toplumsal cinsiyeti barındıran bir cevap olmuştur.

K41: “*Dul olarak daha rahatım, köyde dul olunca hemen yakıştırmalar olurdu*” diyerek kırsal alandaki baskının kentte daha az olduğuna vurgu yapmıştır.

Kırsal alandaki bireyleri kente yönlendiren önemli etkenlerden biri de; kır yoksulluğuna karşı kentteki iş ve sosyal olanaklardır (Arslan, 2018: 124). Kır yoksulluğu sadece ekonomik anlam taşımamakta; sağlık, eğitim ve sosyal yaşam için yetersizliği de ifade etmektedir. Kırdan kente göç sürecinde kentin bu alanlarda daha fazla olanaklarının olması, kenti cazibeli hale getirmektedir. Ancak göç sonucunda göç

edenler açısından sosyal yaşam, birbirine yakın oranlarda hem iyi hem kötü olarak değerlendirilmiştir.

4.3.21. Kente Göç Sürecinde Çocuk veya Yaşlı Bakımı ya da Ev İşleriyle İlgili Değişimler

Cinsiyete dayalı iş bölümü; sadece teknik bir ayrım değil, ayrıcalık ve ayrımcılık yapılarını barındıran egemenlik ve bağımlılık ilişkilerini de içermektedir (Acar-Savran ve Demiryontan, 2016: 147). Katılımcılara göçten önceki iş yükü ile göçten sonraki iş yükünde artış veya azalış olup olmadığını tespit etmek için ev işleriyle ilgili nelerin değiştiği sorulmuştur.

Tablo 84. Kente Göç Süreci ve İş Yükünün Değişimi

İş Yükünün Değişimi	Sayı	Yüzde (%)
Değişen Birşey Olmadı	29	48,3
İş Yüküm Arttı	31	51,7
Genel Toplam	60	100,0

Katılımcıların %51,7'si kırsal alandan kente göçle birlikte çocuk, yaşlı bakımı ya da ev işleriyle ilgili iş yükünün arttığını belirtmiştir.

K2: “Köyde çocuklar yoktu daha. Sadece ev işleri yapardım. Şehire gelince çocuklar da oldu. Çocuklar, ev işi hepsini ben yaptım. İş yüküm arttı.”

Katılımcıların %48,3'ü ise göçten sonra bahsedilen konulardaki iş yükünde herhangi bir değişiklik olmadığını ifade etmiştir. Söz konusu katılımcılar, kırsal alanda yapmış olduğu çocuk, yaşlı bakımı ve ev işlerinin kente göç ile birlikte yine kendilerince yapılmaya devam ettiğini, iş yükünde belirgin bir değişiklik olmadığını belirtmiştir.

K11: “Köyde yaşlı kayınvalide felçliydi. Ona bakıyordum. Buraya gelince de fiziğe götürdük. Yine ben baktım. Çocuklara da hep ben baktım.”

Saraç'a (2013: 30) göre, küreselleşme kentleşme gibi süreçlerin etkisiyle kadın ve erkeğe yüklenen cinsiyet rolleri değişmektedir. Bu değişim, ev ve iş yaşamında rol değişim ve uyumlarını da beraberinde getirmektedir. Kadın rollerinin eskisine göre farklılaşsa da çok değişmediği belirtilmektedir. Kadın emeğinin maruz kaldığı eşitsizlik durumu ve aile / toplum içindeki cinsiyetçi iş bölümü, Neoklasik İktisatta veri kabul edilmekte ve kadınlar, başkalarını düşünen varlıklar olarak nitelendirilmektedir

(Kalaycı, 2017: 537). Erkan (2016: 36), Neoklasik İktisat ve Feminist İktisat açısından yaptığı değerlendirmede; Neoklasik İktisatta feminist yaklaşımın olmadığı, firmaların maliyet ve verimlilik analizlerinde kadına, kadın işgücüne, kadın emeğinin konumuna yer vermediğini ifade edilmektedir. Ekonomi politikalarında toplumsal cinsiyetin dikkate alınmayışı, sorunların tespit edilmemesine ve ekonomik olayların doğru algılanmamasına neden olmaktadır. Bu bağlamda iktisat biliminin daha verimli bir disiplin haline gelmesi, feminist iktisadın dikkate alınması ile mümkün olabilmektedir. İşgücü piyasası yapısının daha net anlaşılması için, cinsiyetçi iş bölümü sonucu kadının görünmeyen emeğinin dikkate alınmasını da gerektirmektedir. Kaya ve Belke'ye (2018: 57) göre de Ortodoks İktisat'ın kadınları hanehalkı/ev içerisinde konumlandırışı, iktisada eril merkezli bir anlayışla yaklaştıklarını göstermektedir. İktisatta kadın; üretici değil tüketici, kamusal alana değil özel alana uygun, bağımsız değil bağımlı olarak belirtilmiştir. Feminist iktisat ise bu konuda eleştirel bir yaklaşım içinde olmuştur. Neoklasiklerin görmezden geldiği kadın emeğinin, feminist iktisatta dikkate alındığı ifade edilebilir.

4.3.22. Göç ile Birlikte Eşlerin Çalışmayla İlgili Bakış Açılarındaki Değişimler

Kadının medeni durumu, işgücüne katılmasında belirleyici olan en önemli etkenlerden biridir. Evli kadınların, bekârlara göre çalışma hayatına girmesini engelleyen birçok neden olmaktadır. Toplumun yüklediği görevler, çocuklar, evle ilgili işler, yaşlı bakımı gibi engeller olmakla birlikte eşlerinin çalışmaya karşı olup olmaması da kadının çalışma hayatına girmesinde etkili olmaktadır (Yılmaz vd., 2015: 147).

Tablo 85. Göç ile Birlikte Eşlerin Çalışmaya Bakış Açısı

Eşlerin Çalışmaya Yönelik Görüşleri	Sayı	Yüzde (%)
Değişen Bir Şey Olmadı, Çalışmama Karşı Değil	23	42,6
Değişen Bir Şey Olmadı, Çalışmama Karşı	9	16,7
Değişen Bir Şey Oldu, Çalışmama Karşı Değil	22	40,7
Değişen Bir Şey Oldu Çalışmama Karşı	0	0,00
Genel Toplam	54	100,00

Göç ile birlikte eşlerin çalışma hakkındaki düşüncelerinde değişiklik olup olmadığını tespit etmek için söz konusu soru yöneltilmiştir. Çalışmaya katılan 60

bireyden 54'ü soruyu yanıtlamıştır. Soruyu yanıtlamayan 6 bireyin 5'i bekâr olup hiç evlenmemiş, 1'i ise eşi öldüğü için soruya yanıt vermek istememiştir. Katılımcıların %42,6'sı eşinin hem göçten önce hem de göçten sonra çalışmasına karşı olmadığını ifade etmiştir.

K10: *“Karşı değil. Olmadı da hiç. Kendin bilirsin dedi. Ben de istediğim için, daha rahat yaşamak için çalışıyorum.”*

K31: *“Karşı değildi. Ama şimdi daha da iyi anlıyor. Maddi durumumuzun iyi olması için daha da olumlu bakıyor.”*

Katılımcıların %16,7'si eşinin hem göçten önce hem de göçten sonra çalışmasına karşı olduğunu belirtmiştir.

K7: *“Hiçbir zaman istemedi.”*

K27: *“Hayır. Her zaman karşı çıktı.”*

Katılımcıların %40,7'si ise eşinin göçten önce çalışmasına karşı iken, göçten sonra fikir değiştirerek çalışmasına karşı olmadığını ifade etmiştir.

K2: *“Başlarda karşıydı. Ama ekonomik durum çok zorladığı için şimdiki aklı olsa çalıştırırdı.”*

K25: *“Evet. Köyde ailesi vardı. Onlar istemiyor diye istemiyordu. Göçten sonra hem maddi anlamda istedi hem de karışmadı. Şu an olumlu bakıyor.”*

Göç ile birlikte erkeklerin eşlerinin çalışmasıyla ilgili düşüncelerinde değişiklik olduğu gözlenmektedir. Söz konusu durum kırsal alandan kente göç ile birlikte ortaya çıkan geçim sıkıntısının etkisi ile ya da toplumsal baskının azalması ile açıklanabilir.

4.3.23. Kentteki Kadının Çalışmamasının Nedenleri

Kadınların çalışma hayatında yer alıp almamasından kastedilen, gelir getirici bir faaliyette bulunup bulunmadığıdır. Daha çok erkeklerin egemen olduğu ev dışı alanlar, çalışma alanı olarak değerlendirilmektedir. Ancak kadınlar, ev içinde veya dışında çalışma yaşamının bir parçası olmuştur (Selçuk ve Tuzlukaya, 2013: 4). Göçle birlikte kente gelen kadının, çalışma yaşamına girmesinde birçok engel bulunmaktadır. Engellerin kaynağında ise toplumsal cinsiyetçi bakış açısının olduğu söylenebilir.

Türkiye’de kadın istihdamının önündeki engeller arasında; erkeklerin ve kadınların farklı mesleklere yönelmesine neden olan toplumsal cinsiyet ayrımcılığındaki keskinlik önemli bir engeldir. Kadınların çalışma hayatındaki alanları, kendilerine uygun görülen işlerde toplum tarafından belirlenmektedir. Diğer yandan teknolojik gelişmeler, herhangi bir becerisi olmayan ve düşük eğitilmiş kadınların istihdamında bir başka engeli oluşturmaktadır. Geleneksel rol dağılımındaki “ev işi kadının asli görevi” olarak tanımlanan kadının rolü, istihdamını olumsuz etkilemektedir.

Evdeki sorumluluğun daha çok kadında olması kadının; statüsü yüksek, yoğun zaman ve seyahat gerektiren işlerde ya da erkek mesleği olarak görülen alanlarda olmasına engel olmaktadır (Ersöz, 2016: 73 – 74). Yapılan araştırmada da benzer bir durumla karşılaşmıştır.

Ülkelerde ve illerde kentteki kadının çalışmamasının ya da çalışma hayatına girememesinin önündeki engeller farklılık gösterebilir. Denizli’de kadının çalışma hayatına girememesinin engelleri arasında; çocuk bakımı, çalışma koşullarının zorluğu, ev içi yükümlülükleri gibi nedenler sıralanabilir (Akbaş, 2018: 109).

Katılımcılardan K5 ve K30 kentteki kadının çalışmamasının önündeki en önemli nedeni olarak çocuk bakımı ve bakım maliyetini belirtirken, K10 ve K58 ise kentteki kadının çalışmamasının önündeki engeli düşük nitelikli olmalarına bağlamaktadır:

K5: “Çocuklar var bakan yok. Erkekler kendi rahatları için, evde sıcak yemek, hizmet istedikleri için istemiyorlar”

K30: “Çocuklar, bakım parası, işyerinde yaşanan taciz gibi kötü olaylar, güvensizlik”

K10: “Buradaki işlerde tecrübesi yok. Okumuşluğu yok. Böyle olunca zorlanıyor iş bulmada. Bilinçsizlik oluyor. Eğitimsiz kişilerin bulacağı işler daha kötü. Burada eğer küçük çocuğun varsa da zor, kimseye güvenemezsin. Baktırsan parası çok” diyerek niteliksiz bireylerin kentte iş bulma konusunda yaşayacağı sıkıntıları belirtmiştir.

K58: “Köydeki işlerle buradaki işler çok farklı. Köyde toprakla uğraşıyotrsun, burada makinelerle falan. Tecrübe yok, işi bilmiyorsun. Bu yüzden çalışmak isteyen de işveren de çekinceli davranıyor. Ayrıca çocuklar ve bakımı da çalışmayı etkiliyor”

Tablo 86. Kentteki Kadınların Çalışma Hayatında Olmama Nedenleri

Nedenler	Sayı	Yüzde (%)
Çocuk Bakımı	13	32,50
Eşin İzin Vermemesi	10	25,00
Kadının İstememesi	2	5,00
Düşük Nitelik/Düşük Eğitim Düzeyi	5	12,50
İş Tecrübesinin Olmaması	5	12,50
Kadına Uygun İşin/Çalışma Koşullarının Olmaması	5	12,50
Genel Toplam	40	100,00

Kadın katılımcıların %32,5 ‘i çocuk bakımı, %25’i eşinin izin vermemesi nedeniyle kadınların çalışma hayatının dışında kaldığını belirtmiştir. Söz konusu oranlar, toplumsal cinsiyetçi bakış açısı çerçevesinde kadının en önemli görevinin çocuk

bakımı olduğu düşüncesinin Türkiye’de yaygın olduğunu göstermektedir. Ayrıca, çalışmaya katılan kadınlardan %12,5’i düşük nitelik ve eğitim düzeyi, %12,5’i iş tecrübesinin olmaması, %12,5’i kadına uygun iş ve çalışma koşullarının olmaması ve %5’i de kadının istememesi nedeniyle kadınların çalışma hayatı dışında kaldığını ifade etmiştir.

4.3.24. Kırsal Alanda İstihdamın ya da Gelirin Artması Durumunun Göç Tercihine Etkisi

Çalışmada, kırsal alanların iticiliğine neden olan sorunlara çözüm bulunması durumunda katılımcıların yine de göç etme eğiliminde olup olmayacakları tespit edilmek istenmiştir. Çalışmaya katılan 60 bireyin 40’ı (kadın) soruya yanıt vermiştir.

Tablo 87. Kırsal Alanda Gelir Artışı Olsaydı Göç Etme Tercihinin Değişimi

Göç Tercihi	Sayı	Yüzde (%)
Evet, Kentte İyi Eğitim Koşulları	8	20
Evet, Kentte Daha İyi Sosyal Hayat	5	12,5
Evet, Kentte Kadın Daha Özgür	2	5
Toplam	15	37,5
Hayır, Kırsal Alanda Daha Rahat Hayat	14	35
Hayır, Kent Pahalı ve Zor	4	10
Hayır, Çevrem Kırsal Alanda	4	10
Hayır, Kırsal Alanda Sosyal Güvenlik Yeterli Olsaydı	3	7,5
Toplam	25	62,5
Genel Toplam	40	100,00

Katılımcıların %37,5’i, kırsal alandaki istihdam ve gelir koşulları iyileştirilse bile yine de göç edeceklerini, %62,5’i ise kırsal alanda istihdam ve gelir koşullarında iyileşme olduğunda kente göç etmeyeceklerini ifade etmiştir.

Kırsal alandan kente göç edeceklerini belirtenlerin (15 katılımcının) %53,3’ü “kentteki eğitim koşullarının kırsal alandan daha iyi” olduğunu, %33,3’ü “kentte sosyal hayatın getirdiği olanakların kırsal alana göre daha fazla” olduğunu, %13,4’ü ise “kırsal alanda yoğun bir biçimde yaşanan baskının kentte çok daha az” olduğunu belirtmiştir.

K9: “Evet göç ederdik. Çünkü çocukların eğitimi için geldik.”

K25: “Evet. Baskıdan uzaklaşmak için. En azından çocuklar için yine de göç ederdik.”

Kırsal alandan kente göç etmeyeceklerini belirtenlerin (25 katılımcının) %56'sı, *“kırsal alanda yaşam koşullarının kente göre çok daha rahat”* olduğunu, %16'sı *“kentte hayatın daha pahalı”* olduğunu ve *“karmaşık kent yaşamının hayatı zorlaştırdığını”*, %16'sı *“aile, akraba ve arkadaş çevresinin kırsal alanda”* olduğunu, %12'si ise *“kırsal alanda sosyal güvenlik, sosyal yardım ve destekler olsaydı”* göç etmeyeceklerini ifade etmiştir. Katılımcılardan K4 ve K5 maddi durumlarının iyi olması kırsal alandan göç etmeyeceklerini ifade etmiştir.

K5: *“Göç etmezdik. Maddi durum iyi olduktan sonra köyümüzü niye terk edelim ki?”*

K4: *“Hayır. Göç etmezdik. Memleketimizde daha rahat yaşırdık.”*

diyerek memleketlerini terk etmeyeceklerini belirtmişlerdir.

4.3.25. Katılımcıların Emek ve Çalışma Olgularına Yönelik Görüşleri

Çalışma, sadece ekonomik bir olay değil, aynı zamanda sosyal bir aktivite olarak değerlendirilmektedir (Yıldız, 2010: 134). Kutsal bir değer olarak anlamlandırılan emek kavramı da kadında ve erkekte farklı biçimlerde görülmektedir. İlgili yazında da emeğin ücretli ve ücretsiz karşılığı, kadında ve erkekte ayrılmaktadır. Erkek emeği daha çok ücretli iken, kadın emeği daha çok ücretsizdir. Erkek emeği önemli bir konumdayken, kadın emeği daha değersiz bir konuma sahiptir. Özmete ve Yanardağ'a (2016: 92) göre geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinde; erkeğin, çalışma hayatına ve sosyal alana dâhil olması beklenirken; kadının da ev ve aile hayatına dâhil olması beklenmektedir. Beklentilere göre de kadın ve erkek emeği algısı değişmektedir.

İlgili soruya yönelik araştırmaya katılanlardan K6 ve K54 çalışmayı özgüven boyutuyla açıklarken, K2, K25, K59 ise çalışmanın ihtiyaçları karşılaması boyutuna dikkat çekmiştir:

K6: *“Hayat için çabalamaktır. Kadınlar, ayakları üzerinde durabilmeleri için, eşine bağlı kalmamak için, kendisi için, çocukları ve aile hayatının daha rahat olması için çalışmalıdır”*

K54: *“Emek, ter dökmektir. Çabanın, özverinin, fedakarlığın karşılığıdır. Kadın da çalışmalı, kendi ayakları üstünde durmalı. Kişisel gelişim için de iyidir. Topluma da faydası olur”*

K2: *“Emek vermezsen boş kalırsın, çalışmazsan aç kalırsın. Kendisi ve ailesi için kesinlikle çalışmalı”*

K25: *“Çok zor ve değerli bir şey. Kadınlar çalışmalı. Özgüveni artırır. Maddi ve manevi daha güçlü olmasını sağlar. İnsanların bakış açısı değişir. Daha değerli gibi görünür”* diyerek emeği değer ile nitelendirmiştir.

K59: “Hayatta insanın bir yerlere gelebilmesi için sarfettiği en fazla şeydir. Emeksiz yemek yok” diyerek kadının çalışma hayatında bulunması gerektiği yönünde değerlendirmede bulunmuştur.

Tablo 88. Katılımcıların Emek ve Çalışma Olgularına Yönelik Görüşleri

Katılımcıların Görüşleri	Sayı	Yüzde (%)
Gelecek Güvencesidir/Sigortadır/Emekliliktir	9	15,00
Para Kazanmaktır	21	35,00
Erkeğin Görevidir	12	20,00
Özgürlüktür	1	1,70
Çabalamaktır	17	28,30
Genel Toplam	60	100,00

Katılımcılara da, çalışmanın odak noktası olan emek, çalışma, kadın emeği kavramları ile ilgili görüşleri sorularak değerlendirme yapılmıştır. Katılımcıların %35’i emek ve çalışmanın “*para kazanmak*” olduğunu, %28,3’ü hayat mücadelesi anlamında “*çabalamak*” olduğunu söylemiştir. Katılımcıların %20’si emek ve çalışmayı “*erkeğin görevi*” olarak gördüğünü ifade ederken, söz konusu yanıttan hareketle toplumsal cinsiyetçi bakış açısının etkisinin görüldüğü söylenebilir.

4.3.26. Katılımcıların Kadının Çalışma Hayatında Yer Almasına Yönelik Görüşleri

Kadınların çalışma hayatına girmesi konusu, toplumların gelişiminde ve kalkınmasında önemli bir yere sahiptir. Geleneksel toplumlarda kadın, ailesinden bağımsız bir birey olarak değerlendirilmediği için çalışma hayatına girmesi daha zor olmuştur (Koca, 2014: 3). Çalışmada da kadının çalışma hayatına girmesi konusundaki görüşlere yer verilerek, görüşlerin neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 89. Katılımcıların Kadının Çalışma Hayatına Yer Almasına Yönelik Görüşleri

Görüşler	Sayı	Yüzde (%)
Kadın Gelecek/Sosyal Güvenlik İçin Çalışmalıdır	2	5,00
Kadın Özgüvenini/Saygınlığını Sağlamak İçin Çalışmalıdır	8	20,00
Kadın Özgür Olabilmek İçin Çalışmalıdır	2	5,00
Kadın Geçim Sıkıntısı Çekmemek İçin Çalışmalıdır	19	47,50
Kadın Kendisi, Ailesi, Çocuğu İçin Çalışmalıdır	9	22,50
Genel Toplam	40	100,00

Soruya yanıt veren kadınların %47,5'i, kadının geçim sıkıntısı çekmemek adına çalışması gerektiğini ifade etmiştir. Kadınların %22,5'i hem kendisi hem ailesi hem de çocuğu için, %20'si ise kadının özgüveninin ve saygınlığının artması için çalışması gerektiğini söylemiştir. Kadınların %5'i kadının eşine veya başka bir bireye ekonomik olarak bağımlı olmaması için çalışması gerektiğini ifade etmiştir. Kalan %5 ise kadının sosyal güvence ve emeklilik anlamında çalışma hayatında yer almasını gerekli görmektedir.

K1: *“Kadın çalışmalı; sigortası için, gelecek güvencesi için, emeklilik için, yaşlıyken muhtaç olmamak için çalışmalı.”*

K30: *“Kadın çalışmalı. Sosyal hayatı için kendisi için niteliği için saygınlık kazanmak için çalışmalı.”*

K56: *“Kadın çalışarak başarı, güven, güç kazanır. Böylelikle ezilmez.”*

Görüşlere göre, kadının geçim sıkıntısı çekmemek için çalışması gerektiği görüşünün yüksek oranda olması, kadının ekonomik durumunun önemine dikkat çekmektedir.

4.3.27. Katılımcılara Göre Kadınların Çalışma Hayatında Sürekliliğini

Sağlaması İçin Yapması Gerekenler

Türkiye’de kadınların işgücüne katılma oranı düşük düzeydedir. Kadınların çalışma hayatında daha fazla yer almasını sağlamak, işgücüne katılımlarını arttırmak için işverenlere teşvikler sunulmakta, yasal düzenlemeler ve özendirmeler yapılmakta, ancak çok belirgin bir gelişme yaşanmadığı da ifade edilebilir (Yaprak, 2015: 490). Katılımcılara, çalışma hayatında istikrarlı bir biçimde kalmak için bireylerin neler yapması gerektiği sorulmuştur.

Araştırmaya katılanlardan K3 ve K49 bireylerin işlerini en iyi biçimde yapması gerektiğini değerlendirirken, K25 ise mesleki eğitimlerle kendini geliştirmesi gerektiği yönünde değerlendirmede bulunmuştur:

K3: *“İşinde iyi olsun. Kendini iyi tanısun. Özgüvenli olsun. Tecrübeli olsun. Eğitimini yükseltsin. Bu işi yapabilirim diyebilsin”*

K49: *“İş ortamını araştırsın. İşini iyi yapsın. İşveren de böyle çalışanı kaybetmek istemez. Mesela kartonu en iyi ben yapıyordum. Patron için iyi bir elemandım”*

K25: *“İyi çalışmalı. Mesleki eğitimini alabilir. Eğitimini arttırabilir. Kendini geliştirebilir”* biçiminde görüş bildirmiştir.

Tablo 90. Katılımcılara Göre Kadınların Çalışma Hayatında Sürekliliğini Sağlaması İçin Yapması Gerekenler

Görüşler	Sayı	Yüzde (%)
Birey İyi Bir Eğitim Almalı	3	7,50
Birey Mesleki Eğitim Kurslarına Katılmalı	2	5,00
Birey Yeteneği Olan İş Yapmalı	3	7,50
Birey İşini Severek Yapmalı	17	42,50
Birey Kendini Geliştirmeli	15	37,50
Genel Toplam	40	100

Soruya yanıt veren kadınların %42,5'i, çalışan bireyin "*işini severek yapması*" gerektiğini, %37,5'i ise bireyin "*kendisini geliştirmesi*" gerektiğini belirtmiştir. Kadınların %7,5'i bireyin "*hangi alanda yetenekli ise o alanda çalışması*", yine %7,5'i bireyin "*iyi bir eğitim alması*", %5'i ise bireyin "*mesleki eğitim kurslarına katılarak iş becerilerini arttırması*" gerektiğini belirtmiştir.

4.3.28. Katılımcılara Göre Kadınların Çalışma Hayatında Sürekliliğini Sağlaması İçin Kurumların Yapması Gerekenler

Mesleki eğitim kursları ve programlar, kadınların işgücü piyasasına girmesinde önemli faktörlerden biridir. Kurslar ve programlar da daha çok İŞKUR bünyesindedir. Türkiye'de mesleki eğitim kursları ve programları düzenleyen diğer kurumlar; KOSGEB, Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, özel işletmeler ve belediyelerdir. Dezavantajlı gruplar içindeki kadınlar da bu kurslara katılmaktadır. Ancak kurslara başvurma ve devam sürecinde ya da kurs bitiminde çalışma hayatına girmede birçok sorunla karşılaşmaktadır (Taner ve Gökalp, 2015: 56 - 57).

Katılımcılara, çalışma hayatına girmek isteyen veya giren bireylerin özellikle de kadınların kayıtlı ve düzenli bir işinin olması için İŞKUR VE STK gibi kurumların neler yapabileceği sorusu yöneltilmiş ve değerlendirilmiştir.

Bireylerin çalışma hayatında kalmaları konusunda kurumların neler yapması gerektiğine yönelik katılımcılardan; K2 ve K7 kurumların bireyleri yönlendirme konusunda iyi olması gerektiğine dikkat çekerken, K1 ve K51 kurumların bireylere eğitimler vermesi gerektiğine dikkat çekmektedir. K59 ise hem işçinin hem de işveren açısından iş takibi yapılmasını önermektedir:

K2: “*Vatandaşları bilinçlendirsin. Nasıl yapılabilirliğini öğretsinler. İnsanlarla istişare yaparak ihtiyaçlarını anlamalılar, daha iyi yönlendirmeliler*”

K7: “*Şurada iş var şuraya git değil de kişiye baksın, becerisine baksın ona göre göndersin. İşsiz kalındığında yetiştirtsin*” biçiminde kurumların iyi yönlendirmeleri konusunda değerlendirmede bulunmuştur.

K1: “*Meslek edindirme kursları çoğaltılmalı. Sigortayı İŞKUR gibi kurumlar yatırabilir. İşveren de maaşları arttırabilir. Ev hanımları için de bişeyler yapmalılar*”

K51: “*Daha geniş iş imkanı sunmalı. Her kesime yönelik olmalı ve eğitilmiş kişileri de yönlendirmeliler. Daha önce kuruma gittiğimde sadece tekstile, markete falan yönlendirmişlerdi. Eğitimime uygun daha nitelikli işlere yönlendirmediler. Kurumlar genelde niteliksiz işleri daha çok kapsıyor. Bana çok fazla yardımcı olamamışlardı. Kendi çabamla sonrasında buldum. Eğer insanlar eğitimsiz ise özel meslek kursları arttırılarak, insanların işinde daha nitelikli olması sağlanmalı*” diyerek kurumların eğitim hizmetleri üzerinde görüş bildirmiştir.

K59: “*İşverenler düzgün olmayabiliyor. İşçilerin hakkını yiyen işverenler oluyor. Bu tip firmaların, işyerlerinin gerekli cezayı almaları için de düzenlemeler yapılmalı. Hem işçiyi hem de işvereni takip etmeli*” biçiminde öneride bulunmuştur.

Tablo 91. Katılımcılara Göre Kadınların Çalışma Hayatında Sürekliliğini Sağlaması İçin Kurumların Yapması Gerekenler

Görüşler	Sayı	Yüzde (%)
Kurumlar Mesleki Eğitim Vermeli	6	15
Kurumlar Vatandaşları Bilinçlendirmeli ve Yönlendirmeli	22	55
Kurumlar İşyerlerini Denetlemeli	7	17,5
Kurumlar İş Arama Yöntemleri Konusunda Eğitim Vermeli	5	12,5
Genel Toplam	40	100

Soruya yanıt veren kadınların %55’i gerek İŞKUR gerekse STK’ların bireyleri iş bulma ve çalışma hayatı konusunda bilinçlendirmesinin ve yönlendirmesinin büyük önem taşıdığını ifade etmiştir. Katılımcıların %17,5’i İŞKUR ve diğer kurumların işyerlerini denetlemesi, %15’i İŞKUR ve STK’ların mesleki eğitim vererek bireylerin yeteneklerini arttırması, %12,5’i ise adı geçen kurumların iş arama kanalları konusunda bireyleri eğitmesi gerektiğini belirtmiştir.

4.3.29. Katılımcıların Aktif İstihdam Politikaları Hakkındaki Bilgi

Durumları

Aktif İstihdam Politikaları’nın amacı; sadece işsizlere gelir desteği sağlamak değil, işsizlerin çalışma hayatına girmesini veya dönmelerini de sağlamaktır. Aktif

İstihdam Politikaları genellikle işsizlikten çok etkilenen gruplara özellikle de gençlere ve kadınlara yöneliktir (Sanal, 2013: 2).

Denizli ili 2017 yılı AİP’da toplam program sayısı; 923’tür. Toplam katılımcı sayısı ise erkeklerde 1.564, kadınlarda 3.705 olmak üzere 5.269 olarak gerçekleşmiştir. Denizli için aktif istihdam programları çerçevesinde; mesleki eğitim kursları (MEK), girişimcilik eğitim programı (GEP), işbaşı eğitim programları (İEP) düzenlenmiştir. MEK kapsamında 108 kurs sayısı, 2.131 kursiyer sayısı mevcuttur. Kursiyerlerin; 1.950’si kadın, 181’i ise erkektir. GEP kapsamında 55 program; 645 erkek, 727 kadın olmak üzere 1.372 toplam katılımcı bulunmuştur. İEP’da ise 760 program; 1.766 toplam katılımcı mevcuttur. Erkek katılımcılar 738, kadın katılımcılar ise 1.028 olarak gerçekleşmiştir (İŞKUR, Yıllık İstatistik Bültenleri, E.T. 13.04.2019).

Aktif istihdam politikaları hakkında bilgisi olan katılımcılardan K25 çalışan kadınlara yönelik yardımlara vurgu yaparken, K33, K54 ve K59 girişimci kadınlara verilen teşviklere vurgu yapmıştır:

K25: “İşyerinde geçenlerde kadının biri iş başvurusu yapmıştı. Patron diğer erkek iş başvurularını dikkate almadan kadın olanı işe aldı. Çünkü kadın istihdamı için SSK primlerinin yarısını devlet karşılıyormuş işverene. Teşviklerde kadınlara pozitif ayrımcılık uyguluyorlar diye biliyorum” diye ifade etmiştir.

K33: “Ben ileride giyim üzerine kendi iş yerimi açmak istiyorum. Girişimcilik kursuna gitmeyi planlıyorum. Kurslar verdiklerini biliyorum”

K54: “Kadınlara destek vermek için teşvik, eğitim gibi hizmet sunuyorlar. Mesela İzmir’de yan yana küçük on kadar stand sadece kadınlar çalıştırıyordu. O dükkânlardan el becerilerini sergileyip satıyorlardı” biçiminde bir örnek sunmuştur.

K59: “Evde iş yapıp satmak isteyenlere destek veriyor. Ev hanımlarının yaptıkları işler için. Reçel yapıyorlar, tarhana yapıyorlar, dantel yapıyorlar ve bunları satabilmeleri için işyeri açmak isteyenlere destek oluyor” kadın girişimciler üzerinden değerlendirmede bulunmuştur.

Tablo 92. Katılımcıların Aktif İstihdam Politikaları Hakkındaki Bilgi Düzeyleri

Kadın Katılımcıların Bilgi Düzeyleri	Sayı	Yüzde (%)
Bilgim Yok	18	45
Az Bilgim Var	16	40
Bilgim Var	6	15
Genel Toplam	40	100

İlgili soru çalışmaya katılan 40 kadına yöneltilmiştir. Soruya yanıt verenlerin sadece %15'i aktif istihdam politikaları hakkında bilgi sahibi olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların %45'i aktif istihdam politikaları hakkında hiç bilgi sahibi olmadığını, %40'ı ise çok az bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Türkiye’de kırsal alandan kentsel alana yapılan göç hareketi, nedenleri ve sonuçları çok boyutlu insan ve emek hareketliliği olma özelliğine sahiptir. Söz konusu nedenler ve sonuçlar, göç eden bireylerin sosyo-ekonomik özelliklerine göre farklılıklar göstermektedir. Ayrıca göç edilen yerin ‘itici’ ve göç alan yerlerin ‘çekici’ koşulları göçün etkilerini daha karmaşık ve derin bir duruma getirebilmektedir. Türkiye’de Denizli ili istihdam fırsatları açısından ‘çekici’ olma özelliğine sahip illerden biri iken, aldığı ve verdiği göç açısından dalgalı bir yapıya sahip bir ildir. TÜİK Göç İstatistiklerine göre, Örneğin; 2010-2011 döneminde net göç hızı -0,4; 2011-2012 döneminde 2,6; 2014-2015 döneminde 5,3; 2017-2018 döneminde -0,8’dir (TÜİK Göç İstatistikleri, E. T. 04.06.2019).

Araştırmanın kuramsal bölümü yazın taraması biçimindedir. Araştırmanın kuramsal bölümüne göre kadınların çalışma hayatındaki dezavantajlı konumlarının devam ettiği ifade edilebilir. Göç sürecinin de kadınların dezavantajlı konumlarını arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın uygulama bölümü ise nitel araştırma yöntemine dayanmaktadır. Alan araştırması betimsel analiz niteliğine sahiptir. Veri toplama aracı olarak nitel araştırma yöntemlerinden biri olan derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Açık uçlu soruların yer aldığı yarı yapılandırılmış görüşme formu katılımcılara uygulanmıştır. Araştırmanın kapsamını, kırsal alandan Denizli kent merkezine göç eden 40 (%66,7)’ı kadın 20 (%33,3)’si erkek olmak üzere toplam 60 birey oluşturmuştur.

Göç sürecinde kadın emeğinin değişimi ve sosyo – demografik özellikleri arasında ilişki olup olmadığını tespit etmek amacıyla katılımcılara sosyo – demografik özellikleri sorulmuştur ve söz konusu özelliklerin sayısal dağılımı ve crosstabs analizi ile elde edilen bulgular gruplandırılmıştır. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri:

- Kadınların %82,5’i erkeklerin ise %70’i lise altı eğitim düzeyine sahiptir. Ayrıca çalışma hayatından çekilen kadınların %86,2’si, lise altı eğitim sahiptir.
- Katılımcıların %46,7’sinin 32 – 46 yaş aralığındadır.
- Katılımcıların %53,3’ü Denizli, %20’si Afyon ve %8,3’ü Muğla il kırsalı doğumludur.
- Katılımcıların %75’i evli, %25’i ise bekârdır. Evli olan bireylerin %65’i göçten önce evlenmiştir. Katılımcıların %91,7’si çocuk sahibidir.

- Katılımcılar ağırlıklı olarak Denizli ve Denizli'ye yakın illerin kırsalında doğan bireylerdir: %53,3'ü Denizli'ye bağlı kırsal alanlardan, %20'si ise Afyon çevre kırsalından göç etmiştir.
- Katılımcıların %93,3'ü göçten önce çalışırken, %6,7'sinin çalışma deneyimi yoktur. Göçten önce erkeklerin %95'i (19 birey), kadınların ise %92,5'i (37 birey) çalışmıştır. Söz konusu 37 kadının (1 yevmiyeli çalışan kadın hariç) tamamı ÜAİ konumundadır.
- Göçten önce çalışan kadınların %78,4'ü (29 birey) göçten sonra çalışmanın yapıldığı tarihte çalışma hayatından çekilmiştir. 29 kadının %62,1'i (18 kadın) ev kadını konumuna geçmiştir. Söz konusu bulgu TÜİK 2018 verilerindeki İDO kadın nüfusun %54,8'ini ev kadınlarının oluşturduğu bilgisiyle benzerlik göstermektedir.
- Göçten önce çalışan, medeni durumu evli olan 42 bireyin %50'si göçten sonra İDO grubuna geçmiştir ve söz konusu bireylerin %71,4'ü kadındır.
- Göçten önce tarım sektöründe ÜAİ olarak çalışan kadınlar, göçten sonra Feminist İktisadi ve toplumsal cinsiyetçi bakış açısını destekler biçimde, ev işi ve çocuk bakımı nedenleri ile çalışma hayatından ayrılmıştır.
- Katılımcıların %73,3'ü (44 birey) bulunduğu yere göç etme nedeni olarak ekonomik nedenleri göstermiştir. Ekonomik nedenlerle kırsal alandan kente göç edenlerin %59,1'i (26 birey) göçten sonra çalışmamıştır. Söz konusu durum, bireylerin iş için kente göç ettiğini ancak göç ettikten sonra iş bulma anlamında beklentilerinin karşılanmadığı biçiminde yorumlanabilir.
- Göçten önce tarımda çalışan 26 kadın katılımcının 13'ü göçten sonra tekstil sektöründe çalışmaya başlamıştır. Tekstil sektöründe görülen yığılma kadınların çalışma hayatında belli mesleklerde yoğunlaşmasını ifade eden aşırı kalabalıklaşma modeline de uymaktadır.
- Göçten sonra tekstil sektöründe çalışan 13'ü kadın, 4'ü erkek toplam 17 bireyin sadece 1'i lise ve üstü öğrenim düzeyine sahiptir. Düşük eğitim düzeyinin emek- yoğun tekstil sektöründe istihdam fırsatı sağladığı ifade edilebilir. Söz konusu durum beşeri sermaye teorisinin düşük eğitim düzeyine sahip bireylerin düşük nitelikli işlerde istihdam edilebilirliği yaklaşımını destekler niteliktedir.
- Göçten önce katılımcıların %73,2'sinin medeni durumları farklı olsa da ÜAİ olarak kırsal alana özgü çiftçilik faaliyetleriyle uğramıştır. Söz konusu

bireylerin %36,6'sı göçten sonra, Denizli'nin önde gelen sektörlerinden emek yoğun faaliyetlerin ağırlıkta olduğu tekstil sektöründe çalışmaya başlamıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgular göç sürecinde kadının emeğinin işteki durum ve işin niteliğine göre değiştiğini göstermektedir. Göçten önce kırsal alanda ÜAİ olan 18 kadın katılımcı göçten sonra kente özgü işlerde ücretli konuma gelmiştir. Söz konusu 18 bireyin 12'si lise altı eğitim düzeyindedir. Araştırmanın yapıldığı dönemde halen çalışmakta olan ve iş olanakları nedeniyle göç ettiğini ifade eden 22 bireyin sadece 1'i işveren konumuna geçmiştir.

Göçten önce ve göçten sonra çalışan 14'ü erkek 8'i kadın toplam 22 katılımcının, göçten önce herhangi bir sosyal güvencesinin olmadığı tespit edilmiştir. Söz konusu 22 bireyin 15'i, lise altı eğitim düzeyine sahiptir ve 21'i evli ve 1'i bekârdır.

On altı katılımcı, en önemli göç etme nedeni olarak kentteki iş olanaklarını ifade etmiştir. Bunun yanında kırsal alanın itici yönlerini oluşturan eğitim (25 birey), sağlık (32 birey), sosyal yaşam (22 birey) gibi faktörlerin yetersizliği de diğer göç nedenlerini oluşturmaktadır.

Göçten önce mevsimlik işlerde çalışan 17 katılımcının (10 erkek, 7 kadın) tamamı, göçten sonra sürekli işlerde çalışmıştır. Söz konusu 17 katılımcının 12'si lise altı eğitim düzeyine sahip olup, tamamı evlidir. En önemli göç nedeni olarak da kentin sunduğu iş olanaklarını gerekçe göstermişlerdir.

Yirmi iki katılımcının göçten önce 12'si erkek 8'i kadın olmak üzere 20'sinin göçten önce ve göçten sonra tam zamanlı çalışmış ve çalışmaya devam etmektedir.

Katılımcıların göçten önceki ve göçten sonraki çalıştıkları sektörler kırsal alana ve kentsel alana özgü sektörler olarak ayrılmıştır. Göçten önce tarım sektöründe çalışan 50 katılımcının, göçten sonra 33'ü (%66) çalışma hayatından ayrılmış, 17 (%34) katılımcı ise tekstil ve hizmet sektöründe çalışmaya başlamıştır.

Göçten sonra çalışma hayatından ayrılan 33 katılımcının, 29'u kadındır ve 29 kadının 25'i, lise altı eğitim düzeyine sahiptir. Beşeri sermaye teorisinin yaklaşımına benzer biçimde çalışma hayatından ayrılma ile düşük eğitim düzeyi arasında bir ilişki olduğu söylenebilir.

Göçten önce tarım sektöründe çalışan mavi yakalı 14 erkek 8 kadın olmak üzere 22 katılımcının, göçten sonra sadece 3'ü beyaz yakalı olarak çalışmaya başlamıştır. Beyaz yakalı çalışan 3 birey de erkek ve lise mezunudur. Söz konusu 3 katılımcının kırdan kente göç etme nedenleri, daha iyi iş olanaklarına ulaşmaktır.

Göçten önce ve göçten sonra cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durumu, göç etme nedeni fark etmeksizin çalışmaya katılan toplam 60 bireyin tamamının sendikaya üyeliği bulunmamaktadır.

Katılımcıların çoğunun göçten önce geliri en az ücret kadardır: 32'si kadın 16'sı erkek olmak üzere toplam 48 birey göçten önce en az ücretin altında aile gelirine sahiptir. En az ücret ve üzerinde aile geliri elde olan 4'ü erkek 8'i kadın olmak üzere 12 katılımcı bulunmaktadır. Göç ile birlikte, en az ücretin altında aile geliri olan 48 bireyden, 35'inin (15 erkek, 20 kadın) aile gelirinde artış yaşanmıştır. Katılımcılardan 19'u (%31,7) gelir artışının, satın alma gücünü ve refahlarını arttırmadığını belirtmiştir.

Katılımcıların göçten önce gelir kaynaklarını genel olarak kırsal alana özgü tarım faaliyetleri oluşturmuştur. Göçten sonra ücretli iş, başlıca gelir kaynağı haline gelmiştir. Göçten sonra aile desteği ile geçimini sağlayan 9 bireyin tamamını kadınlar oluşturmaktadır.

Altmış katılımcının %78,3'ü (30 kadın, 17 erkek; 47 birey) gelirlerinin tamamını göçten önce zorunlu aile giderlerine harcamıştır. Göçten önce sadece 1 kadın zorunlu aile giderlerini karşıladıktan sonra tasarruf edebilmiştir. Göçten sonra ise 8 birey (6 kadın, 2 erkek) zorunlu aile giderlerini karşıladıktan sonra, keyfi harcama olarak nitelendirilen kentin sunduğu sosyal ve kültürel olanaklardan sınırlı bir biçimde yararlanabildiğini ifade etmiştir. Söz konusu 8 bireyin, 7'si lise ve üstü eğitim düzeyine sahiptir. Bu bağlamda eğitim düzeyi ile olanaklardan yararlanabilme arasında ilişki olduğu söylenebilir.

Yazında da toplumsal cinsiyetçi yapının kadının çalışma kararında etkili olduğu vurgulanmaktadır (Bkz. Üçüncü Bölüm, Toplumsal Cinsiyetçi Bakış Açısı, s. 111 - 115). Göçten önce aile talebi, geleneksel yapı veya toplumsal baskıya maruz kalmadan kendi isteği ile çalışan 2 kadın yine göçten sonra da kendi isteği ile çalışmaya devam etmiştir. Göçten önce ailenin talebi, geleneksel yapı ve toplumsal baskı nedeniyle çalıştığını ifade eden 46 bireyin (19 erkek, 27 kadın) tamamı ise göçten sonra kendi istekleri ile çalıştıklarını belirtmiştir. Bu bağlamda kırsal alanda toplumsal cinsiyetçi bakış açısının kente göre daha baskın olduğu söylenebilir.

Göçten önce çalışan ve göçten sonra da belli bir süre çalışma hayatında kalan kadın sayısı 27'dir. Söz konusu 27 kadın katılımcının göçten sonra 6'sı hamilelik, 1'i çocuk bakımı, 3'ü ise eşinin çalışmasını istememesi nedeniyle çalışma hayatından ayrılmıştır.

Göçten önce 60 bireyden sadece 1 kadın katılımcı sosyal yardımlardan alırken; göçten sonra 4 katılımcı (1 erkek, 3 kadın) sosyal yardım almaya başlamıştır. Kırsal alanda sosyal yardımlardan faydalanma sayısının çok az sayıda olması sosyal yardım sistemi ile ilgilidir: Bireyin sosyal yardımlardan faydalanabilmesi için üzerinde tarla, ev, araç gibi ekonomik değerlere ait mülkiyetin olmaması gerekmektedir. Ancak kırsal alanda söz konusu varlıklara sahip bireylerin tarımsal faaliyetleri yürütebilecek ekonomik güçlerinin olmaması başlı başına bir sorundur. SYDV'nin kırsal alandaki bireylere yardım yaparken mülkiyet ölçütlerini esas alması, kırsal alandaki bireylerin sosyal yardımlardan dışlanmasına neden olmaktadır.

Alan araştırmasında katılımcıların göçten önce ve göçten sonra kendilerini hangi alanlarda daha becerikli ve nitelikli gördükleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgulara göre kadın katılımcıların kendileri iyi olarak niteledikleri işler kadın işleri ile ilgilidir: 40 kadın katılımcının 15'i göçten önce kendisini tarım işlerinde iyi olarak nitelerken; göçten sonra ise 40 kadın katılımcının 9'u el becerisinde; 14'ü ev işlerinde olmak üzere toplam 23'ü kendisini genel olarak ev kadınlarına atfedilen işlerde iyi olarak nitelemiştir.

Araştırma, açık uçlu soruların analiziyle devam etmiştir. Katılımcıların kırsal alandan kente göç etmesinin, çalışma hayatındaki konumlarını nasıl değiştirdiği tespit edilmeye çalışılmıştır. 60 katılımcının 50'si, göçten önce kırsal alanda, Türkiye'de yaygın olarak görülen ÜAİ olarak çalışmıştır. Söz konusu bireylerin göç ile birlikte büyük çoğunluğunun (34 birey) çalışma konumları değişmiş ve ÜAİ'den ücretli çalışan konumuna geçmiştir.

Katılımcıların kente göç ile çalışma zorunlulukları arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılmıştır. 40 kadın katılımcının 34'ü kente göç etmese de çalışmak zorunda olduklarını belirtmiştir.

Kente göç etmenin katılımcıların sosyal refahına etkileri 4 kategoride değerlendirilmiştir. Katılımcıların tamamı, kente göç etmenin sağlık ve eğitim açısından olumlu sonuçları beraberinde getirdiğini belirtmiştir. Gelir açısından yapılan değerlendirmede 53 bireyin 34'ü, kente göç ile birlikte gelirlerinde artış yaşandığını ifade etmiştir. Kalan 19 birey ise, gelirindeki artışın, satın alma gücünde olumlu bir değişim meydana getirmediğini belirtmiştir. Ayrıca katılımcıların %40'ı kente göçü, sosyal yaşam açısından olumsuz değerlendirmiştir. Sosyal yaşamın kötü olarak değerlendirilme nedeni, bireylerin göçle birlikte ailedeki manevi bozulmadan ziyade kentin sunduğu sosyal olanaklara erişememektir. Katılımcıların %36,7'si ise kente

göçün sosyal yaşamlarında olumlu değişimler meydana getirdiğini ifade etmiştir. Genellikle iş kaygısı kadını erkek üzerinden kente göç ettiren bir durumdur. Kırdan çalışan kadın kente geldiğinde işsiz olmakta ve çalışmadığı için dışarıya da çıkmayarak ev işleriyle özdeşleşmektedir. Söz konusu durum sosyolojik açıdan kente gelen kadının sosyalleşmesinin önünde de bir engel oluşturabilmektedir.

Erkeklerin kadınların çalışmasına yönelik bakış açısı TÜİK verileriyle benzerlik göstermiştir. TÜİK İstatistiklerle Kadın 2016 araştırma verilerine göre erkeklerin %78,1'i kadınların çalışmasını uygun bulmaktadır. Çalışmada da erkeklerin %83,3'ü kadınların çalışmasını uygun bulmuştur.

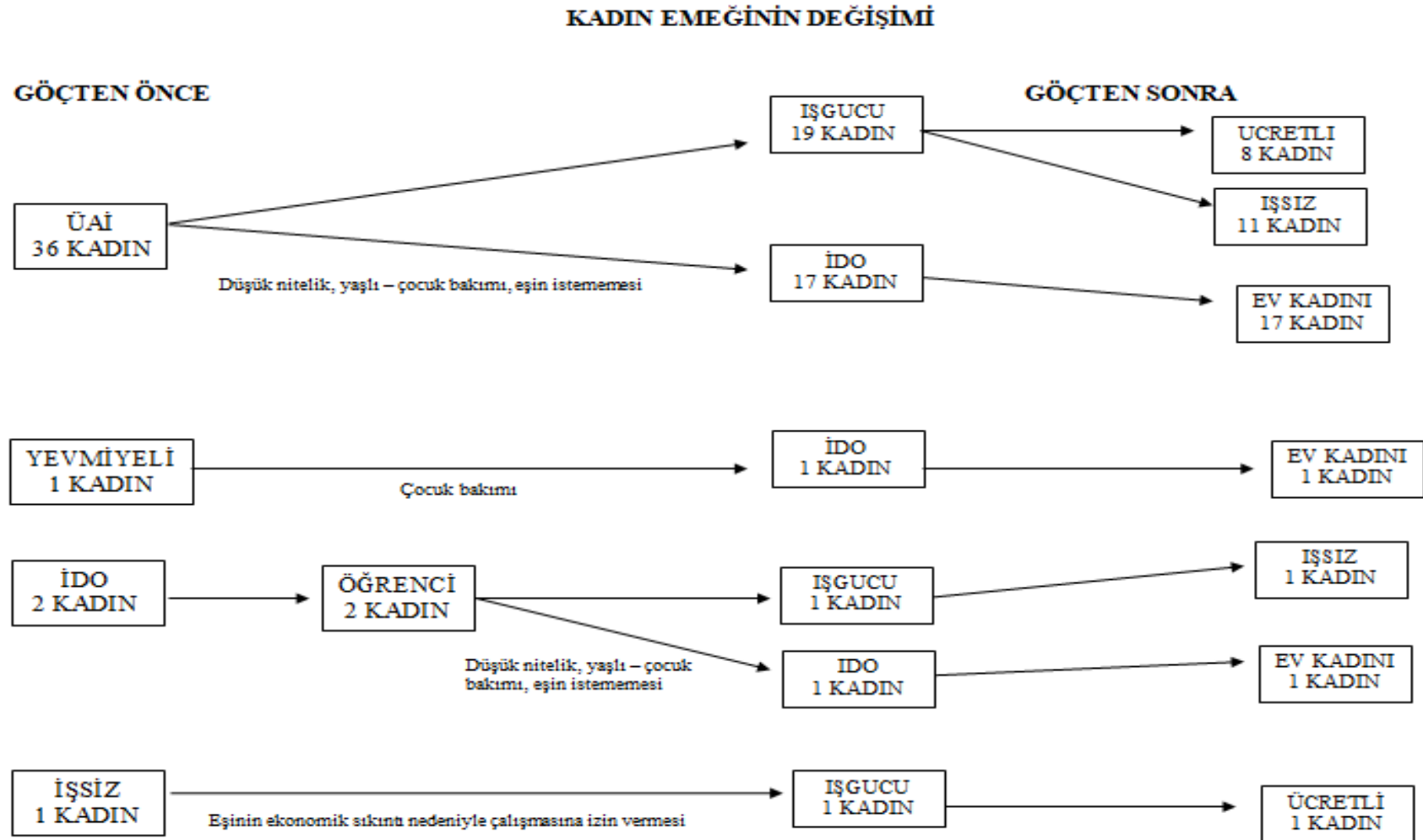
Kente göç ile birlikte kadının çalışmasına yönelik bakış açısında değişim yaşandığı ifade edilebilir. Katılımcıların %40,7'si göç sonrasında fikir değiştirerek kadının çalışmasına karşı olmamıştır. Ayrıca kadınların %47,5'i geçim sıkıntısı çekmemek; %20'si özgüven ve saygınlık kazanmak için kadının çalışması gerektiğini ifade etmiştir.

İkili rol yaklaşımı kuramına göre (Bkz. İkinci Bölüm, s. 59 - 60) kadının evdeki tüm sorumluluklarının devam etmesi, kadını emek piyasasında dezavantajlı konuma getirmektedir. Alan araştırmasında da 40 kadın katılımcının 13'ü çocuk bakımını, 10'u eşinin izin vermemesini kentte çalışmama nedeni olarak göstermiştir. Kente göç ile birlikte katılımcıların %51,7'si (31 birey) çocuk, yaşlı bakımı ve ev işleriyle ilgili sorumluluklarının arttığını; %48,3'ü (29 birey) ise sorumluluklarında herhangi bir değişimin olmadığını belirtmiştir.

Kırsal alanda gelir artışı olması durumunda katılımcıların %23,3'ü kente göç etmeyeceklerini; %13,3'ü ise eğitim koşullarının daha iyi olması nedeniyle gelir artışı olsa bile kente göç edeceklerini ifade etmiştir. Bu bağlamda kırsal alanlarda gelir artışının yanında eğitim, sağlık, sosyal olanakların yetersizliğinin giderilmesi ve iyileştirilmelerin yapılması kırsal alanlardan kentlere yapılan göçün azalmasında önemli bir etken olabilir.

Bireylerin çalışma hayatında kalması için yapması gerekenleri katılımcılar; bireyin işini severek yapması (%42,50) ve bireyin kendisini geliştirmesi (%37,50) ile açıklamıştır. Görüşmeler sonunda işgücü piyasasına girişi kolaylaştırmak ve sağlamak için ilgili kurumların, yeterli bilgilendirme yapmadıkları tespit edilmiştir: Katılımcıların sadece %15'inin aktif istihdam politikaları hakkında bilgiye sahiptir.

Şekil 7. Göç Sürecinde Değişen Kadın Emeginin Durumu

Göçten önce işteki durumu; ÜAİ (36 katılımcı), yevmiyeli (1 katılımcı), işsiz (1 katılımcı) ve İDO (2 Katılımcı) olmak üzere toplam 40 kadın katılımcının göçten sonra 39'unun işteki durumu değişmiştir (Şekil 7). Göçten önce istihdamda yer alan 37 kadının, göçten sonra 29'u işgücü piyasasının dışında kalmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, gerek göçten önce gerek göçten sonra kadının işgücü piyasasındaki konumunun toplumsal cinsiyetçi bakış açısıyla biçimlenmeye devam ettiği ifade edilebilir. Bu bağlamda, sosyal politikacılar için hem kırsal hem de kentsel alanda kadınların dezavantajlı konumlarının iyileştirilmesine yönelik olarak aşağıdaki öneriler geliştirilebilir:

- Kırsal alanlarda refah/sosyal refah hizmetleri iyileştirilmelidir. Bu bağlamda sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, sosyal hizmet, ulaşım, doğalgaz gibi hayatı kolaylaştıran hizmetlerin yerel yönetimler ve ilgili diğer kurumlar aracılığıyla kırsal alanda öncelikli olarak sağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda, bireylerin sosyal konforları artırılarak kırsal alanda kalmaları sağlanabilir.
- Kentte istihdam fırsatı bulamayan kadınlara yönelik kreş hizmeti, çocuk bakımı ve yaşlı bakımı desteği verilmelidir.
- Kırsal alanda genellikle ÜAİ olarak çalışan kadınların tarım Bağkur kapsamına alınarak sosyal güvenceleri sağlanmalı ve emekli olabilmeleri için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Bu kapsamda Tarım İş Kanunu çıkarılmalı ve 5510 Sayılı SSGSS Kanunu'nda tarımda uğraşanları kapsayacak, prim miktarını düşürerek prim ödemelerini kolaylaştıracak sosyal güvenlik mekanizması geliştirilmelidir.
- Kadınların gelirlerini ve yaşam kalitesini arttırmak için kırsal alandaki kadınların yoksullukla mücadelesine yönelik pozitif ayrımcılık politikaları geliştirilmelidir.
- Kadının kırsal alanda verimli ve etkin biçimde tarımsal faaliyetleri yapabilmesi, dolayısıyla düzenli ve güvenceli gelire sahip olabilmesi için modern tarım eğitimi verilmelidir. Bu eğitimlere katılan kadınlara tohum, gübre, ilaç ve elektrik gibi üretim maliyetini arttıran faktörlerde teşvikler sağlanmalıdır. Kadınların etkin bir maliyet kontrolü yapabilmeleri adına gelir ve gider hesaplarını yapabilecek düzeyde temel muhasebe eğitimi verilmelidir.

- Tarım politikaları ile kırsal kalkınma politikalarının bütünleşmesi sağlanmalıdır.
- Kırsal alanda ikincil konumda olan kadının özgüveninin artması ve kadın emeğinin görünür kılınması için farkındalık oluşturmaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- Kırsal alandan kente göçü tetikleyen kırsal alana ait itici faktörlerin başında gelen işsizlik, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliğinin giderilmesi için gerekli önlemler alınmalıdır.
- Ev işleri, çocuk bakımı, ev işi, yemek yapma, temizlik gibi sorumlulukların hepsinin kadına ait olması algısının değiştirilmesi için çalışılmalıdır. Kadınların her zaman eğitime erişiminin kolay olması için gerekli önlemler alınmalıdır.
- İŞKUR, KOSGEB gibi kurumların kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık uygulamaları ve destekleri arttırılmalıdır. Verilen destekler ve yardımlar ağır bürokratik yapıdan uzak biçimde ve sürekli uzman desteği ile sağlanmalıdır.
- Çalışan kadınlar için çocuk bakımı maliyetli olmamalı ve sosyal bir hak olarak ücretsiz biçimde sunulmalıdır.
- Yaşlı ve engelli bakım hizmetleri de yaygınlaştırılmalıdır.
- Kayıt dışı istihdam ile daha etkin ve sürekli izlenen bir süreçle mücadele edilmelidir.

Bu araştırmanın temel nedeni, göç sürecinde kadın emeğinin değişimi konusu yazında sıklıkla vurgulanmakla birlikte bu konuda verilerle desteklenmiş çalışmaların yetersiz olmasıdır. Alan araştırması, İŞKUR ve SYDV Denizli İl Müdürlüğüne kayıtlı kırsal alandan kente göç eden bireylerle yapılmıştır. Gelecekteki çalışmaların söz konusu kurumlara veya ilgili farklı kurumlara kayıtlı olmayan göç etmiş bireylere de uygulanması, kırsal alandan kente göç eden kadın emeğinin değişimini daha geniş bir bakış açısıyla inceleme olanağı verebilir.

KAYNAKLAR

- Acar F. (2010). “Türkiye’de Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar Hukuk ve Sivil Toplum, https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/24/Kadin_Haklari.pdf, (20.03.2018).
- Açıkgöz R. (2010). “Kadın Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme”, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423938558.pdf>, (17.09.2018).
- Adıgüzel Y. (2019). *Göç Sosyolojisi*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Aigner D. J., Cain G. G. (1977). “Statistical Theories of Discrimination in Labor Markets”, *Industrial and Labor Relations Review*, Volume 30, Issue 2 Jan., 1977, 175 -187.
- Akan Y., Arslan İ. (2008). *Göç Ekonomisi (Türkiye Üzerine Bir Uygulama)*, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa.
- Akbaş S. (2018). “Çalışma Hayatında Kadın İstihdamının ve İşsizliğin Değerlendirilmesi: Denizli İli Örneği”, Oğuz Karadeniz, Nagihan Durusoy Öztepe (der.), *Denizli İşgücü Piyasası ve Sosyal Koruma*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Akın O. (2015). “*Kırsal Kalkınma Politikalarının Ab Politikaları Çerçevesinde İncelenmesi: Denizli İli Örneği*”, T.C. Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- Akkayan T. (1979). *Göç ve Değişme*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- Aksoy Z. (2012). “Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 20, 292 – 304.
- Aktaş G. (2013). “Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak”, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 1, 53 – 72.
- Albayrak Ö ve Memiş E. (2011). “Feminist İktisat,” *Fe Dergi* 3, sayı 2, 1-3.
- Aktan C. C., Kesik A., Kaya F. (2010). *Mali Kurallar, Maliye Politikası Yönetiminde Yeni Bir Eğilim: Vergi, Harcama, Borçlanma vs. Üzerine Kurallar ve Sınırlamalar*, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No: 2010/408, Ümit Ofset, Ankara.
- Altınbaş D. (2010). “Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm”, <http://journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/kadin/article/view/315/325>, (20.03.2015).

- Altıok M. (2011). “Üretken ve Üretken Olmayan Emek Ayırımı Üzerine Bir Değerlendirme: Adam Smith’in “Emeği”Mi? Karl Marx’ın “Değeri” Mi?” C. Ü. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, 107 – 127.
- Arabacı B. (2015). “Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Cinsiyete Dayalı İşbölümü ve Çalışan Kadın”, Gülseren Ağrıdağ (ed.), *Türkiye’de ve Dünya’da Kadın Araştırmaları*, <http://kadinkongre.cu.edu.tr/tr/Belgeler/T%C3%9CRK%C4%B0YE%E2%80%999DE%20VE%20D%C3%9CNYADA%20KADIN%20ARA%C5%9ETIRMALARI.pdf>, (09.05.2019).
- Arat N. (1996). *Kadın Gerçeklikleri*, Say Yayınları, İstanbul.
- Arat N. (1997). *Kadınların Gündemi*, Say Yayınları, İstanbul.
- Arat N. (2010). *Feminizmin ABC’si*, Say Yayınları, İstanbul.
- Arıcı K. (2003). “Türkiye’de Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanların (Çiftçilerin) Sosyal Güvenliği”, *Kamu – İş*, C: 7, S: 2, 2 – 26.
- Arıkan G. (1988). “Kırsal Kesimde Kadın Olmak”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, Aralık 1988, 1 – 16.
- Arrow K. (1973). *The Theory of Discrimination*, <http://dataspace.princeton.edu/jspui/bitstream/88435/dsp014t64gn18f/1/30a.pdf>, (25.11.2015).
- Aşkın E. Ö., Yayar R., Oktay Z. (2013). “Kırsal Göçün Ekonometrik Analizi: Yeşilyurt İlçesi Örneği”, C. Ü. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, 231-252.
- Ataman H. (2011). *Ayrımcılığa Karşı Bir Adım At*, İnsan Hakları Derneği, Ankara.
- Ataman M. (2009). “Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti”, *Alternatif Politika*, Cilt 1, Sayı 1, 1 – 41.
- Ataman B. C. (2014). *Çalışma Ekonomisi Teori ve Politikalar*, İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Atılğan S. (2007). “Evden İçeri Bir Ev: Ev Eksenli Üretim ve Kadın Emeği”, *Birikim Dergisi*, Sayı: 217, 134 – 140.
- Autor D. H. (2003). “Lecture Note: The Economics of Discrimination – Theory”, <http://economics.mit.edu/files/553>, (15.11.2017).
- Aydın K. (2012). “Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımının Sosyo Ekonomik ve Demografik Belirleyicileri”, <http://www.calismatoplum.org/sayi32.htm>, (19.03.2019).
- Aydın, M. O., (1999). “Yasal Açısından Kadın İşgücü, Türkiye’de Kadın İşgücü Seminerleri”, 1-2, *TİSK Yayınları*, Yay. No. 192.

- Aydın Y. (2009). *Çağdaş İktisat Okullarının Emek Piyasalarına Yaklaşımı ve Türkiye’de Emek Piyasasının Yapısı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydınlı H.İ., Çiftçi S. (2015). “Türkiye’de Kır-Kent Kavramlarının Değişen Niteliği Ve Mevzuatın Sürece Etkisi”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/70613>, (20.06.2018).
- Ateş H., Es Muharrem (2010). “Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, https://www.academia.edu/3376914/Kent_y%C3%B6netimi_kentile%C5%9Fme_ve_g%C3%B6%C3%A7_sorunlar_ve_%C3%A7%C3%B6z%C3%BCm_%C3%B6nerileri (15.10.2017).
- Badinter E. (1992). *Biri Ötekidir Kadınla Erkek Arasındaki Yeni İlişki ya da Androjin Devrim*, Afa Yayınları, İstanbul.
- Bahar O., Bingöl F. K. (2010). “Türkiye’de İç Göç Hareketlerinin İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Etkileri”, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 15, S. 2, 43 – 61.
- Bal H., Aygül H.H., Oğuz Z.N., Uysal M.T. (2012). “Göçle Gelenlerin Toplumsal Sorunları (Isparta Örneği)”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2012, Sayı: 27, 191 – 210.
- Balanuye Ç., Halıcı E. (2006). “Sürdürülebilir Gelişme Beyin Göçü ve Bilişim “Felsefi Bir Perspektif”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 18, 22-29.
- Başaran F. (1972). “Türkiye’de Beyin Göçü Sorunu”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/34/970/11940.pdf>, (25.02.2017).
- Başel H. (2006). “İç Göçün Sonuçları ve İşgücüne Etkileri”, <https://dergipark.org.tr/iusskd/issue/893/9979>, (25.12.2018).
- Başel H. (2007). “Türkiye’de Nüfus Hareketlerinin ve İç Göçün Nedenleri”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/9293>, (15.11.2017).
- BAYINDIRLIK ve İSKÂN BAKANLIĞI (2009). *Kentleşme Şurası, Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu*, <https://webdosya.csb.gov.tr/db/kentges/editordosya/kitap7.pdf>, (23.04.2014).
- Baytekin B., Fidan F., Hazer G., Aygün D., Yıldırım N., Hayır M. Şimşek F. (2009). “Uluslararası – Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi 05 – 07 Mart 2009”, Sakarya Üniversitesi Basımevi, Sakarya.
- Beauvoir S. (1976). *Kadın: Genç Kızlık Çağı*, Payel Yayınevi, İstanbul.
- Beauvoir S. (1976). *Kadın: Evlilik Çağı*, Payel Yayınevi, İstanbul.
- Bebel A. (2010). “Kadının Tarihi, Ezilmesinin Tarihidir”, *Kadın ve Sosyalizm*, 35 – 46.

- Becker G. S. (1992). “The Economic Way of Looking at Life”, Nobel Lecture, December 9, 38 – 58, https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1509&context=law_and_economics, (18.12.2018).
- Belek U. (2013). *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*, Lerzan Gültekin, Gül Güneş, Ceylan Ertung, Aslı Şimşek (ed.), Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Belge R. (2018). “Denizli Kent Kimliğini Oluşturan Coğrafi Öğeler”, *Ege Coğrafya Dergisi*, VOL. 27 (2), 167 – 181.
- Belli A. (2019). “Türkiye’de Sağlıklı Kentler ve Büyükşehir Belediyeleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz”, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/639452>, (19.04.2019).
- Berber M., Eser B. Y. (2008). “Türkiye’de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz”, *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, 1 – 16.
- Bergman B. R. (1989). “Does the Market for Women’s Labor Need Fixing?”, *Journal of Economic Perspectives*, Volume 3, Number 1, 43 – 60.
- Berktaş F. (2012). *Tarihin Cinsiyeti*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Berktaş, F. (2012). “Ekofeminizm ya da Yüreğin İyimsenliği”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 0 (4), . <http://dergipark.org.tr/iukad/issue/732/7911>, (21.03.2017).
- Biçerli M. K. (2014). *Çalışma Ekonomisi*, Beta, İstanbul.
- Bilgin N. (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Birtane S. Y. K. (2011). *Türkiye’de Kadın İşgücünün Gelişimi ve AB Ülkeleri ile Karşılaştırılması*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bocutoğlu E. (2012). “İktisat Teorisinde Emegün Öyküsü: Değerin Kaynağı Olan Emekten Marjinal Faydanın Türevi Olan Emegü Yolculuk”, *HAK – İş Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı 1, ss. 99-99.
- Bora A., Üstün İ. (2005). *Sıcak Aile Ortamı, Demokratikleşme Sürecinde Kadın ve Erkekler*, TESEV Yayınları, İstanbul.
- Bora A. (2014). *Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bostan H. (2017). “Türkiye’de İçgöçlerin Toplumsal Yapıda Neden Olduğu Değişimler, Meydana Getirdiği Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, Cilt: 2017, Sayı: 35, 1 – 16.

- Bozkaya G., (2013). “Kadınların İşgücüne Katılımlarını Belirleyen Faktörler: Türkiye Üzerine Bir Analiz”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 5, 69 – 90.
- Bozkurt V. (2013). *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Boyce C., Neale P. (2006). “Conducting In-Depth Interviews: A Guide for Designing and Conducting In-Depth Interviews for Evaluation Input”, http://www2.pathfinder.org/site/DocServer/m_e_tool_series_indepth_interviews.pdf, (10.06.2019).
- Buğra A. (2008). *İktisatçılar ve İnsanlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bulut E. (2007). *İktisat - Analiz Serisi 2 - Makro İktisat Para - Banka Türkiye Ekonomisi*, Martı Kitabevi, Ankara.
- Bumin K. (1990). *Demokrasi Arayışında Kent*, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.
- Butler J. (2006). *Gender Trouble Feminism and the Subversion of Identity* Routledge Classics, New York and London.
- Butler J. (2010). *Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, (Çev. Başak Ertür) Metis Yayınları İstanbul.
- Buz S. (2007). “Göçten Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, Cilt 18, Sayı 2, 37-50.
- Buz S. (2009). “Göç ve Kentleşme Sürecinde Kadınların Görünürlüğü”, *Aile ve Toplum*, Yıl: 11, Cilt: 5, Sayı 17, 40 – 50.
- Bürgin D. E. (2014). *Kadın ve Toplum*, Gülnur Erciyeş, Nazife Aydınoglu (ed.), İzmir Üniversitesi, Meta Basım, İzmir.
- Büyüknalbant T. (2009). *İktisadi Açından Kadın İşgücü İstihdamı ve Sorunları: Kayseri Örneği*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Candan E., Özalp Günel S. (2013). “Tarımda Kadın Emeği”, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 19(1): 93 – 101.
- Candan M. (2007). *Kayıt Dışı İstihdam, Yabancı Kaçak İşçi İstihdamı ve Toplumumuz Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkileri*, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi.
- Cengiz S., Baydur M. C. (2010). “Kırdan Kente Göç Ve Tarımsal Verimlilik: Türkiye Örneği”, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/50591>, (15.04.2018).
- Civan O.E., Gökalp A. (2011). “Göçmen İşçi Kavramı ve Göçmen İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliği”, *Çalışma ve Toplum*, 2011/1, 233 – 264.
- Connel R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, (Çev. Cem Soydemir), Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.

- Creswell J. W. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir (ed.), Siyasal Kitapevi, Ankara.
- Creswell J. W. (2017). *Nitel Araştırmalar İçin 30 Temel Beceri*, (çev. Hasan Özcan), Anı Yayıncılık, Ankara.
- Çağatay N. ve Soysal Y. N. (2011) "Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırmalı Düşünceler," 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, Şirin Tekeli (der.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çağlar A., Kumaş H. (2018). "Türkiye ve Ege Bölgesi Karşılaştırmalı TR32 Bölgesinin İşgücü Piyasası Özellikleri", Oğuz Karadeniz, Nagihan Durusoy Öztepe (der.), *Denizli İşgücü Piyasası ve Sosyal Koruma*, Gazi Kitapevi, Ankara.
- Çağlayan S. (2006). "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Güz 2006, Sayı 17, 67 – 92.
- Çakır A. (2011). *Türkiye'de Esnek Çalışma ve Kadın İşgücü Üzerindeki Etkileri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çakır S. (2008). "Kapitalizm ve Patriyarkaya Karşı: Sosyalist Feminizm", *Toplum ve Demokrasi*, 2 (4), Eylül-Aralık, s. 185-196.
- Çamurcu S., Seyhan T. G. (2015). "Tarım Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği", <https://dergipark.org.tr/download/article-file/195504>, (20.06.2019).
- Çetinkaya E., Yıldırımaltı S. (2010). "Türkiye'de Kadınların Kayıtdışı İstihdamdaki Durumu", *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 4 – 5, 75 – 86.
- Çelikkol İ. Y. (2006). *Küreselleşme Sürecinde Dünyada ve Türkiye'de Kadın Emekinin Konumu*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çolak M. (2010). "Eğitim ve Beşeri Sermayenin Kalkınma Üzerine Etkisi", *Kamu-İş*, C:11, S:3, 109-125.
- Çolak Ö. F., Ardor H. (2001). "İşgücü Piyasasında Ayrımcılık: Türkiye ve Seçilmiş Ülke Örnekleri", http://ekonomikyaklasim.org/pdfs2/EYD_V12_N40_A05.pdf, (29.07.2016).
- Çukurçayır M. A. (2003). *Yerel ve Kentsel Politikalar*, M. Akif Çukurçayır, Ayşe Tekel (ed.), Çizgi Kitabevi, Konya.
- Davidoff L. (2009). *Feminist Tarihyazımında Sınıf ve Cinsiyet*, (Çev. Zerrin Ateşer – Selda Somuncuoğlu), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Davis N. Y. (2010). *Cinsiyet ve Millet*, (Çev. Ayşin Bektaş), İletişim Yayınları, İstanbul.

- Dayıoğlu M., Kırdar M. G. (2010). “Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımında Belirleyici Etkenler ve Eğilimler”, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı Çalışma Raporu Sayı: 5, <http://siteresources.worldbank.org/INTTURKEYINTURKISH/147254-1269017398324/22612354/KadinlarinIsgucuneKatilimi.pdf>, (10.01.2017).
- Dedeoğlu S. (2000) “Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emeli”, Toplum ve Bilim, Sayı 86, 139 -170.
- Dedeoğlu S., Gökmen Ç. E. (2011). *Göç ve Sosyal Dışlanma Türkiye’de Yabancı Göçmen Kadınlar*, Efil Yayınevi, Ankara.
- Demir F., (2018). *En Son Yargıtay Kararları Işığında İş Hukuku ve Uygulaması*, Albi Yayıncılık, İzmir.
- Demir M. (2011). “İş Yaşamında Ayrımcılık: Turizm Sektörü Örneği”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 8, Sayı: 1, 760 – 784.
- Demir N. (2018). “Kadınların İşgücüne Dâhil Olamama Nedenleri”, https://anahtar.sanayi.gov.tr/Files/Pdfs/anahtar_mart_2018.pdf, (07.04.2019).
- Demir N. (2018). “Karar Verme Süreçlerinde Kadın”, http://anahtar.sanayi.gov.tr/Files/Pdfs/anahtar_agustos_2018.pdf, (03.04.2019).
- Demir C., Demir N. (2006). “Bireylerin Boş Zaman Faaliyetlerine Katılmalarını Etkileyen Faktörler ile Cinsiyet Arasındaki İlişki: Lisans Öğrencilerine Yönelik Bir Uygulama”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/556914>, (12.06.2016).
- Demirel E.T. (2011). *Türk İş Yaşamında Ayrımcılık*, Erkan T. Demirel, Mehmet Tikici, Canan Çetin (ed.), Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Denizli Büyükşehir Belediyesi 2015 - 2019 Stratejik Plan, http://www.denizli.bel.tr/userfiles/file/stratejik_plan_2015-2019.pdf, (02.05.2019).
- Denizli Valiliği (2019). <http://www.denizli.gov.tr/ekonomi>, (14.05.2019).
- Dikici E. (2016). “Feminizmin Üç Ana Akımı: Liberal, Marxist ve Radikal Feminizm Teorileri” *The Journal Of Academic Social Science Studies*, number: 43, p. 523 – 532.
- Dinçkol B. (2005). “Kadın – Erkek Eşitliği İçin Pozitif Ayrımcılık”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 8, 101 – 117.

- Doğan A., Bozkurt S., Demir R. (2015). “Çalışanların Esnek Çalışmaya Yönelik Tutumlarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma”, *International Journal of Economic and Administrative Studies*, Year 7, Number 14, 375 – 398, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/201939>, (25.01.2018).
- Doğan S., Şanlı B. (2003). “İktisadi Kalkınmada Beşeri Sermaye”, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, C. 8, S. 1, 173 – 196.
- Doğramacı E. (1982). *Türkiye’de Kadın Hakları*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Doğrul H. G.(2007). *Kentsel Alanlarda Kadın İşgücü Arzının Belirleyicileri ve Kadın İşgücü Arzının Ücret Yapısı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Dominelli L. (2002). *Feminist Social Work Theory and Practise*, Printed in Great Britain by Creative Print & Design (Wales), Ebbw Vale.
- Donovan J. (2007). *Feminist Teori Amerikan Feminizminin Entelektüel Gelenekleri*, (Çev. Bora A., Gevrek M. A., Sayılan F.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- DSO (2019). “Rakamlarla Denizli”, *Ekol Dergisi*, Sayı: 36, <http://www.dso.org.tr/yayinlar/dergi/2018/Mayis/>, (17.05.2019).
- Duben A. (2002). *Kent, Aile, Tarih*, (Çev. Leyla Şimşek), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Duruoğlu T. (2007). “Emek Piyasasında Cinsiyetçi Ücret Ayrımı: Bursa Organize Sanayi Bölgesinde Bir Araştırma”, *İletişim, Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 24, Kış – Bahar 2007, 61 – 76.
- Durusoy Öztepe N. (2012). “Ev Eksenli Çalışanların Karşılaştığı Kazalar, Hastalıklar ve Tehlikeler”, *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, Nisan – Mayıs – Haziran 2012, 26 – 31.
- Ecevit, Y. (1985) “Üretim ve Yeniden-Üretim Sürecinde Ücretli Kadın Emeği”, *Yapıt, Kadın Sorunu Özel Sayısı*, Sayı: 9, 72-93.
- Ecevit Y., Karkıner N. (ed.) (2011). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayını No: 2307.
- Ecevit Y. (2017). *Çalışma Hayatında Kadın*, Gülay Akgül Yılmaz (ed.), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Eğilmez M., Kumcu E. (2005). *Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Eğilmez M. (2019). *Değişim Sürecinde Türkiye Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Sosyo – Ekonomik Bir Değerlendirme*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

- Eğrenci Ö., Bakırcı K. (2000). *Dünyada ve Türkiye’de Evde Çalışma ve Eve İş Verme*, İTO Yayınları, İstanbul.
- Ekici T., Tuncel G. (2015) “Göç ve İnsan”, *Birey ve Toplum*, Cilt 5, Sayı 9, 9 – 22.
- Ekin N. (2012). “OECD Ülkelerinde Kadın İşgücü ve İstihdam Sorunu”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/7438>, (21.11.2017).
- Engels F. (2012). *Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Alter Yayınları, Ankara.
- Erbay E., Tuncay T. (2006). “Sosyal Hizmet Bakışıyla Kadın İstihdamı”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Cilt 17, Sayı 2, 25 – 40.
- Erdost G. (2011). Kadınlar Neden Ev Eksenli Çalışıyor? Ev Eksenli Çalışmanın Sorunları ve Olası Çözüm Yolları, <https://www.tepav.org.tr/kades/folders/BildiriKitabi.pdf>, (13.10.2017).
- Erdut T. (2011). “Toplumsal Cinsiyet Bakımından Evde Çalışma”, *Çalışma ve Toplum*, 2011 / 2, 55 – 82.
- Erdut Z. (2007). “Enformel İstihdamın Ekonomik, Sosyal Ve Siyasal Etkileri”, *Çalışma ve Toplum*, 2007 /1, 53 – 82.
- Eren A. (2006). *Türkiye Ekonomisi*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Erkan B. (2016). “Ana Akım (Ortodoks – Neoklasik) İktisat Öğretisi Eleştirisi: Heteredoks Yaklaşım İhtiyacı”, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 14, 25 -40.
- Erkuş A. (2017). *Davranış Bilimleri için Bilimsel Araştırma Süreci*, Seçkin Sosyal Bilimler, Ankara.
- Eroğlu Ö., İşler R. (2004). “İktisat Düşüncesinde Kadının Konumu ve Feminist İktisat”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 46. Seri / Yıl 2004.
- Eroğlu Ö., İşler R. (2006). *İktisat Düşüncesinde Farklı Bir Bakış: Feminist İktisat*, Asil Yayın, Ankara.
- Ersöz A. G. (2016). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Ertuğrul Yılmaz I. U. (2013). *Sosyal Politika*, Aysen Tokol, Yusuf Alper (ed.), Dora Yayın, Bursa.
- Ertürk Ş. (2008). *Uluslararası Belgeler ve AB Direktifleri Işığında Çalışma Hayatımızda Kadın Erkek Eşitliği*, Belediye İş Yayınları, Ankara.
- Ertürk H. ve Sam N. (2011). *Kent Ekonomisi*, Ekin Basım Yayın, Bursa.

- Eser K., Gökmen Ç. E. (2009). “Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 41 – 56.
- Eyrenci Ö., Bakırcı K. (2000). *Dünyada ve Türkiye’de Evde Çalışma ve Eve İş Verme*, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2000-32, İstanbul.
- Fidan F. (2000). “Kapitalizmin Gelişme Sürecinde Kadının Çok Yönlü Konumu (Medya Örneği)”, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/301082>, (10.05.2019).
- Filiz Y. (2011). *Esnek Çalışma Biçimlerinin Kadın İstihdamına Etkileri: Avrupa Birliği İstihdam Politikaları ve Türkiye Karşılaştırması*, T. C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi.
- Fine C. (2010). *Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması*, (Çev. Kıvanç Tanrıyar), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Freire P. (2013). *Ezilenlerin Pedagojisi*, (Çev. Dilek Hattatoğlu & Erol Özbek), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- GCIM (2005). *Migration in An Interconnected World: New Directions For Action, Report Of The Global Commission On International Migration*, October 2005.
- Geyik S. (2010). *Kırdan Kente Göç Sonrası Kentlilik Bilinci (Mevlana Mahallesi Örneği)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Gezgin M. (1991). “İşgücü Göçü Teorileri”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Sayı: 23, 31 – 51.
- Gökbayrak Ş. (2008). “Uluslararası Göç ve Kalkınma Tartışmaları: Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63-3, 65-82.
- Gökkaya V. B., Ayan S. (2016). “İç Göç ve Kentleşme Sürecinde Kadının Ekonomik Yoksunluğu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 46, 390 – 399.
- Göregenli M. (2012). *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, Çayır K., Ceyhan M. A. (Drl.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Görücü İ., Akbıyık N. (2010). “Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçiliği: Sorunları ve Çözüm Önerileri”, *Hikmet Yurdu*, Yıl 3, S. 5 (Ocak – Haziran 2010), 189 – 219.
- Gül H., Taşdan N., Kiriş H. M. (2008). *Dönüşen Kentler ve Değişen Yerel Yönetimler*, Fatma Neval Genç, Abdullah Yılmaz, Hüseyin Özgür H. (ed.) .Gazi Kitabevi, Ankara.
- Gülçubuk B. (2005). *Türkiye’de Tarım*, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- Gülçubuk B., Yasan Z. (2010). “İşsizlik Yoksulluk ve Göç Kıskaçında Kırsal Alanda Kadın Emeği”, https://www.researchgate.net/publication/290816850_ISSIZLIK_YOKSULLUK_VE_GOC_KISKACINDA_KIRSAL_ALANDA_KADIN_EMEGI_Women's_Labour_In_Rural_Areas_Under_The_Yoke_Of_Poverty_Unemployment_Immigration/link/569be3d208ae985a5891a/download, (25.03.2019).
- Güllüoğlu F. (2012). “Göç Olgusunun Ekonomi – Politikası ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, 53 – 86.
- Güloğlu T. (2005). “Türkiye’de Kayıtdışı İstihdam Gerçeğine Bir Bakış”, <https://digitalcommons.ilr.cornell.edu/intlvf/9/>, (25.02.2017).
- Günlü R. (2002). *Kentleşme, Göç ve Yoksulluk*, Ahmet Alpay Dikmen (ed.), İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Gündoğan N. (1999). "Kendi Hesabına Çalışma: Kavram, Ölçüm ve Özellikleri," *Ekonomik Yaklaşım Association*, vol. 10(34), 75-87.
- Günsoy G., Özsoy C. (2012). “Türkiye’de Kadın İşgücü, Eğitim ve Büyüme İlişkisinin VAR Analizi”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt: 49, Sayı: 568.
- Günşen H. B. (2012). *Orman Köylerinde İç Göçleri Etkileyen Faktörler (Bartın – Kastamonu Örneği)*, Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- Gürbüz S., Şahin F. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe – Yöntem – Analiz*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Güreşçi E. (2009). “Kırsal Göç ve Tarım Politikası Arasındaki İlişki”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Bahar 2009, Sayı: 22, 51 – 67.
- Güriz A. (1997). *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Gürler Ö.K., Üçdoğru Ş. (2007). “Türkiye’de Cinsiyete Göre Gelir Farklılığının Ayırıştırma Yöntemiyle Uygulanması”, https://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2011/10/no6_vol2_04_OZLEM_.pdf, (13.01.2019).
- Gürsel S., Levent H., Taştı E., Yörükoğlu A., Erçevik A. S., Tercan P. (2002). *Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İşsizlik*, Yayın No. TÜSİAD-T/2002/12-354, https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/download/1788_639a6490a501b51e6f521a739cdb4b11, (26.02.2019).
- Güven S. (1977). *Dış Göç ve İşçi Yatırım Ortaklıkları*, Doğan Basımevi, Ankara.
- Hattatoğlu D. (2000). “Ev Eksenli Çalışan Kadınlar ve Sosyal Örgütlenme”, *Birikim Dergisi*, Sayı 140 – Aralık 2000, 89 – 97.

- Hızal S. A., Er E. (2014). *Kadın ve Toplum*, Gülnur Erciyeş, Nazife Aydınoglu (ed.), İzmir Üniversitesi, Meta Basım, İzmir.
- Hoşgör A.G., Him M.S. (2016). “Küreselleşme Ve Türkiye’de Kırsal Kadının Ücretli Emeği: Rapana Venosa Üretim Zinciri Üzerinden Batı Karadeniz Bölgesinde Bir Vaka Analizi”, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/228164>, (05.03.2019).
- İlgın Y. (2002). “Kayıtdışı Ekonomiyi Tahmin Yöntemleri ve Türkiye’de Durum”, *Planlama Dergisi*, Özel Sayı – DPT’nin Kuruluşunun 42. Yılı, 145- 156.
- ILO (2019). “Türkiye’nin Onayladığı ILO Sözleşmeleri”, <https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/lang--tr/index.htm>, (25.02.2019).
- Işık V. (2009). “Çalışma Yaşamında Kadın İşgücüne Yönelik Cinsiyet Ayrımcılığı Uygulamaları”, *Kamuda Sosyal Politika*, Yıl: 3, Sayı: 11, 2009 /4, 67 – 72.
- İçduygu A., Sirkeci İ. (1999). *75 Yılda Köylerden Şehirlere Bilanço 98*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul.
- İçduygu A., Ünal T. (1998). *Türkiye’de içgöç: Türkiye’de içgöç, sorunsal alanları ve Araştırma yöntemleri konferansı: 6-8 Haziran 1997, Bolu-Gerede: Türkiye’de İçgöç ve içgöçün işçi hareketine etkisi Türkiye’de İçgöç, Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı (1997: Bolu-Gerede, Türkiye)*, Numune Matbaacılık, İstanbul.
- İlkkaracan İ. (drl.) (2010) *Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Doğru İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları*, Mega Basım, İstanbul.
- İlkkaracan İ. ve İlkkaracan P. (1999). *75 Yılda Köylerden Şehirlere Bilanço 98*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul.
- İşgüden T., Köne A. Ç. (2002). “Ortodoks İktisat Üzerine Notlar”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, (5), 97 -108.
- İŞKUR (2017), Yıllık İstatistik Bültenleri, <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/>, (13.04.2019).
- İşler R. (2010). “Feminist İktisadın Geleneksel İktisada Metodolojik Açından Getirdiği Eleştiriler”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 115 – 122.
- Jaggar A. M. (1983). *Feminist Politics & Human Nature*, https://books.google.com.tr/books?id=xVI6ZYDkDSYC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, (21.04.2018).
- Jenainati C., Groves J. (2014). *Feminizm*, (çev. Duygu Akın), NTV Yayınları, İstanbul.

- Kalaycı İ. (2017). “Feminist İktisat: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Seçenek Bir Bakış”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, Cilt: 4, Sayı: 12, 533 – 542.
- Kan A. (2015). “Kırsal Alanda Kadın ve Yoksulluk”, <https://www.turktob.org.tr/dergi/makaleler/dergi16/52-56.pdf>, (22.04.2019).
- Kandemir M. (2014). “Evde Çalışma ve 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu’nun Evde Hizmet Sözleşmesine İlişkin Hükümleri”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/97922>, (25.03.2019).
- Kantar, M. (1999). “Girişimcilik ve Kırsal Kadınlar”, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 1999-4: 29-42.
- Kar M., Ağır H. (2003). “Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Eşbütünleşme Yaklaşımı ile Nedensellik Testi, 1926 -1994”, *SÜ İİBF Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 51 – 68.
- Karabıyık İ. (2012). “Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı”, *Marmara Üniversitesi İ. İ. B. F. Dergisi*, Cilt XXXII, Sayı I, 231 – 260.
- Karabulut A. (2007). *Türkiye’deki İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği*, https://statik.iskur.gov.tr/tr/rapor_bulten/uzmanlik_tezleri/ALPASLAN%20KARABULUT%20%28T%C3%9CRK%C4%B0YE%E2%80%99DEK%C4%B0%20%C4%B0C5%9ES%C4%B0ZL%C4%B0%C4%B0%20%C3%96NLEMEDE%20AKT%C4%B0F%20%C4%B0S.pdf, (13.05.2017).
- Karadağ A. (2009). “Kentsel Ekoloji: Kentsel Çevre Analizlerinde Coğrafi Yaklaşım”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 18/(1 – 2), 31 -47.
- Karadeniz O. (2006). “Türkiye’de Çiftçilerin Sosyal Güvenliği ve Sosyal Güvenlik Reformunun Çiftçiler Üzerine Olası Etkileri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 8, Sayı: 4, 91 – 127, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423876378.pdf>, (05.02.2017).
- Karadeniz O. (ed.) (2007). *Avrupa Birliği Yolunda Türkiye’de Eğitim ve Beşeri Sermaye*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Karadeniz O. (2011). “Türkiye’de Atipik Çalışan Kadınlar ve Yaygın Sosyal Güvencesizlik”, *Çalışma ve Toplum*, 2011 / 2, 83 – 127.
- Karahanogulları Y. (2008). “Marx’ta Üretken Emek Kategorisi ve 1988 – 2006 Dönemi Türkiye Ekonomisi İçin Amprik Bulgular”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/934/11645.pdf>, (08.07.2015).
- Karataş A. (2006). *Türkiye’de Kadın İşgücünün Durumu: Denizli Tekstil Sektöründe Kadın İşgücü Örneği*, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

- Karataş M., Çankaya E. (2010). “İktisadi Kalkınma Sürecinde Beşeri Srmayeye İlişkin Bir İnceleme”, *Mehmet Akif Ersoy Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2, Sayı: 3, 29 – 55.
- Kaştan Y. (2016). “Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi İç Göç Hareketleri”, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt9/sayi42_pdf/2tarih_siyaset_uluslararasıiliskiler/kastan_yuksel.pdf, (02.05.2019).
- Kavak Y. (1997). “Eğitim, İstihdam ve İşsizlik İlişkileri”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 21-26, <http://www.efdergi.hacettepe.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/1200-published.pdf>, (25.01.2019).
- Kavruk H. (2004). *Köy ve Mahalle: Yerleşim ve Yönetim Birimi*, Odak Yayınevi, Ankara.
- Kaya F. (2015). “Küresel ve Bölgesel Şeker Politikalarının Türkiye Şeker Fabrikalarına Etkilerine Bir Örnek; Ağrı Şeker Fabrikası”, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/365349>, (05.07.2019).
- Kaya, M . (2003). “Beyin Göçü/Erozyonu”. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 5 (2), <http://dergipark.org.tr/iscuc/issue/25513/269065>, (21.03.2017).
- Kaya N. Ç. (2010). “Farkındalık Yaratarak Kadını Güçlendirme: Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Bir Kalkınma Modeli”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 2, 117 – 143.
- Kaya H., Belke M. (2018). “Feminist İktisat ve İktisadi Düşünce de Kadının Konumu”, https://www.researchgate.net/publication/328803309_FEMiNiST_iKTiSAT_VE_iKTiSADi_DUSUNCEDE_KADININ_KONUMU, (11.03.2019).
- Kaymaz İ. Ş. (2010). “Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/1564/16986.pdf>, (25.02.2016).
- Kazgan G. (2004). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kazgan G. (2005). *Küreselleşme ve Ulus Devlet Yeni Ekonomik Düzen*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Keleş R. (2010). *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Kepenek Y. (2012). *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Keskin A. (2011). “Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermayenin Rolü ve Türkiye”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 3 – 4, 125 – 153.

- Keskin D. (2012). “Bağımlı Ev Eksenli Çalışanların Hukuki Durumu”, *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, Sayı: 44, 16 – 25.
- Kılıçoğlu A. (2003). *Kadın ve Çocuk Hakları Açısından Yeni Türk Medeni Kanunu*, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Kırkpınar L. (1999). *Türkiye’de Toplumsal Değişme*, Zeus Yayınları, İzmir.
- Kızılgöl Ö. A. (2012). “Kadınların İşgücüne Katılımının Belirleyicileri: Ekonometrik Bir Analiz”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13 (1) 2012, 88-101.
- Kızılkaya H. (2005). *Anasoyluluktan Günümüze Kadın*, İlya İzmir Yayınevi, İzmir.
- Kibritçioglu A. (1998). “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”, *AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt. 53, No. 1 – 4, 207 – 230.
- Koca B. (2014). “Çalışma Hayatı ve Kadın”, https://www.academia.edu/4796744/%C3%87ALI%C5%9EMA_HAYATI_VE_KADIN, (24.03.2018).
- Kocaman T. (2008). *Türkiye’de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965 – 2000)*, DPT, Ankara.
- Koç E., Kaya A. (2006). “*Kadının El Kitabı*” *Yasalardaki Haklarımız*, Çağrı Matbaacılık, İstanbul.
- Koç H., Sağdıç M. (2010). “Göç Hareketinin Nüfusun Cinsiyet Ve Yaş Grubu Üzerine Etkisi”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı: 22, 295 – 324.
- Koçak H. (2011). *Kır-Kent Sarmalında Bir Yerleşme: Sinanpaşa İlçesi Sosyo-Ekonomik Yapı Analizi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Koçak Y., Terzi E. (2012). “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, *KAÜ – İİBF Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 3, 163 – 184.
- Kolukırık S., Tuna M. (2009). “Türk Medyasında Deprem Algısı: Marmara Depremi Örneği”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 28, 286 – 298.
- Koray M., Topçuoğlu A. (1995). *Sosyal Politika*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Koray M. (2000). *Sosyal Politika*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Korkmaz A., Korkut G. (2012). “Türkiye’de Kadın İşgücüne Katılımın Belirleyicileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 17, S. 2, 41 – 65.
- Korkmaz Birtane Y. S. (2011). *Türkiye’de Kadın İşgücünün Gelişimi ve AB Ülkeleri Karşılaştırılması*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kozlu D. (2009). “Modernizm Sonrası Postmodern Hareket İçinde Kadının Yeri”, Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, ART – E 2009 – 03, 1 – 15.
- Kök R. (1999). *İktisadın Tarihi ve Felsefi Temelleri*, Anadolu Matbaacılık, İzmir.
- KSSGM (1999). *Çalışmaya Hazır İşgücü Olarak Kentli Kadın ve Değişimi*, Cem Web Ofset, Ankara.
- KSSGM (1999). *Yeni Üretim Süreçleri ve Kadın Emeği*, Cem Web Ofset, Ankara.
- KSSGM (2000). *Kırsal Alan Kadınının İstihdama Katılımı*, Cem Web Ofset, Ankara.
- Kulak E. (2011). *Tarımsal Üretim Süreçlerindeki Değişimin Kırsal Alanda Kadın İstihdamına Etkileri: 1980 Sonrası Gelişmeler*, T. C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi.
- Kumaş H. (2017). “İşveren ve İşveren Vekillerine Göre Kreş/Gündüz Bakımı/Yurt Hizmeti ve İstihdam İlişkisi: Denizli İli Örneği”, *Çalışma ve Toplum*, 2017/2, 573 – 617.
- Kumaş H. (2017). “İşverenlerin Sendika Üyelğine Bakışları (Denizli İli Örneği)”, *Çalışma ve Toplum*, 2017/8, 1 – 45.
- Kumaş H., Çağlar A. (2017) “Tabakalı İşgücü Piyasası Teorisine Göre Türkiye’de Özel – Hizmet Sektöründe İstihdamın Kalitesi”, *“İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt 19, Sayı 1, 49 – 86.
- Kumaş H., Çağlar A. (2011). “Türkiye’de Kadın Eksik İstihdamını Belirleyen Faktörler: Tük 2009 Hanehalkı İşgücü Anketi Ham Verileri İle Cinsiyete Dayalı Bir Karşılaştırma”, *Çalışma ve Toplum*, 2011 / 2, 249 – 289.
- Kumaş H. ve Fidan F. (2005). “Akademisyen ve Tekstil İşçileri Karşılaştırılması Örneğinde Çalışan Kadınların Çalışma Olgusuna Bakışları”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50, 507-532.
- Kuştepe Y., Halaç U. (2004). “Türkiye’de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 4, 142 – 161.
- Kuyaksil A. (2009). “Türk Anayasalarında Kadın Hakları ve Gelişimi”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 6, Sayı 11, 328-352.
- Kuzgun Y., Sevim S.A. (2004). “Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 37, Sayı: 1, 14 – 27.
- Küçük S. (2003). “Cinsiyet Ayrımlı Atasözlerinde Kadın ve Erkek Kimliği”, <http://asosindex.com/journal-article-fulltext?id=4500&part=1>, (07.03.2015).

- Kwon D. B. (2009). “Human Capital and Its Measurement”, <http://www.oecd.org/site/Progresskorea/44109779.pdf>, (25.02.2015).
- Landreth H., Colander D. C. (2012). *History of Economic Thought*, Houghton Mifflin Company, Boston Toronto.
- Lee E. S. (1966). “A Theory of Migration”, *Demography*, Vol. 3, No. 1, 47 – 57.
- Lordoğlu K., Özkaplan N. (2007). *Çalışma İktisadı*, Der Yayınları, İstanbul.
- Lordoğlu K., Özkaplan N., Törüner M. (1999). *Çalışma İktisadı*, Beta, İstanbul.
- Makal A. (2010). “Türkiye’de Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Emeği”, *Çalışma ve Toplum*, 2010 /2, 13 – 40.
- Man F. (2013). “Akışkan Zamanlarda Eğretilişme: Ulusal İstihdam Stratejisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Çalışma ve Toplum*, 2013 / 1, 229 – 252.
- Marx, Engels, Lenin (2008). *Kadın ve Aile*, (Çev. Arif Gelen), Sol Yayınları, Ankara.
- Marx, Engels, Lenin (2010). *Kadın ve Marksizm*, (Çev. Ö. Ufuk), Sorun Yayınları, İstanbul.
- Marx K. (2012). *Ücretli Emek ve Sermaye – Ücret, Fiyat ve Kar*, (Çev. Sevim Belli), Sol Yayınları, Ankara.
- MESS (2002). *Çalışma Sürelerinde Esneklik Geleceğe Açılım*, MESS, Yayın No: 378, İstanbul.
- Metin Ş.(2011). *Kayıt Dışı İstihdam ve Esnek Üretim Sürecinde Kadın Emeğinin Durumu: Türkiye’de Ev Eksenli Çalışma*, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara.
- MİGA (2012). *Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti*, [http://www.fes-tuerkei.org/media/pdf/D%C3%BCnyadan/d%C3%BCnyadan_12%20\(1\).pdf](http://www.fes-tuerkei.org/media/pdf/D%C3%BCnyadan/d%C3%BCnyadan_12%20(1).pdf), (25.01.2017).
- Miles M.B., Huberman A.M. (2015). *Genişletilmiş Bir Kaynak Kitap Nitel Veri Analizi*, Sadegül Akbaba Altun, Ali Ersoy (ed.), Pegem Akademi, Ankara.
- Mill J.S. (2016). *Kadınların Özgürleşmesi*, (Çev. Damla B. Aksel), Pinhan Yayıncılık, İstanbul.
- Mitchell J. (2006). *Kadınlar: En Uzun Devrim*, Agora Kitaplığı, İstanbul.

- Morsünbül B. C. (2011). “Toplumsal Cinsiyet Roller ve Feminist Etik, Kramer Kramer’e Karşı Filminin Özen Etiği (Care Ethic) Bağlamında İncelenmesi”, <http://evici-adalet.hukukfelsefesi.org/wp-content/uploads/sites/4/2015/09/%C3%96zen-Eti%C4%9Fi-Kramer-Kramere-Kar%C5%9F%C4%B1-Bilgen-Cennet-Mors%C3%BCnb%C3%BCl.pdf>, (25.01.2018).
- Mutluer N. (drl.) (2008). *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyetin Kesişim Sınırları*, Varlık Yayınları, İstanbul.
- Nakhoul E. T. (2014) *Uluslararası İşgücü Göçü ve Türkiye*, ÇSGB Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Nas F. (2018). *Göç Sosyolojisi Farklı Boyutlarıyla Göç*, Rıdvan Şimşek (ed.), Akademisyen Kitapevi, Ankara.
- North D. C. (1991). “Institutions”, *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 5, No. 1. (Winter, 1991), 97-112.
- North D. C. (1994). “Economic Performance Through Time”, *The American Economic Review*, Vol. 84, No. 3. (June, 1994), 359-368.
- Omay U. (2011). “Yedek İşgücü Ordusu Olarak Kadın”, *Çalışma ve Toplum*, 2011 / 3, 137 – 166.
- Oral Z. (2008). *Kadın Olmak*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- Orhan H.S.K. (2018). “Denizli Ekonomisinin Genel Görünümü”, Oğuz Karadeniz, Nagihan Durusoy Öztepe (der.), *Denizli İşgücü Piyasası ve Sosyal Koruma*, Gazi Kitapevi, Ankara.
- Önder N. (2013). “Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünümü” ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, 35 – 61.
- Özbekmezci Ş., Sahil S. (2004). “Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal, Ekonomik ve Barınma Sorunlarının Analizi”, *Gazi Üniversitesi Müh. Mim. Fak. Dergisi*, Cilt 19, No 3, 261 – 274.
- Özbudun S., Sarı C., Demirer T. (2007). *Küreselleşme, Kadın ve “Yeni” – Ataerkil*, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Özçatal E. Ö. (2011). “Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 21-39.
- Özdemir M. (2008). *Türkiye’de İçgöç Olgusu, Nedenleri ve Çorlu Örneği*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

- Özdemir H. (2012). “Türkiye’de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423867997.pdf>, (25.12.2016).
- Özdemir Z., Yalman İ. N., Bayraktar S. (2012). “Kadın İstihdamı ve Ekonomik Kalkınma: Geçiş Ekonomileri Örneği”, *International Conference On Eurasian Economies 2012*, 115 – 122.
- Özer D. (2004). “Kırsal Kalkınmada Katılımcılık ve Katılımcı Yayım”, *HR. Ü. Z. F. Dergisi*, 8 (2): 17 – 27.
- Özer İ. (2004). *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Özer M., Biçerli M. K. (2004). *Türkiye’de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi*, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423869751.pdf>, (25.03.2018).
- Özgür Ö., Uluocak G. P. (2011). “Kentleşme – Kentlileşme Sürecinde Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü: Ankara’da Bir Semt Derneği ve Gecekondu Mahallesi Örneğinde Bir Değerlendirme”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, 230-247.
- Özgüven A. (2005). *İktisadi Düşünceler – Doktrinler ve Teoriler*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Özkan G. S., Özkan B. (2010). “Kadın Çalışanlara Yönelik Ücret Ayrımcılığı ve Kadın Ücretlerinin Belirleyicilerine Yönelik Bir Araştırma”, *Çalışma ve Toplum*, 2010 / 1, 91 – 104.
- Özkaplan N. (2009). “Duygusal Emek ve Kadın İş/Erkek İş”, *Çalışma ve Toplum*, 2009 / 2, 15 – 24.
- Özmete E., Yanardağ M. Z., (2016). “Erkeklerin Bakış Açısıyla Toplumsal Cinsiyet Roller: Kadın Ve Erkek Olmanın Değeri”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 1, 91 – 107.
- Özsoy İ. (2009). “İktisadi Adamdan Toplum Adamına”, *Bilgi Kış / 2009*, Sayı: 48, 177 – 206.
- Özsöz C. (2008). “Kültürel Feminist Teori ve Feminist Teorilere Giriş”, *Sosyoloji Notları*, Eylül – Ekim – Kasım 2008, 51 – 55.
- Öztürk E. (2011). *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*, Rağbet Yayınları, İstanbul.
- Öztürk M. (2007). “Türkiye’de İç Göçe Katılanların Kent Yaşamına ve Kentsel Emek Piyasalarına Etkileri”, <http://dergipark.gov.tr/iusskd/issue/889/9880>, (14.03.2018).

- Öztürk M., Altuntepe N. (2008). “Türkiye’de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması”, *Journal of Yaşar University*, 3 (11), 1587 – 1625.
- Öztürk M. Y. (2010). “Kapitalist Gelişme ve Kriz Sürecinde Kadın Emeği: Asya Deneyiminden Çıkarılacak Dersler”, *Çalışma ve Toplum*, 2010/1, 105-132.
- Paker M. (2011). “Psikolojik Açıdan Önyargı ve Ayrımcılık”, <http://www.secbir.org/wp-content/uploads/2011/01/04-MURAT-PAKER-1.pdf>, (04.01.2016)
- Palaz S. (2002). “Türkiye’de Cinsiyet Ayrımcılığı Analizinde Neo Klasik Yaklaşım Karşı Kurumcu Yaklaşım: Eşitliği Sağlayıcı Politika Önerileri”, <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c6s9/makale/c6s9m5.pdf>, (22.04.2016).
- Parasız İ., Bildirici M. (2002). *Modern Emek Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Parasız İ., Özer M. (2005). *Bugünkü İktisadın Temelleri*, Alfa Akademi Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti, İstanbul.
- Parlaktuna İ. (2010). “Türkiye’de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi”, *Ege Akademik Bakış*, Cilt: 10, Sayı: 4, 1217 – 1230.
- Peker E., Kubar Y. (2012). “Türkiye’de Kırsal Kesimde Kadın İstihdamına Genel Bir Bakış”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi*, (C.XIV, S II, 2012), 173 – 188.
- Phillips A. (1995). *Demokrasinin Cinsiyeti*, (Çev. Alev Türker), Metis Yayınları, İstanbul.
- Sanal E., (2013). “Aktif İstihdam Politikaları”, <http://dosya.toprakisveren.org.tr/makale/2013-99-enginsanal.pdf>, (12.04.2019).
- Sanford L. ve Donovan M. E. (1999). *Kadınlar ve Benlik Saygısı*, (Çev. Semra Kunt), HYB Yayıncılık, Ankara.
- Sapancalı F. (2000). “Yeni Binyıla Girerken Türkiye’de İşgücü Piyasası”, *Kamu – İş*, C: 6, S:I/2000.
- Saraç S. (2013). *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*, Lerzan Gültekin, Gül Güneş, Ceylan Ertung, Aslı Şimşek (ed.), Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Sarıçiçek K.Y. (2019). “Kır Hayatı İle Kent Hayatı Arasındaki Değişen Göç İlişkisi”, http://www.javstudies.com/Makaleler/843961762_175-185_KUTLAY_YAGMUR_SARICICEK.pdf, (14.05.2019).
- Sarıeroğlu J. (2011). *Kadın Çalışmaları El Kitabı: Çalışan Kadınlar Hakları ve Yeni Yasal Düzenlemeler*, Yayın No: 44, Ankara.
- Savaş V. F. (2007). *İktisadın Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

- Savran G. A. (2003). “Kadınların Emeğini Görünür Kılmak: Marx’dan Delphy’ye Bir Ufuk Taraması”, <http://www.praksis.org/wp-content/uploads/2011/07/010-08.pdf>, (11.05.2017).
- Savran G. A. (2013). *Beden Emek Tarih Diyalektik Bir Feminizm İçin*, Kanat Yayınları, İstanbul.
- Savran G. A., Demiryontan N. T. (2016). *Kadının Görünmeyen Emeği*, Yordam Kitap, İstanbul.
- Schultz T. W. (1961). “Investment in Human Capital”, *The American Economic Review*, Vol. 51, No. 1 (Mar., 1961), 1 – 17.
- Selçuk F. Ü., Tuzlukaya Ş. E. (2013). *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*, Lerzan Gültekin, Gül Güneş., Ceylan Ertung, Aslı Şimşek (ed.) Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Serdaroğlu U. (2008). “Feminist İktisat “Bilim”i Sorguluyor!”, *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt: 19, Sayı: 66, 1 - 28
- Serdaroğlu U. (2010). *Feminist İktisat’ın Bakışı Postmodernist mi?*, Efil Yayınevi, Ankara.
- SERKA (2012). “TRA2’de Göç Olgusu: Sebep ve Sonuçlar Bağlamında Analitik Bir Araştırma”, <https://www.serka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/96f347f64e7e7ed7671c0f69e9f654c8.pdf>, (14.09.2017).
- Serter N. (1993). *Genel Olarak ve Türkiye Açısından İstihdam ve Gelişme*, İstanbul Üniversitesi Basımevi ve Film Merkezi, İstanbul.
- Seyidoğlu H. (2002). *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*, Güzem Can Yayınları:18, İstanbul.
- Sezgül İ. (2010). “Marx’ın Diyalektik-Tarihsel Materyalizmi ve Etik”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, Temmuz – Aralık 2010, 4 (8): 231 – 244.
- Smith A. (2010). *Milletlerin Zenginliği*, (Çev. Haldun Derin), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Südaş İ. (2004). “Effects of Marmara Earthquake of August 17, 1999 on Population and Settlement: Case of Gölcük (Kocaeli)” *Aegean Geographical Journal*, 13, 73-91, Izmir-Turkey.
- Şahin H. (2002). *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Şahinli M. A., Şahbaz M. (2013). “Tarımda Kadın İstihdamı: Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılık Durumu”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 15 (25): 85 -103.

- Şen S. (2006). “Alt İşverenlik ve Asıl İşin Bir Bölümünün Alt İşverene Verilmesi”, *Çalışma ve Toplum*, 2006 / 3, 71 – 98.
- Şener Ü. (2009). “Kadın Yoksulluğu”, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1271312994r5658.Kadin_Yoksullugu.pdf, (12.02.2019).
- Şimşek L. (2004). “Tarih, Toplum, Siyaset, Ve Kadın Olmak”, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/172506> (E.T. 11.02.2018).
- Şimşek M. Ş., Öge H. S. (2007). *Stratejik ve Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Kaynakları Yönetimi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Şimşek R. (2018). *Göç Sosyolojisi Farklı Boyutlarıyla Göç*, Rıdvan Şimşek (ed.), Akademisyen Kitapevi, Ankara.
- T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı (2009). *Kentleşme Şurası*, https://webdosya.csb.gov.tr/db/kentges/editordosya/komisyon_raporlari.pdf, (23.04.2017).
- Taner B., Gökalp Z. (2015). “İŞKUR Mesleki Eğitim Kurslarını Bitiren Kadınların İstihdam Durumları”, Gülseren Ağrıdağ (ed.), *Türkiye’de ve Dünya’da Kadın Araştırmaları*, <http://kadinkongre.cu.edu.tr/tr/Belgeler/T%C3%9CRK%C4%B0YE%E2%80%999DE%20VE%20D%C3%9CNYADA%20KADIN%20ARA%C5%9ETIRMALARI.pdf>, (17.05.2019).
- Tansel A. (2012). *Nüfusbilim ve Yönetim: İşgücü Piyasasına Bakış*, Yayın No: TÜSİAD-T/2012-11/536, Sis Matbaacılık, İstanbul.
- Taşçı F. (2009). “Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç”, https://www.academia.edu/32723082/Bir_Sosyal_Politika_Sorunu_Olarak_G%C3%B6%C3%A7, (12.04.2018).
- Taymaz E. (2010). *Büyüme, İstihdam, Vasıflar ve Kadın İşgücü*, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı Çalışma Raporu Sayı 6, <http://documents.worldbank.org/curated/en/539751468160521452/pdf/754690NWP0Box30wth0EmploymentTurkey.pdf>, (21.01.2016).
- Tecer M. (2005). *Türkiye Ekonomisi*, TODAİE Yayınları, Ankara.
- Tekeli İ. (2011). *Göç ve Ötesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tekeli Ş. (2011). “Faşizm ve Kadınlar”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/8316>, (18.03.2017).
- Tekeli Ş. (2011). *1980’ler Türkiye’nde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.

- Temiz H. E. (2004). “Eğreti İstihdam: İşgücü Piyasasında Güvencesizliğin ve İstikrarsızlığın Yeni Yapılanması”, *Çalışma ve Toplum*, 2004 / 2, 55 – 80.
- TEPAV (2011). *Amasya’da Kadın İstihdamının Artırılmasına Destek Projesi (KADES) Kadın Emegi Konferansı Kadın İstihdamı ve Sorun Alanları*, Matek Matbaacılık, Ankara.
- TİSK (1999). *Türkiye’de Kadın İşgücü Seminerleri I – II*, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu TİSK, Ankara.
- Tokol A., Alper Y. (2013). *Sosyal Politika*, Dora Yayınları, Bursa.
- Toksöz G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Toksöz G. (2007). *Türkiye’de Kadın İstihdamının Durumu*, ILO Yayınları, Ankara.
- Toksöz G. (2007). “İşgücü Piyasasının Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Analizi Ve Bölgeler Arası Dengesizlikler”, *Çalışma ve Toplum*, 2007 / 4, 57 – 79.
- Tong R. P. (2006). *Feminist Düşünce*, (Çev. Zafer Cihirlioğlu), Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- Topal A. (2004). “Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye’de Kent Neresidir?”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 6, Sayı:1, <http://www.sbe.deu.edu.tr/Dergi/cilt6.say%C4%B11/6.1%20topal.pdf>, (25.12.2017).
- Topalhan T. (2010). *Ücret ve Ücret Teorileri*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Topbaş F. (2007). *İç Göçün Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Model Çalışması: 2000 Türkiye Örneği*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Topgül S. (2013). “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması”, *C. Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, 277-296.
- Tunç M. (1998). “Kalkınmada İnsan Sermayesi: İç Getiri Oranı Yaklaşımı ve Türkiye Uygulaması”, *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1, 83 – 106.
- Tunç M. (2013). “Feminist Grup Çalışması: Temeli, Kapsamı ve Süreci”, <http://asosindex.com/journal-article-fulltext?id=29269&part=1>, (15.10.2017).
- Turgut E. (2006). *Enformelleşmiş İstihdam İçinde Kadın Emegi ve Ev Eksenli Çalışma*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tutan M. U., Bowen B. R. (2005). *History of Economic Thoughts and Theories*, İzmir Üniversitesi Ekonomi Yayınları, İzmir.

- Tutar F., Yetişen H. (2009). “Türkiye’de Kadının Ekonomik Kalkınmadaki Rolü”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, 116 – 131.
- Tüfekçi, Suat (2002). *Kırsal Kesimlerden Büyükşehirlere Göç ve Göçün Aile Yapısında Meydana Getirdiği Değişiklikler İstanbul Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- TÜİK (2018). *İşgücü İstatistikleri*, Ekim 2018, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30680>, (16.01.2019).
- TÜİK (2019). *Göç İstatistikleri*, http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1067, (04.06.2019).
- Tür Ö, Koyuncu A. (2010). “Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, Cilt 7, Sayı 26 (Yaz 2010), 3 – 24.
- Türnüklü A. (2000). “Eğitim Bilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme”, <http://www.kuey.net/index.php/kuey/article/view/578>, (05.06.2019).
- Ulutaş Ç. Ü. (2009) “Kadın İşsizliği”, *TESS – İş*, https://www.academia.edu/31119936/KADIN_%C4%B0%C5%9ES%C4%B0ZL%C4%B0%C4%9E%C4%B0, (15.04.2019).
- Ulutaş Ç. Ü. (2009). “Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek”, *Çalışma ve Toplum*, 2009/2, 25-40.
- Ulutaş Ç.Ü., Akbaş S. (2018). *Feminist Sosyal Politika Bakım Emek Göç*, Çağla Ünlütürk Ulutaş (ed.) Nota Bene Yayınları, İstanbul.
- Uraz A., Aran M., Hüsamoğlu M., Şanalımış D. O., Çapar S. (2010). *Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımında Son Dönemde Gözlenen Eğilimler*, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı Çalışma Raporu Sayı 2, <http://documents.worldbank.org/curated/en/933971468123544921/pdf/754430NWP0Box300Force0Participation.pdf>, (21.01.2016).
- Uyanık Y. (1999). “Dualist (İkili) İşgücü Piyasası Teorisi”, *G. Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 3/99, 1 – 8.
- Uyanık Y. (2003). “İşgücü Piyasalarında Esneklik ve Bölünme”, *Kamu – İş*, C: 7, S:2/2003, 2 – 17.
- Üçdoğruk Ş. (2002). “İzmir’deki İç Göç Hareketinin Çok Durumlu Logit Teknikle İncelenmesi”, *D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 1, 157 – 183.
- Üçeçam Karagel D. (2010). “Türkiye Kırsalında Tarımda Çalışan Kadın Nüfus (1990 – 2000)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume: 3, Issue: 13, 254 – 267.

- Varol N., Gültekin T. (2016). “Etkin Bir Göç Faktörü: Afetler”, *AÜDTCF, Antropoloji Dergisi*, Sayı:32, s.43-51.
- Wolf V. (2013). *Kendine Ait Bir Oda*, (Çev. İlknur Özdemir), Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Yamak N., Topbaş F. (2004). “Kadın Emeği ve Cinsiyete Dayalı Ücret Ayrımcılığı”, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 18, Eylül 2004, Sayı: 3-4, 143-156.
- Yaman M., Dedeoğlu S. (Drl.) (2016). *Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği*, SAV İktisadi İşletmesi, İstanbul.
- Yaprak, Ş. (2015). “Türkiye’de Kadınların İş Yaşamındaki Durumunun Analizi”, Gülseren Ağrıdağ (ed.), *Türkiye’de ve Dünya’da Kadın Araştırmaları*, <http://kadinkongre.cu.edu.tr/tr/Belgeler/T%C3%9CRK%C4%B0YE%E2%80%999DE%20VE%20D%C3%9CNYADA%20KADIN%20ARA%C5%9ETIRMALARI.pdf>, (10.05.2019).
- Yavuz A. (1995). *Esnek Çalışma ve Endüstri İlişkileri’ne Etkisi*, KAMU – İŞ (Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası), Ankara.
- Yıldırak N. (1992). *Köy Kadınlarının Sosyo Ekonomik ve Kültürel Konumları*, FES, İstanbul.
- Yıldırak N., Gülçubuk B., Gün S., Olhan E., Kılıç M. (2003). *Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları*, Yorum Matbaacılık, Ankara.
- Yıldırım A., Şimşek H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, İstanbul.
- Yıldız H., (2010). “Çalışma Üzerine Sosyolojik Perspektif”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Cilt:0, Sayı: 58, 129 – 161.
- Yılmaz A. (2014). “Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri” *Turkish Studies*, Volume 9/2, p. 1685-1704.
- Yılmaz C. (2009). “Türkiye’de Kırdan Kente Göç Sürecinde Etkili Olan Faktörlerden Biri; Evlilik Yoluyla Göç”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/26908>, (14.02.2017).
- Yılmaz E., Özdemir G., Ülker F.E. (2015). “Kırsal Kesimdeki Kadının Sorunları ve Çözüm Önerileri”, Gülseren Ağrıdağ (ed.), *Türkiye’de ve Dünya’da Kadın Araştırmaları*, <http://kadinkongre.cu.edu.tr/tr/Belgeler/T%C3%9CRK%C4%B0YE%E2%80%999DE%20VE%20D%C3%9CNYADA%20KADIN%20ARA%C5%9ETIRMALARI.pdf>, (14.05.2019).

- Yılmaz F. (2012). “İktisat, Kurumsal İktisat ve İktisat Sosyolojisi”, Sosyoloji Konferansları, No: 45, (2012/1), 1 – 17.
- Yılmaz E., Çitçi S. (2011). “Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo – Politik Açıdan Türkiye’de Kentleşme Dönemleri”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 10, Sayı 35, 252-267.
- Yılmaz T., Fidan F., Karataş V. (2004). “İşsizliğin Sosyo – Psikolojik Sonuçları: Sosyo – Demografik Özelliklere Göre Bireylerin Tutumları (Bir Alan Araştırması)”, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/9110>, (16.03.2019).
- Yumuşak İ. G. (2010). “Beşeri Sermayenin İktisadi Önemi ve Türkiye’nin Beşeri Sermaye Potansiyeli”, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423905817.pdf>, (06.04.2016).
- Yüceol H. M. (2011). “Türkiye’de İllerarası İşsizlik Oranı Farklılıkları, Göç ve Ekonomik Kalkınma”, *Sosyoekonomi*, 2011-MI02, 29-54.
- Yülek M. A. (1997). “İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine”, *Hazine Dergisi*, Nisan 1997, Sayı 6, 1- 15.
- Zencirkıran M. (2013). *Sosyal Politika*, Aysen Tokol, Yusuf Alper (ed.), Dora Yayın, Bursa.

EKLER

Ek - 1: Kadın Katılımcılara Uygulanan Görüşme Formu

KADIN KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

- Cinsiyet?.....
- Yaşınız?.....
- Doğum Yerinizi? (Büyükşehir, İl, İlçe, Kasaba, Köy).....
- Eğitim Durumunuz? (Okur-yazar değil, okur-yazar, ilkokul, ortaokul, lise, ünv)..
- Medeni Durumunuz? (Evli iseniz; kaç yıldır evlisiniz?/Göçten önce mi sonra mı evlendiniz?/Kaç çocuğunuz var?) (Bekar iseniz; hiç evlenmemiş, boşanmış-eşi ölmüş sınıflandırılmasında hangisine girmektesiniz?/Çocuğunuz var mı?).....
- Bulunduğunuz yere nereden / ne zaman göç ettiniz? Daha önce de göç ettiniz mi? / Ne zaman?
- Göçten sonra yaşamınızı sürdürdüğünüz yer?/Mevcut ikametgahınız?.....
- Bulunduğunuz yere neden göç ettiniz?/Neden Denizli?(eş-dost/kente tutunma süreci)

GÖÇTEN ÖNCE	GÖÇTEN SONRA
Göç etmeden önce çalışıyor muydunuz?	Şu anda bir işte çalışıyor musunuz?
Ne tür iş/işlerde çalıştınız?	Başka bir işte çalıştınız mı? Ne tür işlerde çalıştınız?.....
Toplam çalışma süreniz ne kadardı?	Toplam çalışma süreniz?
İşteki durumunuz ne idi?	İşteki durumunuz nedir?
Herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı mıydınız?	Herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı mısınız?
İşteki süreklilik durumu ne idi? (sürekli, geçici veya sınırlı süreli, mevsimlik)	İşteki süreklilik durumu nedir? (sürekli, geçici veya sınırlı süreli, mevsimlik)
Çalışma biçiminiz tam zamanlı mı? Yoksa yarı zamanlı mıydı? (Tam zamanlı ise haftada kaç saat çalıştınız?/Yarı zamanlı ise yarı zamanlı çalışmayı siz mi tercih etmiştiniz? Yoksa mecbur mu kalmıştınız?	Çalışma biçiminiz tam zamanlı mı? Yoksa yarı zamanlı mı? (Tam zamanlı ise haftada kaç saat çalışıyorsunuz?/Yarı zamanlı ise yarı zamanlı çalışmayı siz mi tercih ettiniz? Yoksa mecbur mu kaldınız?
İş/işleriniz hangi sektör kapsamında idi? (gıda, enerji, tekstil, inşaat)	İş/işleriniz hangi sektör kapsamına girmekte? (gıda, enerji, tekstil, inşaat)
İşteki statünüz ne idi? (beyaz-mavi yaka)	İşteki statünüz nedir? (beyaz-mavi yaka)
Herhangi bir sendikaya üye miydiniz?	Herhangi bir sendikaya üye misiniz?

.....	
Aylık geliriniz ne kadardı? (A.Ü' den az-fazla gibi)/Kaynakları nelerdi? (eşimin ücreti, anne-baba yardımı, erzak desteği gibi)	Aylık geliriniz ne kadar? (A.Ü.'den az-fazla gibi)/ Kaynakları nelerdir? (eşimin ücreti, anne-baba yardımı, erzak desteği gibi)
.....	
Geliri nasıl harcıyordunuz?(Aile-kadın)	Geliri nasıl harcıyorsunuz? (Aile-kadın)
.....	
Kendi tercihiniz ile mi çalıştınız? Yoksa geleneksel yapı, aileden gelen talep, toplumsal baskı etkiledi mi?	Kendi tercihiniz ile mi çalışıyorsunuz? Yoksa geleneksel yapı, aileden gelen talep, toplumsal baskı etkiledi mi?
.....	
Daha önceki iş/işlerinizden neden ayrıldınız?	Daha önceki iş/işlerinizden neden ayrıldınız?
.....	
Sosyal yardım aldınız mı?	Sosyal yardım alıyor musunuz?
.....	
Göçten önce sahip olduğunuz nitelik ya da becerilerinizi nasıl tanımlarsınız? (terzilikte iyi, mutfak işlerinde iyi, ev işlerinde iyi, tarımsal faaliyetlerde iyi gibi)	Nitelik ya da beceri olarak kendinizi nasıl tanımlarsınız? (terzilikte iyi, mutfak işlerinde iyi, ev işlerinde iyi, tarımsal faaliyetlerde iyi gibi)
.....	

İŞSİZLER için;

GÖÇTEN ÖNCE	GÖÇTEN SONRA
Neden çalışmadınız?	Neden çalışmıyorsunuz?
.....	
İş aradınız mı? (cevabınız hayırsa aşağıdaki 3 soruyu geçiniz)	İş arıyor musunuz? (cevabınız hayırsa aşağıdaki 3 soruyu geçiniz)
.....	
Ne kadar zaman aradınız?	Ne kadar zamandır arıyorsunuz?
.....	
Hangi yöntemle iş aradınız?	Hangi yöntemle iş arıyorsunuz?
.....	
Hangi koşullarda iş aradınız?	Hangi koşullarda iş arıyorsunuz?
.....	
Evde gelir getirici bir uğraşınız oldu mu?/ Olduysa söz konusu işin süreklilik durumu ne idi?	Evde gelir getirici bir uğraşınız var mı?/ Varsa söz konusu işin süreklilik durumu nedir?
.....	

KATILIMCILARIN GÖRÜŞLERİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK SORULAR

- Göç çalışma hayatınızdaki konumunuzu nasıl etkiledi? (ücretli, işveren, ev kadını gibi)

.....

.....

-
-
- Kente göç etmeseydiniz çalışmak zorunda kalır mıydınız?
.....
.....
.....
.....
 - Kente göç etmek sizin yaşamınızda neler değiştirdi? (sağlık, eğitim, gelir seviyesi, sosyal yaşam (nasıl sosyalleşıyorsunuz?; eş-dost, konu-komşu ile) gibi)
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
 - Kente göç sürecinde çocuk veya yaşlı bakımı ya da ev işleriyle ilgili ne değişti?
Kırda
nasıldı?.....
.....
.....
.....
 - Göçle birlikte eşinizin sizin çalışmanızla ilgili bakış açısında değişiklik oldu mu?
.....
.....
.....
.....
 - Kentteki kadının çalışmamasının ya da çalışmıyorsanız çalışamamanızın nedenleri neler olabilir? (servis yok, çocuklar, niteliksiz olma, taciz gibi)
.....
.....
.....
.....
.....
.....
 - Kırsal alanda istihdamınız ya da gelirinizi arttırmaya yönelik durumlar mevcut olsaydı yine de göç eder miydiniz?
.....
.....
.....
.....

- Sizce emek ve çalışma nedir? Kadının çalışma hayatına girmesi konusundaki düşünceleriniz neler?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- Sizce birey çalışma hayatında kalmak, düzenli ve kayıtlı bir işte çalışmak istiyorsa; kendisi ne yapmalı? İşkur, STK gibi kurumlar ne yapmalı?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- Aktif istihdam politikaları hakkında bilginiz var mı?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ek - 2: Erkek Katılımcılara Uygulanan Görüşme Formu

ERKEK KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFIK ÖZELLİKLERİ

- Cinsiyet?.....
- Yaşınız?.....
- Doğum Yerinizi? (Büyükşehir, İl, İlçe, Kasaba, Köy)
- Eğitim Durumunuz? (Okur-yazar değil, okur-yazar, ilköğretim, ortaokul, lise, ünv).....
- Medeni Durumunuz? (Evli iseniz; kaç yıldır evlisiniz?/Göçten önce mi sonra mı evlendiniz?/Kaç çocuğunuz var?) (Bekar iseniz; hiç evlenmemiş, boşanmış-eşi ölmüş sınıflandırılmasında hangisine girmektesiniz? / Çocuğunuz var mı?)
- Bulunduğunuz yere nereden / ne zaman göç ettiniz? Daha önce de göç ettiniz mi? / Ne zaman?
- Göçten sonra yaşamınızı sürdürdüğünüz yer? / Mevcut ikametgahınız?
- Bulunduğunuz yere neden göç ettiniz? / Neden Denizli? (eş-dost/kente tutunma süreci)

GÖÇTEN ÖNCE	GÖÇTEN SONRA
Göç etmeden önce çalışıyor muydunuz?	Şu anda bir işte çalışıyor musunuz?
Ne tür iş/işlerde çalıştınız?	Başka bir işte çalıştınız mı? Ne tür işlerde çalıştınız?
Toplam çalışma süreniz ne kadardı?	Toplam çalışma süreniz?
İşteki durumunuz ne idi?	İşteki durumunuz nedir?
Herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı mıydınız?	Herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı mısınız?
İşteki süreklilik durumu ne idi? (sürekli, geçici veya sınırlı süreli, mevsimlik)	İşteki süreklilik durumu nedir? (sürekli, geçici veya sınırlı süreli, mevsimlik)
Çalışma biçiminiz tam zamanlı mı? Yoksa yarı zamanlı mıydı? (Tam zamanlı ise haftada kaç saat çalıştınız?/Yarı zamanlı ise yarı zamanlı çalışmayı siz mi tercih etmiştiniz? Yoksa mecbur mu kalmıştınız?	Çalışma biçiminiz tam zamanlı mı? Yoksa yarı zamanlı mı? (Tam zamanlı ise haftada kaç saat çalışıyorsunuz?/Yarı zamanlı ise yarı zamanlı çalışmayı siz mi tercih ettiniz? Yoksa mecbur mu kaldınız?
İş/işleriniz hangi sektör kapsamında idi? (gıda, enerji, tekstil, inşaat)	İş/işleriniz hangi sektör kapsamına girmekte? (gıda, enerji, tekstil, inşaat)
İşteki statünüz ne idi? (beyaz-mavi yaka)	İşteki statünüz nedir? (beyaz-mavi yaka)

Herhangi bir sendikaya üye miydiniz?	Herhangi bir sendikaya üye misiniz?
Aylık gelirin ne kadardı? (A.Ü' den az-fazla gibi)/Kaynakları nelerdi? (eşimin ücreti, anne-baba yardımı, erzak desteği gibi)	Aylık gelirin ne kadar? (A.Ü.'den az-fazla gibi)/ Kaynakları nelerdir? (eşimin ücreti, anne-baba yardımı, erzak desteği gibi)
Geliri nasıl harcıyordunuz?(Aile-kadın)	Geliri nasıl harcıyorsunuz? (Aile-kadın)
Kendi tercihiniz ile mi çalıştınız? Yoksa geleneksel yapı, aileden gelen talep, toplumsal baskı etkiledi mi?	Kendi tercihiniz ile mi çalışıyorsunuz? Yoksa geleneksel yapı, aileden gelen talep, toplumsal baskı etkiledi mi?
Daha önceki iş/işlerinizden neden ayrıldınız?	Daha önceki iş/işlerinizden neden ayrıldınız?
Sosyal yardım aldınız mı?	Sosyal yardım alıyor musunuz?
Göçten önce sahip olduğunuz nitelik ya da becerilerinizi nasıl tanımlarsınız? (terzilikte iyi, mutfak işlerinde iyi, ev işlerinde iyi, tarımsal faaliyetlerde iyi gibi)	Nitelik ya da beceri olarak kendinizi nasıl tanımlarsınız? (terzilikte iyi, mutfak işlerinde iyi, ev işlerinde iyi, tarımsal faaliyetlerde iyi gibi)

İŞSİZLER için;

GÖÇTEN ÖNCE	GÖÇTEN SONRA
Neden çalışmadınız?	Neden çalışmıyorsunuz?
İş aradınız mı? (cevabınız hayırsa aşağıdaki 3 soruyu geçiniz)	İş arıyor musunuz? (cevabınız hayırsa aşağıdaki 3 soruyu geçiniz)
Ne kadar zaman aradınız?	Ne kadar zamandır arıyorsunuz?
Hangi yöntemle iş aradınız?	Hangi yöntemle iş arıyorsunuz?
Hangi koşullarda iş aradınız?	Hangi koşullarda iş arıyorsunuz?
Evde gelir getirici bir uğraşınız oldu mu?/ Olduysa söz konusu işin süreklilik durumu ne idi?	Evde gelir getirici bir uğraşınız var mı?/ Varsa söz konusu işin süreklilik durumu nedir?

KATILIMCILARIN GÖRÜŞLERİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK SORULAR

- Aile içindeki rol ve görevlerinize göç etmeden önce nasıl bakıyordunuz? Sonrasında görüşlerinizde bir değişiklik oldu mu?

-
-
-
-
- Göçten sonra çocuk-yaşlı bakımı ya da ev işlerinde eşinize yardım ediyor musunuz?

 - Kente göç etmek yaşamınızda neleri değiştirdi?

 - Göçle birlikte kadının çalışmasına ilişkin görüşlerinizde bir değişiklik oldu mu?

Ek - 3: Katılımcıların Bireysel Özellikleri

KATILIM CI	CİNSİYET	YAŞ	EĞİTİM	MEDENİ DURUM	GÖÇ ETME TARİHİ
K1	KADIN	29	LİSE	EVLİ	2004
K2	KADIN	44	İLKOKUL	EVLİ	1983
K3	KADIN	22	ORTAOKUL	EVLİ	2011
K4	KADIN	26	ORTAOKUL	EVLİ	2003
K5	KADIN	50	ORTAOKUL	EVLİ	1992
K6	KADIN	47	İLKOKUL	EVLİ	1992
K7	KADIN	47	İLKOKUL	EVLİ	1995
K8	KADIN	40	İLKOKUL	EVLİ	1996
K9	KADIN	42	ORTAOKUL	EVLİ	1998
K10	KADIN	40	İLKOKUL	EVLİ	2006
K11	KADIN	52	OKURYAZAR DEĞİL	EVLİ	1985
K12	ERKEK	61	İLKOKUL	EVLİ	1985
K13	ERKEK	37	İLKOKUL	EVLİ	2006
K14	ERKEK	57	İLKOKUL	EVLİ	1998
K15	ERKEK	43	İLKOKUL	EVLİ	1996
K16	ERKEK	43	İLKOKUL	EVLİ	1995
K17	ERKEK	49	ORTAOKUL	EVLİ	1992
K18	ERKEK	52	ORTAOKUL	EVLİ	1992
K19	ERKEK	31	İLKOKUL	EVLİ	2003
K20	ERKEK	44	İLKOKUL	EVLİ	1983
K21	ERKEK	33	İLKOKUL	EVLİ	2003
K22	ERKEK	30	ORTAOKUL	EVLİ	2004
K23	KADIN	20	ORTAOKUL	EVLİ	2012
K24	ERKEK	29	ORTAOKUL	EVLİ	2012
K25	KADIN	42	LİSE	EVLİ	1996
K26	ERKEK	43	LİSE	EVLİ	1996
K27	KADIN	52	İLKOKUL	EVLİ	1991
K28	ERKEK	54	OKURYAZAR	EVLİ	1991
K29	ERKEK	54	LİSE	EVLİ	1993
K30	KADIN	53	ORTAOKUL	EVLİ	1993
K31	KADIN	32	İLKOKUL	EVLİ	2008
K32	ERKEK	36	LİSE	EVLİ	2008
K33	KADIN	27	ORTAOKUL	EVLİ	2005

K34	ERKEK	30	LİSE	EVLİ	2005
K35	KADIN	31	ORTAOKUL	EVLİ	2012
K36	ERKEK	33	İLKOKUL	EVLİ	2000
K37	KADIN	42	İLKOKUL	EVLİ	1991
K38	ERKEK	50	ÜNİVERSİTE	EVLİ	1991
K39	KADIN	43	ÜNİVERSİTE	EVLİ	1994
K40	ERKEK	40	LİSE	EVLİ	1996
K41	KADIN	60	İLKOKUL	EŞİ ÖLMÜŞ	1998
K42	KADIN	56	İLKOKUL	EŞİ ÖLMÜŞ	2004
K43	KADIN	42	İLKOKUL	EŞİ ÖLMÜŞ	1991
K44	KADIN	44	OKURYAZAR	EŞİ ÖLMÜŞ	1991
K45	KADIN	46	İLKOKUL	EŞİ ÖLMÜŞ	1991
K46	KADIN	43	İLKOKUL	EVLİ	1996
K47	KADIN	32	ORTAOKUL	EVLİ	2000
K48	KADIN	38	İLKOKUL	EVLİ	1995
K49	KADIN	46	İLKOKUL	EVLİ	2001
K50	KADIN	54	İLKOKUL	EVLİ	1991
K51	KADIN	27	ÜNİVERSİTE	HİÇ EVLENMEMİŞ	2010
K52	KADIN	34	ORTAOKUL	HİÇ EVLENMEMİŞ	2005
K53	KADIN	28	ORTAOKUL	HİÇ EVLENMEMİŞ	2011
K54	KADIN	30	ÜNİVERSİTE	HİÇ EVLENMEMİŞ	2006
K55	KADIN	25	LİSE	HİÇ EVLENMEMİŞ	2004
K56	KADIN	34	İLKOKUL	BOŞANMIŞ	2007
K57	KADIN	39	İLKOKUL	BOŞANMIŞ	2012
K58	KADIN	51	İLKOKUL	BOŞANMIŞ	2001
K59	KADIN	36	LİSE	BOŞANMIŞ	2011
K60	KADIN	36	İLKOKUL	BOŞANMIŞ	2006

ÖZ GEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı : Gülşah Çölgeçen
Doğum Yeri : Güney/DENİZLİ
Doğum Tarihi : 02.01.1986
E-posta : gulsah_tnrverd@hotmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise : Buldan Anadolu Lisesi (2003)
Lisans : Muğla Üniversitesi / İİBF / İktisat Bölümü (2008)
Yüksek Lisans : Pamukkale Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü /
 Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Doktora :
Yabancı Dil ve Düzeyi: ÜDS / 46

İŞ DENEYİMİ : Pekdemir Gıda /Muhasebe – Finansman
 Tanrıverdi Bakliyat LTD. ŞTİ. / Muhasebe
 MY AGE Bebek ve Çocuk Giyim Mağazası / İşletmeci

ARAŞTIRMA ALANLARI:

TEZDEN ÜRETİLEN TEBLİĞ VE YAYINLAR: